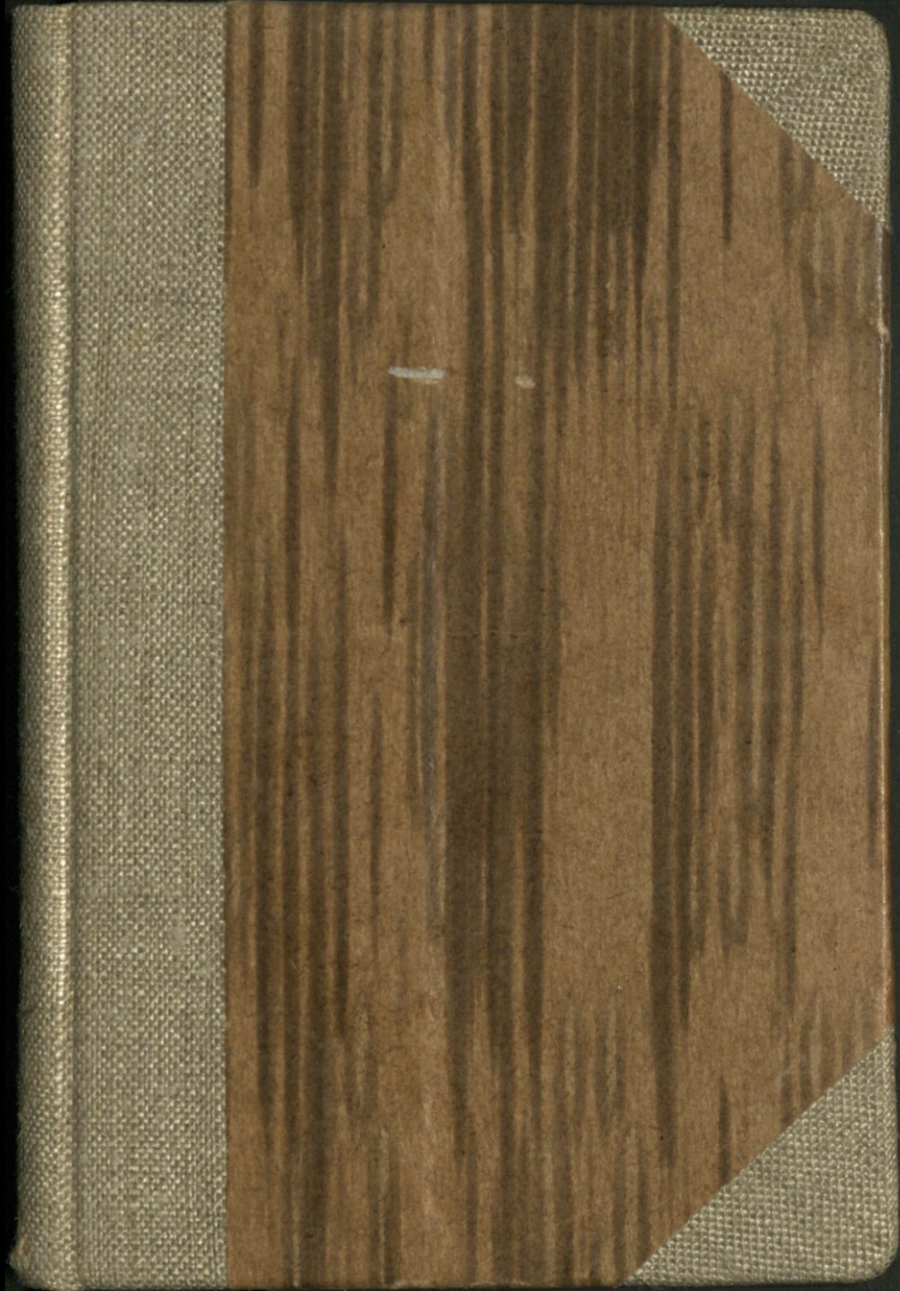

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

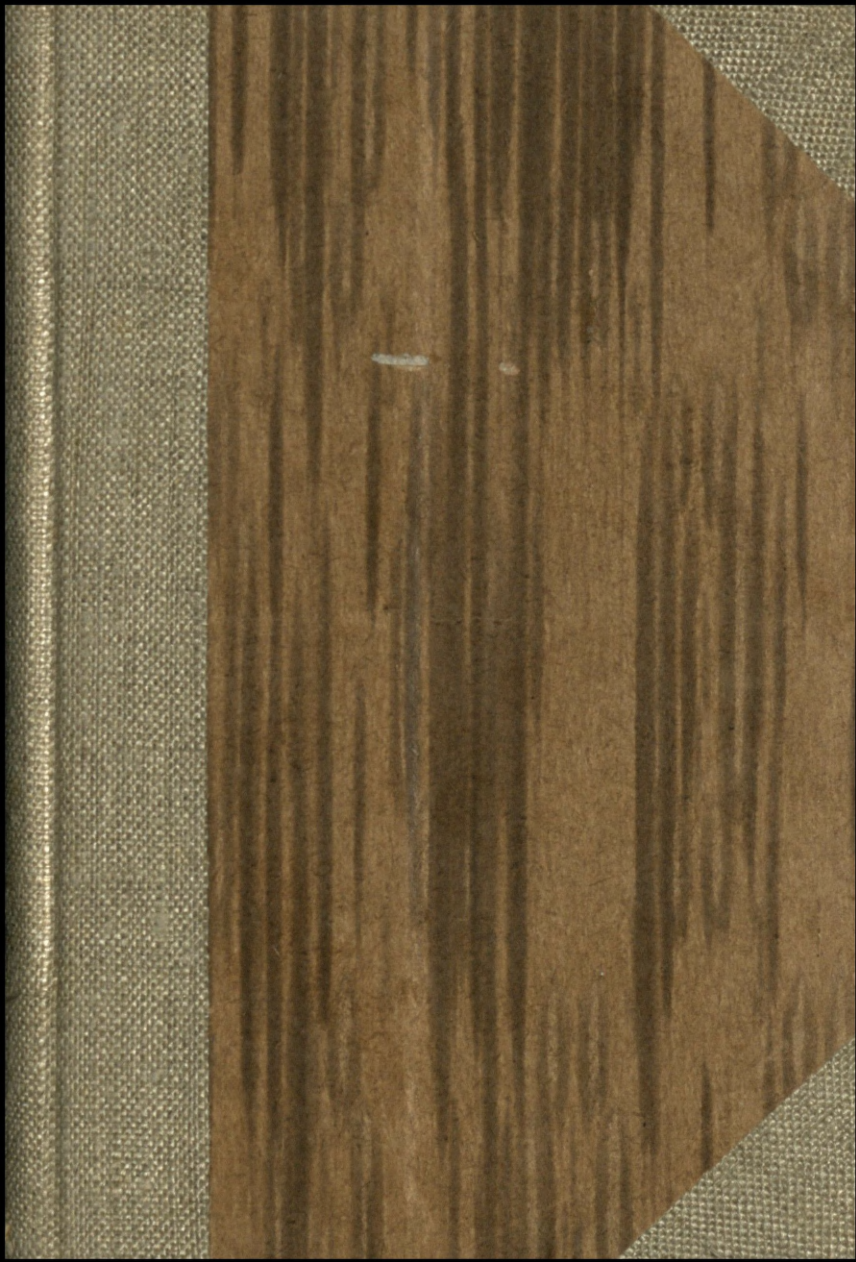
Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

Colour Chart #13

DANES-PICTA.COM

BIBLIOTEKA KLASYKÓW ŁACIŃSKICH I GRECKICH
DLA MŁODZIEŻY SZKOLNEJ.

WYBÓR PISM

P. OWIDYUSZA NASONA

2.3

WYDANIE

K. J. GRYBARA i K. ZIWSY

DO POTRZEB GIMNAZJÓW POLSKICH

ZASTOSOWAŁ

J. SKUPNIEWICZ

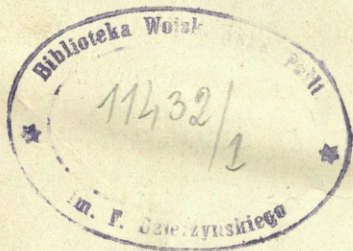
27 okto
Henryk Skupniewicz
1889
Henryk Skupniewicz
1889

WE LWOWIE

NAKŁADEM TOW. NAUCZYCIELI SZKÓŁ WYŻSZYCH.

1889.

875

ŻYWOT I PISMA OWIDYUSZA.

P. Ovidius Naso urodził się d. ~~20~~ ~~marca~~ 43. r. przed Chr. w Sulmonie (dziś Solmona), mieście położonem w kraju Pelignów niedaleko od Rzymu. Ojciec jego będąc zamożnym obywatelom ze stanu rycerskiego, chciał synom swoim — miał bowiem prócz Publiusza jeszcze drugiego syna o rok starszego — otworzyć drogę do publicznych urzędów; dlatego wysłał ich w młodym już wieku do Rzymu, aby tam kształcili się u najznakomitszych ówczesnych nauczycieli. Według życzenia ojca poświęcili się obaj bracia wymowie, a nauczycielami Publiusza byli sławni podówczas retorowie M. Porcius Latro i Arellius Fuscus. Już wtedy okazywał Publiusz wielkie zamiłowanie do poezyi; czyniąc jednak zadość woli ojca, oddawał się z całą gorliwością ćwiczeniom retorycznym, a przywdziawszy w 17. roku życia togę męską, wybrał się, jak to czynili wówczas wszyscy synowie zamożniejszych rodziców, w podróż do Grecyi celem ukończenia wykształcenia. Przy tej sposobności zwiedził także

część Azyi Mniejszej oraz Sycylię, na której zabawił prawie rok cały. Tymczasem umarł w Rzymie jego brat starszy; to też tem usilniej nastawał na to ojciec, aby jego pozostały jedyny syn poświęcił się zawodowi publicznemu. Skutkiem tego wstąpił Publiusz w 23. r. życia do służby publicznej i rozpoczął ją od najniższego stopnia jako triumvir capitalis.¹⁾ W rok później posunął się na urząd decemvira stlitibus iudicandis.²⁾ Doszedłszy do wieku ustawą przepisanego, mógł Owidyusz starać się o wyższe urzędy, tem więcej, że był potomkiem dawnego rodu rycerskiego. Przemógł jednak w nim pociąg do poezyi; zrzekając się przeto godności i zaszczytów, jakie mu przynieść mogło życie publiczne, usunął się do życia prywatnego i oddał się z całym zapalem działalności poetyckiej.

Odtąd płynęło mu życie szczęśliwie wśród rodziny i przyjaciół. Będąc zamożnym, nie potrzebował troszczyć się o zaspokojenie potrzeb codziennego życia, a jego stosunki rodzinne nic nie pozostawiały do życzenia. Z pierwszą i drugą żoną nie był wprawdzie szczęśliwy, żył jednak z niemi bardzo krótko; trzecia zaś ze znakomitego

---

¹⁾ *Triumviri capitales* mieli czuwać nad więzieniami i wykonywaniem wyroków śmierci.

²⁾ *Decemviri stlitibus iudicandis* wydawali wyroki w niektórych sprawach prywatnych i przewodniczyli w t. z. *collegium centumvirum*.

rodu Fabiuszów była niewiastą bardzo znacną i szczerze do niego przywiązaną. Przez nią wszedł Owidyusz w stosunki z dworem cesarskim i najznakomitszymi mężami owego czasu, a pracami literackimi jednał sobie coraz większe uznanie i coraz zaszczytniejsze imię. W tak pomyslnych stosunkach pozostawał aż do 51. roku życia. Nagle w r. 8. po Chr. spadł na niego cios straszny, gdyż cesarz Augustus skazał go na wygnanie do Tomi, miasta leżącego w Mezyi nad morzem Czarnem na południu od ujścia Dunaju (dziś Anadol-köi niedaleko Kustendže w Dobruczy). Było to wprawdzie wygnanie lżejszego stopnia, nie było bowiem połączone z utratą czci i majątku, w każdym jednak razie było ciężką karą, równającą się dzisiejszemu wygnaniu na Sybir. Przyczyna tego gniewu cesarza dotychczas jest niewyjaśnioną. Owidyusz podaje, że był nią *carmen et error*, a zatem jakieś wiersze, które nie podobały się cesarzowi, oraz nieznanne jakieś przewinienie.

Po nader uciążliwej podróży przybył niešťczęśliwy poeta na wiosnę r. 9. po Chr. na miejsce wygnania i żyjąc osamotniony wśród zupełnie obcych mu ludzi, zdala od rodziny i przyjaciół, zdala od wesołego wielkomiejskiego życia, szukał osłody i pociechy w poezyi. Wszystkie jego dzieła pisane na wygnaniu noszą na

sobie piętno głębokiej boleści i niezmiernej tęsknoty za tymi, których przez wygnanie utracił. Przez przyjaciół swych w Rzymie starał się Owidyusz usilnie o uzyskanie pozwolenia powrotu do Rzymu, ale bezskutecznie. Starania ponowne po śmierci Augusta (w r. 15. po Chr.) u jego następcy Tyberyusza były również bezowocne. Owidyusz dokonał tedy życia na wygnaniu w r. 17. po Chr. i został pochowany w pobliżu miasta Tomi.

Owidyusz odznaczał się żywą wyobraźnią, bystrością w pojmowaniu zjawisk świata zewnętrznego, dowcipem, wytwornym sposobem wyrażania myśli i nadzwyczajną łatwością wierszowania, tak że już w starożytności zaliczano go do najgenialniejszych poetów rzymskich; a jeżeli zarzucano mu także pewne wady, jak nużąca czasem wielomowność, rażąca niekiedy lekkość i gdzieniegdzie małą dbałość o formę, to wady te były wpływem wyżej przytoczonych zalet i tej niepospolitej twórczości, jaka była wybitną cechą jego niezwyklego talentu poetyckiego.

Już w bardzo młodym wieku próbował Owidyusz sił swoich na niwie poetyckiej, pierwsze próby oddał jednak, jak sam zeznaje, na pastwę płomieni; zaginęła także z młodzieńczych jego pism tragedia p. t. *Medea*, według świadectwa starożytnych dzieło niemałej wartości.

Ważniejsze pisma Owidyusza dotąd zachowane są :

A) Pisane przed wygnaniem :

1. *Heroides* lub *Heroidum epistulae*, zmysłone listy niewiast mitycznych do mężów lub przyjaciół.

2. *Amorum libri* III. Są to elegie erotyczne, których przedmiotem jest najczęściej *Corinna*.

3. *Metamorphoseon lib.* XV. (Przemiana ks. XV), największe dzieło Owidyusza, obejmujące więcej niż 200 podań po największej części osnutych na tle greckiem, o nader urozmaiconej treści, zawsze jednak kończących się jakąś przemianą np. istot boskich i ludzi w zwierzęta, rośliny, gwiazdy, kamienie i t. p. Podania te ułożone są chronologicznie, tak że nic opowiadania rozpoczyna się podaniem o stworzeniu świata i snuje się nieprzerwanie aż do apoteozy G. Juliusza Cezara t.j. do przemiany Cezara w kometę, która w roku śmierci Cezara jaśniała na niebie Italii. Treści do tego dzieła dostarczyły Owidyuszowi prawdopodobnie podania zawarte w pismach uczonych i poetów aleksandryjskich, a źródłem tych podań była najpierw wiara, iż bogowie w stosunkach swoich z ludźmi przybierali postać ludzi lub zwierząt i że cudownym sposobem mogli ludziom nadawać inne postacie, bądź to w nagrodę za odebrane od nich usługi,

badź też dla ukarania popełnionych występków; powtóre żywa wyobraźnia pierwotnych ludzi i ograniczona znajomość praw przyrody, której zjawiska przypisywali działaniu bogów, tworząc sobie zarazem podania mające je usprawiedliwić. Naprowadzało ich zaś na to często podobieństwo kształtów albo też mylny wywód nazwiska.

Księgi Przemian były już gotowe wtedy, gdy Owidyusz otrzymał dekret, skazujący go na wygnanie; ponieważ jednak nie były jeszcze ostatecznie wykończone, przeto wrzucił je rozżalony poeta w ogień; szczęściem rozpowszechnione były już wtedy w tyłu odpisach, że w całości ocalały.

4. *Fastorum libri VI*. Jest to rodzaj kalendarza, w którym opisane jest pochodzenie i sposób obchodzenia świąt rzymskich w pierwszych sześciu miesiącach roku. Utwór ten, zawierający obok szczegółów astronomicznych mnóstwo zajmujących powiastek z mitologii greckiej i rzymskiej, bardzo jest ważny dla poznania religijnych stosunków u Rzymian. Prawdopodobnie miał Owidyusz zamiar objąć opowiadaniem swoim rok cały, wygnanie nie pozwoliło mu jednak dokończyć dzieła.

B) Pisane na wygnaniu:

5. *Tristium libri V*, elegie³⁾ żalosne, napi-

³⁾ Elegia (ἐλεῖα) powstała u Greków; nazwą tą oznaczano utwór przy wtórze fletu wygłaszany a ułożony

sane częścią podczas podróży, częścią już na miejscu wygnania; w nich zwraca się poeta do przyjaciół w Rzymie z prośbą o dochowanie mu przyjaźni oraz o przebląganie gniewu Augusta. Aby nie ściągnąć na nich niełaski Augusta za to, że mają stosunki z wygnańcem, nie wymienia Owidyusz ich nazwisk.

6. *Epistularum ex Ponto libri IV*, które tylko tytułem a nie treścią różnią się od wyżej wymienionych elegii; pisał je w późniejszych latach wygnania do osób, które już wyraźnie wymienia.

w dystychach eligijnych t. j. hexametrach połączonych z t. z. pentametrami. Treść tych utworów bywała rozmaita, zawsze jednak uczucia i myśli poety miały przewagę nad opisem zdarzenia lub przedmiotu, tak że elegia stanowiła przejście od poezji epickiej do lirycznej. Rzymianie naśladowający w literaturze Greków, przejęli od nich jeden tylko gatunek elegii, a mianowicie tę, która była wyrazem żalu i tęsknoty, jaką budzi w sercu strata ukochanej osoby. Tak formą jakoteż i treścią podobna jest do elegii heroida, którą Owidyusz, pisząc swe „*Heroides*“, wprowadził do literatury rzymskiej, przeważa jednak w niej pierwiastek opisowy.

I.

EX LIBRIS METAMORPHOSEON.

(1. Chaos in quattuor distinguitur elementa.

In nova fert animus mutatas dicere formas
tempora: di, coeptis (nam vos mutastis et illas)
inspirate meis primaque ab origine mundi
mea perpetuum deducite tempora carmen.

Ante mare et terras et, quod tegit omnia, caelum
quod erat toto naturae vultus in orbe,

quod em dixere Chaos: rudis indigestaque moles
nequicquam nisi pondus iners congestaque eodem
non bene iunctarum discordia semina rerum.

Quod plus adhuc mundo praebebat lumina Titan,
quod nova crescendo reparabat cornua Phoebae,
quod circumfuso pendebat in aëre tellus

interdubius librata suis, nec bracchia longo
argente terrarum porrexerat Amphitrite.

Quod aether, tellus illic et pontus et aër,

quod erat instabilis tellus, innabilis unda,

quod is egens aër: nulli sua forma manebat,

quod stabatque aliis aliud, quia corpore in uno

POVIDII CARMINA SELECTA.

frigida pugnabant calidis, umentia siccis,
mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Hanc deus et melior litem natura diremit:
nam caelo terras et terris abscidit undas
et liquidum spisso secrevit ab aëre caelum.
quae postquam evolvit caecoque exemit acervo,
dissociata locis concordi pace ligavit.
igneae convexi vis et sine pondere caeli
emicuit summaque locum sibi fecit in arce.
proximus est aër illi levitate locoque;
densior his tellus elementaque grandia traxit
et pressa est gravitate sua; circumfluus umor
ultima possedit solidumque coërcuit orbem.

Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille deorum
congeriem secuit sectamque in membra redegit,
principio terram, ne non aequalis ab omni
parte foret, magni speciem glomeravit in orbis.
tum freta diffudit rapidisque tumescere ventis
iussit et ambitae circumdare litora terrae.
addidit et fontes et stagna immensa lacusque,
fluminaque obliquis cinxit declivia ripis,
quae, diversa locis, partim sorbentur ab ipsa,
in mare perveniunt partim campoque recepta
liberioris aquae pro ripis litora pulsant.
iussit et extendi campos, subsidere valles,
fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.
utque duae dextra caelum totidemque sinistra
parte secant zonae, quinta est ardentior illis:
sic onus inclusum numero distinxit eodem
cura dei, totidemque plagae tellure premuntur.
quarum quae media est, non est habitabilis aestu;

nix tegit alta duas: totidem inter utrumque locavit
 temperiemque dedit mixta cum frigore flamma.
 imminet his aër; qui, quanto est pondere terrae
 pondus aquae levius, tanto est onerosior igni.
 illic et nebulas, illic consistere nubes
 iussit et humanas motura tonitrua mentes
 et cum fulminibus facientes frigora ventos.
 his quoque non passim mundi fabricator habendum
 aëra permisit. vix nunc obsistitur illis,
 cum sua quisque regant diverso flamina tractu,
 quin lanient mundum: tanta est discordia fratrum.
 eurus ad auroram Nabataeaeque regna recessit
 Persidaeque et radiis iuga subdita matutinis.
 vesper et occiduo quae litora sole tepescunt,
 proxima sunt zephyro: Scythiam septemque trionem
 horriferae invasit boreas. contraria tellus
 nubibus adsiduis pluvioque madescit ab austro.
 haec super imposuit liquidum et gravitate carentem
 aethera nec quicquam terrenae faecis habentem.
 vix ita limitibus dissaepserat omnia certis,
 cum, quae pressa diu massa latuere sub illa,
 sidera coeperunt toto effervescente caelo.
 neu regio foret ulla suis animantibus orba,
 astra tenent caeleste solum formaeque deorum,
 cesserunt nitidis habitandae piscibus undae,
 terra feras cepit, volucres agitabilis aër.

4
 22 Describuntur quattuor humani generis aetates
 Gigantomachia.

Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo
 sponte sua sine lege fidem rectumque colebat.
 poena metusque aberant, nec verba minacia fixo
 aere legebantur, nec supplex turba timebat
 iudicis ora sui, sed erant sine vindice tuti. 5
 nondum caesa suis, peregrinum ut viseret orbem,
 montibus in liquidas pinus descenderat undas,
 nullaque mortales praeter sua litora norant.
 nondum praecipites cingebant oppida fossae;
 non tuba directi, non aeris cornua flexi, 10
 non galeae, non ensis erant: sine militis usu
 mollia securae peragebant otia gentes.
 ipsa quoque immunis rastroque intacta nec ullis
 saucia vomeribus per se d. bat omnia tellus:
 contentique cibus nullo cogente creatis 15
 arbuteos fetus montanaque fraga legebant
 cornaque et in duris haerentia mora rubetis,
 et quae deciderant patula Iovis arbore glandes.
 ver erat aeternum, placidique tepentibus auris
 mulcebant zephyri natos sine semine flores. 20
 mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
 nec renovatus ager gravidis canebat aristis;
 flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
 flavaque de viridi stillabant ilice mella.

Postquam Saturno tenebrosa in Tartara misso 25
 sub Iove mundus erat, subiit argentea proles,
 auro deterior, fulvo pretiosior aere.
 Iuppiter antiqui contraxit tempora veris,

erque hiemes aestusque et inaequales autumnos
et breve ver spatiis exegit quattuor annum.

tum primum siccis aër fervoribus ustus
canduit et ventis glacies adstricta pependit.
tum primum subiere domus: domus antra fuerunt
et densi frutices et vinctae cortice virgae.
semina tum primum longis Cerealia sulcis
obruta sunt pressique iugo gemuere iuveni.

Tertia post illam successit aënea proles,
saevior ingeniis et ad horrida promptior arma,
non scelerata tamen. de duro est ultima ferro.
protinus irrupit venae peioris in aevum
omne nefas: fugere pudor verumque fidesque,
in quorum subiere locum fraudesque dolique
insidiaeque et vis et amor sceleratus habendi.
vela dabant ventis, nec adhuc bene noverat illos
navita; quaeque diu steterant in montibus altis,
fluctibus ignotis insultavere carinae.
communemque prius, ceu lumina solis et auras,
cautus humum longo signavit limite mensor.
nec tantum segetes alimentaue debita dives
poscebatur humus, sed itum est in viscera terrae:
quasque recondiderat Stygiisque admoverat umbris,
effodiuntur opes, irritamenta malorum.
iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum
prodierat; prodit bellum, quod pugnat utroque,
sanguineaue manu crepitantia concutit arma.
vivitur ex rapto; non hospes ab hospite tutus,
non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est.
imminet exitio vir coniugis, illa mariti;
lurida, terribiles miscent aconita novercae;

filius ante diem patrios inquit in annos.
 victa iacet pietas, et virgo caede madentes,
 ultima caelestum, terras Astraera reliquit.

Neve foret terris securior arduus aether,
 adfectasse ferunt regnum caeleste Gigantas
 altaque congestos struxisse ad sidera montes. 65
 tum pater omnipotens misso perfregit Olympum
 fulmine et excussit subiectae Pelion Ossae.
 obruta mole sua cum corpora dira iacerent,
 perfusam multo natorum sanguine Terram
 immaduisse ferunt calidumque animasse cruorem, 70
 et, ne nulla suae stirpis monumenta manerent,
 in faciem vertisse hominum. sed et illa propago
 contemptrix superum saevaeque avidissima caedis
 et violenta fuit: scires e sanguine natos.

Sp. G. ———— ser. ————
 3. Iuppiter homines exstinguere constituit.
 Lycaon.

Quae pater ut summa vidit Saturnius arce,
 ingemit et, facto nondum vulgata recenti
 foeda Lycaoniae referens convivia mensae,
 ringentes animo et dignas Iove concipit iras
 conciliumque vocat: tenuit mora nulla vocatos. 5
 fest via sublimis, caelo manifesta sereno:
 lactea nomen habet, candore notabilis ipso.
 hac iter est superis ad magni tecta Tonantis
 regalemque domum. dextra laevaue deorum
 atria nobilium valvis celebrantur apertis. 10
 plebs habitat diversa locis; a fronte potentes

caelicolae clarique suos posuere penates.
 hic locus est, quem, si verbis audacia detur,
 haud timeam magni dixisse Palatia caeli.
 ergo ubi marmoreo sedere recessu,
 celsior ipse loco sceptroque innixus eburno
 terrificam capitis concussit terque quaterque
 caesariem, cum qua terram, mare, sidera movit.
 talibus inde modis ora indignantia solvit:)

„Non ego pro mundi regno magis anxius illa
 tempestate fui, qua centum quisque parabat
 inicere anguipedum captivo bracchia caelo,
 nam quamquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
 corpore et ex una pendebat origine bellum.
 nunc mihi, qua totum Nereus circumsonat orbem,
 perdendum est mortale genus. per flumina iuro
 infera sub terra Stygio labentia luco,
 cuncta prius temptata; sed immedicabile vulnus
 ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.
 sunt mihi semidei, sunt rustica numina, nymphae
 faunisque satyrique et monticolae silvani:
 quos, quoniam caeli nondum dignamur honore,
 quas dedimus, certe terras habitare sinamus.
 an satis, o superi, tutos fore creditis illos,
 cum mihi, qui fulmen, qui vos habeoque regoque,
 struxerit insidias notus feritate Lycaon?)"

Confremuere omnes studiisque ardentibus ausum
 talia deprecant. sic, cum manus impia saevit
 sanguine Caesareo Romanum extinguere nomen,
 attonitum tanto subitae terrore ruinae
 humanum genus est totusque perhorruit orbis.
 nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum est,

quam fuit illa Iovi. qui postquam voce manumque
murmura compressit, tenere silentia cuncti.

Substitit ut clamor, pressus gravitate regentis,
Iuppiter hoc iterum sermone silentia rupit:
„ille quidem poenas, curam ~~hanc~~ dimittite, solvit.
quod tamen admissum, quae sit vindicta, docebo.

contigerat nostras infamia temporis aures:
quam cupiens falsam, summo delabor Olympo
et deus humana lustris sub imagine terras.
longa mora est, quantum noxae sit ubique repertum,
enumerare: minor fuit ipsa infamia vero.

Maenala transieram latebris horrenda ferarum
et cum Cyllene gelidi pineta Lycaei.

Arcadis hinc sedes et inhospita tecta tyranni
ingredior, traherent cum sera crepuscula noctem.

signa dedi venisse deum, vulgusque precari
cooperat: irridet primo pia vota Lycaon,
mox ait: „experiar, deus hic, discrimine aperto,
an sit mortalis; nec erit dubitabile verum.”

nocte gravem somno necopina perdere morte
me parat: haec illi placet experientia veri.

nec contentus eo est; missi de gente Molossa
obsidis unius iugulum mucrone resolvit,

atque ita semineces partim ferventibus artus
mollit aquis, partim subiecto torruit igni.

quos simul imposuit mensis, ego vindice flamma
in domino dignos everti tecta penates.

territus ipse fugit nactusque silentia ruris
exululat frustra loqui conatur; ab ipso

colligit os rabiem, solitaeque cupidine caedis
vertitur in pecudes et nunc quoque sanguine gaudet.

in villos abeunt vestes, in crura lacerti:
 fit lupus et veteris servat vestigia formae.
 canities eadem est, eadem violentia vultus,
 idem oculi lucent, eadem feritatis imago.
 occidit una domus; sed non domus una perire
 digna fuit: qua terra patet, fera regnat Erinys.
 in facinus iurasse putes. dent ocuis omnes,
 quas meruere pati, sic stat sententia, poenas."

12. 3. 4.

A. Diluvium.

Dicta Iovis pars voce probant stimulosque frementi
 adiciunt, alii partes adsensibus implent.
 est tamen humani generis iactura dolori
 omnibus, et, quae sit terrae mortalibus orbae
 forma futura, rogant; quis sit laturus in aras
 tura; ferisne paret populandas tradere terras.
 talia quaerentes (sibi enim fore cetera curae)
 rex superum trepidare vetat subolemque priori
 dissimilem populo promittit origine mira.

Iamque erat in totas sparsurus fulmina terras:
 sed timuit, ne forte sacer tot ab ignibus aether
 conciperet flammam longusque ardesceret axis.
 esse quoque in fati reminiscitur adfore tempus,
 quo mare, quo tellus correptaque regia caeli
 ardeat et mundi moles operosa laboret.
 tela reponuntur manibus fabricata Cyclosum.
 poena placet diversa, genus mortale sub undis
 perdere et ex omni nimbos demittere caelo.

Protinus Aeoliis Aquilonem claudit in antris,
 et quaecumque fugant inductas flamina nubes, 20
 emittitque Notum. madidis Notus evolat alis,
terribilem picea tectus caligine vultum:
 barba gravis nimbis, canis fluit unda capillis,
 fronte sedent nebulae, rorant pennaque sinusque.
 utque manu late pendentia nubila pressit, 25
 fit fragor; hinc densi funduntur ab aethere nimbi.
 nuntia Iunonis varios induta colores
 concipit Iris aquas alimenta^{que} nubibus adfert. }
 sternuntur segetes et deplorata colonis
 vota iacent longique perit labor irritus anni. 30
 nec caelo contenta suo est Iovis ira, sed illum
 caeruleus frater iuvat auxiliari^{bus} undis.
 convocat hic amnes; qui postquam tecta tyranni
 intravere sui, „non est hortamine longo
 nunc“ ait „utendum: vires effundite vestras, 35
 (sic opus est), aperite domos ac mole remota
 fluminibus vestris totas immittite habenas.“
 iusserat; hi redeunt ac fontibus ora relaxant
 et defrenato volvuntur in aequora cursu.
 ipse tridente suo terram percussit; at illa 40
 intremuit motuque vias patefecit aquarum.
 exspatiata ruunt per apertos flumina campos,
 cumque satis arbusta simul pecudesque virosque
 tecta^{que} cumque suis rapiunt penetralia sacris.
 siqua domus mansit potuitque resistere tanto 45
 indeiecta malo, culmen tamen altior huius
 unda tegit, pressa^{que} latent sub gurgite turres.
 Iamque mare et tellus nullum discrimen habebant:
 omnia pontus erant; deerant quoque litora ponto.

occupat hic collem; cumba sedet alter adunca
et ducit remos illic, ubi nuper erat.

50

ille supra segetes aut mersae culmina villae
navigat; hic summa piscem deprendit in ulmo.
figitur in viridi, si fors tulit, ancora prato,
aut subiecta terunt curvae vineta carinae.

55

et, modo qua graciles gramen carpsere capellae,
nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocae.

mirantur sub aqua lucos urbesque domosque
Nereïdes; silvasque tenent delphines et altis
incursant ramis agitataque robora pulsant.

60

nat lupus inter oves, fulvos vehit unda leones,
unda vehit tigres, nec vires fulminis apro,
crura nec ablato prosunt velocia cervo.

quaesitisque diu terris, ubi sistere detur,
in mare lassatis volucris vaga decedit alis.

65

obruerat tumulos immensa licentia ponti,
pulsabantque novi montana cacumina fluctus.

maxima pars unda rapitur; quibus unda pepercit,
illos longa domant inopi ieiunia victu.

B Deucalion et Pyrrha.

Separat Aonios Oetaeis Phocis ab arvis,
terra ferax, dum terra fuit; sed tempore in illo
pars maris et latus subitarum campus aquarum.
mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,
nomine Parnasus, superantque cacumina nubes.
hic ubi Deucalion (nam cetera texerat aequor)
cum consorte tori parva rate vectus adhaesit,

5

Corycidas nymphas et numina montis adorant
 fatidicamque Themin, quae tunc oracla tenebat.
 non illo melior quisquam nec amantior aequi 10
 vir fuit, aut illa metuentior ulla deorum.

Iuppiter ut liquidis stagnare paludibus orbem
 et superesse virum de tot modo milibus unum
 et superesse videt de tot modo milibus unam,
 innocuos ambos, cultores numinis ambos, 15

nubila disiecit nimbisque aquilone remotis
 et caelo terras ostendit et aethera terris
 nec maris ira manet, positoque tricuspide telo
 mulcet aquas rector pelagi supraque profundum
exstantem atque umeros innato murice tectum 20

caeruleum Tritona vocat conchaeque sonanti
 inspirare iubet fluctusque et flumina signo
 iam revocare dato. cava bucina sumitur illi
tortilis, in latum quae turbine crescit ab imo,
 bucina, quae medio concepit ubi aëra ponto, 25

litora voce replet sub utroque iacentia Phoebō.
 tunc quoque, ut ora dei ~~madida~~ rorantia barba
 contigit et cecinit iussos inflata receptus,
 omnibus audita est telluris et aequoris undis,
 et quibus est undis audita, coërcuit omnes. 30

iam mare litus habet, plenos capit alveus amnes,
 flumina subsidunt collesque exire videntur:
 surgit humus, crescunt loca decrescentibus undis.
 postque diem longam nudata cacumina silvae
 ostendunt limumque tenent in fronde relictum. 35

Redditus orbis erat. quem postquam vidit inanem,
 et desolatas agere alta silentia terras,
 Deucalion lacrimis ita Pyrrham adfatur obortis:

„o soror, o coniunx, o femina sola superstes,
 quam commune mihi genus et patruelis origo,
 deinde torus iunxit, nunc ipsa pericula iungunt:
 terrarum, quascumque vident occasus et ortus,
 nos duo turba sumus: possedit cetera pontus.
 haec quoque adhuc vitae non est fiducia nostrae
 certa satis: terrent etiam nunc nubila mentem.
 quis tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
 nunc animus, miseranda, foret? quo sola timorem
 ferre modo posses? quo consolante doleres?
 namque ego, crede mihi, si te quoque pontus haberet,
 te sequerer, coniunx, et me quoque pontus haberet.
 o utinam possem populos reparare paternis
 artibus atque animas formatae infundere terrae!
 nunc genus in nobis restat mortale duobus,
 (sic visum superis) hominumque exempla manemus.

Dixerat, et flebant. placuit caeleste precari
 numen et auxilium per sacras quaerere sortes.
 nulla mora est: adeunt pariter Cephisidas undas,
 ut nondum liquidas, sic iam vada nota secantes.
 inde ubi libatos irroravere liquores
 vestibus et capiti, flectunt vestigia sanctae
 ad delubra deae, quorum fastigia turpi
 pallebant musco stabantque sine ignibus arae.
 ut templi tetigere gradus, procumbit uterque
 pronus humi gelidoque pavens dedit oscula saxo.
 atque ita „si precibus“ dixerunt „numina iustis
 victa remollescunt, si flectitur ira deorum:
 dic, Themis, qua generis damnum reparabile nostri
 arte sit, et mersis fer opem, mitissima, rebus.“
 mota dea est sortemque dedit: 'discedite templo

et velate caput cinctasque resolvite vestes 70
 ossaque post tergum magnae iactate parentis.
obstipuere diu, rumpitque silentia voce
 Pyrrha prior iussisque deae parere recusat,
 detque sibi veniam, pavido rogat ore pavetque
 laedere iactatis, maternas ossibus umbras. 75

Interea repetunt caecis obscura latebris
 verba datae sortis secum inter seque volutant.
 inde Promethides placidis Epimethida dictis
 mulcet et „aut fallax“ ait „est sollertia nobis,
 aut pia sunt nullumque nefas oracula suadent. 80

magna parens terra est, lapides in corpore terrae
 ossa reor dici; iacere hos post terga iubemur.“
 coniugis augurio quamquam Titania mota est,
 spes tamen in dubio est: adeo caelestibus ambo
 diffidunt monitis. sed quid temptare nocebit? 85
 descendunt velantque caput tunicasque recingunt
 et iussos lapides sua post vestigia mittunt.
saxa (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?)
 ponere duritiem coepere suumque rigorem
 mollirique mora mollitaque ducere formam. 90
 mox ubi creverunt naturaque mitior illis
 contigit, ut quaedam, sic non manifesta videri
 forma potest hominis, sed uti de marmore coepto
non exacta satis rudibusque simillima signis.
quae tamen ex illis aliquo pars umida suco 95
 et terrena fuit, versa est in corporis usum;
 quod solidum est flectique nequit, mutatur in ossa;
 quae modo vena fuit, sub eodem nomine mansit.
 inque brevi spatio superiorum numine saxa
 missa viri manibus faciem traxere virorum, 100

et de femineo reparata est femina iactu.
 inde genus durum sumus experiensque laborum
 et documenta damus, qua simus origine nati.

⑥ Fabula de Phaëthonte et Heliadibus.

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
 clara micante auro flammisque imitante pyropo,
 cuius ebur nitidum fastigia summa tegebat,
 argenti bifores radiabant lumine valvae.
 materiam superabat opus: nam Mulciber illic
 aequora caelarat medias cingentia terras
 terrarumque orbem caelumque, quod imminet orbi.
 caeruleos habet unda deos, Tritona canorum
 Proteaque ambiguum balaenarumque prementem
 Aegaeona suis immania terga lacertis
 Doridaque et natas, quarum pars nare videtur,
 pars in mole sedens virides siccare capillos,
 pisce vehi quaedam. facies non omnibus una,
 non diversa tamen: qualem decet esse sororum,
 terra viros urbesque gerit silvasque ferasque
 fluminaque et nymphas et cetera numina ruris.
 haec super imposita est caeli fulgentis imago
 signaque sex foribus dextris totidemque sinistris.

Quo simul acclivo Clymeneia limite proles
 venit et intravit dubitati tecta parentis,
 protinus ad patrios sua fert vestigia vultus
 consistitque procul: neque enim propiora ferebat
 lumina. purpurea velatus veste sedebat
 in solio Phoebus claris lucente smaragdis.

a dextra laevaue Dies et Mensis et Annus 25
 Saeculaque et positae spatiis aequalibus Horae,
 Verque novum stabat cinctum florente corona,
 stabat nuda Aestas et spicea sarta gerebat,
 stabat et Autumnus, calcatis sordidus uvis,
 et glacialis Hiems, canos hirsuta capillos. 30

inde loco medius rerum novitate paventem
 Sol oculis iuvenem, quibus adspicit omnia, vidit
 „quae“ que „viae tibi causa?“ quid hac“ ait „arce petisti,
 progenies, Phaëthon, haud infitianda parenti?“
 ille refert: ‘o lux immensi publica mundi, 35

Phoebe pater, si das usum mihi nominis huius,
 nec falsa Clymene culpam sub imagine celat:
pignora da, genitor, per quae tua vera propago
credar, et hunc animis errorem detrahe nostris.
 dixerat. at genitor circum caput omne micantes 40
 deposuit radios propiusque accedere iussit
 amplexuque dato „nec tu meus esse negari
 dignus es, et Clymene veros“ ait „edidit ortus.
 quoque minus dubites, quodvis pete munus, ut illud
 me tribuente/feras. promissis testis adesto 45
 dis iuranda palus, oculis incognita nostris.“

Vix bene desierat, currus rogat ille paternos
 inque ~~diem~~ alipedum ius et moderamen equorum.
 paenituit iurasse patrem. qui terque quaterque
 concutiens illustre caput „temeraria“ dixit 50
 „vox mea facta tua est. utinam promissa liceret
 non dare! confiteor, solum hoc tibi, nate, negarem.
 dissuadere licet. non est tua tuta voluntas.
 magna petis, Phaëthon, et quae nec viribus istis
 munera convenient nec tam puerilibus annis. 55

sors tua mortalis: non est mortale, quod optas.
 plus etiam, quam quod superis contingere fas est,
 nescius adfectas. placeat sibi quisque licebit:
 non tamen ignifero quisquam consistere in axe
 me valet excepto. vasti quoque rector Olympi, 60
 qui fera terribili iaculatur fulmina dextra,
 non agat hos currus. et quid Iove maius habemus?
 ardua prima via est et qua vix mane recentes
 enituntur equi, medio est altissima caelo,
 unde mare et terras ipsi mihi saepe videre 65
 fit timor et pavida trepidat formidine pectus;
 ultima prona via est et eget moderamine certo:
 tunc etiam, quae me subiectis excipit undis,
 ne ferar in praeceps, Tethys solet ipsa vereri.
 adde quod adsidua rapitur vertigine caelum 70
 sideraque alta trahit celerique volumine torquet.
 nitor in adversum, nec me, qui cetera, vincit
 impetus et rapido contrarius evehor orbi.
 finge datos currus: quid ages? poterisne rotatis
 obvius ire polis, ne te citus auferat axis? 75
 forsitan et lucos illic urbesque deorum
 concipias animo delubraque ditia donis
 esse? per insidias iter est formasque ferarum.
 utque viam teneas nulloque errore traharis,
 per tamen adversi gradieris cornua Tauri 80
 Haemoniosque arcus violentique ora Leonis
 saevaque circuitu curvantem bracchia longo
 Scorpion atque aliter curvantem bracchia Cancrum.
 nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis,
 quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant, 85
 in promptu regere est: vix me patiuntur, ubi acres

incaluere animi cervixque repugnat habenis.
 at tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
 nate, cave, dum resque sinit, tua corrige vota.
 scilicet ut nostro genitum te sanguine credas,
 pignora certa petis? do pignora certa timendo
 et patrio pater esse metu probor. adspice vultus
 ecce meos! utinamque oculos in pectora posses
 inserere et patrias intus deprendere curas!
 denique quicquid habet dives, circumspice, mundus,
 eque tot ac tantis caeli terraeque marisque
 posce bonis aliquid; nullam patiēre repulsam.
 deprecor hoc unum, quod vero nomine poena,
 non honor est: poenam, Phaëthon, pro munere poscis!
 quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
 ne dubita, dabitur (Stygias iuravimus undas),
 quodcumque optaris; sed tu sapientius opta.

Finierat monitus. dictis tamen ille repugnat
 propositumque premit flagratque cupidine currus.
 ergo, qua licuit, genitor cunctatus ad altos
 deducit iuvenem, Vulcania munera, currus.
 aureus axis erat, temo aureus, aurea summae
 curvatura rotae, radiorum argenteus ordo.
 per iuga chrysolithi positaeque ex ordine gemmae
 clara repercusso reddebant lumina Phoebō.
 dumque ea magnanimus Phaëthon miratur opusque
 perspicit, ecce vigil rutilo patefecit ab ortu
 purpureas Aurora fores et plena rosarum
 atria. diffugiunt stellae, quarum agmina cogit
 Lucifer et caeli statione novissimus exit.
 quem petere ut terras mundumque rubescere vidit
 cornuaque extremae velut evanescere lunae,

iungere equos Titan velocibus imperat Horis:
iussa deae celeres peragunt, ignemque vomentes
ambrosiae suco saturos praesepibus altis

120

quadrupedes ducunt adduntque sonantia frena.

tum pater ora sui sacro medicamine nati
contigit et rapidae fecit patientia flammae
imposuitque comae radios praesagaque luctus

pectore sollicito repetens suspiria dixit:

125

„si potes his saltem monitis parere parentis,
parce, puer, stimulis et fortius utere loris.

sponte sua properant; labor est inhibere volantes.

nec tibi directos placeat via quinque per arcus:

sectus in obliquum est lato curvamine limes,

130

zonarumque trium contentus fine polumque

effugit australem iunctamque aquilonibus arcton,

hac sit iter. manifesta rotae vestigia cernes.

utque ferant aequos et caelum et terra calores,

nec preme nec summum molire per aethera currum. 135

altius egressus caelestia tecta cremabis.

inferius terras; medio tutissimus ibis.

neu te dexterior tortum declinet ad Anguem,

neve sinisterior pressam rota ducat ad Aram;

inter utrumque tene. Fortunae cetera mando,
quae iuuet et melius, quam tu tibi, consulat opto.

140

dum loquor, Hesperio positas in litore metas

umida nox tetigit. non est mora libera nobis:

poscimur. effulget tenebris Aurora fugatis.

corripe lora manu. vel, si mutabile pectus

145

est tibi, consiliis, non curribus utere nostris,

dum potes et solidis etiamnunc sedibus adstas

dumque male optatos nondum premis inscius axes.

quae tutus spectes, sine me dare lumina terris.
 occupat ille levem iuvenali corpore currum 150
 statque super manibusque datas contingere habenas
 gaudet et invito grates agit inde parenti.

Interea volucres Pyrois et Eous et Aethon,
 Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras
 flammiferis implent pedibusque repagula pulsant. 155
 quae postquam Tethys, fatorum ignara nepotis,
 reppulit et facta est immensi copia caeli,
 corripuere viam pedibusque per aëra motis
 obstantes scindunt nebulas pennisque levati
 praetereunt ortos isdem de partibus euros. 160

sed leve pondus erat, nec quod cognoscere possent
 Solis equi, solitaque iugum gravitate carebat.
 utque labant curvae iusto sine pondere naves
 perque mare instabiles nimia levitate feruntur,
 sic onere adsueto vacuus dat in aëra saltus 165
 succutiturque alte similisque est currus inani.

quod simulac sensere, ruunt tritumque relinquunt
 quadriugi spatium nec, quo prius, ordine currunt.
 ipse pavet, nec qua commissas flectat habenas,
 nec scit, qua sit iter, nec, si sciat, imperet illis. 170

tum primum radiis gelidi caluere Triones
 et vetito frustra temptarunt aequore tingi.
 quaeque polo posita est glaciale proxima Serpens,
 frigore pigra prius nec formidabilis ulli,
 incaluit sumpsitque novas fervoribus iras. 175

te quoque turbatum memorant fugisse, Boote,
 quamvis tardus eras et te tua plaustra tenebant.

Ut vero summo despexit ab aethere terras
 infelix Phaëthon penitus penitusque iacentes,

palluit et subito genua intremuere timore,
 suntque oculis tenebrae per tantum lumen abortae,
 et iam mallet equos nunquam tetigisse paternos,
 iam cognosse genus piget et valuisse rogando;

iam Meropis dici cupiens ita fertur, ut acta
 praecipiti pinus borea, cui victa remisit
 frena suus rector, quam dis votisque reliquit.
 quid faciat? multum caeli post terga relictum,
 ante oculos plus est: animo metitur utrumque
 et modo, quos illi fatum contingere non est,
 prospicit occasus, interdum respicit ortus.

quidque agat, ignarus stupet et nec frena remittit
 nec retinere valet nec nomina novit equorum.
 sparsa quoque in vario passim miracula caelo
 vastarumque videt trepidus simulacra ferarum.

Est locus, in geminos ubi bracchia concavat arcus
 Scorpius et cauda flexisque utrimque lacertis
 porrigit in spatium signorum membra duorum.
 hunc puer ut nigri madidum sudore veneni
 vulnera curvata minitantem cuspide vidit,

mentis inops gelida formidine lora remisit.
 quae postquam summo tetigere iacentia tergo,
 exspatiantur equi nulloque inhibente per auras
 ignotae regionis eunt, quaque impetus egit,
 hac sine lege ruunt altoque sub aethere fixis
 incursant stellis rapiuntque per avia currum.

et modo summa petunt, modo per declive viasque
 praecipites spatio terrae propiore feruntur.
 inferiusque suis fraternos currere Luna
 admiratur equos, ambustaque nubila fumant.
 corripitur flammis, ut quaeque altissima, tellus

fissaque agit rimas et sucis aret ademptis.
 pabula canescunt, cum frondibus uritur arbor,
 materiamque suo praebet seges arida damno.
 parva queror: magnae pereunt cum moenibus urbes,
 cumque suis totas populis incendia terras 215
 in cinerem vertunt. silvae cum montibus ardent:
 ardet Athos Taurusque Cilix et Tmolus et Oete
 et tum sicca, prius creberrima fontibus Ide
 virgineusque Helicon et nondum Oeagrius Haemus.
 ardet in immensum geminatis ignibus Aetna 220
 Parnasusque biceps et Eryx et Cynthus et Othrys
 et tandem nivibus Rhodope caritura Mimasque
 Dindymaque et Mycale natusque ad sacra Cithaeron.
 nec prosunt Scythiae sua frigora: Caucasus ardet
 Ossaque cum Pindo maiorque ambobus Olympus 225
 aëriaeque Alpes et nubifer Appenninus.

Tum vero Phaëthon cunctis e partibus orbem
 adspicit accensum nec tantos sustinet aestus,
 ferventesque auras velut e fornace profunda
 ore trahit currusque suos candescere sentit. 230
 et neque iam cineres eiectatamque favillam
 ferre potest calidoque involvitur undique fumo;
 quoque eat, aut ubi sit, picea caligine tectus
 nescit et arbitrio volucrum raptatur equorum.
 sanguine tum credunt in corpora summa vocato 235
 Aethiopum populos nigrum traxisse colorem.
 tum facta est Libye raptis umoribus aestu
 arida; tum nymphe passis fontesque lacusque
 deflevere comis: quaerit Boeotia Dirce,
 Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas. 240
 nec sortita loco distantes flumina ripas

tuta manent: mediis Tanais fumavit in undis
 Peneusque senex Teuthranteusque Caicus
 et celer Ismenus cum Phegiaco Erymantho,
 arsurusque iterum Xanthus flavusque Lycormas, 245
 quique recurvatis ludit Maeandrus in undis,
 Mygdoniusque Melas et Taenarius Eurotas.
 arsit et Euphrates Babylonius, arsit Orontes
 Thermodonque citus Gangesque et Phasis et Hister;
 aestuat Alpheus, ripae Spercheides ardent, 250
 quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus, aurum,
 et quae Maeonias celebrabant carmine ripas
 flumineae volucres, medio caluere Caystro.

Nilus in extremum fugit perterritus orbem
 occulitque caput, quod adhuc latet: ostia septem 255
 pulverulenta vacant, septem sine flumine valles.

fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccant
 Hesperiosque annes Rhenum Rhodanumque Padumque,
 cuique fuit rerum promissa potentia, Thybrin.

dissilit omne solum penetratque in Tartara rimis 260
 lumen et infernum terret cum coniuge regem.

et mare contrahitur siccaeque est campus harenae,
 quod modo pontus erat; quosque altum texerat aequor,
 existunt montes et sparsas Cycladas augent.

ima petunt pisces nec se super aequora curvi 265
 tollere consuetas audent delphines in auras.

corpora phocarum summo resupina profundo
 exanimata natant. ipsum quoque Nerea fama est
 Doridaque et natas tepidis latuisse sub antris.
 ter Neptunus aquis cum torvo bracchia vultu
 exserere ausus erat, ter non tulit aëris ignes. 270

Alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,
inter aquas pelagi contractosque undique fontes,
qui se condiderant in opacae viscera matris,
sustulit oppressos collo tenus arida vultus 275
opposuitque manum fronti magnoque tremore
omnia concutiens paulum subsedit et infra,
quam solet esse, fuit siccaque ita voce locuta est:

„si placet hoc meruique, quid o tua fulmina cessant,
summe deum? liceat periturae viribus ignis 280
igne perire tuo clademque auctore levare.

vix equidem fauces haec ipsa in verba resolvo.“
(presserat ora vapor): „tostos en adspice crines
inque oculis tantum, tantum super ora favillae!
hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem 285

officiiue refers, quod adunci vulnera aratri
rastrorumque fero totoque exerceor anno,
quod pecori frondes alimentaue mitia, fruges
humano generi, vobis quoque tura ministro?

sed tamen exitium fac me meruisse: quid undae, 290
quid meruit frater? cur illi tradita sorte

aequora decrescunt et ab aethere longius absunt?
quodsi nec fratris nec te mea gratia tangit,

at caeli miserere tui. circumspice utrumque:

fumat uterque polus. quos si vitiaverit ignis, 295
atria vestra ruent. Atlas en ipse laborat
vixque suis umeris candentem sustinet axem.

si freta, si terrae pereunt, si regia caeli,
in chaos antiquum confundimur. eripe flammis,
siquid adhuc superest, et rerum consule summae.“ 300

Dixerat haec Tellus: neque enim tolerare vaporem
ulterius potuit nec dicere plura; suumque

rettulit os in se propioraque manibus antra.
 at pater omnipotens, superos testatus et ipsum,
 qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
 interitura gravi, summam petit arduus arcem,
 unde solet nubes latis inducere terris,
 unde movet tonitrus vibrataque fulmina iactat.

305

sed neque quas posset terris inducere nubes,
 tunc habuit nec quos caelo demitteret imbres.

310

intonat et dextra libratum fulmen ab aure
 misit in aurigam pariterque animaque rotisque
 expulit et saevis compescuit ignibus ignes.

consternantur equi et saltu in contraria facto
~~colla ingo eripiunt abruptaque lora relinquunt.~~

315

illic frena iacent, illic temone revulsus
 axis, in hac radii fractarum parte rotarum,
 sparsaque sunt late laceri vestigia currus.

At Phaëthon, rutilos flamma populante capillos,
 volvitur in praeceps longoque per aëra tractu.

320

fertur, ut interdum de caelo stella sereno,
 etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.

quem procul a patria diverso maximus orbe
 excipit Eridanus fumantiaque abluit ora.

naïdes Hesperiae trifida fumantia flamma
 corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum:

325

‘hic situs est Phaëthon, currus auriga paterni.
 quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.’

nam pater obductos, luctu miserabilis aegro,
 condiderat vultus: et si modo credimus, unum

330

isse diem sine sole ferunt: incendia lumen
 praebebant aliquisque malo fuit usus in illo.

At Clymene postquam dixit, quaecumque fuerunt
 in tantis dicenda malis, lugubris et amens
 et laniata sinus totum percensuit orbem: 335
 exanimesque artus primo, mox ossa requirens,
 repperit ossa tamen peregrina condita ripa,
 incubuitque loco nomenque in marmore lectum
 perfudit lacrimis et aperto pectore fovit.
 nec minus Heliades lugent et inania morti 340
 munera dant lacrimas et caesae pectora palmis
 non auditurum miseras Phaëthonta querelas
 nocte dieque vocant adsternunturque sepulcro.
 luna quater iunctis implerat cornibus orbem:
 illae more suo (nam morem fecerat usus) 345
 plangorem dederant. e quis Phaëthusa, sororum
 maxima, cum vellet terra procumbere, questa est
 deriguisset pedes. ad quam conata venire
 candida Lampetie subita radice retenta est.
 tertia, cum crinem manibus laniare pararet, 350
 avellit frondes. haec stipite crura teneri,
 illa dolet fieri longos sua bracchia ramos.
 quid faciat mater, nisi, quo trahat impetus illam,
 huc eat atque illuc et, dum licet, oscula iungat?
 non satis est: truncis avellere corpora temptat 355
 et teneros manibus ramos abrumpit. at inde
 sanguineae manant tamquam de vulnere guttae.
 „parce, precor, mater,“ quaecumque est saucia, clamat,
 „parce, precor! nostrum laceratur in arbore corpus.
 iamque vale!“ cortex in verba novissima venit. 360
 inde fluunt lacrimae stillataque sole rigescunt.
 de ramis electa novis, quae lucidus amnis
 excipit et nuribus mittit gestanda Latinis.

7. Cadmus draconem Martium occidit, dentes vipereos serit, Thebas condit.

Cadmus ab Agenore patre iussus Europam sororem investigare raptam aut exsilium tolerare in Boeotiam profugus pervenit.

Orbe pererrato patriamque iramque parentis vitat Agenorides Phoebique oracula supplex consulit et, quae sit tellus habitanda, requirit. „bos tibi“ Phoebus ait „solis occurret in arvis, nullum passa iugum curvique immunis aratri. hac duce carpe vias et, qua requieverit herba, moenia fac condas Boeotiaque illa vocato.“ vix bene Castalio Cadmus descenderat antro, incustoditam lente videt ire iuvencam nullum servitii signum cervice gerentem. subsequitur pressoque legit vestigia gressu auctoremque viae Phoebum taciturnus adorat. iam vada Cephisi Panopesque evaserat arva: bos stetit et tollens speciosam cornibus altis ad caelum frontem mugitibus impulit auras atque ita respiciens comites sua terga sequentes procubuit teneraque latus summisit in herba. Cadmus agit grates peregrinaeque oscula terrae figit et ignotos montes agrosque salutat.

Sacra Iovi facturus erat. iubet ire ministros et petere e vivis libandas fontibus undas. silva vetus stabat nulla violata securi, et specus in media virgis ac vimine densus, efficiens humilem lapidum compagibus arcum, uberibus fecundus aquis, ubi conditus antro Martius anguis erat, cristis praesignis et auro:

igne micant oculi, corpus tumet omne veneno,
 tresque vibrant linguae, triplici stant ordine dentes.
 quem postquam Tyria lucum de gente profecti
 infausto tetigere gradu demissaque in undas 30
 urna dedit sonitum, longo caput extulit antro
 caeruleus serpens horrendaque sibila misit.
 effluxere urnae manibus sanguisque relinquit
 corpus et attonitos subitus tremor occupat artus.
 ille volubilibus squamosos nexibus orbis 35
 torquet et immensos saltu sinuatur in arcus,
 ac media plus parte leves erectus in auras
 despicit omne nemus tantoque est corpore, quanto,
 si totum spectes, geminas qui separat arctos.
 nec mora, Phoenicas, sive illi tela parabant, 40
 sive fugam, sive ipse timor prohibebat utrumque,
 occupat: hos morsu, longis complexibus illos,
 hos necat adflati funesta tabe veneni.

Fecerat exiguas iam sol altissimus umbras:
 quae mora sit sociis, miratur Agenore natus 45
 vestigatque viros. tegimen direpta leonis
 pellis erat, telum splendenti lancea ferro
 et iaculum teloque animus praestantior omni.
 ut nemus intravit letataque corpora vidit
 victoremque supra spatiosi corporis hostem 50
 tristia sanguinea lambentem vulnera lingua,
 „aut ultor vestrae, fidissima corpora, mortis,
 aut comes“ inquit „ero.“ dixit dextraque molarem
 sustulit et magnum magno conamine misit.
 illius impulsu cum turribus ardua celsis 55
 moenia mota forent: serpens sine vulnere mansit.
 toricaeque modo squamis defensus et atrae

duritia pellis validos cute reppulit ictus.
at non duritia iaculum quoque vicit eadem:
quod medio lentae spinae curvamine fixum 60
constitit et totum descendit in ilia ferrum.
ille dolore ferox caput in sua terga retorsit
vulneraque adspexit fixumque hastile momordit;
idque ubi vi multa partem labefecit in omnem,
vix tergo eripuit: ferrum tamen ossibus haesit. 65
tum vero postquam solitas accessit ad iras
causa recens, plenis tumuerunt guttura venis,
spumaque pestiferos circumfluit albida rictus,
terraque rasa sonat squamis, quique halitus exit 70
ore niger Stygio, vitiatas inficit auras.
ipse modo immensum spiris facientibus orbem
cingitur, interdum longa trabe rectior adstat,
impete nunc vasto ceu concitus imbribus amnis
fertur et obstantes proturbat pectore silvas.
cedit Agenorides paulum spolioque leonis 75
sustinet incursus instantiaque ora retardat
cuspide praetenta; furit ille et inania duro
vulnera dat ferro figitque in acumine dentes.
iamque venenifero sanguis manare palato
cooperat et virides adspergine tinxerat herbas: 8
sed leve vulnus erat, quia se retrahebat ab ictu
laesaque colla dabat retro plagamque sedere
cedendo arcebat nec longius ire sinebat:
donec Agenorides coniectum in guttura ferrum
usque sequens pressit, dum retro quercus eunti 8
obstitit, et fixa est pariter cum robore cervix.
pondere serpentis curvata est arbor et imae
parte flagellari gemuit sua robora caudae.

dum spatium victor victi considerat hostis,
 vox subito audita est (neque erat cognoscere promptum, 90
 unde, sed audita est): „quid, Agenore nate, peremptum
 serpentem spectas? et tu spectabere serpens.“
 ille diu pavidus pariter cum mente colorem
 perdidit gelidoque comae terrore rigebant.

Ecce viri faultrix superas delapsa per auras 95
 Pallas adest motaeque iubet supponere terrae
 vipereos dentes, populi incrementa futuri.
 paret et ut presso sulcum patefecit aratro,
 spargit humi iussos, mortalia semina, dentes.
 inde (fide maius) glaebae coepere moveri 100
 primaque de sulcis acies apparuit hastae,
 tegmina mox capitum picto nutantia cono,
 mox umeri pectusque onerataque bracchia telis
 existunt crescitque seges clipeata virorum.
 sic ubi tolluntur festis aulaea theatri, 105
 surgere signa solent primumque ostendere vultus,
 cetera paulatim, placidoque educta tenore
 tota patent imoque pedes in margine ponunt.
 territus hoste novo Cadmus capere arma parabat.
 „ne cape“, de populo, quem terra creaverat, unus 110
 exclamat, „nec te civilibus insere bellis.“
 atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
 comminus ense ferit: iaculo cadit eminus ipse.
 hic quoque, qui leto dederat, non longius illo
 vivit et exspirat, modo quas acceperat auras. 115
 exemploque pari furit omnis turba suoque
 Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres.
 iamque brevis vitae spatium sortita iuventus
 sanguineam tepido plangebatur pectore matrem,

quinque superstitibus, quorum fuit unus Echion.
 is sua iecit humo monitu Tritonidis arma
 fraternaeque fidem pacis petiitque deditque.
 hos operis comites habuit Sidonius hospes,
 cum posuit iussam Phoebeis sortibus urbem.

Iam stabant Thebae. poteras iam, Cadme, videri
 exsilio felix: soceri tibi Marsque Venusque
 contigerant. huc adde genus de coniuge tanta,
 tot natos natasque et pignora cara, nepotes,
 hos quoque iam iuvenes. sed scilicet ultima semper
 exspectanda dies homini est dicique beatus
 ante obitum nemo supremaque funera debet.

8. Pentheus Tiresian vatem deridet et sacra Bacchica contemnit.

Cognita res meritam vati per Achaidas urbes
 attulerat famam nomenque erat auguris ingens.
 spernit Echionides tamen hunc ex omnibus unus
 contemptor superum Pentheus praesagaque ridet
 verba senis tenebrasque et cladem lucis ademptae
 obicit. ille movens albentia tempora canis
 „quam felix esses, si tu quoque luminis huius
 orbus“ ait „fieres, ne Bacchica sacra videres!
 namque dies aderit, quam non procul auguror esse,
 qua novus huc veniat, proles Semeleïa, Liber.
 quem nisi templorum fueris dignatus honore,
 mille lacer spargere locis et sanguine silvas
 foedabis matremque tuam matrisque sorores.
 eveniet. neque enim dignabere numen honore,

meque sub his tenebris nimium vidisse quereris.“ 15
 talia dicentem proturbat Echione natus.

dicta fides sequitur responsaque vatis aguntur.

Liber adest festisque fremunt ululatus agri:
 turba ruit mixtaeque viris matresque nurusque
 vulgusque proceresque ignota ad sacra feruntur. 20

„quis furor, anguigenae, proles Mavortia, vestras
 attonuit mentes?“ Pentheus ait; „aerane tantum
 aere repulsa valent et adunco tibia cornu
 et magicae fraudes, ut, quos non bellicus ensis,
 non tuba terruerit, non strictis agmina telis, 25

femineae voces et mota insania vino
 obscenique greges et inania tympana vincant?
 vosne, senes, mirer, qui longa per aequora vecti
 hac Tyron, hac profugos posuistis sede penates,
 nunc sinitis sine Marte capi? vosne, acrior aetas. 30

o iuvenes, propiorque meae, quos arma tenere,
 non thyrsos, galeaque tegi, non fronde, decebat?
 este, precor, memores, qua sitis stirpe creati,
 illiusque animos, qui multos perdidit unus,
 sumite serpentis! pro fontibus ille lacuque 35
 interiit. at vos pro fama vincite vestra!

ille dedit leto fortes, vos pellite molles
 et patrium retinete decus. si fata vetabant
 stare diu Thebas, utinam tormenta virique
 moenia diruerent ferrumque ignisque sonarent: 40
 essemus miseri sine crimine sorsque querenda,
 non celanda foret lacrimaeque pudore carerent.

at nunc a puero Thebae capientur inermi,
 quem neque bella iuvant nec tela nec usus equorum,
 sed madidi murra crines mollesque coronae 45

purpuraque et pictis intextum vestibus aurum.
 quem quidem ego actutum (modo vos absistite) cogam
 adsumptumque patrem commentaque sacra fateri.
 an satis Acrisio est animi contemnere vanum
 numen et Argolicas venienti claudere portas, 50
 Penthea terrebit cum totis advena Thebis?
 ite citi“, (famulis hoc imperat) „ite ducemque
 attrahite huc vinctum! iussis mora segnis abesto.“
 hunc avus, hunc Athamas, hunc cetera turba suorum
 corripunt dictis frustra que inhibere laborant. 55
 acrior admonitu est irritaturque retenta
 et crescit rabies remoraminaque ipsa nocebant.
 sic ego torrentem, qua nil obstabat eunti,
 lenius et modico strepitu decurrere vidi:
 at quacumque trabes obstructaque saxa tenebant, 60
 spumeus et fervens et ab obice saevior ibat.

Ecce cruentati redeunt et, Bacchus ubi esset,
 quaerenti domino Bacchum vidisse negarunt.
 „hunc“ dixere „tamen comitem famulumque sacrorum
 cepimus“ et tradunt manibus post terga ligatis 65
 sacra dei quendam Tyrrhena gente secutum.
 adspicit hunc Pentheus oculis, quos ira tremendos
 fecerat, et quamquam poenae vix tempora differt,
 „o periture tuaque aliis documenta dature
 morte“ ait „ede tuum nomen nomenque parentum 70
 et patriam, morisque novi cur sacra frequentes.“
 ille metu vacuus „nomen mihi“ dixit „Acoetes,
 patria Maeonia est, humili de plebe parentes.
 non mihi, quae duri colerent, pater, arva iuveni
 lanigerosve greges, non ulla armenta reliquit: 7
 pauper et ipse fuit linoque solebat et hamis

decipere et calamo salientes ducere pisces.
ars illi sua census erat. cum traderet artem,
'accipe, quas habeo, studii successor et heres,'
dixit 'opes', moriensque mihi nil ille reliquit 80
praeter aquas: unum hoc possum appellare paternum.
mox ego, ne scopulis haererem semper in isdem,
addidici regimen dextra moderante carinae
flectere et Oleniae sidus pluviale capellae
Taygetenque hyadasque oculis arctonque notavi 85
ventorumque domos et portus puppibus aptos.
forte petens Delum Chiae telluris ad oras
applicor et dextris adducor litora remis
doque leves saltus udaeque immittor harenae.
nox ubi consumpta est (aurora rubescere primo 90
coeperat), exsurgo laticesque inferre recentes
admoneo monstroque viam, quae ducat ad undas.
ipse, quid aura mihi tumulo promittat ab alto,
prospicio comitesque voco repetoque carinam.
'adsumus en!' inquit sociorum primus Opheltes, 95
utque putat, praedam deserto nactus in agro,
virginea puerum ducit per litora forma.
ille mero somnoque gravis titubare videtur
vixque sequi. specto cultum faciemque gradumque:
nil ibi, quod credi posset mortale, videbam. 100
et sensi et dixi sociis: 'quod numen in isto
corpore sit, dubito, sed corpore numen in isto est.
quisquis es, o faveas nostrisque laboribus adsis:
his quoque des veniam'. „pro nobis mitte precari“
Dictys ait, quo non alius conscendere summas, 105
ocior antemnas prensoque rudente relabi.
hoc Libys, hoc flavus, prorae tutela, Melanthus,

hoc probat Alcimedon et qui requiemque modumque
 voce dabat remis, animorum hortator Epopeus,
 hoc omnes alii: praedae tam caeca cupido est. 110
 'non tamen hanc sacro violari pondere pinum
 perpetiar' dixi. 'pars hic mihi maxima iuris',
 inque aditu obsisto. furit audacissimus omni
 de numero Lycabas, qui Tusca pulsus ab urbe
 exsilium dira poenam pro caede luebat. 115
 is mihi, dum resto, iuvenali guttura pugno
 rupit et excussum misisset in aequora, si non
 haessem, quamvis amens, in fune retentus.

Impia turba probat factum. tum denique Bacchus,
 (Bacchus enim fuerat) veluti clamore solutus 120
 sit sopor aque mero redeant in pectora sensus,
 „quid facitis? quis clamor?“ ait „qua, dicite, nautae,
 huc ope perveni? quo me deferre paratis?“
 'pone metum', Proreus 'et quos contingere portus
 ede velis', dixit. 'terra sistere petita.' 125
 „Naxon“ ait Liber „cursus advertite vestros.
 illa mihi domus est, vobis erit hospita tellus.“
 per mare fallaces perque omnia numina iurant
 sic fore meque iubent pictae dare vela carinae.
 dextera Naxos erat: dextra mihi lintea danti 130
 „quid facis, o demens? quis te furor —“ inquit Opheltes.
 pro se quisque timet. „laevam pete!“ maxima nutu
 pars mihi significat, pars, quod velit, ore susurrat.
 obstipui 'capiat' que 'aliquis moderamina' dixi
 meque ministerio scelerisque artis removi. 135
 increpo: a cunctis totumque immurmurat agmen.
 e quibus Aethalion „te scilicet omnis in uno

nostra salus posita est!“ ait et subit ipse meumque
explet opus Naxoque petit diversa relictā.

Tum deus inludens, tamquam modo denique fraudem 140
senserit, e puppi pontum prospectat adunca
et flenti similis „non haec mihi litora, nautae,
promisistis“ ait, „non haec mihi terra rogata est.
quo merui poenam facto? quae gloria vestra est,
si puerum iuvenes, si multi fallitis unum?“ 145
iamdudum flebam: lacrimas manus impia nostras
ridet et impellit properantibus aequora remis.
per tibi nunc ipsum (nec enim praesentior illo
est deus) adiuro tam me tibi vera referre,
quam veri maiora fide: stetit aequore puppis 150
haud aliter, quam si siccum navale teneret.
illi admirantes remorum in verbere perstant
velaque deducunt geminaque ope currere temptant.
impediunt hederæ remos nexuque recurvo
serpunt et gravidis distinguunt vela corymbis. 155
ipse racemiferis frontem circumdatus uvis
pampineis agitat velatam frondibus hastam.
quem circa tigres simulacraque inania lyncum
pictarumque iacent fera corpora pantherarum.
exsiluere viri, sive hoc insania fecit 160
sive timor. primusque Medon nigrescere coepit
corpore et expresso spinae curvamine flecti.
incipit huic Lycabas: „in quae miracula“ dixit
„verteris?“ et lati rictus et panda loquenti
naris erat squamamque cutis durata trahebat. 165
at Libys obstantes dum vult obvertere remos,
in spatium resilire manus breve vidit et illas
iam non esse manus, iam pinnas posse vocari,

alter ad intortos cupiens dare bracchia funes
 bracchia non habuit truncoque repandus in undas 170
 corpore desiluit; falcata novissima cauda est,
 qualia dimidiae sinuantur cornua lunae.
 undique dant saltus multaque adspergine rorant
 emerguntque iterum redeuntque sub aequora rursus
 inque chori ludunt speciem lascivaque iactant 175
 corpora et acceptum patulis mare naribus efflant.
 de modo viginti (tot enim ratis illa ferebat)
 restabam solus. pavidum gelidumque trementi
 corpore vixque meum firmat deus 'excute' dicens
 'corde metum Diamque tene.' delatus in illam 180
 accessi sacris Baccheaque festa frequento.

'Praebuimus longis' Pentheus 'ambagibus aures'
 inquit, 'ut ira mora vires absumere posset.
 praecipitem famuli rapite hunc cruciataque diris
 corpora tormentis Stygiae demittite nocti.' 185
 protinus abstractus solidis Tyrrhenus Acoetes
 clauditur in tectis; et dum crudelia iussae
 instrumenta necis ferrumque ignesque parantur,
 sponte sua patuisse fores lapsasque lacertis
 sponte sua fama est nullo solvente catenas. 190
 perstat Echionides. nec iam iubet ire, sed ipse
 vadit, ubi electus facienda ad sacra Cithaeron
 cantibus et clara bacchantum voce sonabat.
 ut fremit acer equus, cum bellicus aere canoro
 signa dedit tubicen, pugnaeque adsumit amorem, 195
 Penthea sic ictus longis ululatus aether
 movit et audito clamore recanduit ira.
 monte fere medio est, cingentibus ultima silvis,
 purus ab arboribus, spectabilis undique campus.

hic oculis illum cernentem sacra profanis 200
 prima videt, prima est insano concita cursu,
 prima suum misso violavit Penthea thyrso
 mater. „io, geminae“ clamavit „adeste sorores!
 ille aper, in nostris errat qui maximus agris,
 ille mihi feriendus aper.“ ruit omnis in unum 205
 turba furens. cunctae coeunt trepidumque sequuntur,
 iam trepidum, iam verba minus violenta loquentem,
 iam se damnantem, iam se peccasse fatentem.
 saucius ille tamen „fer opem, matertera“ dixit
 „Autonoë! moveant animos Actaeonis umbrae.“ 210
 illa, quis Actaeon, nescit dextramque precantis
 abstulit: Inoo lacerata est altera raptu.
 non habet infelix, quae matri bracchia tendat:
 trunca sed ostendens disiectis vulnera membris,
 „adspice, mater!“ ait. visis ululavit Agaue 215
 collaque iactavit movitque per aëra crinem
 avulsumque caput digitis complexa cruentis
 clamat: „io, comites, opus haec victoria nostrum est!“
 non citius frondes autumnii frigore tactas
 iamque male haerentes alta rapit arbore ventus, 220
 quam sunt membra viri manibus direpta nefandis.
 talibus exemplis monitae nova sacra frequentant
 turaque dant sanctasque colunt Ismenides aras.

9. Ino cum filio Melicerte mutantur.

Est via declivis funesta nubila taxo,
 ducit ad infernas per muta silentia sedes.
 Styx nebulas exhalat iners umbraeque recentes

descendunt illac simulacraque functa sepulcris.
 pallor hiemsque tenent late loca senta. novique,
 qua sit iter, manes, Stygiam qua ducat ad urbem,
 ignorant, ubi sit nigri fera regia Ditis.

mille capax aditus et apertas undique portas
 urbs habet; utque fretum de tota flumina terra,
 sic omnes animas locus accipit ille nec ulli
 exiguus populo est turbamve accedere sentit.
 errant exsanguis sine corpore et ossibus umbrae,
 parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
 pars aliquas artes, antiquae imitamina vitae.

Sustinet ire illuc caelesti sede relicta,
 (tantum odiis iraeque dabat) Saturnia Iuno.
 quo simul intravit sacroque a corpore pressum
 ingemuit limen, tria Cerberus extulit ora
 et tres latratus simul edidit. illa sorores
 Nocte vocat genitas, grave et implacabile numen:
 carceris ante fores clausas adamante sedebant
 deque suis atros pectebant crinibus angues.
 quam simul agnorunt inter caliginis umbras,
 surrexere deae: sedes scelerata vocatur.
 viscera praebebat Tityos lanianda novemque
 iugeribus distentus erat. tibi, Tantale, nullae
 deprenduntur aquae, quaeque imminet, effugit arbor.
 aut petis aut urges ruiturum, Sisyph, saxum.
 volvitur Ixion et se sequiturque fugitque,
 molirique suis letum patruelibus ausae
 adsiduae repetunt, quas perdant, Belides undas.
 quos omnes acie postquam Saturnia torva
 vidit et ante omnes Ixiona, rursus ab illo
 Sisyphon adspiciens „cur hic e fratribus“ inquit

„perpetuas patitur poenas, Athamanta superbum 55
 regia dives habet, qui me cum coniuge semper
 sprexit?“ et exponit causas odiique viaeque,
 quidque velit. quod vellet, erat, ne regia Cadmi
 staret et in facinus traherent Athamanta sorores.
 imperium, promissa, preces confundit in unum 40
 sollicitatque deas. sic haec Iunone locuta,
 Tisiphone canos, ut erat, turbata capillos
 movit et obstantes reiecit ab ore colubras
 atque ita „non longis opus est ambagibus“ inquit;
 „facta puta, quaecumque iubes. inamabile regnum 45
 desere teque refer caeli melioris ad auras.“

Laeta redit Iuno. quam caelum intrare parantem
 roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.
 nec mora, Tisiphone madefactam sanguine sumit
 importuna facem fluidoque cruore rubentem 50
 induitur pallam tortoque incingitur angue
 egrediturque domo. Luctus comitatur euntem
 et Pavor et Terror trepidoque Insania vultu.
 limine constiterat: postes tremuisse feruntur
 Aeolii pallorque fores infecit acernas 55
 solque locum fugit. monstris est territa coniunx,
 territus est Athamas. tectoque exire parabant:
 obstitit infelix aditumque obsedit Erinys,
 nexaque vipereis distendens bracchia nodis
 caesariem excussit. motae sonuere colubrae 60
 parsque iacent umeris, pars circum pectora lapsae
 sibila dant saniemque vomunt linguaque coruscant.
 inde duos mediis abrumpit crinibus angues
 pestiferaque manu raptos immisit. at illi
 Inoosque sinus Athamanteosque pererrant 65

inspirantque graves animas. nec vulnera membris
 ulla ferunt: mens est, quae diros sentiat ictus,
 attulerat secum liquidi quoque monstra veneni,
 oris Cerberei spumas et virus Echidnae
 erroresque vagos caecaeque oblivia mentis 70
 et scelus et lacrimas rabiemque et caedis amorem,
 omnia trita simul, quae sanguine mixta recenti
 coxerat aere cavo, viridi versata cicuta.
 dumque pavent illi, vergit furiale venenum
 pectus in amborum praecordiaque intima movit. 75
 tum face iactata per eundem saepius orbem
 consequitur motis velociter ignibus ignes.
 sic victrix iussique potens ad inania magni
 regna redit Ditis sumptumque recingitur anguem.

Protinus Aeolides media furibundus in aula 80
 clamat: „io, comites, his retia tendite silvis!
 hic modo cum gemina visa est mihi prole leaena.“
 utque ferae. sequitur vestigia coniugis amens
 deque sinu matris ridentem et parva Learchum
 brachia tendentem rapit et bis terque per auras 85
 more rotat fundae rigidoque infantia saxo
 discutit ora ferox. tum denique concita mater,
 seu dolor hoc fecit seu sparsi causa veneni,
 exululat passisque fugit male sana capillis,
 teque ferens parvum nudis, Melicerta, lacertis 90
 „euhoe Bacche“ sonat. Bacchi sub nomine Iuno
 risit et ‘hos usus praestet tibi’ dixit ‘alumnus.’
 imminet aequoribus scopulus: pars ima cavatur
 fluctibus et tectas defendit ab imbribus undas,
 summa riget frontemque in apertum porrigit aequor. 95
 occupat hunc (vires insania fecerat) Ino

seque super pontum nullo tardata timore
mittit onusque suum; percussa recanduit unda.

At Venus immeritae neptis miserata labores
sic patruo blandita suo est: 'o numen aquarum, 100
proxima cui caelo cessit, Neptune, potestas,
magna quidem posco, sed tu miserere meorum,
iactari quos cernis in Ionio immenso,
et dis adde tuis. aliqua et mihi gratia ponto est,
si tamen in dio quondam concreta profundo 105
spuma fui Graiumque manet mihi nomen ab illa.'
adnuit oranti Neptunus et abstulit illis,
quod mortale fuit, maiestatemque verendam
imposuit nomenque simul faciemque novavit:
Leucotheëque deum cum matre Palaemona dixit. 110

10. Cadmus et Harmonia in dracones mutantur.

Nescit Agenorides natam parvumque nepotem
aequoris esse deos: luctu serieque malorum
victus et ostentis, quae plurima viderat, exit
conditor urbe sua, tamquam fortuna locorum,
non sua se premeret; longisque erroribus actus 5
contigit Illyricos profuga cum coniuge fines.
iamque malis annisque graves, dum prima retractant
fata domus releguntque suos sermone labores,
„num sacer ille mea traiectus cuspide serpens“
Cadmus ait „fuerat, tum, cum Sidone profectus 10
vipereos sparsi per humum, nova semina, dentes?
quem si cura deum tam certa vindicat ira,
ipse precor serpens in longam porrigar alvum.“

dixit et ut serpens in longam tenditur alvum
 durataeque cuti squamas increescere sentit 15
 nigraque caeruleis variari corpora guttis.
 in pectusque cadit pronus, commissaque in unum
 paulatim tereti tenuantur acumine crura.
 bracchia iam restant. quae restant bracchia tendit
 et lacrimis per adhuc humana fluentibus ora 20
 „accede, o coniunx, accede, miserrima“ dixit
 „dumque aliquid superest de me, me tange manumque
 accipe, dum manus est, dum non totum occupat anguis.“
 ille quidem vult plura loqui, sed lingua repente
 in partes est fissa duas; nec verba volenti 25
 sufficiunt, quotiensque aliquos parat edere questus,
 sibilat: hanc illi vocem natura reliquit.
 nuda manu feriens exclamat pectora coniunx:
 „Cadme, mane teque, infelix, his exue monstris!
 Cadme, quid hoc? ubi pes? ubi sunt umerique manusque 30
 et color et facies et, dum loquor, omnia? cur non
 me quoque, caelestes, in eandem vertitis anguem?“
 quisquis adest (aderant comites), terretur: at illa
 lubrica permulcet cristati colla draconis.
 et subito duo sunt iunctoque volumine serpunt, 35
 donec in appositi nemoris subiere latebras.
 nunc quoque nec fugiunt hominem nec vulnere laedunt,
 quidque prius fuerint, placidi meminere dracones.

11. Proserpina, Cereris filia, a Plutone rapitur.

De Cyane nympha.

Prima Ceres unco glaebam dimovit aratro,
 prima dedit fruges alimentaue mitia terris,
 prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.
 illa canenda mihi est; utinam modo dicere possem
 carmina digna dea! certe dea carmine digna est. 5

Vasta Giganteis ingesta est insula membris
 Trinacris et magnis subiectum molibus urget
 aetherias ausum sperare Typhoëa sedes.
 nititur ille quidem pugnatque resurgere saepe:
 dextra sed Ausonio manus est subiecta Peloro, 10
 laeva, Pachyne, tibi, Lilybaeo crura premuntur,
 degravat Aetna caput; sub qua resupinus harenas
 eiecat flammamque ferox vomit ore Typhoëus.
 saepe remoliri luctatur pondera terrae
 oppidaque et magnos devolvere corpore montes. 15
 inde tremit tellus: et rex pavet ipse silentium,
 ne pateat latoque solum retegatur hiatu
 immissusque dies trepidantes terreat umbras.
 hanc metuens cladem tenebrosa sede tyrannus
 exierat curruque atrorum vectus equorum 20
 ambibat Siculae cautus fundamenta terrae.

Haud procul Hennaeis lacus est a moenibus altae,
 nomine Pergus, aquae. non illo plura Caystros
 carmina cynorum labentibus audit in undis.
 silva coronat aquas cingens latus omne suisque 25
 frondibus ut velo Phoebeos summovet ignes.
 frigora dant rami, tyrios humus umida flores:
 perpetuum ver est. quo dum Proserpina luco

ludit et aut violas aut candida lilia carpit,
 dumque puellari studio calathosque sinumque 30
 implet et aequales certat superare legendo,
 paene simul visa est dilectaque raptaque Diti.
 raptor agit currus et nomine quemque vocando
 exhortatur equos, quorum per colla iubasque
 excutit obscura tinctas ferrugine habenas. 35

perque lacus altos et olentia sulphure fertur
 stagna Palicorum, rupta ferventia terra,
 et qua Bacchiada Chimari gens orta Corinθο,
 inter inaequales fuerunt moenia portus. 40

Est medium Cyales et Pisaeae Arethusae,
 quod coit angustis inclusum cornibus aequor. 40

hic fuit, a cuius stagnum quoque nomine dictum est,
 inter Sicelidas Cyane celeberrima nymphas.

gurgite quae medio summa tenus exstitit alvo
 agnovitque deam. „nec longius ibitis“ inquit; 45

„non potes invitae Cereris gener esse; roganda,
 non rapienda fuit. quodsi componere magnis

parva mihi fas est, et me dilexit Anapis:
 exorata tamen, nec, ut haec, exterrita nupsi.“

dixit et in partes diversas bracchia tendens
 obstitit, haud ultra tenuit Saturnius iram 50

terribilesque hortatus equos in gurgitis ima
 contortum valido sceptrum regale lacerto

condidit. icta viam tellus in Tartara fecit
 et pronos currus medio cratere recepit. 55

at Cyane raptamque deam contemptaque fontis
 iura sui maerens inconsolabile vulnus

mente gerit tacita lacrimisque absumitur omnis:
 et quarum fuerat magnum modo numen, in illas

extenuatur aquas. molliri membra videres.
 ossa pati flexus, ungues posuisse rigorem;
 primaque de tota tenuissima quaeque liquescunt.
 caerulei crines digitique et crura pedesque:
 nam brevis in gelidas membris exilibus undas
 transitus est. post haec umeri tergusque latusque
 pectoraque in tenues abeunt evanida rivos.
 denique pro vivo vitiatas sanguine venas
 lympham subit restatque nihil, quod prendere possis.

Interea pavidae nequiquam filia patri
 omnibus est terris, omni quaesita profundo.
 illam non udis veniens Aurora capillis
 cessantem vidit, non Hesperus. illa duabus
 flammiferas pinus manibus succendit ab Aetna
 perque pruinosas tulit irrequieta tenebras.
 rursus ubi alma dies hebetarat sidera, natam
 solis ab occasu solis quaerebat ad ortus.
 fessa labore sitim collegerat, oraque nulli
 colluerant, cum tectam stramine vidit
 forte castor, portasque fores (pulsavit.) at inde
 prodit antea, quamque videt lymphamque roganti
 dulce dedit, tosta quod texerat ante polenta.
 dum bibit illa datum, duri puer oris et audax
 constitit ante deam risitque avidamque vocavit.
 offensa est neque adhuc epota parte loquentem
 cum liquido mixta perfudit diva polenta.
 combibit os maculas, et quae modo bracchia gessit,
 crura gerit; cauda est mutatis addita membris,
 inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,
 contrahitur parvaque minor mensura lacerta est.
 mirantem flentemque et tangere monstra parantem

240
 fugit anum latebramque petit; aptumque pudori
 nomen habet, variis stellatus corpora guttis.

Quas dea per terras et quas erraverit undas,
 dicere longa mora est: quaerenti defuit orbis.
 Sicaniā repetit, dumque omnia lustrat eundo, 95
 venit et ad Cyanen. ea ni mutata fuisset,
 omnia narrasset; sed et os et lingua volenti
 dicere non aderant, nec quo loqueretur, habebat.

signa tamen manifesta dedit notamque parenti,
 illo forte loco delapsam in gurgite sacro, 100
 Persephones zonam summis ostendit in undis.

quam simul agnovit, tamquam tunc denique raptam
 scisset, inornatos, cerniavit diva capillos
 et repetita suis percussit pectora palmis.

rescit, adhuc, ubi sit: terras tamen increpat omnes 105
 inratasque vocat nec frugum munere dignas,

Trinacriam ante alias, in qua vestigia damni
 reperit. ergo illic saeva vertentia glaebas

flegit aratra manu parilique irata colonos
 rurcolasque boves leto dedit arvaque iussit

fallere depositum vitiatamque semina fecit
 fertilitas terrae latum vulgata per orbem

lissa iacet; primis segetes moriuntur in herbis,
 et modo sol nimius, nimius modo corripit imber;

sideraque ventique nocent avidaeque volucres 115
 semina iacta legunt: lolium tribulique fatigant

triticeas messes et inexpugnabile gramen.

Tum caput Eleis Alpheias extulit undis
 rorantesque comas a fronte removit ad aures
 atque ait: „o toto quaesitae virginis orbe 120

et frugum genetrix, immensos siste labores

Henry Lincley

neve tibi fidae violenta irascere terrae!
 terra nihil meruit patuitque invita rapinae.
 nec sum pro patria supplex; huc hospita veni.
 Pisa mihi patria est et ab Elide ducimus ortus. 125
 Sicaniam peregrina colo; sed gratior omni
 haec mihi terra solo est: hos nunc Arethusa penates,
 hanc habeo sedem, quam tu, mitissima, serva.
 mota loco cur sim tantique per aequoris undas
 advehar Ortygiam, veniet narratibus hora 130
 tempestiva meis, cum tu curaque levata
 et vultus melioris eris. mihi pervia tellus
 praebet iter subterque imas ablata cavernas
 hic caput attollo desuetaque sidera serno.
 ergo dum Stygio sub terris gurgite labor, 135
 visa tua est oculis illic Proserpina nostris:
 illa quidem tristis neque adhuc interrita vultu,
 sed regina tamen, sed opaci maxima mundi,
 sed tamen inferni pollens matrona tyranni.“

Mater ad auditas stupuit ceu saxea voces 140
 attonitaeque tui similis fuit. utque dolore
 pulsa gravi gravis est amentia, curribus auras
 exit in aetherias; ibi toto nubila vultu
 ante Iovem passis stetit invidiosa capillis
 „pro“ que „meo veni supplex tibi, Iuppiter,“ inquit 145
 „sanguine proque tuo. tandem mihi nata reperta est,
 si reperire vocas amittere certius, aut si
 scire, ubi sit, reperire vocas. quod rapta, feremus,
 dummodo reddat eam; neque enim praedone marito
 filia digna tua est, si iam mea filia non est.“ 150
 Iuppiter excepit: „commune est pignus onusque
 nata mihi tecum; sed si modo nomina rebus

addere vera placet, non hoc iniuria factum,
 verum amor est, neque erit nobis gener ille pudori,
 tu modo, diva, velis. ut desint cetera, quantum est
 esse Iovis fratrem! quid quod non cetera desunt,
 nec cedit nisi sorte mihi? sed tanta cupido
 si tibi discidii est, repetet Proserpina caelum,
 lege tamen certa, si nullos contigit illic
 ore cibos; nam sic Parcarum foedere cautum est.“

Dixerat. at Cereri certum est educere natam.
 non ita fata sinunt, quoniam ieiunia virgo
 solverat et, cultis dum simplex errat in hortis,
 puniceum curva decerpserat arbore pomum
 sumptaque pallenti septem de cortice grana
 presserat ore suo. solusque ex omnibus illud
 Ascalaphus vidit, quem quondam dicitur Orphne,
 inter Avernales haud ignotissima nymphas,
 ex Acheronte suo furvis peperisse sub antris:
 vidit et indicio reditum crudelis ademit.

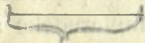
ingemuit regina Erebi testemque profanam
 fecit avem sparsumque caput Phlegethontide lymphæ
 in rostrum et plumas et grandia lumina vertit.
 ille sibi ablati fulvis amicitur ab alis,
 inque caput crescit longosque reflectitur unguis
 vixque movet natas per inertia bracchia pennas:
 foedaque fit volucris, venturi nuntia luctus,
 ignavus bubo, dirum mortalibus omen.

Hic tamen indicio poenam linguaue videri
 commeruisse potest. vobis, Acheloïdes, unde
 pluma pedesque avium, cum virginis ora geratis?
 an quia, cum legeret vernos Proserpina flores,
 in comitum numero, doctæ Sirenes, eratis?

quam postquam toto frustra quaesistis in orbe,
 protinus ut vestram sentirent aequora curam, 185
 posse super fluctus alarum insistere remis
 optastis; facilesque deos habuistis et artus
 vidistis vestros subitis flavescere pennis.
 ne tamen ille canor mulcendas natus ad aures
 tantaque dos oris linguae deperderet usum, 190
 virginei vultus et vox humana remansit.

At medius fratrisque sui maestaeque sororis
 Iuppiter ex aequo volventem dividit annum.
 nunc dea, regnorum numen commune duorum,
 eum matre est totidem, totidem cum coniuge menses. 195
 vertitur extemplo facies et mentis et oris:
 nam modo quae poterat Diti quoque maesta videri,
 laeta deae frons est, ut sol, qui tectus aquosis
 nubibus ante fuit, victis e nubibus exit.

shot

12. De Minervae cum Arachne certamine.

Praebuerat dictis Tritonia talibus aures
 Maeoniaeque animum fatis intendit Arachnes,
 quam sibi lanificae non cedere laudibus artis
 audierat. non illa loco neque origine gentis
 clara, sed arte fuit. pater huic Colophonius Idmon 5
 Phocaïco bibulas tingebat murice lanas;
 occiderat mater, sed et haec de plebe suoque
 aequa viro fuerat. Lydas tamen illa per urbes
 quaesierat studio nomen memorabile, quamvis
 orta domo parva parvis habitabat Hypaepis. 10
 huius ut adspicerent opus admirabile, saepe

deseruere sui nymphae vineta Timoli,
 deseruere suas nymphae Pactolides undas.
 nec factas solum vestes spectare iuvabat;
 tum quoque, cum fierent: tantus decor adfuit arti. 15
 sive rudem primos lanam glomerabat in orbes,
 seu digitis subigebat opus repetitaque longo
 vellera mollibat nebulas aequantia tractu,
 sive levi teretem versabat pollice fusum,
 seu pingebat acu: scires a Pallade doctam. 20
 quod tamen ipsa negat tantaque offensa magistra
 „certet“ ait „mecum: nihil est, quod victa recusem.“

Pallas anum simulat falsosque in tempora canos
 addit et infirmos baculum quod sustinet artus.
 tum sic orsa loqui: „non omnia grandior aetas, 25
 quae fugiamus, habet: seris venit usus ab annis.
 consilium ne sperne meum. tibi fama petatur
 inter mortales faciendae maxima lanae;
 cede deae veniamque tuis, temeraria, dictis
 supplice voce roga: veniam dabit illa roganti.“ 30
 adspicit hanc torvis inceptaque fila relinquit
 vixque manum retinens confessaque vultibus iram
 talibus obscuram resecuta est Pallada dictis:
 „mentis inops longaue venis confecta senecta,
 et nimium vixisse diu nocet. audiat istas, 35
 siqua tibi nurus est, siqua est tibi filia, voces.
 consilii satis est in me mihi. neve monendo
 profecisse putes, eadem est sententia nobis.
 cur non ipsa venit? cur haec certamina vitat?“
 tum dea „venit!“ ait formamque removit anilem 40
 Palladaque exhibuit. venerantur numina nymphae
 Mygdonidesque nurus: sola est non territa virgo,

sed tamen erubuit subitusque invita notavit
 ora rubor rursusque evanuit, ut solet aër
 purpureus fieri, cum primum aurora movetur, 45
 et breve post tempus candescere solis ab ortu.
 perstat in incepto stolidaeque cupidine palmae
 in sua fata ruit: neque enim Iove nata recusat
 nec monet ulterius nec iam certamina differt.

Haud mora, constituunt diversis partibus ambae 50
 et gracili geminas intendunt stamine telas.
 tela iugo vincta est, stamen secernit harundo,
 inseritur medium radiis subtemen acutis,
 quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
 percusso paviunt insecti pectine dentes. 55
 utraque festinant cinctaeque ad pectora vestes
 brachia docta movent, studio fallente laborem.
 illic et Tyrium quae purpura sensit aënum
 textitur et tenues parvi discriminis umbrae,
 qualis ab imbre solet percussis solibus arcus 60
 inficere ingenti longum curvamine caelum;
 in quo diversi niteant cum mille colores,
 transitus ipse tamen spectantia lumina fallit:
 usque adeo quod tangit idem est; tamen ultima distant.
 illic et lentum filis immittitur aurum 65
 et vetus in tela deducitur argumentum.

Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
 pingit et antiquam de terrae nomine litem.
 bis sex caelestes medio Iove sedibus altis
 augusta gravitate sedent. sua quemque deorum 70
 inscribit facies: Iovis est regalis imago.
 stare deum pelagi longoque ferire tridente
 aspera saxa facit, medioque e vulnere saxi

exsiluisse fretum, quo pignore vindicet urbem.
 at sibi dat clipeum, dat acutae cuspidis hastam, 75
 dat galeam capiti, defenditur aegide pectus;
 percussamque sua simulat de cuspide terram
 edere cum bacis fetum canentis olivae
 mirarique deos: operis victoria finis.

ut tamen exemplis intellegat aemula laudis, 80
 quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
 quattuor in partes certamina quattuor addit
 clara colore suo, brevibus distincta sigillis.

Threïciam Rhodopen habet angulus unus et Haemum,
 nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam, 85
 nomina summorum sibi qui tribuere deorum.

altera Pygmaeae fatum miserabile matris
 pars habet: hanc Iuno victam certamine iussit
 esse gruem populisque suis indicere bellum.

pinxit et Antigenen ausam contendere quondam 90
 cum magni consorte Iovis, quam regia Iuno
 in volucrem vertit; nec profuit Ilion illi

Laomedonve pater, sumptis quin candida pennis
 ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.

qui superest solus, Cinyran habet angulus orbum, 95
 isque gradus templi, natarum membra suarum,
 amplectens saxoque iacens lacrimare videtur.

circuit extremas oleis pacalibus oras.
 is modus est, operisque sua facit arbore finem.

Maeonis elusam designat imagine tauri 100

Europam: verum taurum, freta vera putares;
 ipsa videbatur terras spectare relictas
 et comites clamare suas tactumque vereri
 adsilientis aquae timidisque reducere plantas.

ultima pars telae tenui circumdata limbo 105
 nexilibus flores hederis habet intertextos.

Non illud Pallas, non illud carpere Livor
 possit opus. doluit successu flava virago
 et rupit pictas, caelestia crimina, vestes.
 utque Cytoriaco radium de monte tenebat, 110

ter quater Idmoniae frontem percussit Arachnes.
 non tulit infelix laqueoque animosa ligavit
 guttura. pendentem Pallas miserata levavit
 atque ita „vive quidem, pende tamen, improba“, dixit
 „lexque eadem poenae, ne sis secura futuri, 115

post ea discedens sucis Hecateïdos herbae
 sparsit: et extemplo tristi medicamine tactae
 defluxere comae, cum quis et naris et aures,
 fitque caput minimum, toto quoque corpore parva est: 120
 in latere exiles digiti pro cruribus haerent,
 cetera venter habet: de quo tamen illa remittit
 stamen et antiquas exercet aranea telas.

De Niobes eiusque liberorum interitu.

Lydia tota fremit Phrygiaeque per oppida facti
 rumor it et magnum sermonibus occupat orbem.
 ante suos Niobe thalamos cognoverat illam,
 tum cum Maeoniam virgo Sipylumque colebat.
 nec tamen admonita est poena popularis Arachnes
 cedere caelitibus verbisque minoribus uti.
 multa dabant animos: sed enim nec coniugis artes,
 nec genus amborum magnique potentia regni

sic placuere illi, quamvis ea cuncta placerent,
 ut sua progenies. et felicissima matrum
 dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset,
 nam sata Tiresia venturi praescia Manto
 per medias fuerat, divino concita motu,
 vaticinata vias: „Ismenides, ite frequentes
 et date Latonae Latonigenisque duobus
 cum prece tura pia lauroque innectite crinem!
 ore meo Latona iubet.“ paretur, et omnes
 Thebaïdes iussis sua tempora frondibus ornant
 turaque dant sanctis et verba precantia flammis.

Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba,
 vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro
 et, quantum ira sinit, formosa: movensque decoro
 cum capite immisos umerum per utrumque capillos
 constitit, utque oculos circumtulit alta superbos,
 „quis furor, auditos“ inquit „praeponere visis
 caelestes? aut cur colitur Latona per aras,
 numen adhuc sine ture meum est? mihi Tantalus auctor,
 cui licuit soli superiorum tangere mensas,
 Pleiadum soror est genetrix mea, maximus Atlas
 est avus, aetherium qui fert cervicibus axem,
 Iuppiter alter avus; scœro quoque gloriior illo
 me gentes metuunt Phrygiae, me regia Cadmi
 sub domina est, fidibusque mei commissa mariti
 moenia cum populis a meque viroque reguntur.
 in quamcumque domus adverti lumina partem,
 immensae spectantur opes. accedit eodem
 digna dea facies. huc natas adice septem
 et totidem iuvenes et mox generosque nurisque.
 quaerite nunc, habeat quam nostra superbia causam.

nescio quoque audete satam Titanida Coeo 40
 Latonam praeferre mihi, cui maxima quondam
 exiguam sedem pariturae terra negavit!

nec caelo nec humo nec aquis dea vestra recepta est:
 exsul erat mundi, donec miserata vagantem,
 'hospita tu terris erras, ego' dixit 'in undis', 45

instabilemque locum Delos dedit. illa duorum
 facta parens: nostrae pars haec est septima prolis.
 sum felix, quis enim neget hoc? felixque manebo,
 hoc quoque quis dubitet? tutam me copia fecit.

maior sum, quam cui possit Fortuna nocere, 50
 multaue ut eripiat, multo mihi plura relinquet.
 excessere metum mea iam bona. /fingite demi

huic aliquid populo natorum posse meorum,
 non tamen ad numerum redigar spoliata duorum,
 Latonae turbam. quae quantum distat ab orba? 55

ite, satis, properate, sacri est laurumque capillis
 ponite." deponunt, et sacra infecta relinquunt,
 quodque licet, tacito venerantur murmure numen.

Indignata dea est summoque in vertice Cynthi
 talibus est dictis gemina cum prole locuta: 60

„en ego vestra parens, vobis animosa creatis
 et, nisi Iunoni, nulli cessura dearum,
 an dea sim, dubitor perque omnia saecula cultis

arceor, o nati, nisi vos succurritis, aris.
 nec dolor hic solus: diro convicia facto 65

Tantalus adiecit vosque est postponere natis
 ausa suis et me, quod in ipsam reccidat, orbam
 dixit et exhibuit linguam scelerata paternam.“

adiectura preces erat his Latona relatis:
 „desine“ Phoebus ait. „poenae mora longa querela est.“ 70

dixit idem Phoebe. celerique per aëra lapsu
contigerant tecti Cadmeïda nubibus arcem.

Planus erat lateque patens prope moenia campus,
adsiduis pulsatus equis, ubi turba rotarum
duraque mollierat subiectas ungula glaebas.
pars ibi de septem genitis Amphione fortes
conscendunt in equos Tyrioque rubentia suco
terga premunt auroque graves moderantur habenas.
e quibus Ismenus, dum certum flectit in orbem
quadrupedis cursus spumantiaque ora coërcet,
"ei mihi!" conclamat medioque in pectore fixa
tela gerit frenisque manu moriente remissis
in latus a dextro paulatim defluit armo.

proximus, audito sonitu per inane pharetrae,
frena dabat Sipyly: veluti cum praescius imbres
nube fugit visa pendentiaque undique rector
carbasa deducit, ne qua levis effluat aura.

frena dabat: dantem non evitabile telum
consequitur, summaque tremens cervice sagitta
haesit et exstabat nudum de guttore ferrum.
ille, ut erat pronus, per colla admissa iubasque
volvitur et valido tellurem sanguine foedat.

Phaedimus infelix et aviti nominis heres
Tantalus, ut solito finem imposuere labori,
transierant ad opus nitidae juvenale palaestrae:
et iam contulerant arto luctantia nexu
pectora pectoribus, cum tento concita nervo,
sicut erant iuncti, traiecit utrumque sagitta.
ingemuere simul, simul incurvata dolore
membra solo posuere, simul suprema iacentes
lumina versarunt, animam simul exhalarunt.

adspicit Alphenor laniataque pectora plangens
 advolat, ut gelidos complexibus adlevet artus,
 inque pio cadit officio: nam Delius illi
 intima fatifero rupit praecordia ferro. 105

quod simul eductum, pars est pulmonis in hamis
 eruta cumque anima cruor est effusus in auras.)
 at non intonsum simplex Damasichthona vulnus
 adfcit. ictus erat, qua crus esse incipit et qua
 mollia nervosus facit internodia poples. 110

dumque manu temptat trahere exitiabile telum,
 altera per iugulum pennis tenuis acta sagitta est.
 expulit hanc sanguis seque eiaculatus in altum
 emicat et longe terebrata prosilit aura. 115

ultimus Ilioneus non profectura precando
 brachia sustulerat, „di“ que „o communiter omnes“
 dixerat, ignarus non omnes esse rogandos,
 „parcite!“ motus erat, cum iam revocabile telum
 non fuit, arcite ens. minimo tamen occidit ille
 vulnere, non alte percusso corde sagitta. 120

Fama populique dolor lacrimaeque suorum
 tam subitae matrem certam fecere ruinae,
 mirantem potuisse irascentemque, quod aus
 hoc essent superi, quod tantum iuris haberent.
 nam pater Amphion ferro per pectus adacto
 finierat moriens pariter cum luce dolorem. 125

heu quantum haec Niobe Niobe distabat ab illa,
 quae modo Latois populum summoverat aris
 et mediam tulerat gressus resupina per urbem,
invidiosa suis. at nunc miseranda vel hosti!
 corporibus gelidis incumbit et ordine nullo 130

oscula dispensat natos suprema per omnes.
 a quibus ad caelum liventia bracchia tollens,
 „pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore
 corque ferum satia“ dixit, „per funera septem
 efferor. exsulta victrixque inimica triumpha.
 cur autem victrix? miserae mihi plura supersunt,
 quam tibi felici: post tot quoque funera vinco.“
 dixerat, et sonuit contento nervus ab arcu,
 qui praeter Nioben unam conterruit omnes.
 illa malo est audax. stabant cum vestibus atris.
ante toros fratrum demisso crine sorores.
 e quibus una trahens haerentia viscere tela
imposito fratri moribunda relanguit ore.
altera solari miseram conata parentem
conticuit subito duplicataque vulnere caeco est.
haec frustra fugiens collabitur, illa sorori
immoritur, latet haec, illam trepidare videres.
sexque datis leto diversaque vulnera passis
ultima restabat: quam toto corpore mater,
tota veste tegens „unam minimamque relinque!
de multis minimam posco“ clamavit „et unam!“
dumque rogat, pro qua rogat, occidit orba resedit
exanimes inter natos natasque virumque
deriguitque malis. nullos movet aura capillos,
in vultu color est sine sanguine, lumina maestis
stant immota genis: nihil est in imagine vivum.
ipsa quoque interius cum duro lingua palato
congelat et venae desistunt posse moveri.
nec flecti cervix, nec bracchia reddere motus,
nec pes ire potest: intra quoque viscera saxum est.

flet tamen et validi circumdata turbine venti
 in patriam rapta est. ibi fixa cacumine montis
 liquitur et lacrimas etiam nunc marmora manant.

14. Coloni Lycii in ranas mutantur.

Tunc vero cuncti manifestam numinis iram
 femina virque timent cultuque impensius omnes
 magna gemelliparae venerantur numina divae.
 utque fit, a facto propiore priora renarrant.
 e quibus unus ait: „Lyciae quoque fertilis agris 5
 non impune deam veteres sprevere coloni.
 res obscura quidem est ignobilitate virorum,
 mira tamen. vidi praesens stagnumque locumque
 prodigio notum. nam me iam grandior aevo
 impatiensque viae genitor deducere lectos 10
 iusserat inde boves gentisque illius eunti
 ipse ducem dederat. cum quo dum pascua lustris,
 ecce lacu medio sacrorum nigra favilla
 ara vetus stabat tremulis circumdata cannis
 restitit et pavido ‘faveas mihi’ murmure dixit 15
 dux meus; et simili ‘faveas’ ego murmure dixi.
 Naiadum Faunine foret tamen ara, rogabam,
 indigenaeve dei, cum talia rettulit hospes:
 Non hac, o iuvenis, montanum numen in ara est.
 illa suam vocat hanc, cui quondam regia coniunx 20
 orbem interdixit, quam vix erratica Delos
 orantem accepit, tum cum levis insula nabat.
 illie incumbens cum Palladis arbore palmae

edidit invita geminos Latona noverca.
hinc quoque Iunonem fugisse puerpera fertur
inque suo portasse sinu, duo numina, natos.
iamque Chimaeriferae, cum sol gravis ureret arva,
finibus in Lyciae longo dea fessa labore
sidereo siccata sitim collegit ab aestu.
forte lacum mediocris aquae prospexit in imis
vallibus: agrestes illic fruticosa legebant
vimina cum iuncis gratamque paludibus ulvam.
accessit positoque genu Titania terram
pressit, ut hauriret gelidos potura liquores.
rustica turba vetat. dea sic adfata vetantes:
„quid prohibetis aquis? usus communis aquarum est.
nec solem proprium natura nec aëra fecit
nec tenues undas: ad publica munera veni,
quae tamen ut detis, supplex peto. non ego nostros
abluere hic artus lassataque membra parabam,
sed relevare sitim. caret os umore loquentis
et fauces arent vixque est via vocis in illis.
haustus aquae mihi nectar erit vitamque fatebor
accepisse simul: vitam dederitis in unda.
hi quoque vos moveant, qui nostro bracchia tendunt
parva sinu.“ et casu tendebant bracchia nati.
quem non blanda deae potuissent verba movere?
hi tamen orantem perstant prohibere minasque,
ni procul abscedat, conviciaque insuper addunt.
nec satis est: ipsos etiam pedibusque manuque
turbavere lacus imoque e gurgite mollem
huc illuc limum saltu movere maligno.
distulit ira sitim: neque enim iam filia Coei
supplicat indignis nec dicere sustinet ultra

verba minora dea; tollensque ad sidera palmas 55
 'aeternum stagno' dixit 'vivatis in isto'.

Eveniunt optata deae. iuvat esse sub undis,
 et modo tota cava submergere membra palude,
 nunc proferre caput, summo modo gurgite nare,
 saepe super ripam stagni consistere, saepe 60
 in gelidos resilire lacus. sed nunc quoque turpes
 litibus exercent linguas pulsoque pudore,
 quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere temptant.
 vox quoque iam rauca est inflataque colla tumescunt,
 ipsaque dilatant patulos convicia rictus. 65
 terga caput tangunt, colla intercepta videntur;
 spina viret, venter, pars maxima corporis, albet:
 limosoque novae saliunt in gurgite ranae."

15. De Iasone et Medea.

Iamque fretum Minyae Pagasaea puppe secabant.
 multaue perpassi claro sub Iasone tandem
 contigerant rapidas limosi Phasidis undas.
 illi adeunt regem Phryxaeque vellera poscunt
 lexque datur Minyis magnorum horrenda laborum. 5

Ibat ad antiquas Hecates Aetias aras,
 quas nemus umbrosum secretaque silva tegebat,
 cum videt Aesoniden totoque recanduit ore.
 spectat et in vultu veluti tum denique viso
 lumina fixa tenet nec se mortalia demens 10
 ora videre putat nec se declinat ab illo.
 ut vero coepitque loqui dextramqueprehendit
 hospes et auxilium summissa voce rogavit

promisitque torum, lacrimis ait illa profusis:
 „quid faciam, video; nec me ignorantia veri
 decipiet, sed amor. servabere munere nostro:
 servatus promissa dato.“ per sacra triformis
 ille deae, lucoque foret quod numen in illo,
 perque patrem soceri cernentem cuncta futuri
 eventusque suos et tanta pericula iurat.
 creditus accepit cantatas protinus herbas
 edidicitque usum laetusque in tecta recessit.

Postera depulerat stellas aurora micantes:
 conveniunt populi sacrum Mavortis in arvum
 consistuntque iugis. medio rex ipse resedit
 agmine purpureus sceptroque insignis eburno.
 ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
 aeripedes tauri tactaeque vaporibus herbae
 ardent. utque solent pleni resonare camini,
 aut ubi terrena silices fornace soluti
 concipiunt ignem liquidarum adspergine aquarum:
 pectora sic intus clausas volventia flammās
 gutturaque usta sonant. tamen illis Aesone natus
 obvius it. vertere truces venientis ad ora
 terribiles vultus praefixaque cornua ferro
 pulvereumque solum pede pulsavere bisulco
 fumificisque locum mugitibus impleverunt.
 deriguere metu Minyae. subit ille nec ignes
 sentit anhelatos (tantum medicamina possunt)
 pendulaque audaci mulcet palearia dextra
 suppositosque iugo pondus grave cogit aratri
 ducere et insuetum ferro proscindere campum.
 mirantur Colchi, Minyae clamoribus augent
 adiciuntque animos. galea tum sumit aëna

vipereos dentes et aratos spargit in agros. 45
 semina mollit humus valido praetincta veneno,
 et crescunt fiuntque sati nova corpora dentes.
 quos ubi viderunt praeacutae cuspidis hastas
 in caput Haemonii iuvenis torquere parantes,
 demisere metu vultumque animumque Pelasgi. 50
 ipsa quoque extimuit, quae tutum fecerat illum:
 utque peti vidit iuvenem tot ab hostibus unum,
 palluit et subito sine sanguine frigida sedit;
 neve parum valeant a se data gramina, carmen
 auxiliare canit secretasque advocat artes. 55
 ille gravem medios silicem iaculatus in hostes
 a se depulsum Martem convertit in ipsos:
 terrigenae pereunt per mutua vulnera fratres
 civilique cadunt acie. gratantur Achivi
 victoremque tenent avidisque amplexibus haerent. 60
 tu quoque victorem complecti, barbara, velles:
 sed te, ne faceres, tenuit reverentia famae.
 quod licet, adfectu tacito laetaris agisque
 carminibus grates et dis auctoribus horum.

Pervigilem superest herbis sopire draconem, 65
 qui crista linguisque tribus praesignis et uncis
 dentibus horrendus custos erat arboris aureae.
 hunc postquam sparsit Lethaei gramine suci
 verbaque ter dixit placidos facientia somnos,
 quae mare turbatum, quae concita flumina sistunt, 70
 somnus in ignotos oculos sibi venit, et auro
 heros Aesonius potitur; spolioque superbus
 muneris auctorem secum, spolia altera, portans
 victor Iolciacos tetigit cum coniuge portus.

16. Aesoni per Medeam iuventus redditur.

Haemoniae matres pro gnatis dona receptis
 grandaevique ferunt patres congestaque flamma
 tura liquefaciunt inductaque cornibus aurum
 victima vota cadit. sed abest gratantibus Aeson,
 iam propior leto fessusque senilibus annis, 5
 cum sic Aesonides: „o cui debere salutem
 confiteor, coniunx, quamquam mihi cuncta dedisti
 excessitque fidem meritorum summa tuorum:
 si tamen hoc possunt, (quid enim non carmina possunt?)
 deme meis annis et demptos adde parenti.“ 10
 nec tenuit lacrimas. mota est pietate rogantis
 dissimilemque animum subiit Aeeta relictus.
 nec tamen adfectus tales confessa „quod“ inquit
 „excidit ore tuo, coniunx, scelus? ergo ego cuiquam
 posse tuae videor spatium transcribere vitae? 15
 nec sinat hoc Hecate, nec tu petis aequa. sed isto,
 quod petis, experiar maius dare munus, Iason.
 arte mea soceri longum temptabimus aevum,
 non annis renovare tuis, modo diva triformis
 adiuvet et praesens ingentibus adnuat ausis.“ 20

Tres aberant noctes, ut cornua tota coirent
 efficerentque orbem. postquam plenissima fulsit
 et solida terras spectavit imagine luna,
 egreditur tectis vestes induta recinctas,
 nuda pedem, nudos umeris infusa capillos, 25
 fertque vagos mediae per muta silentia noctis
 inomitata gradus. homines volucresque ferasque
 solverat alta quies: nullo cum murmure saepes,
 immotaeque silent frondes, silet umidus aër;

sidera sola micant. ad quae sua bracchia tendens 30
 ter se convertit, ter sumptis flumine crinem
 irroravit aquis ternisque ululatus ora
 solvit et in dura summisso poplite terra
 „Nox“ ait „arcanis fidissima, quaeque diurnis
 aurea cum luna succeditis ignibus, astra, 35
 tuque triceps Hecate, quae coeptis conscia nostris
 adiutrixque venis cantusque artisque magorum,
 quaeque magos, Tellus, pollentibus instruis herbis,
 auraeque et venti montesque amnesque lacusque
 dique omnes nemorum, dique omnes noctis adeste! 40
 quorum ope, cum volui, ripis mirantibus amnes
 in fontes rediere suos, concussaue sisto,
 stantia concutio cantu freta, nubila pello
 nubilaque induco, ventos abigoque vocoque,
 vipereas rumpo verbis et carmine fauces, 45
 vivaque saxa sua convulsaue robora terra
 et silvas moveo iubeoque tremescere montes
 et mugire solum manesque exire sepulcris.
 te quoque, Luna, traho, quamvis Temesaea labores
 aera tuos minuant: currus quoque carmine nostro 50
 pallet avi, pallet nostris Aurora venenis.
 vos mihi taurorum flammas hebetastis et unco
 impatiens oneris collum pressistis aratro.
 vos serpentigenis in se fera bella dedistis
 custodemque rudem somni sopistis et aurum 55
 vindice decepto Graias misistis in urbes.
 nunc opus est sucis, per quos renovata senectus
 in florem redeat primosque recolligat annos.
 et dabitis! neque enim micuerunt sidera frustra,
 nec frustra volucrum tractus cervice draconum 60

currus adest." aderat demissus ab aethere currus.
 quo simul adscendit frenataque colla draconum
 permulsit manibusque leves agitavit habenas,
 sublimis rapitur subiectaque Thessala Tempe
 despicit et certis regionibus applicat angues: 65
 et quas Ossa tulit, quas altum Pelion herbas,
 Othrysque Pindusque et Pindo maior Olympus,
 perspicit et placitas partim radice revellit,
 partim succidit curvamine falcis aënae.

Et iam nona dies curru pennisque draconum 70
 nonaque nox omnes lustrantem viderat agros,
 cum rediit. neque erant tacti, nisi odore, dracones,
 et tamen annosae pellem posuere senectae.
 constitit adveniens citra limenque foresque
 et tantum caelo tegitur refugitque viriles 75
 contactus statuitque aras e caespite binas,
 dexteriore Hecates, ast laeva parte Iuventae.
 has ubi verbenis silvaque incinxit agresti,
 haud procul egesta scrobibus tellure duabus
 sacra facit cultrosque in guttura velleris atri 80
 conicit et patulas perfundit sanguine fossas.
 tum super invergens liquidi carchesia mellis
 aereaque invergens tepidi carchesia lactis
 verba simul fudit terrenaque numina civit
 umbrarumque rogat rapta cum coniuge regem, 85
 ne properent artus anima fraudare senili.
 quos ubi placavit precibusque et murmure longo,
 Aesonis effatum proferri corpus ad auras
 iussit et in plenos resolutum carmine somnos
 exanimi similem stratis porrexit in herbis. 90
 hinc procul Aesoniden, procul hinc iubet ire ministros

et monet arcanis oculos removere profanos.
diffugiunt iussi. passis Medea capillis
bacchantum ritu flagrantes circuit aras
multifidasque faces in fossa sanguinis atra
tingit et infectas geminis accendit in aris
terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.

Interea validum posito medicamen aëno
fervet et exultat spumisque tumentibus albet.
illic Haemonia radices valle resectas
seminaque floresque et sucos incoquit acres.
adicit extremo lapides oriente petitos
et quas Oceani refluxum mare lavit harenas;
addit et exceptas luna pernocte pruinas
et strigis infames ipsis cum carnibus alas
inque virum soliti vultus mutare ferinos
ambigui prosecta lupi; nec defuit illic
squamea Cinyphii tenuis membrana chelydri
vivacisque iecur cervi, quibus insuper addit
ora caputque novem cornicis saecula passae.
his et mille aliis postquam sine nomine rebus
propositum instruxit remorari Tartara munus,
arenti ramo iam pridem mitis olivae
omnia confudit summisque immiscuit ima.
ecce vetus calido versatus stipes aëno
fit viridis primo nec longo tempore frondes
induit et subito gravidis oneratur olivis.
at quacumque cavo spumas eiecit aëno
ignis et in terram guttae cecidere calentes,
vernatur humus floresque et mollia pabula surgunt.
quae simulac vidit, stricto Medea recludit
ense senis iugulum veteremque exire cruorem

passa replet sucis. quos postquam combibit Aeson
aut ore acceptos aut vulnere, barba comaeque
canitie posita nigrum rapuere colorem. 125
pulsata fugit macies, abeunt pallorque situsque,
adiectoque cavae supplentur corpore rugae
membraeque luxuriant. Aeson miratur et olim
ante quater denos hunc se reminiscitur annos.

17. Aeaci de Myrmidonibus narratio.

Nec tamen (usque adeo nulla est sincera voluptas
sollicitumque aliquid laetis intervenit) Aegeus
gaudia percepit nato secunda recepto.
bella parat Minos; qui quamquam milite, quamquam
classe valet, patria tamen est firmissimus ira 5
Androgeïque necem iustis ulciscitur armis.
ante tamen bello vires acquirit amicas,
quaque potens habitus, volucris freta classe pererrat.
hinc Anaphen sibi iungit et Astypaleïa regna,
hinc humilem Myconum cretosaque rura Cimoli 10
florentemque thymo Cythnum planamque Seriphon.
at non Olios Didymaeque et Tenos et Andros
et Gyaros nitidaeque ferax Peparethos olivae
Gnosiacas iuvare rates. latere inde sinistro
Oenopiam Minos petit, Aeacideïa regna. 15
Oenopiam veteres appellavere; sed ipse
Aeacus Aeginam genetricis nomine dixit.
turba ruit tantaeque virum cognoscere famae
expetit. occurrunt illi Telamonque minorque,
quam Telamon, Peleus et proles tertia Phocus. 20

ipse quoque egreditur tardus gravitate senili
 Aeacus et, quae sit veniendi causa, requirit.
 admonitus patrii luctus suspirat et illi
 dicta refert rector populorum talia centum:
 „arma iuves oro pro gnato sumpta piaeque
 pars sis militiae: tumulo solacia posco.“
 huic Asopiades „petis irrita“ dixit „et urbi
 non facienda meae; neque enim coniunctior ulla
 Cecropidis hac est tellus: ea foedera nobis.“
 tristis abit „stabunt“ que „tibi tua foedera magno“
 dixit et utilius bellum putat esse minari
 quam gerere atque suas ibi praeconsumere vires.

Classis ab Oenopiis etiamnum Lyctia muris
 spectari poterat, cum pleno concita velo
 Attica puppis adest in portusque intrat amicos,
 quae Cephalum patriaeque simul mandata ferebat.
 Aeacidae longo iuvenes post tempore visum
 agnovere tamen Cephalum dextrasque dedere
 inque patris duxere domum. spectabilis heros
 et veteris retinens etiamnum pignora formae
 ingreditur ramumque tenens popularis olivae
 a dextra laevaue duos aetate minores
 maior habet, Clyton et Buten, Pallante creatos.
 postquam congressus primi sua verba tulerunt,
 Cecropidae Cephalus peragit mandata rogatque
 auxilium foedusque refert et iura parentum
 imperiumque peti totius Achaïdos addit.
 sic ubi mandatam iuvit facundia causam,
 Aeacus in capulo sceptri nitente sinistra
 „ne petite auxilium, sed sumite,“ dixit „Athenae;
 nec dubie vires, quas haec habet insula, vestras

ducite: et omnia habet. rerum status iste mearum,
 robor non desunt: superat mihi miles et hosti.
 gratia dis, felix et inexcusabile tempus."

immo ita sit', Cephalus 'crescat tu civibus opto 55
 urbs!' ait. 'adveniens equidem modo gaudia cepi,
 cum tam pulchra mihi, tam par aetate iuventus
 obvia processit. multos tamen inde requiro,
 quos quondam vidi vestra prius urbe receptus.'

Aeacus ingemuit tristisque ita voce locutus: 60
 „flebile principium melior fortuna secuta est.

ossa cinisque iacent, memori quos mente requiris.
 et quota pars illi rerum periere mearum!
 dira lues ira populis Iunonis iniquae
 incidit, exosae dictas a paelice terras. 65

dum visum mortale malum tantaeque latebat
 causa nocens cladis, pugnatum est arte medendi:
 exitium superabat opem, quae victa iacebat.

principio caelum spissa caligine terras
 pressit et ignavos inclusit nubibus aestus. 70

dumque quater iunctis explevit cornibus orbem
 Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem,
 letiferis calidi spirarunt flatibus austri.

constat et in fontes vitium venisse lacusque,
 miliaque incultos serpentum multa per agros 75
 errasse atque suis fluvios temerasse venenis.

strage canum primo volucrumque oviumque boumque
 inque feris subiti deprensa potentia morbi.

concidere infelix validos miratur arator
 inter opus tauros medioque recumbere sulco. 80

lanigeris gregibus balatus dantibus aegros
 sponte sua lanaeque cadunt et corpora tabent.

acer equus quondam magnaëque in pulvere famaë
 degenerat palmas veterumque oblitus honorum
 ad praeſepe gemit leto moriturus inerti. 85
 non aper irasci meminit, non fidere cursu
 cerva, nec armentis incurrere fortibus ursi.
 omnia languor habet; silvisque agrisque viisque
 corpora foeda iacent, vitiantur odoribus aurae.
 mira loquar: non illa canes avidaëque volucres, 90
 non cani tetigere lupi; dilapsa liquescunt
 adflatuque nocent et agunt contagia late.
 pervenit ad miseros damno graviore colonos
 pestis et in magnaë dominatur moenibus urbis.
 viscera torrentur primo flammaëque latentis 95
 indicium rubor est et ductus anhelitus igni.
 aspera lingua tumet tepidisque arentia ventis
 ora patent auraëque graves captantur hiatu.
 non stratum, non ulla pati velamina possunt,
 nuda sed in terra ponunt praecordia; nec fit 100
 corpus humo gelidum, sed humus de corpore fervet.
 nec moderator adest; inque ipsos saeva medentes
 erumpit clades obsuntque auctoribus artes.
 quo propior quisque est servitque fidelius aegro,
 in partem leti citius venit. utque salutis 105
 spes abiit finemque vident in funere morbi,
 indulgent animis et nulla, quid utile, cura est:
 utile enim nihil est. passim positoque pudore
 fontibus et fluviis puteisque capacibus haerent:
 nec sitis est extincta prius quam vita bibendo. 110
 inde graves multi nequeunt consurgere et ipsis
 immoriuntur aquis; aliquis tamen haurit et illas.
 tantaque sunt miseris inſi taedia lecti:

prosiliunt aut, si prohibent consistere vires,
 corpora devolvunt in humum fugiuntque penates 115
 quisque suos, sua cuique domus funesta videtur,
 et quia causa latet, locus est in crimine parvus.
 semianimes errare viis, dum stare valebant,
 adspiceres, flentes alios terraque iacentes
 lassaque versantes supremo lumina motu. 120
 membraque pendentis tendunt ad sidera caeli,
 hic illic, ubi mors deprenderat, exhalantes.
 quid mihi tunc animi fuit? an quod debuit esse,
 ut vitam odissem et cuperem pars esse meorum?
 quo se cumque acies oculorum flexerat, illic 125
 vulgus erat stratum, veluti cum putria motis
 poma cadunt ramis agitataque ilice glandes.

Tempa vides contra gradibus sublimia longis:
 Iuppiter illa tenet. quis non altaribus illis
 irrita tura tulit? quotiens pro coniuge coniunx, 130
 pro gnato genitor, dum verba precantia dicit,
 non exoratis animam finivit in aris
 inque manu turis pars inconsumpta reperta est!
 admoti quotiens templis, dum vota sacerdos
 concipit et fundit purum inter cornua vinum, 135
 haud exspectato ceciderunt vulnere tauri!
 ipse ego sacra Iovi pro me patriaque tribusque
 cum facerem natis, mugitus victima diros
 edidit et subito collapsa sine ictibus ullis
 exiguo tinxit subiectos sanguine cultros. 140
 fibra quoque aegra notas veri monitusque deorum
 perdiderat: tristes penetrant ad viscera morbi.
 ante sacros vidi proiecta cadavera postes,
 ante ipsas, quo mors foret invidiosior. aras.

pars animam laqueo claudunt mortisque timorem 145
 morte fugant ultroque vocant venientia fata.
 corpora missa neci nullis de more feruntur
 funeribus; neque enim capiebant funera portae.
 aut inhumata premunt terras, aut dantur in altos
 indotata rogos. et iam reverentia nulla est, 150
 deque rogis pugnant alienisque ignibus ardent.
 qui lacrimant, desunt; indefletaeque vagantur
 natorum patrumque animae iuvenumque senumque:
 nec locus in tumulos nec sufficit arbor in ignes.

Attonitus tanto miserarum turbine rerum 155
 'Iuppiter o!' dixi 'si nos non decipit error
 nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem:
 aut mihi redde meos, aut me quoque conde sepulcro.'
 ille notam fulgore dedit tonitruque secundo.
 'accipio, sintque ista, precor, felicia mentis 160
 signa tuae' dixi; 'quod das mihi, pigneror omen.'
 forte fuit iuxta patulis rarissima ramis
 sacra Iovi quercus de semine Dodonaeo.
 hic nos frugilegas adspeximus agmine longo
 grande onus exiguo formicas ore gerentes 165
 rugosoque suum servantes cortice callem.
 dum numerum miror, 'totidem, pater optime', dixi
 'tu mihi da cives et inania moenia supple.'
 intremuit ramisque sonum sine flamine motis
 alta dedit quercus. pavido mihi membra timore 170
 horruerant stabantque comae. 'Tamen oscula terrae
 roboribusque dedi; nec me sperare fatebar:
 sperabam tamen atque animo mea vota fovebam.

Nox subit et curis exercita corpora somnus
 occupat. ante oculos eadem mihi quercus adesse 175

et ramos totidem totidemque animalia ramis
 ferre suis visa est pariterque tremiscere motu
 graniferumque agmen subiectis spargere in arvis:
 crescere quod subito et maius maiusque videri
 ac se tollere humo rectoque adsistere trunco 180
 et maciem numerumque pedum nigrumque colorem
 ponere et humanam membris inducere formam.
 somnus abit. damno vigilans mea visa querorque
 in superis opis esse nihil. at in aedibus ingens
 murmur erat vocesque hominum exaudire videbar 185
 iam mihi desuetas. dum suspicor has quoque somni,
 ecce venit Telamon properus foribusque reclusis
 'speque fideque, pater', dixit 'maiora videbis.
 egredere!' egredior: qualesque in imagine somni
 visus eram vidisse viros, ex ordine tales 190
 adspicio noscoque. adeunt regemque salutant.
 vota Iovi solvo populisque recentibus urbem
 partior et vacuos priscis cultoribus agros:
 Myrmidonasque voco nec origine nomina fraudo.
 corpora vidisti. mores quos ante gerebant, 195
 nunc quoque habent: parcum genus est patiensque laborum
 quaesitique tenax et quod quaesita reservet.
 hi te ad bella pares annis animisque sequentur,
 cum primum, qui te feliciter attulit, eurus"
 (eurus enim attulerat) „fuerit mutatus in austros.“ 200

18. Fabula de Icaro et de Perdice.

Daedalus cum Perdicem, sororis filium, invidia ductus necasset, ex urbe patria Athenis aufugit ad Minoem, regem Cretensium, et labyrinthum aedificavit, quo inclusus retinebatur.

Daedalus interea Creten longumque perosus
 exsilium tactusque loci natalis amore
 clausus erat pelago. „terras licet“ inquit „et undas
 obstruat, at caelum certe patet: ibimus illac.
 omnia possideat, non possidet aëra Minos.“ 5
 dixit et ignotas animum dimittit in artes
 naturamque novat. nam ponit in ordine pennas
 a minima coeptas, longam brevior sequenti,
 ut clivo crevisse putes. sic rustica quondam
fistula disparibus paulatim surgit avenis. 10
 tum lino medias et ceris adligat imas
 atque ita compositas parvo curvamine flectit,
 ut veras imitetur aves. puer Icarus una
 stabat et, ignarus sua se tractare pericla,
 ore rendenti modo, quas vaga moverat aura,
 captabat plumas, flavam modo pollice ceram
 molliabat lusuque suo mirabile patris
 impediabat opus. postquam manus ultima coeptis
 imposita est, geminas opifex libravit in alas
 ipse suum corpus motaque pendit in aura. 20
 instruit et natum „medio“ que „ut limite curras,
 Icare“, ait „moneo, ne, si demissior ibis,
 unda gravet pennas, si celsior, ignis adurat.
 inter utrumque vola. nec te spectare Booten
 aut Helicen iubeo strictumque Orionis ensem.“ 25

me duce carpe viam." pariter praecepta volandi
tradit et ignotas umeris accommodat alas.

Inter opus monitusque genae maduere seniles
et patriae tremuere manus. dedit oscula nato
non iterum repetenda suo. pennisque levatus 30
ante volat comitique timet, velut ales, ab alto
quae teneram prolem produxit in aëra nido,
hortaturque sequi damnosasque erudit artes
et movet ipse suas et nati respicit alas.

hos aliquis, tremula dum captat harundine pisces, 35
aut pastor baculo stivave innixus arator
vidit et obstipuit, quique aethera carpere possent,
credidit esse deos. et iam Iunonia laeva

parte Samos, fuerant Delosque Parosque relictæ,
dextra Lebinthus erat fecundaque melle Calymne: 40

cum puer audaci coepit gaudere volatu
deseruitque ducem caelique cupidine tractus
altius egit iter. rapidi vicinia solis

mollit odoratas, pennarum vincula, ceras.
tabuerant cerae. nudos quatit ille lacertos 45
remigioque carens non ullas percipit auras.

oraque caerulea patrium clamantia nomen
excipiuntur aqua: quae nomen traxit ab illo.
at pater infelix, nec iam pater, „Icare“, dixit,

„Icare“, dixit „ubi es? qua te regione requiram?“ 50
„Icare“ dicebat; pennas adspexit in undis
devovitque suas artes corpusque sepulcro
condidit. et tellus a nomine dicta sepulti.

Hunc miseri tumulo ponentem corpora nati
garrula limoso prospexit ab elice perdix 55
et plausit pennis testataque gaudia cantu est:

unica tunc volucris nec visa prioribus annis,
 factaque nuper avis, longum tibi, Daedale, crimen.
 namque huic tradiderat, fatorum ignara, docendam
 progeniem germana suam, natalibus actis 60
 bis puerum senis, animi ad praecepta capacis.
 ille etiam medio spinas in pisce notatas
 traxit in exemplum ferroque incidit acuto
 perpetuos dentes et serrae repperit usum.
 primus et ex uno duo ferrea bracchia nodo 65
 vinxit, ut aequali spatio distantibus illis
 altera pars staret, pars altera duceret orbem.
 Daedalus invidit sacraque ex arce Minervae
 praecipitem misit, lapsum mentitus. at illum,
 quae favet ingeniis, excepit Pallas avemque 70
 reddidit et medio velavit in aëre pennis.
 sed vigor ingenii quondam velocis in alas
 inque pedes abiit: nomen quod et ante, remansit.
 non tamen haec alte volucris sua corpora tollit
 nec facit in ramis altoque cacumine nidos; 75
 propter humum volitat ponitque in saepibus ova
 antiquique memor metuit sublimia casus.

19. Fabula de Meleagro.

Venationi Calydoniae heroës ab Oeneo, Aetoliae rege, advocati
 intersunt, in quibus Theseus, Iason, Peleus, Castor, Pollux,
 Meleagros, regis et Althaeae filius, Atalanta virago, Iasii Ar-
 cadis filia.

Sparserat Argolicas nomen vaga fama per urbes
 Theseos, et populi, quos dives Achaia cepit,

huius opem magnis imploravere periclis.
 huius opem Calydon, quamvis Meleagron haberet,
 sollicita supplex petit prece. causa petendi
 sus erat, infestae famulus vindexque Dianae.
 Oenea namque ferunt pleni successibus anni
primitias frugum Cereri, sua vina Lyaeo,
Palladios flavae latices libasse Minervae.
 coeptus ab agricolis superos pervenit ad omnes
 ambitiosus honor. solas sine ture relictas
praeteritae cessasse ferunt Latoidos aras.
 tangit et ira deos. „at non impune feremus,
 quaeque inhonoratae, non et dicemur inultae“
 inquit et Oenios ultorem spretam per agros
 misit aprum, quanto maiores herbida tauros
 non habet Epiros, sed habent Sicula arva minores.
 sanguine et igne micant oculi, riget horrida cervix,
fervida cum rauco latos stridore per armos
spuma fluit, dentes aequantur dentibus Indis,
 fulmen ab ore venit, frondes adflatibus ardent.
 is modo crescentes segetes proculcat in herba,
 nunc matura metit fleturi vota coloni
 et Cererem in spicis intercipit. area frustra,
 et frustra expectant promissas horrea messes.
 sternuntur gravidi longo cum palmite fetus
bacaeque cum ramis semper frondentis olivae.
saevit et in pecudes: non has pastorve canisve,
 non armenta truces possunt defendere tauri.
 diffugiunt populi nec se nisi moenibus urbis
 esse putant tutos, donec Meleagros et una
 lecta manus iuvenum coëre cupidine laudis.

No No

Silva frequens trabibus, quam nulla ceciderat aetas,
 incipit a plano devexaque prospicit arva. 35
 quo postquam venere viri, pars retia tendunt,
 vincula pars adimunt canibus, pars pressa sequuntur
 signa pedum cupiuntque suum reperire periculum.
concava vallis erat, quo se demittere rivi
 adsuerant pluvialis aquae. tenet ima lacunae
 lenta salix ulvaeque leves iuncique palustres 40
viminaque et longa parvae sub harundine cannae.)
 hinc aper excitus medios violentus in hostes
 fertur, ut excussis elisi nubibus ignes.
 sternitur incursu nemus et propulsa fragorem
 silva dat. exclamant iuvenes praetentaque forti 45
 tela tenent dextra lato vibrantia ferro.
 rille ruit spargitque canes, ut quisque furenti
 seobstat, et obliquo latrantes dissipat ictu.
 in uspis Echionio primum contorta lacerto
 vana fuit truncoque dedit leve vulnus acerno. 50
 proxima, si nimiis mittentis viribus usa
 non foret, in tergo visa est haesura petito:
 longius it. auctor teli Pagasaeus Iason.
 „Phoebe“, ait Ampycides, „si te coluique colloque,
 da mihi, quod petitur, certo contingere telo!“ 55
 qua potuit, precibus deus adnuit: ictus ab illo est,
 sed sine vulnere aper. ferrum Diana volanti
 abstulerat iaculo: lignum sine acumine venit.
 ira feri mota est nec fulmine lenius arsit:
emicat ex oculis, spirat quoque pectore flamma. 60
 utque volat moles adducto concita nervo,
 cum petit aut muros aut plenas milite turres,
 in iuvenes certo sic impete/ vulnificus sus

fertur et Hippalmon Pelagonaque, dextra tuentes
 cornua, prosternit. socii rapuere iacentes. 65
 at non letiferos effugit Enaesimus ictus,
Hippocoonte satus. trepidantem et terga parantem
 vertere succiso liquerunt poplite nervi.
 forsitan et Pylus citra Troiana perisset
 tempora: sed sumpto posita conamine ab hasta 70
 arboris insiluit, quae stabat proxima, ramis
 despexitque loco tutus, quem fugerat hostem.
 dentibus ille ferox in querno stipite tritis
 imminet exitio fidensque recentibus armis
Eurytidae magni rostro femur hausit adunco. 75
 at gemini, nondum caelestia sidera, fratres,
 ambo conspicui, nive candidioribus ambo
vectabantur equis, ambo vibrata per auras
 hastarum tremulo quatiebant spicula motu.
 vulnera fecissent, nisi saetiger inter opacas. 80
 nec iaculis isset nec equo loca pervia, silvas.
 persequitur Telamon studioque incautus eundi
pronus ab arborea cecidit radice retentus.
 dum levat hunc Peleus, celerem Tegeaea sagittam
 imposuit nervo sinuatoque expulit arcu. 85
 fixa sub aure feri summum destrinxit harundo
 corpus et exiguo rubefecit sanguine saetas.
 nec tamen illa sui successu laetior ictus,
 quam Meleagros erat. primus vidisse putatur
 et primus sociis visum ostendisse cruorem 90
 et „meritum“ dixisse „feres virtutis honorem.“
erubere viri seque exhortantur et addunt
 cum clamore animos iaciuntque sine ordine tela.
 turba nocet iactis et, quos petit, impedit ictus.

Ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas 95
 „discite, femineis quid tela virilia praestent,
 o iuvenes, operique meo concedite!“ dixit.
 „ipsa suis licet hunc Latonia protegat armis,
 invita tamen hunc perimet mea dextra Diana.“
 talia magniloquo tumido memoraverat ore 100
 ancipitemque manu tollens utraque securim
institerat digitis, primos suspensus in artus.
 occupat audentem, quaque est via proxima leto,
 summa ferus geminos direxit ad inguina dentes.
 concidit Ancaeus glomerataque sanguine multo 105
 viscera lapsa fluunt: madefacta est terra cruore.
 ibat in adversum proles Ixionis hostem
 Pirithous, valida quatiens venabula dextra.
 cui „procul“ Aegides „o me mihi carior“ inquit
 „pars animae, consiste, meae! licet eminus esse 110
 fortibus: Ancaeo nocuit temeraria virtus.“
 dixit et aerata torsit grave cuspidē cornum:
 quo bene librato votique potente futuro
 obstitit aesculea frondosus ab arbore ramus.
 misit et Aesonides iaculum, quod casus ab illo 115
 vertit in immeriti fatum latrantis, et inter
ilia coniectum tellure per ilia fixum est.
 at manus Oenidae variat, missisque duabus
 hasta prior terra, medio stetit altera tergo.
 nec mora: dum saevit, dum corpora versat in orbem 120
stridentemque novo spumam cum sanguine fundit,
 vulneris auctor adest hostemque irritat ad iram
 splendidaque adversos venabula condit in armos.
 Gaudia testantur socii clamore secundo
 victricemque petunt dextrae coniungere dextram 125

immanemque ferum multa tellure iacentem
 mirantes spectant. neque adhuc contingere tutum
 esse putant, sed tela tamen sua quisque cruentat.
 ipse pede imposito caput exitiabile pressit
 atque ita „sume mei spolium, Nonacria, iuris“ 130
 dixit „et in partem veniat mea gloria tecum.“
 protinus exuvias rigidis horrentia saetis
 terga dat et magnis insignia dentibus ora.
 illi laetitiae est cum munere muneris auctor.
 invidere alii totoque erat agmine murmur. 135
 e quibus ingenti tendentes bracchia voce
 „pone age nec titulos intercipe, femina, nostros,“
Thestiadae clamant „nec te fiducia formae
 decipiat, ne sit longe tibi captus amore
 auctor“ et huic adimunt munus, ius muneris illi. 140
 non tulit et tumida frendens Mavortius ira
 „discite, raptores alieni“ dixit „honoris,
 facta minis quantum distent“ hausitque nefando
 pectora Plexippi nil tale timentia ferro.
 Toxea, quid faciat, dubium pariterque volentem 145
 ulcisci fratrem fraternaue fata timentem
 haud patitur dubitare diu calidumque prioris
 caede recalfecit consorti sanguine telum.
 Dona deum templis nato victore ferebat,
 cum videt exstinctos fratres Althaea referri. 150
 quae plangore dato maestis clamoribus urbem
 implet et auratis mutavit vestibus atras.
 at simul est auctor necis editus, excidit omnis
 luctus et a lacrimis in poenae versus amorem est.
stipes erat, quem, cum partus enixa iaceret 155
Thestias, in flammam triplices posuere sorores:

staminaque impresso fatalia pollice nentes
 „tempora“ dixerunt „eadem lignoque tibi que,
 o modo nate, damus.“ quo postquam carmine dicto
 excessere deae, flagrantem mater ab igne 160
 eripuit ramum sparsitque liquentibus undis.
 ille diu fuerat penetralibus abditus imis
servatusque tuos, iuvenis, servaverat annos.
 protulit hunc genetrix taedasque et fragmina poni
 imperat et positis inimicos admovet ignes. 165
 tum conata quater flammis imponere ramum,
coepta quater tenuit: pugnans materque sororque,
 et diversa trahunt unum duo nomina pectus.
 incipit esse tamen melior germana parente.
 et consanguineas ut sanguine leniat umbras, 170
impietate pia est. nam postquam pestifer ignis
 convaluit, „rogus iste cremet mea viscera“ dixit.
 utque manu dura lignum fatale tenebat,
 ante sepulcrales infelix adstitit aras
 „poenarum“ que „deae triplices, furialibus“, inquit 175
 „Eumenides, sacris vultus advertite vestros.
 ulciscor facioque nefas: mors morte pianda est,
 in scelus addendum scelus est, in funera funus:
 per coacervatos pereat domus impia luctus. —
 ei mihi! quo rapior? fratres, ignoscite matri! 180
 deficiunt ad coepta manus. meruisse fatemur
 illum, cur pereat: mortis mihi displicet auctor.
 ergo impune feret vivusque et victor et ipso
 successu tumidus regnum Calydonis habebit?
 vos cinis exiguus gelidaeque iacebitis umbrae? 185
 haud equidem patiar. pereat sceleratus et ille
 spemque patris regnique trahat patriaeque ruinam.

me miseram! male vincetis, sed vincite, fratres:
 dummodo, quae dederō vobis, solacia vosque
 ipsa sequar.“ dixit dextraque aversa trementi 190
funereum torrem medios coniecit in ignes.
 aut dedit, aut visus gemitus est ipse dedisse
 stipes et invitis correptus ab ignibus arsit.
inscius atque absens flamma Meleagros ab illa
 uritur et caecis torreri viscera sentit 195
 ignibus ac magnos superat virtute dolores.
 quod tamen ignavo cadat et sine sanguine leto,
 maeret et Ancaei felicia vulnera dicit:
grandaevumque patrem fratresque piasque sorores
 cum gemitu sociamque tori vocat ore supremo, 200
 forsitan et matrem. crescunt ignisque dolorque
languescuntque iterum: simul est extinctus uterque,
 inque leves abiit paulatim spiritus auras
 paulatim cana prunam velante favilla.

20. De Philemone et Baucide.

Narraverat Achelous de miris quibusdam transformationibus,
 quibus tamen Pirithous fidem habere non vult. Tum Lelex
 senex similem de Philemone et Baucide narrationem profert.

Amnis ab his tacuit. factum mirabile cunctos
 moverat: irridet credentes, utque deorum
 spretoꝝ erat mentisque ferox Ixione natus,
 „ficta refers nimiumque putas, Acheloe, potentes
 esse deos,“ dixit „si dant adimuntque figuras.“
 obstipuere omnes nec talia dicta probarunt;
 ante omnesque Lelex, animo maturus et aevo,

sic ait: 'immensa est finemque potentia caeli
 non habet et quicquid superi voluere, peractum est.
 quoque minus dubites, tiliae contermina quercus 10
 collibus est Phrygiis, modico circumdata muro.
 ipse locum vidi: nam me Pelopœia Pittheus
 misit in arva suo quondam regnata parenti.
 haud procul hinc stagnum est: tellus habitabilis olim.
 nunc celebres mergis fulcisque palustribus undae. 15
 Iuppiter huc specie mortali cumque parente
 venit Atlantiades positus caducifer alis.
 mille domos adiere, locum requiemque petentes:
 mille domos clausere serae. tamen una recepit,
 parva quidem, stipulis et canna tecta palustri; 20
 sed pia Baucis anus parilique aetate Philemon
 illa sunt annis iuncti iuvenalibus, illa
 consenuere casa paupertatemque fatendo
 effecere levem nec iniqua mente ferendo.
 nec refert, dominos illic famulosne requiras: 25
 tota domus duo sunt, idem parentque iubentque.

Ergo ubi caelicolae parvos tetigere penates,
 summissoque humiles intrarunt vertice postes,
 membra senex posito iussit relevare sedili,
 quo superiniecit textum rude sedula Baucis. 30
 inde foco tepidum cinerem dimovit et ignes
 suscitât hesternos foliisque et cortice sicco
 nutrit et ad flammâs anima producit anili.
 multifidasque faces ramaliaque arida tecto
 detulit et minuit parvoque admovit aëno, 35
 quodque suus coniunx riguo collegerat horto,
 truncat holus foliis. furca levat ille bicorni
 sordida terga suis nigro pendentia tigno

servatoque diu resecat de tergo partem
exiguam sectamque domat ferventibus undis. 40

Interea medias fallunt sermonibus horas
concutiuntque torum de molli fluminis ulva
impositum lecto, sponda pedibusque salignis.
vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo
sternere consuerant. sed et haec vilisque vetusque 45
vestis erat, lecto non indignanda saligno.

accubuere dei. mensam succincta tremensque
ponit anus, mensae sed erat pes tertius impar:
testa parem fecit. quae postquam subdita clivum
sustulit, aequatam mentae tersere virentes. 50

ponitur hic bicolor sinceræ baca Minervæ
conditaque in liquida corna autumnalia faece
intibaque et radix et lactis massa coacti
ovaque non acri leviter versata favilla,
omnia fictilibus. post haec caelatus eodem
sistitur argento crater fabricataque fago
pocula, qua cava sunt, flaventibus inlita ceris.
parva mora est epulasque foci misere calentes.
nec longae rursus referuntur vina senectae
dantque locum mensis paulum seducta secundis. 55
hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis.

prunaque et in patulis redolentia mala canistris
et de purpureis collectae vitibus uvæ.
candidus in medio favus est. super omnia vultus
accessere boni nec iners pauperque voluntas. 60

Interea totiens haustum cratera repleti
sponte sua per seque vident succrescere vina.
attoniti novitate pavent manibusque supinis
concipiunt Baucisque preces timidusque Philemon 65

et veniam dapibus nullisque paratibus orant.
 unicus anser erat, minimae custodia villae,
 quem dis hospitibus domini mactare parabant.
 ille celer penna tardos aetate fatigat
 eluditque diu tandemque est visus ad ipsos
 confugisse deos. superi vetuere necari
 „di“ que „sumus meritasque luet vicinia poenas
 impia“ dixerunt. „vobis immunibus huius
 esse mali dabitur. modo vestra relinquitte tecta
 ac nostros comitate gradus et in ardua montis
 ite simul.“ parent ambo baculisque levati
 nituntur longo vestigia ponere clivo.

Tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta
 missa potest: flexere oculos et mersa palude
 cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere.
 dumque ea mirantur, dum deflent fata suorum,
 illa vetus, dominis etiam casa parva duobus,
 vertitur in templum: furcas subiere columnae,
 stramina flavescent aurataque tecta videntur
 caelataeque fores adopertaque marmore tellus.
 talia tum placido Saturnius edidit ore:
 „dicite, iuste senex et femina coniuge iusto
 digna, quid optetis.“ cum Baucide pauca locutus
 iudicium superis aperit commune Philemon:
 „esse sacerdotes delubraque vestra tueri
 poscimus. et quoniam concordēs egimus annos,
 auferat hora duos eadem: nec coniugis unquam
 busta meae videam, neu sim tumulandus ab illa.“
 vota fides sequitur: templi tutela fuere,
 donec vita data est. annis aevoque soluti
 ante gradus sacros cum starent forte locique

narrarent casus, frondere Philemona Baucis,
 Baucida conspexit senior frondere Philemon,
 iamque super geminos crescente cacumine vultus
 mutua, dum licuit, reddebant dicta „vale“ que
 „o coniunx“ dixere simul, simul abdita textit
 ora frutex. ostendit adhuc Thymbreius illic
 incola de gemino vicinos corpore truncos.

105

21. De Herculis morte.

Longa fuit medii mora temporis actaque magni
 Herculis implerant terras odiumque novercae.
 victor ab Oechalia Cenaeo sacra parabat
 vota Iovi, cum fama loquax praecessit ad aures,
 Deianira, tuas, quae veris addere falsa
 gaudet et e minimo sua per mendacia crescit,
 Amphitryoniaden Ioles ardore teneri.
 in cursus animus varios abit: omnibus illis
 praetulit inbutam Nesseo sanguine vestem
 mittere, quae vires defecto reddat amori.
 ignaroque Lichae, quid tradat nescia, luctus
 ipsa suos tradit blandisque (miserrima) verbis,
 dona det illa viro, mandat. capit inscius heros
 induiturque umeris Lernaeae virus echidnae.
 tura dabat primis et verba precantia flammis
 vinaque marmoreas patera fundebat in aras:
 incaluit vis illa mali resolutaque flammis
 Herculeos abiit late dilapsa per artus.
 dum potuit, solita gemitum virtute repressit;
 victa malis postquam est patientia, reppulit aras

5

10

15

20

implevitque suis nemorosam vocibus Oeten.
 nec mora, letiferam conatur scindere vestem:
 qua trahitur, trahit illa cutem, foedumque relatu,
 aut haeret membris frustra temptata revelli,
 aut laceros artus et grandia detegit ossa. 25
 ipse cruor, gelido ceu quondam lammina candens
 tincta lacu, stridit coquiturque ardente veneno.
 nec modus est, sorbent avidae praecordia flammae
 caeruleusque fluit toto de corpore sudor
 ambustique sonant nervi, caecaque medullis 30
 tabe liquefactis tollens ad sidera palmas
 „cladibus“, exclamat „Saturnia, pascere nostris:
 pascere et hanc pestem specta, crudelis, ab alto
 corque ferum satia! vel si miserandus et hosti,
 invisamque animam natamque laboribus aufer. 35
 mors mihi munus erit. decet haec dare dona novercam.
 ergo ego foedantem peregrino templa cruore
 Busirin domui saevoque alimenta parentis
 Antaeo eripui? nec me pastoris Hiberi
 forma triplex, nec forma triplex tua, Cerbere, movit? 40
 vosne, manus, validi pressistis cornua tauri?
 vestrum opus Elis habet, vestrum Stymphalides undae
 Partheniumque nemus? vestra virtute relatus
 Thermodontiaco caelatus balteus auro
 pomaque ab insomni concustodita dracone? 45
 nec mihi Centauri potuere resistere, nec mi
 Arcadiae vastator aper? nec profuit hydrae
 crescere per damnum geminasque resumere vires?
 quid, cum Thracis equos humano sanguine pingues
 plenaque corporibus laceris praesepia vidi 50
 visaque deioci dominumque ipsosque peremi?

his elisa iacet moles Nemeaea lacertis,
 hac caelum cervice tuli. defessa iubendo est
 saeva Iovis coniunx: ego sum indefessus agendo.
 sed nova pestis adest, cui nec virtute resisti 55
 nec telis armisque potest. pulmonibus errat
 ignis edax imis perque omnes pascitur artus.
 at valet Eurystheus! et sunt, qui credere possint
 esse deos?“ dixit perque altam saucius Oeten
 haud aliter graditur, quam si venabula taurus 60
 corpore fixa gerat factique refugerit auctor.
 saepe illum gemitus edentem, saepe frementem,
 saepe retemptantem totas refringere vestes
 sternentemque trabes irascentemque videres
 montibus aut patrio tendentem bracchia caelo. 65

Ecce Lichan trepidum latitantem rupe cavata
 adspicit, utque dolor rabiem collegerat omnem,
 „tune, Licha,“ dixit „feralia dona dedisti?
 tune meae necis auctor eris?“ tremit ille pavetque
 pallidus et timide verba excusantia dicit. 70
 dicentem genibusque manus adhibere parantem
 corripit Alcides et terque quaterque rotatum
 mittit in Euboicas tormento fortius undas.
 ille per aërias pendens induruit auras.
 utque ferunt imbres gelidis concreescere ventis, 75
 inde nives fieri, nivibus quoque molle rotatis
 adstringi et spissa glomerari grandine corpus:
 sic illum validis iactum per inane lacertis
 exsanguemque metu nec quicquam umoris habentem
 in rigidos versum silices prior edidit aetas. 80
 nunc quoque in Euboico scopulus brevis emicat alto
 gurgite et humanae servat vestigia formae,

quem, quasi sensurum, nautae calcare verentur
 appellantque Lichan. at tu, Iovis inclita proles,
 arboribus caesis, quas ardua gesserat Oete, 85
 inque pyram structis arcum pharetramque capacem
 regnaque visuras iterum Troiana sagittas
 ferre iubes Poeante satum, quo flamma ministro
 subdita. dumque avidis comprehenditur ignibus agger,
 congeriem silvae Nemeaeo vellere summam 90
 sternis et imposita clavae cervice recumbis,
 haud alio vultu, quam si conviva iaceres
 inter plena meri redimitus pocula sertis.

Iamque valens et in omne latus diffusa sonabat
 securosque artus contemptoremque petebat 95
 flamma suum: timuere dei pro vindice terrae.
 quos ita (sensit enim) laeto Saturnius ore
 Iuppiter adloquitur: „nostra est timor iste voluptas,
 o superi, totoque libens mihi pectore grator,
 quod memoris populi dicor rectorque paterque 100
 et mea progenies vestro quoque tuta favore est.
 nam quamquam ipsius datur hoc immanibus actis,
 obligor ipse tamen. sed enim (nec pectora vano
 fida metu paveant) istas nunc spernite flammas!
 omnia qui vicit, vincet, quos cernitis, ignes 105
 nec nisi materna Vulcanum parte potentem
 sentiet: aeternum est, a me quod traxit, et expers
 atque immune necis nullaque domabile flamma.
 idque ego defunctum terra caelestibus oris
 accipiam cunctisque meum laetabile factum 110
 dis fore confido. siquis tamen Hercule, siquis
 forte deo doliturus erit, data praemia nolet,
 sed meruisse dari sciet invitaeque probabit.“

adsensere dei. coniunx quoque regia visa est
 cetera non duro, duro tamen ultima vultu
 dicta tulisse Iovis seque indoluisset notatam. 115

Interea quodcumque fuit populabile flammae,
 Mulciber abstulerat: nec cognoscenda remansit
 Herculis effigies, nec quicquam ab imagine ductum
 matris habet tantumque Iovis vestigia servat. 120

utque novus serpens posita cum pelle senecta
 luxuriare solet squamaque nitere recenti:
 sic ubi mortales Tirynthius exiit artus,
 parte sui meliore viget maiorque videri
 coepit et augusta fieri gravitate verendus. 125

quem pater omnipotens inter cava nubila raptum
 quadriiugo curru radiantibus intulit astris.

22. De Orpheo et Eurydice.

Inde per immensum croceo velatus amictu
 aethera digreditur Ciconumque Hymenaeus ad oras
 tendit et Orphea nequiquam voce vocatur.

adfuit ille quidem, sed nec sollemnia verba
 nec laetos vultus nec felix attulit omen. 5

fax quoque, quam tenuit, lacrimoso stridula fumo
 usque fuit nullosque invenit motibus, ignes.

exitus auspicio gravior: nam nupta per herbas
 dum nova Naiadum turba comitata vagatur,
 occidit in talum serpentis dente recepto. 10

quam satis ad superas postquam Rhodopeius auras
 deflevit vates, ne non temptaret et umbras,
 ad Styga Taenaria est ausus descendere porta

perque leves populos simulacraque functa sepulcro
 Persephonen adiit inamoenaque regna tenentem 15
 umbrarum dominum. pulsisque ad carmina nervis
 sic ait: „o positi sub terra numina mundi,
 in quem reccidimus, quicquid mortale creamur:
 si licet et falsi positis ambagibus oris
 vera loqui sinitis, non huc, ut opaca viderem 20
 Tartara, descendi, nec uti villosa colubris
 terna Medusaei vincirem guttura monstri:
 causa viae est coniunx, in quam calcata venenum
 vipera diffudit crescentesque abstulit annos.
 posse pati volui nec me temptasse negabo: 25
 vicit Amor. supera deus hic bene notus in ora est;
 an sit et hic, dubito. sed et hic tamen auguror esse.
 famaue si veteris non est mentita rapinae,
 vos quoque iunxit Amor. per ego haec loca plena timoris,
 per Chaos hoc ingens vastique silentia regni, 30
 Eurydices, oro, properata retexite fata.
 omnia debentur vobis paulumque morati
 serius aut citius sedem properamus ad unam.
 tendimus huc omnes, haec est domus ultima, vosque
 humani generis longissima regna tenetis. 35
 haec quoque, cum iustos matura peregerit annos,
 iuris erit vestri: pro munere poscimus usum.
 quodsi fata negant veniam pro coniuge, certum est
 nolle redire mihi: leto gaudete duorum.“

Talia dicentem nervosque ad verba moventem 40
exsanguis flebant animae: nec Tantalus undam
captavit refugam stupuitque Ixionis orbis.
nec carpsere iecur volucres, urnisque vacarunt
Belides, inque tuo sedisti, Sisyphe, saxo.

tunc primum lacrimis victarum carmine fama est 45
 Eumenidum maduisse genas. nec regia coniunx
 sustinet oranti, nec qui regit ima, negare
 Eurydicenque vocant. umbras erat illa recentes
 inter et incessit passu de vulnere tardo
 hanc simul et legem Rhodopeius accipit Orpheus. 50
 ne flectat retro sua lumina, donec Avernas
 exierit valles: aut irrita dona futura. *delat*

Carpitur acclivis per muta silentia trames,
 arduus, obscurus, caligine densus opaca.
 nec procul afuerunt telluris margine summae: 55
 hic, ne deficeret, metuens avidusque videndi
 flexit amans oculos: et protinus illa relapsa est,
 bracchiaque intendens prendique et prendere certans
 nil nisi cedentes infelix arripit auras.
 iamque iterum moriens non est de coniuge quicquam 60
 quæsta suo: quid enim nisi se quereretur amatam?
 supremumque 'vale', quod iam vix auribus ille
 acciperet, dixit revolutaque rursus eodem est.
 non aliter stupuit gemina nece coniugis Orpheus,
 quam tria qui timidus, medio portante catenas, 65
colla canis vidit; quem non pavor ante reliquit,
 quam natura prior, saxo per corpus oborto, *delat*
 orantem frustra iterum transire volentem
 portitor arcuerat. septem tamen ille diebus
squalidus in ripa Cereris sine munere sedit. 70
 cura dolorque animi lacrimaeque alimenta fuere.
 esse deos Erebi crudeles questus, in altam
 se recipit Rhodopen pulsumque aquilonibus Haemon. *delat*

23. Orpheus a Thraciis mulieribus discerpitur.

Carmine dum tali silvas animosque ferarum
 Threïcius vates et saxa sequentia ducit,
 ecce nurus Ciconum, tectae lymphata ferinis
 pectora velleribus, tumuli de vertice cernunt
 Orphea percussis sociantem carmina nervis. 5
 e quibus una, leves iactato crine per auras,
 „en“, ait „en hic est nostri contemptor!“ et hastam
 vatis Apollinei vocalia misit in ora,
 quae foliis praesuta notam sine vulnere fecit.
 alterius telum lapis est: qui missus in ipso 10
 aëre concentu victus vocisque lyraeque est
 ac veluti supplex pro tam furialibus ausis
 ante pedes iacuit. sed enim temeraria crescunt
 bella modusque abiit insanaque regnat Erinys.
 cunctaque tela forent cantu mollita: sed ingens 15
 clamor et infracto Berecynthia tibia cornu
 tympanaque et plausus et Bacchei ululatus
 obstrepere sono citharae. tum denique saxa
 non exauditi rubuerunt sanguine vatis.
 ac primum attonitas etiamnum voce canentis 20
 innumeras volucres anguesque agmenque ferarum
 Maenades, Orphei titulum, rapuere, theatri:
 inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris
 et coëunt ut aves, si quando luce vagantem
 noctis avem cernunt. structoque utrimque theatro 25
 ceu matutina cervus periturus harena
 praeda canum est, vatem repetunt et fronte virentes
 coniciunt thyrsos non haec in munera factos.
 hae glaebas, illae direptos arbore ramos,

Bacchantes

pars torquent silices. neu desint tela furori, 30
 forte boves presso subigebant vomere terram,
 nec procul hinc multo fructum sudore parantes
 dura lacertosi fodiebant arva coloni.
 agmine qui viso fugiunt operisque relinquunt
 arma sui: vacuosque iacent dispersa per agros 35
 sarculaque rastrique graves longique ligones.
 quae postquam rapuere ferae cornuque minaces
 divulsere boves, ad vatis fata recurrunt
 tendentemque manus atque illo tempore primum
 irrita dicentem nec quicquam voce moventem 40
 sacrilgae perimunt. perque os, pro Iuppiter! illud
 auditum saxis intellectumque ferarum
 sensibus in ventos anima exhalata recessit.

Te maestae volucres, Orpheu, te turba ferarum,
 te rigidi silices, te carmina saepe secutae 45
 fleverunt silvae, positis te frondibus arbor
 tonsa comam luxit. lacrimis quoque flumina dicunt
 increvisse suis, obstrusaque carbasa pullo
 naïdes et dryades passosque habuere capillos.
 membra iacent diversa locis. caput, Hebre, lyramque 50
 excipis. et mirum! medio dum labitur amne,
 flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
 murmurat exanimis, respondent flebile ripae.
 iamque mare invectae flumen populare relinquunt
 et Methymnaeae potiuntur litore Lesbi. 55
 hic ferus expositum peregrinis anguis harenis
 as petit et sparsos stillanti rore capillos.
 tandem Phoebus adest morsusque inferre parantem
 arcet et in lapidem rictus serpentis apertos
 congelat et patulos, ut erant, indurat hiatus. 60

umbra subit terras, et quae loca viderat ante,
 cuncta recognoscit: quaerensque per arva piorum
 invenit Eurydicen cupidisque amplectitur ulnis.
 hic modo coniunctis spatiantur passibus ambo,
 nunc praecedentem sequitur, nunc praevisus anteit 65
 Eurydicenque suam iam tuto respicit Orpheus.

Non impune tamen scelus hoc sinit esse Lyaeus:
 amissoque dolens sacrorum vate suorum
 protinus in silvis matres Edonidas omnes,
 quae videre nefas, torta radice ligavit. 70
 utque suum laqueis, quos callidus abdidit auceps,
 erus ubi commisit volucris sensitque teneri,
 plangitur ac trepidans adstringit vincula motu:
 sic, ut quaeque solo defixa cohaeserat harum,
 exsternata fugam frustra temptabat; at illam 75
 lenta tenet radix exsultantemque coërcet.
 dumque ubi sint digiti, dum pes ubi, quaerit, et ungues,
 adspicit in teretes lignum succedere suras.
 et conata femur maerenti plangere dextra,
 robora percussit. pectus quoque robora fiunt, 80
 robora sunt umeri frondosaque brachia veros
 esse putes ramos, et non fallare putando.

---

24. Fabulae de Mida rege.

Nec satis hoc Baccho est: ipsos quoque deserit agros
 cumque choro meliore sui vineta Timoli
 Pactolonque petit, quamvis non aureus illo
 tempore nec caris erat invidiosus harenis.
 hunc adsueta cohors satyri bacchaeque frequentant. 5

at Silenus abest. titubantem annisque meroque
ruricolae cepere Phryges vinctumque coronis
ad regem duxere Midan, cui Thracius Orpheus
orgia tradiderat cum Cecropio Eumolpo.

qui simul agnovit socium comitemque sacrorum,
hospitis adventu festum genialiter egit
per bis quinque dies et iunctas ordine noctes.
et iam stellarum sublime coëgerat agmen

Lucifer undecimus, Lydos cum laetus in agros
rex venit et iuveni Silenum reddit alumno.

huic deus optandi gratum, sed inutile, fecit
muneris arbitrium, gaudens altore recepto.
ille male usurus donis ait: „effice, quicquid
corpore contigero, fulvum vertatur in aurum.“
adnuit optatis nocituraque munera solvit

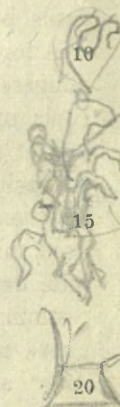
Liber et indoluit, quod non meliora petisset.

Laetus abit gaudetque malo Berecyntius heros
pollicitique fidem tangendo singula temptat.
vixque sibi credens non alta fronde virentem
ilice detraxit virgam: virga aurea facta est.
tollit humo saxum: saxum quoque palluit auro.)

contigit et glaebam: contactu glaeba potenti
massa fit. arentis Cereris decerpsit aristas:
aurea messis erat. demptum tenet arbore pomum.
Hesperidas donasse putes. si postibus altis
admovit digitos, postes radiare videntur.

vix spes ipse suas animo capit, aurea fingens
omnia. gaudenti mensas posuere ministri
exstructas dapibus nec tostae frugis egentes.

tum vero, sive ille sua Cerealia dextra
munera contigerat, Cerealia dona rigeabant,

10

15

20

25

30

35

sive dapes avido convellere dente parabat,
lammina fulva dapes admoto dente premebat.
 miscuerat puris auctorem muneris undis:
fusile per rictus aurum fluitare videres.

Attonitus novitate mali, divesque miserque,
 effugere optat opes, et quae modo voverat, odit.
 copia nulla famem relevat, sitis arida guttur
 urit et invisio meritus torquetur ab auro.

ad caelumque manus et splendida bracchia tollens
 „da veniam, Lenaeae pater! peccavimus“ inquit
 „sed miserere, precor, speciosoque eripe damno.“
 mite deum numen Bacchus peccasse fatentem
 restituit pactique fide data munera solvit.

„neve male optato maneat circumlitus auro,
 vade“ ait „ad magnis vicinum Sardibus amnem
 perque iugum Phrygiae labentibus obvius undis
carpe viam, donec venias ad fluminis ortus.

spumigeroque tuum fonti, qua plurimus exit,
 subde caput corpusque simul, simul elue crimen.“
 rex iussae succedit aquae. vis aurea tinxit
 flumen et humano de corpore cessit in amnem.
 nunc quoque iam veteris percepto semine venae
 arva rigent auro madidis pallentia glaebis.

Ille, perosus opes, silvas et rura^{no} colebat
 Panaque montanis habitantem semper in antris.
 pingue sed ingenium mansit, nocituraque, ut ante,
 rursus erant domino stolidae praecordia mentis.
 nam freta prospiciens late riget arduus alto
 Tmolus in ascensu clivoque extensus utroque
 Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypaepis.
 Pan ibi dum teneris iactat sua carmina nymphis

et leve cerata modulatur harundine carmen,
 ausus Apollineos prae se contemnere cantus,
 iudice sub Tmolo certamen venit ad impar. 70
 monte suo senior iudex consedit et aures
liberat arboribus. quercu coma caerulea tantum
 cingitur et pendent circum cava tempora glandes.
 isque deum pecoris spectans „in iudice“ dixit
 „nulla mora est.“ calamis agrestibus insonat ille 75
 barbaricoque Midan (aderat nam forte canenti)
 carmine delenit. post hunc sacer ora retorsit
 Tmolus ad os Phoebi; vultum sua silva secuta est.
 ille caput flavum lauro Parnaside vinctus
verrit humum Tyrio saturata murice palla 80
distinctamque fidem gemmis et dentibus Indis
 sustinet a laeva, tenuit manus altera plectrum.
artificis status ipse fuit. tum stamina docto
pollice sollicitat. quorum dulcedine captus
 Pana iubet Tmolus citharae submittere cannas. 85
 iudicium sanctique placet sententia montis
 omnibus: arguitur tamen atque iniusta vocatur
 unius sermone Midae. nec Delius aures
 humanam stolidas patitur retinere figuram
 sed trahit in spatium villisque albensibus implet 90
 instabilesque imas facit et dat posse moveri.
 cetera sunt hominis: partem damnatur in unam
 induiturque aures lente gradientis aselli.
 Ille quidem celat turpique onerata pudore
 tempora purpureis temptat velare tiaris.
 sed solitus longos ferro resecare capillos
 viderat hoc famulus. qui cum nec prodere visum
 dedecus auderet, cupiens efferre sub auras, 95

nec posset reticere tamen, secedit humumque
 effodit et, domini quales adspexerit aures,
 voce refert parva terraeque immurmurat haustae;
 indiciumque suae vocis tellure regesta
 obruit et scrobibus tacitus discedit opertis.
 creber harundinibus tremulis ibi surgere lucus
 coepit et, ut primum pleno maturuit anno,
 prodidit agricolam: leni nam motus ab austro
 obruta verba refert dominique coarguit aures.

25. Ceyx et Alcyone.

a) Ceyx naufragio perit.

Ceyx, rex Trachinius, sollicitus miro Daedalionis fratris interitu,
 qui in accipitrem conversus erat, similibusque prodigiis, ad con-
 sulendum Apollinem Clarium proficiscitur.

Interea fratrisque sui fratremque secutis
 anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
 consulat ut sacras, hominum oblectamina, sortes,
 ad Clarium parat ire deum. nam templa profanus
 invia cum Phlegyis faciebat Delphica Phorbas.
 consilii tamen ante sui, fidissima, certam
 te facit, Alcyone. cui protinus intima frigus
 ossa receperunt buxoque simillimus ora
 pallor obit lacrimisque genae maduere profusis.
 ter conata loqui ter fletibus ora rigavit
singultuque pias interrumpente querelas
 „quae mea culpa tuam,“ dixit „carissime, mentem
 vertit? ubi est, quae cura mei prior esse solebat?
 iam potes Alcyone securus abesse relicta?

iam via longa placet? iam sum tibi carior absens?
 at, puto, per terras iter est, tantumque dolebo,
 non etiam metuam, curaeque timore carebunt:
 aequora me terrent et ponti tristis imago!
 et laceras nuper tabulas in litore vidi
 et saepe in tumulis sine corpore nomina legi.
 neve tium fallax animum fiducia tangat,
 quod socer Hippotades tibi sit, qui carcere fortes
 contineat ventos et, cum velit, aequora placet!
 cum semel emissi tenuerunt aequora venti,
 nil illis vetitum est incommendataque tellus
 omnis et omne fretum. caeli quoque nubila vexant
 excutiuntque feris rutilos concursibus ignes.
 quo magis hos novi (nam novi et saepe paterna
 parva domo vidi), magis hoc reor esse timendos.
 quod tua si flecti precibus sententia nullis,
 care, potest, coniunx, nimiumque es certus eundi,
 me quoque tolle simul. certe iactabimur una,
 nec, nisi quae patiar, metuam: pariterque feremus,
 quicquid erit, pariter super aequora lata feremur.“

Talibus Aeolidis dictis lacrimisque movetur
 sidereus coniunx. neque enim minor ignis in ipso est.
 sed neque propositos pelagi dimittere cursus,
 nec vult Alcyonen in partem adhibere pericli;
 multaque respondit timidum solantia pectus.
 non tamen idcirco causam probat. addidit illis
 hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem:
 „longa quidem est nobis omnis mora. sed tibi iuro
 per patrios ignes, si me modo fata remittent,
 ante reversurum, quam luna bis impleat orbem.“
 his ubi promissis spes est admota recursus,

protinus eductam navalibus aequore tingi
aptarique suis pinum iubet armanientis.
qua rursus visa, veluti praesaga futuri,
horruit Alcyone lacrimasque emisit obortas
amplexusque dedit tristisque miserrima tandem
ore „vale“ dixit collapsaque corpore toto est.
ast iuvenes quaerente moras Ceyce reducunt
ordinibus geminis ad fortia pectora remos
aequalique ictu scindunt freta. sustulit illa
umentes oculos stantemque in puppe recurva
concussaue manu dantem sibi signa maritum
prima videt redditque notas. ubi terra recessit
longius atque oculi nequeunt cognoscere vultus,
dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
haec quoque ut haud poterat spatio summota videri,
vela tamen spectat summo fluitantia malo.

Portibus exierant et moverat aura rudentes:
obvertit lateri pendentes navita remos
cornuaque in summa locat arbore totaque malo
carbasa deducit venientesque accipit auras.
aut minus aut certe medium non amplius aequor
puppe secabatur longeque erat utraque tellus,
cum mare sub noctem tumidis albescere coepit
fluctibus et praeceps spirare valentius eurus.
„ardua iamdudum demittite cornua“ rector
clamat „et antemnis totum subnectite velum.“
hic iubet: impediunt adversae iussa procellae,
nec sinit audiri vocem fragor aequoris ullam.
sponte tamen properant alii subducere remos,
pars munire latus, pars ventis vela negare.
egerit hic fluctus aequorque refundit in aequor,

hic rapit antemnas. quae dum sine lege geruntur,
 aspera crescit hiems omnique e parte feroces
 bella gerunt venti fretaque indignantia miscent.
 ipse pavet nec se, qui sit status, ipse fatetur 80
 scire ratis rector, nec quid iubeatve vetetve:
 tanta mali moles tantoque potentior arte est.
 quippe sonant clamore viri, stridore rudentes,
 ventorum incurso gravis unda, tonitribus aether.
 fluctibus erigitur caelumque aequare videtur 85
 pontus et inductas adspergine tangere nubes.
 et modo, cum fulvas ex imo verit harenas,
 concolor est illis, Stygia modo nigrior unda:
 sternitur interdum spumisque sonantibus albet.

Ipsa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis 90
 et nunc sublimis veluti de vertice montis
 despiciere in valles inunquae Acheronta videtur,
 nunc, ubi demissam curvum circumstetit aequor,
 suspicere inferno summum de gurgite caelum.
 saepe dat ingentem fluctu latus icta fragorem 95
 nec levius pulsata sonat, quam ferreus olim
 cum laceras aries ballistave concutit arces.
 utque solent sumptis incurso viribus ire
 pectore in arma feri protentaque tela leones:
 sic ubi se ventis admiserat unda coortis, 100
 ibat in arma ratis multoque erat altior illis.
 iamque labant cunei spoliataque tegmine cerae
 rima patet praebetque viam letalibus undis.
 ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres;
 inque fretum credas totum descendere caelum, 105
 inque plagas caeli tumefactum adscendere pontum.
 vela madent nimbis et cum caelestibus undis

aequoreae miscentur aquae. caret ignibus aether.
 caecaque nox premitur tenebris hiemisque suisque.
 discutiunt tamen has praebentque micantia lumen 110
 fulmina: fulmineis ardescunt ignibus undae.
 dat quoque iam saltus intra cava texta carinae
 fluctus. et ut miles, numero praestantior omni,
 cum saepe adsiluit defensae moenibus urbis,
 spe potitur tandem laudisque accensus amore 115
 inter mille viros murum tamen occupat unus:
 sic ubi pulsarunt noviens latera ardua fluctus,
 vastius insurgens decimae ruit impetus undae
 nec prius absistit fessam oppugnare carinam,
 quam velut in captae descendat moenia navis. 120

Pars igitur temptabat adhuc invadere pinum,
 pars maris intus erat. trepidant haud setius omnes,
 quam solet urbs, aliis murum fodientibus extra
 atque aliis murum, trepidare, tenentibus intus.
 deficit ars animique cadunt: totidemque videntur, 125
 quot veniant fluctus, ruere atque irrumpere mortes.
 non tenet hic lacrimas, stupet hic, vocat ille beatos,
 funera quos maneant. hic votis numen adorât
 bracchiaque ad caelum, quod non videt, irrita tollens
 poscit opem. subeunt illi fraterque parensque, 130
 huic cum pignoribus domus et quodcumque relictum est.
 Alcyone Ceyca movet: Ceycis in ore
 nulla nisi Alcyone est; et cum desideret unam,
 gaudet abesse tamen. patriae quoque vellet ad oras
 respicere inque domum supremos vertere vultus. 135
 verum ubi sit, nescit. tanta vertigine pontus
 fervet et inducta piceis e nubibus umbra
 omne latet caelum duplicataque noctis imago est.

Frangitur incursu nimborum turbinis arbor,
frangitur et regimen. spoliisque animosa superstes 140
unda, velut victrix, sinuataque despicit undas:
nec levius, quam si quis Athon Pindumve revulsos
sede sua totos in apertum everterit aequor,
praecipitata cadit pariterque et pondere et ictu
mergit in ima ratem. cum qua pars magna virorum 145
gurgite pressa gravi neque in aëra reddita, fato
functa suo est. alii partes et membra carinae
trunca tenent. tenet ipse manu, qua scepra solebat.
fragmina navigii Ceyx socerumque patremque
invocat heu! frustra. sed plurima nantis in ore 150
Alcyone coniunx. illam meminitque refertque;
illius ante oculos ut agant sua corpora fluctus,
optat et exanimis manibus tumuletur amicis.
dum natat, absentem, quotiens sinit hiscere fluctus,
nominat Alcyonen ipsisque immurmurat undis. 155
ecce super medios fluctus niger arcus aquarum
frangitur et rupta mersum caput obruit unda.
Lucifer obscurus nec quem cognoscere posses,
illa nocte fuit: quoniamque excedere caelo
non licuit, densis textit sua nubibus ora. 160

b) Somnus. Ceyx et Alcyone in aves mutantur.

Aeolis interea tantorum ignara malorum
dinumerat noctes: et iam, quas induat ille,
festinat vestes, iam quas, ubi venerit ille,
ipsa gerat, reditusque sibi promittit inanes.
omnibus illa quidem superis pia tura ferebat, 165

ante tamen cunctos Iunonis templa colebat
 proque viro, qui nullus erat, veniebat ad aras,
 utque foret sospes coniunx suos utque rediret,
 optabat, nullamque sibi praeferret. at illi
 hoc de tot votis poterat contingere solum. 170

At dea non ultra pro functo morte rogari
 sustinet. utque manus funestas arceat aris,
 „Iri, meae“ dixit „fidissima nuntia vocis,
 vise soporiferam Somni velociter aulam
 extinctique iube Ceycis imagine mittat 175
 Somnia ad Alcyonen veros narrantia casus.“

dixerat: induitur velamina mille colorum
 Iris et arcuato caelum curvamine signans
 tecta petit iussi sub nube latentia regis.

Est prope Cimmerios longo spelunca recessu, 180
 mons cavus, ignavi domus et penetralia Somni:
 quo nunquam radiis oriens mediusve cadensve
 Phoebus adire potest. nebulae caligine mixtae
 exhalantur humo dubiaeque crepuscula lucis.

non vigil ales ibi cristati cantibus oris 185

evocat Auroram, nec voce silentia rumpunt

sollicitive canes canibusve sagacior anser,

non fera, non pecudes, non moti flamine rami,

humanaeve sonum reddunt convicia linguae.

muta quies habitat. saxo tamen exit ab imo 190

rivus aquae Lethes, per quem cum murmure labens

invitat somnos crepitantibus unda lapillis.

ante fores antri fecunda papavera florent

innumeraeque herbae, quarum de lacte soporem

Nox legit et spargit per opacas umida terras. 195

ianua nec verso stridores cardine reddit:

nulla domo tota, custos in limine nullus.
 at medio torus est ebene sublimis in antro,
 plumeus, unicolor, pullo velamine tectus:
 quo cubat ipse deus membris languore solutis. 200
 hunc circa passim varias imitantia formas
 Somnia vana iacent totidem, quot messis aristas,
 silva gerit frondes, eiectas litus harenas.

Quo simul intravit manibusque obstantia virgo
 Somnia dimovit, vestis fulgore reluxit 205
 sacra domus. tardaque deus gravitate iacentes
 vix oculos tollens iterumque iterumque relabens
 summaque pereutiens nutanti pectora mento,
 excussit tandem sibi se, cubitoque levatus,
 quid veniat (cognovit enim) scitatur. at illa: 210

„Somne, quies rerum, placidissime, Somne, deorum,
 pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris
 fessa ministeriis mulces reparasque labori!

Somnia, quae veras aequent imitamine formas,
 Herculea Trachine iube sub imagine regis 215
 Alcyonen adeant simulacraque naufraga fingant.
 imperat hoc Iuno.“ postquam mandata peregit,
 Iris abit. neque enim ulterius tolerare vaporis
 vim poterat, labique ut somnum sensit in artus,
 effugit et remeat, per quos modo venerat arcus. 220

At pater e populo natorum mille suorum
 excitat artificem simulatoremque figurae
 Morphea. non illo quisquam sollertius alter
 exprimit incessus vultumque sonumque loquendi:
 adicit et vestes et consuetissima cuique 225
 verba. sed hic solos homines imitatur; at alter
 fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens:

hunc Icelon superi, mortale Phobetora vulgus
 nominat. est etiam diversae tertius artis
 Phantasos: ille in humum saxumque undamque trabemque, 230
 quaeque vacant anima, fallaciter omnia transit.
 regibus hi ducibusque suos ostendere vultus
 nocte solent, populos alii plebemque pererrant.
 praeterit hos genitor cunctisque e fratribus unum
 Morphea, qui peragat Thaumantidos edita, Somnus 235
 eligit. et rursus molli languore solutus
 deposuitque caput stratoque recondidit alto.

Ille volat nullos strepitus facientibus alis
 per tenebras intraque morae breve tempus in urbem
 pervenit Haemoniam positisque e corpore pennis 240
 in faciem Ceycis abit. sumptaque figura
 luridus, exanimi similis, sine vestibus ullis,
 coniugis ante torum miserae stetit. uda videtur
 barba viri madidisque gravis fluere unda capillis.
 tum lecto incumbens, fletu super ora profuso, 245
 haec ait: „agnoscis Ceyca, miserrima coniunx?
 an mea mutata est facies nece? respice! nosces
 inveniesque tuo pro coniuge coniugis umbram.
 nil opis, Alcyone, nobis tua vota tulerunt:
 occidimus. falso tibi me promittere noli. 250
 nubilus Aegaeo deprendit in aequore navem
 auster et ingenti iactatam flamine solvit:
 oraque nostra, tuum frustra clamantia nomen,
 implerunt fluctus. non haec tibi nuntiat auctor
 ambiguus, non ista vagis rumoribus audis: 255
 ipse ego fata tibi praesens mea naufragus edo.
 surge. age. da lacrimas lugubriaque indue nec me
 indeploratum sub inania Tartara mitte.“

adicit his vocem Morpheus, quam coniugis illa
 crederet esse sui. fletus quoque fundere veros 260
 visus erat gestumque manus Ceycis habebat.

Ingemit Alcyone, lacrimas movet atque lacertos
 per somnum corpusque petens amplectitur auras
 exclamatque: „mane! quo te rapis? ibimus una.“
 voce sua specieque viri turbata soporem 265

excutit et primo, si sit, circumspicit, illic,
 qui modo visus erat. nam moti voce ministri
 intulerant lumen. postquam non invenit usquam,
 percutit ora manu laniatque a pectore vestes
 pectoraque ipsa ferit. nec crines solvere curat: 270

scindit et altrici, quae luctus causa, roganti
 „nulla est Alcyone, nulla est“ ait. „occidit una
 cum Ceyce suo. solantia tollite verba!
 naufragus interiit. vidi agnovique manusque
 ad discedentem, cupiens retinere, tetendi. 275

umbra fuit, sed et umbra tamen manifesta virique
 vera mei. non ille quidem, si quaeris, habebat
 adsuetos vultus nec, quo prius, ore nitebat:
 pallentem nudumque et adhuc umentem capillo
 infelix vidi. stetit hoc miserabilis ipso 280

ecce loco“ — et quaerit, vestigia siqua supersint.
 „hoc erat, hoc, animo quod divinante timebam,
 et ne me fugiens ventos sequerere, rogabam.

at certe vellem, quoniam periturus abibas,
 me quoque duxisses. multum fuit utile tecum 285
 ire mihi: neque enim de vitae tempore quicquam
 non simul egissem, nec mors discreta fuisset.

nunc absens perii, iactor quoque fluctibus absens:
 et sine me me pontus habet. crudelior ipso

sit mihi mens pelago, si vitam ducere nitar
longius et tanto pugnem superesse dolori. 290

sed neque pugnabo nec te, miserande, relinquam
et tibi nunc saltem veniam comes. inque sepulcro,
si non urna, tamen iunget nos littera; si non
ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.“ 295
plura dolor prohibet verboque intervenit omni
plangor et attonito gemitus e corde trahuntur.

Mane erat. egreditur tectis ad litus et illum
maesta locum repetit, de quo spectarat euntem.
dumque notata locis reminiscitur acta fretumque 300
prospicit, in liquida spatio distante tuetur

nescio quid quasi corpus aqua. primoque, quid illud
esset, erat dubium. postquam paulum appulit unda,
et, quamvis aberat, corpus tamen esse liquebat,
qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mota est 305

et, tamquam ignoto lacrimam daret, „heu! miser,“ inquit
„quisquis es, et siqua est coniunx tibi!“ fluctibus actum
fit propius corpus. quod quo magis illa tuetur,
hoc minus et minus est mentis. iam iamque propinqua
admotum terrae, iam quod cognoscere posset, 310

cernit: erat coniunx. „ille est!“ exclamat et una
ora, comas, vestem lacerat tendensque trementes
ad Ceyca manus „sic, o carissime coniunx,
sic ad me, miserande, redis?“ ait. adiacet undis

facta manu moles, quae primas aequoris iras 315
frangit et incursus quae praedelassat aquarum.

insilit huc, mirumque fuit potuisse, volabat
percutiensque levem modo natis aëra pennis
stringebat summas ales miserabilis undas.
dumque volat, maesto similem plenumque querelae 320

ora dedere sonum tenui crepantia rostro.
 ut vero tetigit mutum et sine sanguine corpus,
 dilectos artus amplexa recentibus alis,
 frigida nequiqam duro dedit oscula rostro.
 senserit hoc Ceyx, an vultum motibus undae 325
 tollere sit visus, populus dubitabat: at ille
 senserat. et tandem superis miserantibus, ambo
 alite mutantur. fatis obnoxius isdem
 tunc quoque mansit amor, nec coniugiale solutum est
 foedus in alitibus querulis; fiuntque parentes 330
 perque dies placidos hiberno tempore septem
 incubat Alcyone pendentibus aequore nidis.
 tunc iacet unda maris: ventos custodit et arcet
 Aeolus egressu praestatque nepotibus aequor.

26. Iphigenia a Diana servatur. Fama. Cycnus
 mutatur.

Nescius adsumptis Priamus pater Aesacon alis
 vivere lugebat; tumulo quoque nomen habenti
 inferias dederat cum fratribus Hector inanes.
 defuit officio Paridis praesentia tristi,
 postmodo qui rapta longum cum coniuge bellum
 attulit in patriam. coniurataeque sequuntur
 mille rates gentisque simul commune Pelasgae.
 nec dilata foret vindicta, nisi aequora saevi
 invia fecissent venti Boeotaque tellus
 Aulide piscosa puppes tenuisset ituras. 10
 hic patrio de more Iovi cum sacra parassent,
 ut vetus accensis incanduit ignibus ara,

serpere caeruleum Danai videre draconem
 in platanum, coeptis quae stabat proxima sacris.
 nidus erat volucrum bis quattuor arbore summa:
 quas simul et matrem circum sua damna volentem
 corripuit serpens avidoque abscondidit ore.
 obstipuere omnes. at veri providus augur
 Thestorides „vincemus“ ait, „gaudete, Pelasgi.
 Troia cadet. sed erit nostri mora longa laboris“
 atque novem volucres in belli digerit annos.
 ille, ut erat, virides amplexus in arbore ramos
 fit lapis et superat serpentis imagine saxum.

Permanet Aoniis Nereus violentus in undis
 bellaque non transfert. et sunt, qui parcere Troiae
 Neptunum credant, quia moenia fecerat urbis;
 at non Thestorides. nec enim nescitve tacetve
 sanguine virgineo placandam virginis iram
 esse deae. postquam pietatem publica causa
 rexque patrem vicit castumque datura cruorem
 flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris,
 victa dea est nubemque oculis obiecit et inter
 officium turbamque sacri vocesque precantum
 supposita fertur mutasse Mycenida cerva.
 ergo ubi, qua decuit, lenita est caede Diana
 et pariter Phoebes, pariter maris ira recessit,
 accipiunt ventos a tergo mille carinae
 multaque perpressae Phrygia potiuntur harena.

Orbe locus medio est inter terrasque fretumque
 caelestesque plagas, triplicis confinia mundi:
 unde quod est usquam, quamvis regionibus absit,
 inspicitur penetratque cavas vox omnis ad aures.
 Fama tenet summaque domum sibi legit in arce

innumerosque aditus ac mille foramina tectis
 addidit et nullis inclusit limina portis. 4
 nocte dieque patet. tota est ex aere sonanti:
 tota fremit vocesque refert iteratque, quod audit.
 nulla quies intus nullaque silentia parte.
 nec tamen est clamor, sed parvae murmura vocis:
 qualia de pelagi, siquis procul audiat, undis 5
 esse solent, qualemve sonum, cum Iuppiter atras
 increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
 atria turba tenet: veniunt, leve vulgus, euntque
 mixtaque cum veris passim commenta vagantur
 milia rumorum confusaque verba volutant. 5
 e quibus hi vacuas implent sermonibus aures,
 hi narrata ferunt alio, mensuraque ficti
 crescit et auditis aliquid novus adicit auctor.
 illic Credulitas, illic temerarius Error
 vanaque Laetitia est consternatique Timores 6
 Seditioque repens dubioque auctore Susurri.
 ipsa, quid in caelo rerum pelagoque geratur
 et tellure, videt totumque inquit in orbem.

Fecerat haec notum Graias cum milite forti
 adventare rates. neque inexpectatus in armis 6
 hostis adest: prohibent aditus litusque tuentur
 Troës, et Hectorea primus fataliter hasta,
 Protesilaë, cadis, commissaque proelia magno
 stant Danais, fortisque animae nece cognitus Hector. 7
 nec Phryges exiguo. quid Achaïca dextera posset,
 sanguine senserunt. et iam Sigea rubebant
 litora, iam leto proles Neptunia, Cycnus
 mille viros dederat, iam curru instabat Achilles
 totaque Peliacae sternebat cuspidis ictu

agmina perque acies aut Cycnum aut Hectora quaerens 75
 concreditur Cycno. decimum dilatus in annum
 Hector erat. tum colla iugo canentia pressos
 exhortatus equos currum direxit in hostem
 concutiensque suis vibrantia tela lacertis
 „quisquis es, o iuvenis,“ dixit „solamen habeto 80
 mortis, ab Haemonio quod sis iugulatus Achille.“
 hactenus Aeacides. vocem gravis hasta secuta est.
 sed quamquam certa nullus fuit error in hasta,
 nil tamen emissi profecit acumine ferri
 utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu. 85
 „nate dea, nam te fama praenovimus,“ inquit
 ille „quid a nobis vulnus miraris abesse?“
 (mirabatur enim) „non haec, quam cernis, equinis
 fulva iubis cassis neque onus cava parma sinistrae
 auxilio mihi sunt: decor est quaesitus ab istis. 90
 Mars quoque ob hoc capere arma solet. removebitur huius
 tegminis officium: tamen indestrictus abibo.
 est aliquid non esse satum Nereïde, sed qui
 Nereaque et natas et totum temperat aequor.“

Dixit et haesurum clipei curvamine telum 95
 misit in Aeaciden, quod et aes et proxima rupit
 terga novena boum, decimo tamen orbe moratum est.
 excutit hoc heros rursusque trementia forti
 tela manu torsit: rursus sine vulnere corpus
 sincerumque fuit. nec tertia cuspis apertum 100
 et se praebentem valuit destringere Cycnum.
 haud secus exarsit quam circo taurus aperto,
 cum sua terribili petit irritamina cornu,
 poeniceas vestes elusaque vulnera sentit.
 num tamen exciderit ferrum, considerat, hastae: 105

haerebat ligno. „manus est mea debilis ergo, quasque“ ait „ante habuit vires, effudit in uno? nam certe valui, vel cum Lyrnesia primus moenia deieci, vel cum Tenedonque suoque Eetioneas implevi sanguine Thebas, vel cum purpureus populari caede Caicus fluxit opusque meae bis sensit Telephus hastae. hic quoque tot caesis, quorum per litus acervos et feci et video, valuit mea dextra valetque.“

Dixit et, ante actis veluti male crederet, hastam misit in adversum Lycia de plebe Menoeten loricamque simul subiectaue pectora rupit. quo plangente gravem moribundo pectore terram extrahit illud idem calido de vulnere telum atque ait: „haec manus est, haec, qua modo vicimus, hasta. utar in hoc isdem: sit in hoc, precor, exitus idem!“ sic fatur Cycnumque petit, nec fraxinus errat inque umero sonuit non evitata sinistro; inde velut muro solidaque a caute repulsa est. qua tamen ictus erat, signatum sanguine Cycnum viderat et frustra fuerat gavisus Achilles: vulnus erat nullum, sanguis fuit ille Menoetae. tum vero praeceps curru fremebundus ab alto desilit et nitido securum cominus hostem ense petens parmam gladio galeamque cavari cernit, at in duro laedi quoque corpore ferrum. haud tulit ulterius clipeoque adversa relecto ter quater ora viri capulo et cava tempora pulsat cedentique sequens instat turbatque ruitque attonitoque negat requiem. pavor occupat illum ante oculosque natant tenebrae. retroque ferenti

aversos passus medio lapis obstitit arvo.
 quem super impulsus resupino pectore Cycnum
 vi multa vertit terraeque adfixit Achilles.
 tum clipeo genibusque premens praecordia duris 140
 vincla trahit galeae: quae presso subdita mento
 elidunt fauces et respiramen iterque
 eripiunt animae. victum spoliare parabat:
 arma relicta videt. corpus deus aequoris albam
 contulit in volucrem, cuius modo nomen habebat. 145

27. De Aiacis et Ulixis certamine.

Cum Achilles ab Apolline interfectus esset, de armis eius con-
 tenderunt Ajax et Ulixes toto Graecorum exercitu hanc contro-
 versiam disceptante.

Consedere duces et vulgi stante corona
 surgit ad hos clipei dominus septemplicis Ajax.
 utque erat impatiens irae, Sigeia torvo
 litora respexit classemque in litore vultu
 intendensque manus „agimus, pro Iuppiter!“ inquit 5
 „ante rates causam, et mecum confertur Ulixes!
 at non Hectoreis dubitavit cedere flammis,
 quas ego sustinui, quas hac a classe fugavi.
 tutius est igitur fictis contendere verbis,
 quam pugnare manu. sed nec mihi dicere promptum, 10
 nec facere est isti: quantumque ego Marte feroci
 inque acie valeo, tantum valet iste loquendo.
 nec memoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
 esse reor: vidistis enim. sua narret Ulixes,
 quae sine teste gerit, quorum nox conscia sola est. 15

praemia magna peti fateor. sed demit honorem
aemulus: Aiaci non est tenuisse superbum,
 sit licet hoc ingens, quicquid speravit Ulixes. ✓
 iste tulit pretium iam nunc temptaminis huius:
 quo cum victus erit, mecum certasse feretur. 20
 atque ego, si virtus in me dubitabilis esset,
 nobilitate potens essem, Telamone creatus,
 moenia qui forti Troiana sub Hercule cepit
 litora que intravit Pagasaea Colcha carina.
Aeacus huic pater est, qui iura silentibus illic 25
reddit, ubi Aeoliden saxum grave Sisyphon urget.
 Aeacon agnoscit summus prolemque fatetur
 Iuppiter esse suam: sic a Iove tertius Aiax.
 nec tamen haec series in causam prosit, Achivi,
 si mihi cum magno non est communis Achille.] 30
 frater erat: fraterna peto. quid sanguine cretus
 Sisyphio furtisque et fraude simillimus illi
inserit Aeacidis alienae nomina gentis?
 an quod in arma prior nulloque sub indice veni,
 arma neganda mihi? potiorque videbitur ille, 35
 ultima qui cepit detrectavitque furore
 militiam ficto, donec sollertior isto,
 sed sibi inutilior timidi commenta retexit
 Naupliades animi vitataque traxit ad arma?
 optima num sumat, quia sumere noluit ulla, 40
 nos inhonorati et donis patruelibus orbi,
obtulimus quia nos ad prima pericula, simus?
 Atque utinam aut verus furor ille aut creditus esset,
 nec comes hic Phrygias unquam venisset ad arces
hortator scelerum! non te, Poecantia proles, 45
expositum Lemnos nostro cum crimine haberet!

qui nunc, ut memorant, silvestribus abditus antris
 saxa moves gemitu Laërtiadaeque precaris,
 quae meruit, quae, si di sunt, non vana precaris.
 et nunc ille eadem nobis iuratus in arma, 50
 heu! pars una ducum, quo successore sagittae
 Herculis utuntur, fractus morboque fameque
velaturque aliturque avibus volucresque petendo
 debita Troianis exercet spicula fatis.
 ille tamen vivit, quia non comitavit Ulixen. 55
 mallet et infelix Palamedes esse relictus,
 quem male convicti nimium memor iste furoris
 prodere rem Danaam finxit fictumque probavit
crimen et ostendit, quod iam praefoderat, aurum.
 ergo aut exsilio vires subduxit Achivis, 60
 aut nece: sic pugnat, sic est metuendus Ulixes.
 qui licet eloquio fidum quoque Nestora vincat,
 haud tamen efficiet, desertum ut Nestora crimen
 esse rear nullum. qui cum imploraret Ulixen
vulnere tardus equi fessusque senilibus annis, 65
 proditus a socio est. non haec mihi crimina fingi
 scit bene Tydides, qui nomine saepe vocatum
corripuit trepidoque fugam exprobravit amico.
adspiciunt oculis superi mortalia iustis!
 en eget auxilio, qui non tulit, utque reliquit, 70
 sic linquendus erat: legem sibi dixerat ipse.
 conclamat socios. adsum videoque trementem
pallentemque metu et trepidantem morte futura.
opposui molem clipei texique iacentem
servavique animam (minimum est hoc laudis) inertem. 75
 si perstas certare, locum redeamus in illum:
redde hostem vulnusque tuum solitumque timorem

post clipeumque late et mecum contende sub illo.
 at postquam eripui, cui standi vulnera vires
 non dederant, nullo tardatus vulnere fugit.

Hector adest secumque deos in proelia ducit;
 quaque ruit, non tu tantum terroris, Ulixè,
 sed fortes etiam: tantum trahit ille timoris.
 hunc ego sanguineae successu caedis ovantem
 eminus ingenti resupinum pondere fudi,
 hunc ego poscentem, cum quo concurreret, unus
 sustinui. sortemque meam vovistis, Achivi,
 et vestrae valuere preces. si quaeritis huius
 fortunam pugnae, non sum superatus ab illo.
 ecce ferunt Troes ferrumque ignesque Iovemque
 in Danaas classes. ubi nunc facundus Ulixes?
 nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
 spem vestri reditus. date pro tot navibus arma!
 quodsi vera licet mihi dicere, quaeritur istis,
 quam mihi, maior honos, coniunctaque gloria nostra est,
 atque Ajax armis, non Aiaci arma petuntur.
 conferat his Ithacus Rhesum imbellemque Dolona
 Priamidenque Helenum rapta cum Pallade captum:
 luce nihil gestum, nihil est Diomede remoto.
 si semel ista datis meritis tam vilibus arma,
 dividite, et pars sit maior Diomedis in illis.
 quo tamen haec Ithaco, qui clam, qui semper inermis
 rem gerit et furtis incautum decipit hostem?
 ipse nitor galeae claro radiantis ab auro
 insidias prodet manifestabitque latentem.
 sed neque Dulichius sub Achillis casside vertex
 pondera tanta feret, nec non onerosa gravisque
 Pelias hasta potest imbellibus esse lacertis,

nec clipeus vasti caelatus imagine mundi
 conveniet timidæ nataeque ad furta sinistrae. 110
 debilitaturum quid te petis, improbe, munus?
 quod tibi si populi donaverit error Achivi,
 cur spolieris, erit, non cur metuaris ab hoste:
 et fuga, qua sola cunctos, timidissime, vincis,
 tarda futura tibi est gestamina tanta trahenti. 115
 adde, quod iste tuus, tam raro proelia passus,
 integer est clipeus. nostro, qui tela ferendo
 mille patet plagis, novus est successor habendus.
 denique, quid verbis opus est? spectemur agendo!
 arma viri fortis medios mittantur in hostes: 120
 inde iubete peti et referentem ornate relatis."

Finierat Telamone satus vulgique secutum
 ultima murmur erat, donec Laërtius heros
 adstitit atque oculos paulum tellure moratos
 sustulit ad proceres expectatoque resolvit 125
 ora sono. neque abest facundis gratia dictis.
 „si mea cum vestris valuissent vota, Pelasgi,
 non foret ambiguus tanti certaminis heres,
 tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille.
 /quem quoniam non aequa mihi vobisque negarunt 130
 fata," (manuque simul veluti lacrimantia tersit
 lumina) „quis magno melius succedit Achilli,
 quam per quem magnus Danais successit Achilles?
 huic modo ne prosit, quod, uti est, hebes esse videtur,
 neve mihi noceat, quod vobis semper, Achivi, 135
 profuit ingenium; meaque haec facundia, siqua est,
 quae nunc pro domino, pro vobis saepe locuta est,
 invidia careat, bona nec sua quisque recuset.
 nam genus et proavos et, quae non fecimus ipsi,

vix ea nostra voco. sed enim, quia rettulit Aiax 140
 esse Iovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
 Iuppiter est totidemque gradus distamus ab illo.
 nam mihi Laërtes pater est, Arcesius illi,
 Iuppiter huic, neque in his quisquam damnatus et exsul.
 est quoque per matrem Cyllenius addita nobis 145
 altera nobilitas: deus est in utroque parente.
 sed neque, materno quod sum generosior ortu,
 nec, mihi quod pater est fraterni sanguinis insons,
proposita arma peto: meritis expendite causam.
dummodo, quod fratres Telamon Peleusque fuerunt, 150
 Aiacis meritum non sit, nec sanguinis ordo,
 sed virtutis honor spoliis quaeratur in istis. ✓
 aut si proximitas primusque requiritur heres,
 est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi.
 quis locus Aiaci? Phthiam haec Scryumve ferantur! 155
 nec minus est isto Teucer patruelis Achilli.
 num petit ille tamen, num, si petat, auferat illa?
 ergo operum quoniam nudum certamen habetur,
 plura quidem feci, quam quae comprehendere dictis
 in promptu mihi sit: rerum tamen ordine ducar. 160

Praescia venturi genetrix Nereïa leti
 dissimulat cultu natum et deceperat omnes,
 in quibus Aiacem, sumptae fallacia vestis.
 arma ego femineis animum motura virilem
mercibus inserui: neque adhuc proiecerat heros 165
 virgineos habitus, cum parmam hastamque tenenti
 'nate dea,' dixi 'tibi se peritura reservant
 Pergama. quid dubitas ingentem evertere Troiam?'
 iniecique manum fortemque ad fortia misi.
 ergo opera illius mea sunt: ego Telephon hasta 170

pugnantem domui, victum orantemque refeci.
 quod Thebae cecidere, meum est; me credite Lesbon,
 me Tenedon Chrysenque et Cillan, Apollinis urbes,
 et Scyrum cepisse; mea concussa putate
procubuisse solo Lyrnesia moenia dextra. 175

utque alios taceam, qui saevum perdere posset
 Hectora, nempe dedi: per me iacet inclitus Hector.
 illis haec armis, quibus est inventus Achilles,
 arma peto: vivo dederam, post fata reposco.

Ut dolor unius Danaos pervenit ad omnes 180
 Aulidaque Euboicam complerunt mille carinae,
 expectata diu, nulla aut contraria classi
 flamina erant duraeque iubent Agamemnona sortes
 immeritam saevae natam mactare Dianae.

denegat hoc genitor divisque irascitur ipsis, 185
 atque in rege tamen pater est. ego mite parentis
 ingenium verbis ad publica commoda verti.

nunc equidem fateor fassoque ignoscat Atrides:
 difficilem tenui sub iniquo iudice causam.
 hunc tamen utilitas populi fraterque datique 190
 summa movet sceptri, laudem ut cum sanguine penset.

mittor et ad matrem, quae non hortanda, sed astu
decipienda fuit. quo si Telamonius isset,
 orba suis essent etiam nunc lintea ventis.

mittor et Iliacas audax orator ad arces, 195
 visaque et intrata est altae mihi curia Troiae:
 plenaque adhuc erat illa viris. interritus egi,
 quam mihi mandarat communem Graecia causam,
 accusoque Paris praedamque Helenamque reposco
 et moveo Priamum Priamoque Antenora iunctum. 200

at Paris et fratres et qui rapuere sub illo,

vix tenuere manus, scis hoc, Menelaë, nefandas,
 primaque lux nostri tecum fuit illa pericli. ✓

Longa referre mora est, quae consilioque manūque
 utiliter feci spatiosi tempore belli. 205

post acies primas urbis se moenibus hostes
 continuere diu nec aperti copia Martis
 ulla fuit: decimo demum pugnavimus anno.

quid facis interea, qui nil nisi proelia nosti?
 quis tuus usus erat? nam si mea facta requiris, 210

hostibus insidior, fossas munimine cingo,
 consolor socios, ut longi taedia belli
 mente ferant placida, doceo, quo simus alendi
 armandique modo, mittor, quo postulat usus. ¶

ecce Iovis monitu, deceptus imagine somni, 215
 rex iubet incepti curam dimittere belli.

ille potest auctore suam defendere vocem. ✓
 non sinat hoc Ajax delendaque Pergama poscat,
 quodque potest, pugnet! cur non remoratur ituros?

cur non arma capit, dat, quod vaga turba sequatur? 220
 non erat hoc nimium nunquam nisi magna loquenti. ✓

quid quod et ipse fugit? vidi, puduitque videre,
 cum tu terga dares inhonestaque vela parares.

nec mora, 'quid facitis? quae vos dementia' dixi
 'conciat, o socii, captam dimittere Troiam?' 225

quidve domum fertis decimo, nisi dedecus, anno?
 talibus atque aliis, in quae dolor ipse disertum
 fecerat, aversos profuga de classe reduxi.

convocat Atrides socios terrore paventes:
 nec Telamoniades etiam nunc hiscere quicquam 230

audet. at ausus erat reges incessere dictis

Thersites, etiam per me haud impune, protervis.

erigor et trepidos cives exhortor in hostem
 amissamque mea virtutem voce repono.
 tempore ab hoc, quodcumque potest fecisse videri 235
 fortiter iste, meum est, qui dantem terga retraxi.

Denique de Danais quis te laudatve petitve?
 at sua Tydides mecum communicat acta,
 me probat et socio semper confidit Ulixē.
 est aliquid, de tot Graiorum milibus unum 240
 a Diomede legi. nec me sors ire iubebat:
 sic tamen et spreto noctisque hostisque periculo
 ausum eadem, quae nos, Phrygia de gente Dolona
 interimō: non ante tamen, quam cuncta coēgi
 prodere, et edidici, quid perfida Troia pararet. 245
 omnia cognoram, nec, quod specularer, habebam
 et iam promissa poteram cum laude reverti.
 haud contentus eo petii tentoria Rhesi
 inque suis ipsum castris comitesque peremi:
 atque ita captivo victor votisque potitus 250
 ingredior curru laetos imitante triumphos.
 cuius equos pretium pro nocte poposcerat hostis,
 arma negate mihi, fueritque benignior Ajax!
 quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro
 devastata meo? cum multo sanguine fudi 255
 Coeranon Iphitiden et Alastoraque Chromiumque
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimque
exitioque dedi cum Chersidamante Thoona
 et Charopem fatisque immitibus Ennomon actum,
 quique minus celebres nostra sub moenibus urbis 260
 procubuere manu. sunt et mihi vulnera, cives,
 ipso pulchra loco. nec vanis credite verbis:
 adspicite en! vestemque manu diduxit et „haec sunt

pectora semper“ ait „vestris exercita rebus.
 at nil impedit per tot Telamonius annos 265
 sanguinis in socios et habet sine vulnere corpus.
 quid tamen hoc refert, si se pro classe Pelasga
 arma tulisse refert contra Troasque Iovemque?
 confiteorque, tulit. neque enim benefacta maligne
 detractare meum est. sed ne communis solus 270
 occupet atque aliquem vobis quoque reddat honorem.
 reppulit Actorides sub imagine tutus Achillis
 Troas ab arsuris cum defensore carinis.
 ausum etiam Hectoreis solum concurrere telis
 se putat, oblitus regisque ducumque meique, 275
nonus in officio et praelatus munere sortis.
 sed tamen eventus vestrae, fortissime, pugnae
 quis fuit? Hector abit violatus vulnere nullo.

Me miserum, quanto cogor meminisse dolore
 temporis illius, quo Graium murus, Achilles 280
 procubuit! nec me lacrimae luctusque timorque
 tardarunt, quin corpus humo sublime referrem.
 his umeris, his, inquam, umeris ego corpus Achillis
 et simul arma tuli: quae nunc quoque ferre laboro.
 sunt mihi, quae valeant in talia pondera, vires, 285
 est animus certe vestros sensurus honores.
 scilicet idcirco pro nato caerula mater
 ambitiosa suo fuit, ut caelestia dona,
 artis opus tantae, rudis et sine pectore miles
 indueret? neque enim clipei caelamina novit, 290
 Oceanum et terras cumque alto sidera caelo
 Pleiadasque Hyadasque immunemque aequoris Arcton
 diversasque ursas nitidumque Orionis ensem.
 quid quod me duri fugientem munera belli

arguit incepto serum accessisse labori, 295
 nec se magnanimo maledicere sentit Achilli?
 si simulasse vocas crimen, simulavimus ambo.
 si mora pro culpa est, ego sum maturior illo.
 me pia detinuit coniunx, pia mater Achillem:
 primaque sunt illis data tempora, cetera vobis. 300
 haud timeo, si iam nequeam defendere, crimen
 cum tanto commune viro. deprensus Ulixis
 ingenio tamen ille, at non Aiakis Ulixes.

Neve in me stolidae convicia fundere linguae
 admiremur eum, vobis quoque digna pudore 305
 obicit. an falso Palameden crimine turpe est
 accusasse mihi, vobis damnasse decorum?
 sed neque Naupliades facinus defendere tantum
 tamque patens valuit, nec vos audistis in illo
 crimina: vidistis praestoque objecta patebant. 310
 nec Poeantiaden quod habet Vulcania Lemnos,
 esse reus merui: factum defendite vestrum;
 consensistis enim. nec me suasisse negabo,
 ut se subtraheret bellicae viaeque labori
 temptaretque feros requie lenire dolores. 315
 paruit et vivit. non haec sententia tantum
 fida, sed et felix, cum sit satis esse fidelem.
 quem quoniam vates delenda ad Pergama poscunt,
 ne mandate mihi: melius Telamonius ibit
 eloquioque virum morbisque iraque furentem 320
 molliet aut aliqua producet callidus arte.
 ante retro Simois fluet et sine frondibus Ide
 stabit et auxilium promittet Achaia Troiae,
 quam, cessante meo pro vestris pectore rebus,
 Aiakis stolidi Danais sollertia prosit. 325

sis licet infestus sociis regique mihique,
 dure Philoctete, licet exsecrere meumque
 devoveas sine fine caput cupiasque dolenti
 me tibi forte dari nostrumque haurire cruorem:
 te tamen aggrediar mecumque reducere nitar; 330
 tamque tuis potiar, faveat Fortuna, sagittis,
 quam sum Dardanio, quem cepi, vate potitus,
 quam responsa deum Troianaque fata retexi,
 quam rapui Phrygiae signum penetrale Minervae
 hostibus e mediis. et se mihi conferat Ajax? 335
 nempe capi Troiam prohibebant fata sine illo.
 fortis ubi est Ajax? ubi sunt ingentia magni
 verba viri? cur hic metuis? cur audet Ulixes
 ire per excubias et se committere nocti
 perque feros enses non tantum moenia Troum, 340
 verum etiam summas arces intrare suaque
 eripere aede deam raptamque adferre per hostes?
 quae nisi fecissem, frustra Telamone creatus
 gestasset laeva taurorum tergora septem.
 illa nocte mihi Troiae victoria parta est. 345
 Pergama tunc vici, cum vinci posse coëgi.
 Desine Tydiden vultuque et murmure nobis
 ostentare meum: pars est sua laudis in illo.
 nec tu, cum socia clipeum pro classe tenebas,
 solus eras: tibi turba comes, mihi contigit unus. 350
 qui nisi pugnacem sciret sapiente minorem
 esse nec indomitae deberi praemia dextrae,
 ipse quoque haec peteret; peteret moderatior Ajax
 Eurypylusque ferox claroque Andraemone natus
 nec minus Idomeneus patriaque creatus eadem 355
 Meriones, peteret maioris frater Atridae.

quippe manu fortes nec sunt mihi Marte secundi:
 consiliis cessere meis. tibi dextera bello
 utilis: ingenium est, quod eget moderamine nostro.
 tu vires sine mente geris, mihi cura futuri,
 tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
 eligit Atrides; tu tantum corpore prodes,
 nos animo; quantoque ratem qui temperat, anteit
 remigis officium, quanto dux milite maior:
 tantum ego te supero. nec non in corpore nostro
 pectora sunt potiora manu: vigor omnis in illis.

At vos, o proceres, vigili date praemia vestro:
 proque tot annorum cura, quibus anxius egi,
 hunc titulum meritis pensandum reddite nostris.
 iam labor in fine est. obstantia fata removi
 altaque posse capi faciendo Pergama cepi.
 per spes nunc socias casuraque moenia Troum
 perque deos oro, quos hosti nuper ademi,
 per siquid superest, quod sit sapienter agendum,
 siquid adhuc audax ex praecipitique petendum est,
 este mei memores! aut si mihi non datis arma,
 huic date!“ et ostendit signum fatale Minervae.

Mota manus procerum est, et quid facundia posset,
 re patuit: fortisque viri tulit arma disertus.
 Hectora qui solus, qui ferrum ignesque Iovemque
 sustinuit totiens, unam non sustinet iram,
 invictumque virum vincit dolor. arripit ensem
 et „meus hic certe est. an et hunc sibi poscit Ulixes?
 hoc“ ait „utendum est in me mihi: quique cruore
 saepe Phrygum maduit, domini nunc caede madebit,
 ne quisquam Aiacem possit superare nisi Ajax.“
 dixit et in pectus tum demum vulnera passum,

qua patuit ferrum, letalem condidit ensem.
 nec valere manus infixum educere telum:
 expulit ipse cruor. rubefactaque sanguine tellus 390
 purpureum viridi genuit de caespite florem,
 qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus.
 littera communis mediis pueroque viroque
 inscripta est foliis, haec nominis, illa querelae.

28. Reges Albani. Romulus regnum constituit. Ipse
 et Hersilia uxor consecrantur.

Inde sub Ascanii ditione binominis Alba
 resque Latina fuit. succedit Silvius illi:
 quo satus antiquo tenuit repetita Latinus
 nomina cum sceptro. clarus subit Alba Latinum.
 Epytus ex illo est. post hunc Capetusque Capysque, 5
 sed Capys ante fuit. regnum Tiberinus ab illis
 cepit et in Tusci demersus fluminis undis
 nomina fecit aquae. de quo Remulusque feroxque
 Acrota sunt geniti. Remulus maturior annis 10
 fulmineo periit, imitator fulminis, ictu.
 fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti
 tradit Aventino. qui, quo regnarat, eodem
 monte iacet positus tribuitque vocabula monti.
 iamque Palatinae summam Proca gentis habebat.
 rege sub hoc Pomona fuit, qua nulla Latinas 15
 inter hamadryadas coluit sollertius hortos,
 nec fuit arborei studiosior altera fetus:
 unde tenet nomen. non silvas illa nec amnes,
 rus amat et ramos felicia poma ferentes.

Proximus Ausonias iniusti miles Amuli 20
rexit opes, Numitorque senex amissa nepotum
munere regna capit festisque Palilibus urbis
moenia conduntur. Tatiisque patresque Sabini
bella gerunt, arcisque via Tarpeia reclusa
dignam animam poena congestis exiit armis. 25
inde sati Curibus tacitorum more luporum
ore premunt voces et corpora victa sopore
invadunt portasque petunt, quas obice firmo
clauserat Iliades. unam tamen ipsa reclusit
nec strepitum verso Saturnia cardine fecit. 30
sola Venus portae cecidisse repagula sensit
et clausura fuit, nisi quod rescindere nunquam
dis licet acta deum. Iano loca iuncta tenebant
naïdes Ausoniae gelido rorantia fonte.
has rogat auxilium. nec nymphae iusta petentem 35
sustinere deam venasque et flumina fontis
elicuere sui. nondum tamen invia Iani
ora patentis erant, neque iter praecluserat unda.
lurida supponunt fecundo sulphura fonti
incenduntque cavas fumante bitumine venas. 40
viribus his aliisque vapor penetravit ad ima
fontis; et Alpino modo quae certare rigori
audebatis aquae, non ceditis ignibus ipsis.
flammifera gemini fumant adspergine postes:
portaque, nequiquam rigidis promissa Sabinis, 45
fonte fuit praestructa novo, dum Martius arma
indueret miles. quae postquam Romulus ultro
obtulit, et strata est tellus Romana Sabinis
corporibus strata estque suis, generique cruorem
sanguine cum soceri permiscuit impius ensis, 50

pace tamen sisti bellum nec in ultima ferro
decertare placet Tatiumque accedere regno.

Occiderat Tatius, populisque aequata duobus,
Romule, iura dabas, posita cum casside Mavors
talibus adfatur divumque hominumque parentem:
„tempus adest, genitor, quoniam fundamine magno
res Romana valet nec praeside pendet ab uno,
praemia, quae promissa mihi dignoque nepoti,
solvere et ablatum terris imponere caelo.
tu mihi concilio quondam praesente deorum
(nam memoro memorique animo pia verba notavi)
‘unus erit, quem tu tolles in caerula caeli’
dixisti. rata sit verborum summa tuorum.“
adnuit omnipotens et nubibus aëra caecis
occuluit tonitruque et fulgure terruit orbem.
quae sibi promissae sensit rata signa rapinae,
innixusque hastae pressos temone cruento
impavidus conscendit equos Gradivus et ictu
verberis increpuit, pronusque per aëra lapsus
constitit in summo nemorosi colle Palati:
reddentemque suo iam regia iura Quiriti
abstulit Iliaden. corpus mortale per auras
dilapsum tenues: sic lata plumbea funda
missa solet medio glans intabescere caelo.
pulchra subit facies et pulvinaribus altis
dignior, est qualis trabebati forma Quirini.

Flebat ut amissum coniunx, cum regia Iuno
Irin ad Hersiliam descendere limite curvo
imperat et vacuae sua sic mandata referre:
„o et de Latia, o et de gente Sabina
praecipuum, matrona, decus, dignissima tanti

ante fuisse viri, coniunx nunc esse Quirini,
 siste tuos fletus et, si tibi cura videndi
 coniugis est, duce me lucum pete, colle Quirini
 qui viret et templum Romani regis obumbrat.“ 85
 paret et in terram pictos delapsa per arcus
 Hersiliam iussis compellat vocibus Iris.
 illa verecundo vix tollens lumina vultu
 „o dea, namque mihi nec, quae sis, dicere promptum est,
 et liquet esse deam, duc, o duc“ inquit „et offer 90
 coniugis ora mihi. quae si modo posse videre
 fata semel dederint, caelum accepisse videbor.“
 nec mora, Romuleos cum virgine Thaumantea
 ingreditur colles. ibi sidus ab aethere lapsum
 decidit in terras, a cuius lumine flagrans 95
 Hersilia aërias cum sidere cessit in auras.
 hanc manibus notis Romanae conditor urbis
 excipit et priscum pariter cum corpore nomen
 mutat Horamque vocat, quae nunc dea iuncta Quirino est.

29. De Pythagora eiusque praeceptis.

Vir fuit hic, ortu Samius; sed fugerat una
 et Samon et dominos odioque tyrannidis exsul
 sponte erat. isque, licet caeli regione remotos,
 mente deos adiit et quae natura negabat
 visibus humanis, oculis ea pectoris hausit. 5
 cumque animo et vigili perspexerat omnia cura,
 in medium discenda dabat coetusque silentum
 dictaque mirantum magni primordia mundi
 et rerum causas et, quid natura, docebat,

quid deus, unde nives, quae fulminis esset origo, 10
 Iuppiter an venti discussa nube tonarent,
 quid quateret terras, qua sidera lege mearent,
 et quodcumque latet. primusque animalia mensis
 arguit imponi, primus quoque talibus ora
 docta quidem solvit, sed non et credita, verbis: 15
 „Parcite, mortales, dapibus temerare nefandis
 corpora! sunt fruges, sunt deducentia ramos
 pondere poma suo tumidaeque in vitibus uvae,
 sunt herbae dulces, sunt quae mitescere flamma 20
 mollirique queant. nec vobis lacteus umor
 eripitur, nec mella thymi redolentia flore.
 prodiga divitias alimentaue mitia tellus
 suggerit atque epulas sine caede et sanguine praebet.
 carne ferae sedant ieiunia, nec tamen omnes.
 quippe equus et pecudes armentaque gramine vivunt; 25
 at quibus ingenium est immansuetumque ferumque,
 Armeniae tigres iracundique leones
 cumque lupis ursi, dapibus cum sanguine gaudent.
 heu quantum scelus est in viscera viscera condi
 congestoque avidum pinguescere corpore corpus 30
 alteriusque animantem animantis vivere leto!
 scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
 terra creat, nil te nisi tristia mandere saevo
 vulnera dente iuvat rictusque referre Cyclopum?
 nec, nisi perdideris alium, placare voracis 35
 et male morati poteris ieiunia ventris?
 at vetus illa aetas, cui fecimus aurea nomen,
 fetibus arboreis et, quas humus educat, herbis
 fortunata fuit nec polluit ora cruore.
 tunc et aves tutae movere per aëra pennas 40

et lepus impavidus mediis erravit in arvis
 nec sua credulitas piscem suspenderat hamo:
 cuncta sine insidiis nullamque timentia fraudem
 plenaque pacis erant. postquam non utilis auctor
 victibus invidit, quisquis fuit ille, leonum 45
 corporeasque dapes avidam demersit in alvum,
 fecit iter sceleri. primoque e caede ferarum
 incaluisse putes maculatum sanguine ferrum:
 idque satis fuerat, nostrumque potentia letum
 corpora missa neci salva pietate fatemur. 50
 sed quam danda neci, tam non epulanda fuerunt.

Longius inde nefas abiit, et prima putatur
 hostia sus meruisse mori, quia semina pando
 eruerat rostro spemque interciderat anni.
 vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras 55
 dicitur ultoris: nocuit sua culpa duobus.

quid meruistis oves, placidum pecus, inque tuendos
 natum homines, pleno quae fertis in ubere nectar,
 mollia quae nobis vestras velamina lanas
 praebetis vitaque magis quam morte iuvatis? 60

quid meruere boves, animal sine fraude dolisque,
 innocuum, simplex, natum tolerare labores?
 immemor est demum nec frugum munere dignus,
 qui potuit curvi dempto modo pondere aratri
 ruricolam mactare suum, qui trita labore 65

illa, quibus totiens durum renovaverat arvom,
 condiderat messes, percussit colla securi.
 nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
 inscripsere deos sceleri numenque supernum
 caede laboriferi credunt gaudere iuvenci. 70

victima labe carens et praestantissima forma

(nam placuisse nocet) vittis insignis et auro
 sistitur ante aras auditque ignara precantem
 imponique suae videt inter cornua fronti,
 quas coluit fruges, percussaque sanguine cultros 75
 inficit in liquida praevisos forsitan unda.
 protinus ereptas viventi pectore fibras
 inspiciunt mentesque deum scrutantur et illis —
 (unde fames homini vetitorum tanta ciborum?)
 audetis vesci, genus o mortale? quod, oro, 80
 ne facite et monitis animos advertite nostris.
 cumque boum dabitur caesorum membra palato,
 mandere vos vestros scite et sentite colonos.
 et quoniam deus ora movet, sequar ora moventem
 rite deum Delphosque meos ipsumque recludam 85
 aethera et augustae reserabo oracula mentis.
 magna nec ingeniis investigata priorum,
 quaeque diu latuere, canam. iuvat ire per alta
 astra, iuvat terris et inertis sede relicta 90
 nube vehi validique umeris insistere Atlantis
 palantesque homines passim ac rationis egentes
 despectare procul trepidosque obitumque timentes
 sic exhortari seriemque evolvere fati:
 O genus attonitum gelidae formidine mortis!
 quid Stygia, quid tenebras et nomina vana timetis, 95
 materiam vatum falsique pericula mundi?
 corpora, sive rogi flamma, seu tabe vetustas
 abstulerit, mala posse pati non ulla putetis.
 morte carent animae semperque priore relicta
 sede novis domibus vivunt habitantque receptae. 100
 ipse ego (nam memini) Troiani tempore belli
 Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam

haesit in adverso gravis hasta minoris Atridae.
 cognovi clipeum, laevae gestamina nostrae,
 nuper Abanteis templo Iunonis in Argis. 105
 omnia mutantur, nihil interit. errat et illinc
 huc venit, hinc illuc et quoslibet occupat artus
 spiritus eque feris humana in corpora transit
 inque feras noster nec tempore deperit ullo.
 utque novis facilis signatur cera figuris, 110
 nec manet ut fuerat, nec formam servat eandem,
 sed tamen ipsa eadem est: animam sic semper eandem
 esse, sed in varias doceo migrare figuras.
 ergo, ne pietas sit victa cupidine ventris,
 parcite, vaticinor, cognatas caede nefanda 115
 exturbare animas, nec sanguine sanguis alatur.

Et quoniam magno feror aequore plenaque ventis
 vela dedi: nihil est toto, quod perstet, in orbe.
 cuncta fluunt omnisque vagans formatur imago.
 ipsa quoque adsiduo labuntur tempora motu, 120
 non secus ac flumen. neque enim consistere flumen
 nec levis hora potest. sed ut unda impellitur unda
 urgeturque prior veniente urgetque priorem:
 tempora sic fugiunt pariter pariterque sequuntur
 et nova sunt semper. nam quod fuit ante, relictum est, 125
 fitque, quod haud fuerat, momentaque cuncta novantur.
 cernis et emensas in lucem tendere noctes
 et iubar hoc nitidum nigrae succedere nocti.
 nec color est idem caelo, cum lassa quiete
 cuncta iacent media, cumque albo Lucifer exit 130
 clarus equo; rursusque alius, cum praevia lucis
 tradendum Phoebus Pallantias inficit orbem.
 ipse dei clipeus terra cum tollitur ima,

mane rubet, terraque, rubet, cum conditur ima;
 candidus in summo est, melior natura quod illic 135
 aetheris est terraeque procul contagia fugit.
 nec par aut eadem nocturnae forma Dianae
 esse potest unquam. semperque hodierna sequente,
 si crescit, minor est, maior, si contrahit orbem.

Quid? non in species succedere quattuor annum 140
 adspicis, aetatis peragentem imitamina nostrae?
 nam tener et lactens puerique simillimus aevo
 vere novo est: tunc herba recens et roboris expers
 turget et insolida est et spe delectat agrestes.
 omnia tunc florent florumque coloribus almus 145
 ludit ager neque adhuc virtus in frondibus ulla est.
 transit in aestatem post ver robustior annus
 fitque valens iuvenis: neque enim robustior aetas
 ulla nec uberior, nec quae magis ardeat, ulla est.
 excipit autumnus posito fervore iuventae 150
 maturus mitisque inter iuvenemque senemque
 temperie medius, sparsus quoque tempora canis.
 inde senilis hiems tremulo venit horrida passu,
 aut spoliata suos, aut quos habet, alba capillos.
 nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla 155
 corpora vertuntur, nec quod fuimusve sumusve,
 cras erimus — verbis animos advertite nostris! —
 editus in lucem iacuit sine viribus infans;
 mox quadrupes ritumque tulit sua membra ferarum
 paulatimque tremens et nondum poplite firmo 160
 constitit adiutis aliquo conamine nervis.
 inde valens veloxque fuit spatiumque iuventae
 transit et emeritis medii quoque temporis annis
 labitur occiduae per iter declive senectae.

subruit haec aevi demoliturque prioris 165
 robor; fletque Milon senior, cum spectat inanes
 illos, qui fuerant solidorum mole tororum
 Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
 tempus edax rerum, tuque, invidiosa vetustas,
 omnia destruitis vitiataque dentibus aevi 170
 paulatim lenta consumitis omnia morte.

Haec quoque non perstant, quae nos elementa vocamus:
 quasque vices peragant, animos adhibete, docebo.
 quattuor aeternus genitalia corpora mundus
 continet. ex illis duo sunt onerosa suoque 175
 pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur;
 et totidem gravitate carent nulloque premente
 alta petunt, aër atque aëre purior ignis.
 quae quamquam spatio distent, tamen omnia fiunt
 ex ipsis et in ipsa cadunt: resolutaque tellus 180
 in liquidas rarescit aquas, tenuatus in auras
 aëraque umor abit; dempto quoque pondere rursus
 in superos aër tenuissimus emicat ignes.
 inde retro redeunt idemque retexitur ordo.
 ignis enim densum spissatus in aëra transit, 185
 hinc in aquas, tellus glomerata cogitur unda.
 nec species sua cuique manet rerumque novatrix
 ex aliis alias reparat natura figuras,
 nec perit in toto quicquam, mihi credite, mundo,
 sed variat faciemque novat. nascique vocatur 190
 incipere esse aliud, quam quod fuit ante, morique
 desinere illud idem. cum sint huc forsitan illa,
 haec translata illuc, summa tamen omnia constant.
 nil equidem durare diu sub imagine eadem
 crediderim. sic ad ferrum venistis ab auro, 195

saecula, sic totiens versa est fortuna locorum.
 vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
 esse fretum, vidi factas ex aequore terras;
 et procul a pelago conchae iacuere marinae,
 et vetus inventa est in montibus ancora summis; 200
 quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
 fecit, et eluvie mons est deductus in aequor;
 eque paludosa siccis humus aret harenis,
 quaeque sitim tulerant, stagnata paludibus ument.
 hic fontes natura novos emisit, at illic 205
 clausit; et aut imis commota tremoribus orbis
 flumina prosiliunt, aut exsiccata residunt.
 sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
 existit procul hinc alioque renascitur ore.
 sic modo combibitur, tecto modo gurgite lapsus 210
 redditur Argolicis ingens Erasinus in arvis.
 et Mysum capitisque sui ripaeque prioris
 paenituisse ferunt, alia nunc ire, Caicum.
 nec non Sicanias volvens Amenanus harenas
 nunc fluit, interdum suppressis fontibus aret. 215
 ante bibebatur, nunc quas contingere nolis,
 fundit Anigrus aquas, quamquam, nisi vatibus omnis
 eripienda fides, illic lavere bimembres
 vulnera, clavigeri quae fecerat Herculis arcus.
 quid? non et Scythicis Hypanis de montibus ortus, 220
 qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris?
 fluctibus ambitae fuerant Antissa Pharosque
 et Phoenissa Tyros: quarum nunc insula nulla est.
 Leucada continuam veteres habuere coloni:
 nunc freta circueunt. Zancle quoque iuncta fuisse 225
 dicitur Italiae, donec confinia pontus

abstulit et media tellurem reppulit unda.
 si quaeras Helicen et Burin, Achaidas urbes,
 invenies sub aquis: et adhuc ostendere nautae
 inclinata solent cum moenibus oppida mersis. 230

Plurima cum subeant audita et cognita nobis,
 pauca super referam. quid? non et lympha figuras
 datque capitque novas? medio tua, corniger Ammon,
 unda die gelida est, ortuque obituque calescit.
 admotis Athamanas aquis accendere lignum 235
 narratur, minimos cum luna recessit in orbes.

flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
 viscera, quod tactis inducit marmora rebus.
 Crathis et hinc Sybaris nostris conterminus oris
 electro similes faciunt auroque capillos. 240

quodque magis mirum est, sunt qui non corpora tantum,
 verum animos etiam valeant mutare liquores.
 Clitorio quicumque sitim de fonte levavit,
 vina fugit gaudetque meris abstemius undis:
 seu vis est in aqua calido contraria vino, 245

sive, quod indigenae memorant, Amythaone natus,
 Proetidas attonitas postquam per carmen et herbas
 eripuit furiis, purgamina mentis in illas
 misit aquas, odiumque meri permansit in undis.
 huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis, 250

quem quicumque parum moderato gutture traxit,
 haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.
 est lacus Arcadiae, Pheneum dixere priores,
 ambiguis suspectus aquis, quas nocte timeto:
 nocte nocent potae, sine noxa luce bibuntur. 255

sic alias aliasque lacus et flumina vires
 concipiunt. tempusque fuit, quo navit in undis,

nunc sedet Ortygie. timuit concursibus Argo
 undarum sparsas Symplegadas elisarum,
 quae nunc immotae perstant ventisque resistunt. 260
 nec quae sulphureis ardet fornacibus Aetna
 ignea semper erit: neque enim fuit ignea semper.
 nam sive est animal tellus et vivit habetque
 spiramenta locis flammam exhalantia multis,
 spirandi mutare vias, quotiensque movetur, 265
 has finire potest, illas aperire cavernas;
 sive leves imis venti cohibentur in antris
 saxaque cum saxis et habentem semina flammae
 materiam iactant, ea concipit ictibus ignem,
 antra relinquuntur sedatis frigida ventis; 270
 sive bitumineae rapiunt incendia vires
 luteave exiguis ardescunt sulphura fumis,
 nempe ubi terra cibos alimenta pingua flammae
 non dabit absumptis per longum viribus aevum
 naturaeque suum nutrimentum deerit edaci, 275
 non feret illa famem desertaque deseret ignis.
 esse viros fama est in Hyperborea Pallene,
 qui soleant levibus velari corpora plumis,
 cum Tritoniacam noviens subiere paludem.
 haud equidem credo, sparsae quoque membra venenis 280
 exercere artes Scythides memorantur easdem.

Siqua fides rebus tamen est addenda probatis,
 nonne vides, quaecumque mora fluidove calore
 corpora tabuerint, in parva animalia verti?
 in scrobe deiectos mactatos obrue tauros: 285
 (cognita res usu) de putri viscere passim
 florilegae nascuntur apes, quae more parentum
 rura colunt operique favent in spemque laborant.

pressus humo bellator equus crabronis origo est.
 concava litoreo si demas brachia cancro, 290
 cetera supponas terrae, de parte sepulta
 scorpius exhibit caudaque minabitur unca.
 quaeque solent canis frondes intexere filis
 agrestes tineae, res observata colonis,
 ferali mutant cum papilione figuram. 295
 nonne vides, quos cera tegit sexangula fetus
 melliferarum apium, sine membris corpora nasci
 et serosque pedes serasque adsumere pennas?
 Iunonis volucrem, quae cauda sidera portat,
 armigerumque Iovis Cythereïadasque columbas 300
 et genus omne avium mediis e partibus ovi,
 ni sciret fieri, quis nasci posse putaret?

Haec tamen ex aliis generis primordia ducunt;
 una est, quae reparat seque ipsa reseminet, ales:
 Assyrii phoenica vocant. non fruge neque herbis, 305
 sed turis lacrimis et suco vivit amomi.

haec ubi quinque suae complevit saecula vitae,
 ilicis in ramis tremulaeve cacumine palmae
 unguibus et puro nidum sibi construit ore.
 quo simul ac casias et nardi lenis aristas 310
 quassaque cum fulva substravit cinnama murra,
 se super imponit finitque in odoribus aevum.
 inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,
 corpore de patrio parvum phoenica renasci.
 cum dedit huic aetas vires onerique ferendo est, 315
 ponderibus nidi ramos levat arboris altae
 fertque pius cunasque suas patriumque sepulcrum
 perque leves auras Hyperionis urbe potitus
 ante fores sacras Hyperionis aede reponit.

Desinet ante dies et in alto Phoebus anhelos 320
 aequore tinget equos, quam consequar omnia verbis
 in species translata novas. sic omnia verti
 cernimus atque illas adsumere robora gentes,
 concidere has. sic magna fuit censuque virisque
 perque decem potuit tantum dare sanguinis annos, 325
 nunc humilis veteres tantummodo Troia ruinas
 et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
 nunc quoque Dardaniam fama est consurgere Romam,
 Appenninigenae quae proxima Thybridis undis
 mole sub ingenti rerum fundamina ponit. 330
 haec igitur formam crescendo mutat et olim
 immensi caput orbis erit. sic dicere vates
 faticinasque ferunt sortes: quantumque recorder,
 dixerat Aeneae, cum res Troiana labaret,
 Priamides Helenus flenti dubioque salutis: 335
 'nate dea, si nota satis praesagia nostrae
 mentis habes, non tota cadet te sospite Troia.
 flamma tibi ferrumque dabunt iter: ibis et una
 Pergama rapta feres, donec Troiaeque tibi que
 externum patrio contingat amicus arvum. 340
 urbem etiam cerno Phrygios debere nepotes,
 quanta nec est nec erit nec visa prioribus annis
 hanc alii proceres per saecula longa potentem,
 sed dominam rerum de sanguine natus Iuli
 efficiet. quo cum tellus erit usa, fruentur 345
 aetheriae sedes caelumque erit exitus illi.'
 haec Helenum cecinisse penatigero Aeneae
 mente memor refero cognataque moenia laetor
 crescere et utiliter Phrygibus vicisse Pelasgos.

Ne tamen oblitis ad metam tendere longe 350
 exspatiemur equis, caelum et quodcumque sub illo est,
 immutat formas tellusque et quicquid in illa est.
 nos quoque, pars mundi, quoniam non corpora solum,
 verum etiam volucres animae sumus, inque ferinas 355
 possumus ire domos pecudumque in corpora condi.
 corpora, quae possunt animas habuisse parentum
 aut fratrum aut aliquo iunctorum foedere nobis
 aut hominum certe, tuta esse et honesta sinamus
 neve Thyesteis cumulemus viscera mensis.
 quam male consuescit, quam se parat ille cruori 360
 impius humano, vituli qui guttura cultro
 rumpit et immotas praebet mugitibus aures!
 aut qui vagitus similes puerilibus haedum
 edentem iugulare potest, aut alite vesci,
 cui dedit ipse cibos! quantum est, quod desit in istis 365
 ad plenum facinus? quo transitus inde paratur?
 bos aret aut mortem senioribus imputet annis,
 horrifera contra borean ovis arma ministret,
 ubera dent saturae manibus pressanda capellae.
 retia cum pedicis laqueosque artesque dolosas 370
 tollite nec volucrum viscata fallite virga,
 nec formidatis cervos inludite pennis,
 nec celate cibis uncos fallacibus hamos.
 perditte, si qua nocent, verum haec quoque perditte tantum :
 ora vacent epulis alimenta que mitia carpant.“ 375

30. Caesar in stellam crinitam transformatur.

Caesar in urbe sua deus est. quem Marte togaque
 praecipuum non bella magis finita triumphis
 resque domi gestae properataque gloria rerum
 in sidus vertere novum stellamque comantem,
 quam sua progenies. neque enim de Caesaris actis 5
 ullum maius opus, quam quod pater exstitit huius.
 scilicet aequoreos plus est domuisse Britannos
 perque papyriferi septemflua flumina Nili
 victrices egisse rates Numidasque rebelles
 Cinyphiumque Iubam Mithridateisque tumentem 10
 nominibus Pontum populo adiecisse Quirini
 et multos meruisse, aliquos egisse triumphos,
 quam tantum genuisse virum? quo praeside rerum
 humano generi, superi, favistis abunde.
 ne foret hic igitur mortali semine cretus, 15
 ille deus faciendus erat. quod ut aurea vidit
 Aeneae genetrix, vidit quoque triste parari
 pontifici letum et coniurata arma moveri,
 palluit et cunctis, ut cuique erat obvia, divis
 „adspice“, dicebat „quanta mihi mole parentur 20
 insidiae quantaque caput cum fraude petatur,
 quod de Dardanio solum mihi restat Iulo.
 solane semper ero iustis exercita curis?
 quam modo Tydidiae Calydonia vulneret hasta,
 nunc male defensae confundant moenia Troiae: 25
 quae videam natum longis erroribus actum
 iactarique freto sedesque intrare silentum

bellaque cum Turno gerere, aut, si vera fatemur,
 cum Iunone magis? quid nunc antiqua recordor
 damna mei generis? timor hic meminisse priorum 30
 non sinit: en acui sceleratos cernitis enses!

quos prohibete, precor, facinusque repellite, neve
 caede sacerdotis flammam exstinguite Vestae!

Talia nequiquam toto Venus anxia caelo
 verba iacit superosque movet. qui rumpere quamquam 35
 ferrea non possunt veterum decreta sororum,
 signa tamen luctus dant haud incerta futuri: }

arma ferunt inter nigras crepitantia nubes
 terribilesque tubas auditaque cornua caelo
 praemonuisse nefas. solis quoque tristis imago 40
 lurida sollicitis praebebat lumina terris.

saepe faces visae mediis ardere sub astris,
 saepe inter nimbos guttae cecidere cruentae.
 caerulus et vultum ferrugine Lucifer atra
 sparsus erat, sparsi Lunares sanguine currus. 45

tristia mille locis Stygius dedit omina bubo,
 mille locis lacrimavit ebur cantusque feruntur
 auditi sanctis et verba minantia lucis.
 victima nulla litat magnosque instare tumultus
 fibra monet caesumque caput reperitur in extis. 50

inque foro circumque domos et templa deorum
 nocturnos ululasse canes umbrasque silentium
 erravisse ferunt motamque tremoribus urbem.
 non tamen insidias venturaque vincere fata
 praemonitus potuere deum strictique feruntur 55
 in templum gladii. neque enim locus ullus in urbe
 ad facinus diramque placet, nisi curia, caedem.

Tum vero Cytherea manu percussit utraque
pectus et Aeneaden molitur condere nube,
qua prius infesto Paris est ereptus Atridae 60
et Diomedeos Aeneas fugerat enses.
talibus hanc genitor: „sola insuperabile fatum,
nata, movere paras? intres licet ipsa sororum
tectata trium: cernes illic molimine vasto
ex aere et solido rerum tabularia ferro, 65
quae neque concursum caeli neque fulminis iram
nec metuunt ulla tuta atque aeterna ruinas.
invenies illic incisa adamante perenni
fata tui generis. legi ipse animoque notavi
et referam, ne sis etiamnum ignara futuri. 70
hic sua complevit, pro quo, Cytherea, laboras,
tempora perfectis, quos terrae debuit, annis.
ut deus accedat caelo templisque colatur,
tu facies natusque suus, qui nominis heres
impositum feret unus onus caesique parentis 75
nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
illius auspiciis obsessae moenia pacem
victa petent Mutinae, Pharsalia sentiet illum
Emathiaque iterum madefient caede Philippi,
et magnum Siculis nomen superabitur undis, 80
Romanique ducis coniunx Aegyptia taedae
non bene fisa cadet; frustra erit illa minata,
servitura suo Capitolia nostra Canopo.
quid tibi barbariam, gentes ab utroque iacentes
oceano numerem? quodcumque habitabile tellus 85
sustinet, huius erit: pontus quoque serviet illi.
pace data terris animum ad civilia vertet

iura suum legesque feret iustissimus auctor
 exemploque suo mores reget inque futuri
 temporis aetatem venturorumque nepotum 90
 prospiciens prolem sancta de coniuge natam
 ferre simul nomenque suum curasque iubebit;
 nec nisi cum senior Pylios aequaverit annos,
 aetherias sedes cognataque sidera tanget.

hanc animam interea caeso de corpore raptam 95
 fac iubar, ut semper Capitolia nostra forumque
 divus ab excelsa prospectet Iulius aede."

Vix ea fatus erat, media cum sede senatus
 constitit alma Venus, nulli cernenda, sui que
 Caesaris eripuit membris neque in aëra solvi 100
 passa recentem animam caelestibus intulit astris.

dumque tulit, lumen capere atque ignescere sensit
 emisitque sinu. luna volat altius illa
 flammiferumque trahens spatioso limite crinem
 stella micat; nati que videns benefacta fatetur 105
 esse suis maiora et vinci gaudet ab illo.

hic sua praeferri quamquam vetat acta paternis,
 libera fama tamen nullisque obnoxia iussis
 invitum praefert unaque in parte repugnat.
 sic magni cedit titulis Agamemnonis Atreus, 110
 Aegea sic Theseus, sic Pelea vincit Achilles.

denique, ut exemplis ipsos aequantibus utar,
 sic et Saturnus minor est Iove. Iuppiter arces
 temperat aetherias et mundi regna triformis:
 terra sub Augusto est. pater est et rector uterque. 115
 di, precor, Aeneae comites, quibus ensis et ignis
 cesserunt, dique Indigetes genitorque Quirine

urbis et invicti genitor Gradive Quirini
 Vestaque Caesareos inter sacrata penates
 et cum Caesarea tu, Phoebe domestice, Vesta,
 quique tenes altus Tarpeias Iuppiter arces,
 quosque alios vati fas appellare piumque est:
 tarda sit illa dies et nostro serior aevo,
 qua caput Augustum, quem temperat, orbe relicto
 accedat caelo faveatque precantibus absens!

120

125

EX LIBRIS FASTORUM

II.

EX LIBRIS FASTORUM.

---

1. De anno Romuleo deque diebus fastis nefastisque.

Tempora digereret cum conditor urbis, in anno
constituit menses quinque bis esse suo.

scilicet arma magis quam sidera, Romule, noras,
curaque finitimos vincere maior erat.

Martis erat primus mensis Venerisque secundus: 5

haec generis princeps, ipsius ille pater.

tertius a senibus, iuvenum de nomine quartus,
quae sequitur, numero turba notata fuit.

at Numa nec Ianum nec avitas praeterit umbras
mensibus antiquis praeposuitque duos. 10

ne tamen ignores variorum iura dierum:

non habet officii Lucifer omnis idem.

ille nefastus erit, per quem tria verba silentur:

fastus erit, per quem lege licebit agi.

nec totò perstare die sua iura putaris: 15

qui iam fastus erit, mane nefastus erat.

nam simul exa deo data sunt, licet omnia fari

verbaque honoratus libera praetor habet.
 est quoque, quo populum ius est includere saeptis;
 est quoque, qui nono semper ab orbe redit. 20
 vindicat Ausonias Iunonis cura Kalendas.

Idibus alba Iovi grandior agna cadit;
 Nonarum tutela deo caret. omnibus istis
 (ne fallare cave) proximus ater erit.
 omen ab eventu est: illis nam Roma diebus 25
 damna sub averso tristia Marte tulit.
 haec mihi dicta semel, totis haerentia fastis,
 ne seriem rerum scindere cogar, erunt.

2 Kal. Ian. De Iano biformi.

Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum
 inque meo primus carmine Ianus adest.
 Iane biceps, anni tacite labentis origo,
 solus de superis qui tua terga vides,
 dexter ades ducibus, quorum secura labore 5
 otia terra ferax, otia pontus habet;
 dexter ades patribusque tuis populoque Quirini
 et resera nutu candida templa tuo.
 prospera lux oritur: linguis animisque favete!
 nunc dicenda bona sunt bona verba die. 10
 lite vacent aures insanaque protinus absint
 iurgia: differ opus, livida turba, tuum!
 cernis, odoratis ut luceat ignibus aether
 et sonet accensis spica Cilissa focis?
 flamma nitore suo templorum verberat aurum 15
 et tremulum summa spargit in aede iubar.

vestibus intactis Tarpeias itur in arces,
 et populus festo concolor ipse suo est.
 iamque novi praeceunt fasces, nova purpura fulget,
 et nova conspicuum pondera sentit ebur. 20
 colla rudes operum praebent ferienda iuveni,
 quos aluit campis herba Falisca suis.
 Iuppiter arce sua totum cum spectet in orbem,
 nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
 salve, laeta dies, meliorque revertere semper, 25
 a populo rerum digna potente coli!
 quem tamen esse deum te dicam, Iane biformis?
 nam tibi par nullum Graecia numen habet.
 ede simul causam, cur de caelestibus unus,
 sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides? 30
 haec ego cum sumptis agitare mente tabellis,
 lucidior visa est, quam fuit ante, domus.
 tunc sacer ancipiti mirandus imagine Ianus
 bina repens oculis obtulit ora meis.
 extimui sensique metu riguisse capillos 35
 et gelidum subito frigore pectus erat.
 ille tenens baculum dextra clavemque sinistra
 edidit hos nobis ore priore sonos:
 „disce metu posito, vates operose dierum,
 quod petis, et voces percipe mente meas. 40
 me Chaos antiqui (nam sum res prisca) vocabant:
 adspice, quam longi temporis acta canam.
 lucidus hic aër et, quae tria corpora restant,
 ignis, aquae, tellus unus acervus erat.
 ut semel haec rerum secessit lite suarum 45
 inque novas abiit massa soluta domos:
 flamma petit altum, propior locus aëra cepit,

sederunt medio terra fretumque solo.

tunc ego, qui fueram globus et sine imagine moles,
in faciem redii dignaque membra deo. 50

nunc quoque confusae quondam nota parva figurae,
ante quod est in me postque, videtur idem.

accipe, quaesitae quae causa sit altera formae,
hanc simul ut noris officiumque meum.

quicquid ubique vides, caelum, mare, nubila, terras, 55
omnia sunt nostra clausa patentque manu.

me penes est unum vasti custodia mundi
et ius vertendi cardinis omne meum est.

cum libuit pacem placidis emittere tectis,
libera perpetuas ambulat illa vias: 60

sanguine letifero totus miscebitur orbis,
ni teneant rigidae condita bella serae.

praesideo foribus caeli cum mitibus Horis;
it, redit officio Iuppiter ipse meo.

inde vocor Ianus. cui cum Cereale sacerdos 65
imponit libum farraque mixta sale,

nomina ridebis: modo namque Patulcius idem
et modo sacrificio Clusius ore vocor.

scilicet alterno voluit rudis illa vetustas
nomine diversas significare vices. 70

vis mea narrata est. causam nunc disce figurae:
iam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.

omnis habet geminas, hinc atque hinc, ianua frontes,
e quibus haec populum spectat, at illa larem.

utque sedens primi vester prope limina tecti 75
ianitor egressus introitusque videt,

sic ego perspicio caelestis ianitor aulae
Eoas partes Hesperiasque simul.

ora vides Hecates in tres vertentia partes,
 servet ut in ternas compita secta vias. 80
 et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,
 cernere non moto corpore bina licet.“
 dixerat; et vultu, si plura requirere vellem,
 difficilem mihi se non fore fassus erat.
 sumpsi animum gratesque deo non territus egi 85
 verbaque sum spectans pauca locutus humum:
 ‘dic, age, frigoribus quare novus incipit annus,
 qui melius per ver incipiendus erat?
 omnia tunc florent, tunc est nova temporis aetas
 et nova de gravido palmite gemma tumet 90
 et modo formatis operitur frondibus arbor,
 prodit et in summum seminis herba solum,
 et tepidum volucres concentibus aëra mulcent,
 ludit et in pratis luxuriatque pecus;
 tum blandi soles ignotaque prodit hirundo 95
 et luteum celsa sub trabe figit opus;
 tum patitur cultus ager et renovatur aratro:
 haec anni novitas iure vocanda fuit.’
 quaesieram multis: non multis ille moratus
 contulit in versus sic sua verba duos: 100
 „bruma novi prima est veterisque novissima solis:
 principium capiunt Phoebus et annus idem.“
 post ea mirabar, cur non sine litibus esset
 prima dies. „causam percipe!“ Ianus ait.
 „tempora commisi nascentia rebus agendis, 105
 totus ab auspicio ne foret annus iners.
 quisque suas artes ob idem delibat agendo,
 nec plus quam solitum testificatur opus.“
 mox ego ‘cur, quamvis aliorum numina placem,

Iane, tibi primum tura merumque fero?' 110
 „ut possis aditum per me, qui limina servo,
 ad quoscumque voles“ inquit „habere deos.“
 'at cur laeta tuis dicuntur verba Kalendis
 et damus alternas accipimusque preces?'
 tum deus incumbens baculo, quem dextra gerebat. 115
 „omina principiis“ inquit „inesse solent.
 ad primam vocem timidas advertitis aures
 et visam primum consulit augur avem.
 templa patent auresque deum, nec lingua caducas
 concipit ulla preces dictaque pondus habent.“ 120
 desierat Ianus. nec longa silentia feci
 sed tetigi verbis ultima verba meis:
 'quid vult palma sibi rugosaque carica' dixi
 'et data sub niveo condita mella cado?'
 „omen“ ait „causa est, ut res sapor ille sequatur, 125
 et peragat coeptum dulcis ut annus iter.“
 'dulcia cur dentur, video: stipis adice causam,
 pars mihi de festo ne labet ulla tuo.'
 risit et „o quam te fallunt tua saecula“, dixit
 „qui stipe mel sumpta dulcius esse putas! 130
 vix ego Saturno quemquam regnante videbam,
 cuius non animo dulcia lucra forent.
 tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi:
 vix ultra, quo iam progrediatur, habet.
 pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis, 135
 dum populus pauper, dum nova Roma fuit,
 dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum
 et dabat exiguum fluminis ulva torum.
 Iuppiter angusta vix totus stabat in aede
 inque Iovis dextra fictile fulmen erat. 140

frondibus ornabant quae nunc Capitolia gemmis,
 pascebatque suas ipse senator oves.
 iura dabat populis posito modo praetor aratro
 et levis argenti lammina crimen erat.
 at postquam Fortuna loci caput extulit huius 145
 et tetigit summo vertice Roma deos,
 creverunt et opes et opum furiosa cupido
 et, cum possideant plurima, plura petunt.
 quaerere, ut absumant, absumpta requirere certant
 atque ipsae vitiis sunt alimenta vices. 150
 sic quibus intumuit suffusa venter ab unda,
 quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.
 in pretio pretium nunc est; dat census honores,
 census amicitias: pauper ubique iacet.
 tu tamen auspiciam si sit stipis utile, quaeris, 155
 curque iuvent vestras aera vetusta manus?
 aera dabant olim: melius nunc omen in auro est
 victaque concessit prisca moneta novae.
 nos quoque templa iuvant, quamvis antiqua probemus,
 aurea: maiestas convenit ista deo. 160
 laudamus veteres, sed nostris utimur annis:
 mos tamen est aequae dignus uterque coli.
 finierat. monitus placidis ita rursus, ut ante,
 clavigerum verbis adloquor ipse deum:
 'multa quidem didici. sed cur navalis in aere 165
 altera signata est, altera forma biceps?'
 „noscere me duplici posses ut imagine“, dixit
 „ni vetus ipsa dies extenuasset opus.
 causa ratis superest: Tuscum rate venit in amnem
 ante pererrato falcifer orbe deus. 170
 hac ego Saturnum inemini tellure receptum:

- caelitibus regnis a Iove pulsus erat.
 inde diu genti mansit Saturnia nomen:
 dicta quoque est Latium terra, latente deo.
 at bona posteritas puppem formavit in aere, 175
 hospitis adventum testificata dei.
 ipse solum colui, cuius placidissima laevum
 radit harenosi Thybridis unda latus.
 hic, ubi nunc Roma est, incaedua silva virebat,
 tantaque res paucis pascua bubus erat. 180
 arx mea collis erat, quem cultrix nomine nostro
 nuncupat haec aetas Ianiculumque vocat.
 tunc ego regnabam, patiens cum terra deorum
 esset et humanis numina mixta locis.
 nondum Iustitiam facinus mortale fugarat: 185
 ultima de superis illa reliquit humum.
 proque metu populum sine vi pudor ipse regebat:
 nullus erat iustis reddere iura labor.
 nil mihi cum bello: pacem postesque tuebar“,
 et clavem ostendens „haec“ ait „arma gero.“ 190
 presserat ora deus. tunc sic ego nostra resolvi,
 voce mea voces elicente dei:
 cum tot sint iani, cur stas sacratus in uno,
 hic ubi iuncta foris templa duobus habes?’
 ille manu mulcens propexam ad pectora barbam 195
 protinus Oebalii rettulit arma Tati,
 utque levis custos, armillis capta, Sabinos
 ad summae tacitos duxerit arcis iter.
 „inde, velut nunc est, per quem descenditis“, inquit
 „arduus in valles et fora clivus erat. 200
 et iam contigerant portam, Saturnia cuius
 dempserat oppositas invidiosa seras,

cum tanto veritus committere numine pugnam
 ipse meae movi callidus artis opus
 oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi 205
 sumque repentinas eiaculatus aquas.
 ante tamen madidis subieci sulphura venis,
 clauderet ut Tatio fervidus umor iter.
 cuius ut utilitas pulsus percepta Sabinis,
 quae fuerat, tuto reddita forma loco est. 210
 ara mihi posita est parvo coniuncta sacello:
 haec adolet flammis cum strue farra suis.“
 at cur pace lates motisque recluderis armis?’
 nec mora, quaesiti reddita causa mihi est:
 „ut populo reditus pateant ad bella profecto, 215
 tota patet dempta ianua nostra sera.
 pace fores obdo, ne qua discedere possit:
 Caesareoque diu numine clausus ero.“
 dixit et attollens oculos diversa videntes
 adspexit, toto quicquid in orbe fuit. 220
 pax erat. et, vestri, Germanice, causa triumphii,
 tradiderat famulas iam tibi Rhenus aquas.
 Iane, fac aeternos pacem pacisque ministros,
 neve suum, praesta, deserat auctor opus.

---

3. A. d. III. Id. Ian. Carmentalia. Euander in Italiam venit.

Proxima prospiciet Tithono Aurora relicto
 Arcadiae sacrum pontificale deae.
 te quoque lux eadem, Turni soror, aede recepit,
 hic ubi Virginea campus obitur aqua.

unde petam causas horum moremque sacrorum?
 diriget in medio quis mea vela freto?
 ipsa mone, quae nomen habes a carmine ductum,
 propositoque fave, ne tuus erret honor.
 orta prior luna (de se si creditur ipsi)
 a magno tellus Arcade nomen habet.
 hic fuit Euander, qui, quamquam clarus utroque,
 nobilior sacrae sanguine matris erat.
 quae simul aetherios animo conceperat ignes,
 ore dabat pleno carmina vera dei.
 dixerat haec nato motus instare sibi que
 multaque praeterea, tempore nacta fidem.
 nam iuvenis nimium vera cum matre fugatus
 deserit Arcadium Parrhasiumque larem.
 cui genetrix flenti „fortuna viriliter“ inquit,
 „(siste, precor, lacrimas!) ista ferenda tibi est.
 sic erat in fatis. nec te tua culpa fugavit,
 sed deus: offenso pulsus es urbe deo.
 non meriti poenam pateris, sed numinis iram.
 est aliquid magnis crimen abesse malis.
 conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
 pectora pro facto spemque metumque suo.
 nec tamen ut primus maere mala talia passus:
 obruit ingentes ista procella viros.
 passus idem est, Tyriis qui quondam pulsus ab oris
 Cadmus in Aonia constitit exsul humo;
 passus idem Tydeus et idem Pagasaeus Iason,
 et quos praeterea longa referre mora est.
 omne solum forti patria est, ut piscibus aequor,
 ut voluceri, vacuo quicquid in orbe patet.
 nec fera tempestas toto tamen horret in anno:

et tibi (crede mihi) tempora veris erunt.
 vocibus Euander firmata mente parentis
 nave secat fluctus Hesperiamque tenet.
 iamque ratem doctae monitu Carmentis in amnem
 egerat et Tuscis obuius ibat aquis: 40
 fluminis illa latus, cui sunt vada iuncta Tarenti,
 adspicit et sparsas per loca sola casas.
 utque erat, immissis puppem stetit ante capillis
 continuitque manum torva regentis iter.
 et procul in dextram tendens sua bracchia ripam 45
 pinea non sano ter pede texta ferit:
 neve daret saltum properans insistere terrae,
 vix est Euandri vixque retenta manu.
 „di“ que „petitorum“ dixit „salvete, locorum,
 tuque novos caelo terra datura deos 50
 fluminaque et fontes, quibus utitur hospita tellus,
 et nemorum nymphae naiadumque chori!
 este bonis avibus visi natoque mihique,
 ripaque felici tacta sit ista pede!
 fallor, an hi fient ingentia moenia colles 55
 iuraque ab hac terra cetera terra petet?
 montibus his olim totus promittitur orbis.
 quis tantum fati credat habere locum?
 et iam Dardaniae tangent haec litora pinus.
 hic quoque causa novi femina Martis erit. 60
 care nepos, Palla, funesta quid induis arma?
 indue! non humili vindice caesus eris.
 victa tamen vinces eversaue Troia resurges:
 obruet hostiles ista ruina domos.
 urite, victrices, Neptunia Pergama, flammae! 65
 num minus hic toto est altior orbe cinis?

iam pius Aeneas sacra et, sacra altera, patrem
adferet: Iliacos accipe, Vesta, deos.

tempus erit, cum vos orbemque tuebitur idem
et fiet ipso sacra colente deo.

et penes Augustos patriae tutela manebit.

hanc fas imperii frena tenere domum.

inde nepos natusque dei, licet ipse recuset,
pondera caelesti mente paterna feret.

utque ego perpetuis olim sacrabor in aris,

sic Augusta novum Iulia numen erit.

talibus ut dictis nostros descendit in annos,
substitit in mediis praescia lingua sonis.

puppibus egressus Latia stetit exsul in herba:

felix, exsilium cui locus ille fuit!

nec mora longa fuit: stabant nova tecta, neque alter
montibus Ausoniis Arcade maior erat.

---

4. De Hercule et Caco.

Ecce boves illuc Erytheïdas applicat heros
emensus longi claviger orbis iter.

dumque huic hospitium domus est Tegeaea, vagantur
incustoditae laeta per arva boves.

mane erat: excussus somno Tirynthius heros
de numero tauros sentit abesse duos.

nulla videt quaerens taciti vestigia furti:

traxerat aversos Cacus in antra feros,

Cacus, Aventinae timor atque infamia silvae,
non leve finitimis hospitibusque malum.

dira viro facies, vires pro corpore, corpus
 grande: pater monstri Mulciber huius erat;
 proque domo longis spelunca recessibus ingens,
 abdita, vix ipsis invenienda feris.
 ora super postes adfixaque bracchia pendent 15
 squalidaque humanis ossibus albet humus.
 servata male parte boum Iove natus abibat:
 mugitum rauco furta dedere sono.
 „accipio revocamen“ ait vocemque secutus
 impia per silvas victor ad antra venit. 20
 ille aditum fracti praestruxerat obice montis:
 vix iuga movissent quinque bis illud opus.
 nititur hic umeris (caelum quoque sederat illis)
 et vastum motu collabefactat onus.
 quod simul eversum est, fragor aethera terruit ipsum 25
 ictaque subsedit pondere molis humus.
 prima movet Cacus collata proelia dextra
 remque ferox saxis stipitibusque gerit.
 quis ubi nil agitur, patrias male fortis ad artes
 confugit et flammis ore sonante vomit. 30
 quas quotiens proflat, spirare Typhoëa credas
 et rapidum Aetnaeo fulgur ab igne iaci.
 occupat Alcides adductaque clava trinodis
 ter quater adverso sedit in ore viri.
 ille cadit mixtosque vomit cum sanguine fumos 35
 et lato moriens pectore plangit humum.
 immolat ex illis taurum tibi, Iuppiter, unum
 victor et Euandrum ruricolasque vocat
 constituitque sibi, quae Maxima dicitur, aram,
 hic ubi pars urbis de bove nomen habet. 40
 nec tacet Euandri mater prope tempus adesse,

Hercule quo tellus sit satis usa suo.
 at felix vates, ut dis gratissima vixit,
 possidet hunc Iani-sic dea mense diem.

5. De vocis Februarii origine.

Ianus habet finem. cum carmine crescit et annus:
 alter ut hinc mensis, sic liber alter eat.
 Februa Romani dixere piamina patres.

nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.
 pontifices ab rege petunt et flamine lanas,
 quis veterum lingua februa nomen erat.

quaeque capit lictor domibus purgamina certis,
 torrida cum mica farra, vocantur idem.

nomen idem ramo, qui caesus ab arbore pura
 casta sacerdotum tempora fronde tegit.

ipse ego flaminicam poscentem februa vidi:

februa poscenti pinea virga data est.

denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur,
 hoc apud intonsos nomen habebat avos.

mensis ab his dictus, secta quia pelle luperci
 omne solum lustrant idque piamen habent:

aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris,
 tunc cum ferale praeteriere dies.

omne nefas omnemque mali purgamina causam
 credebant nostri tollere posse senes.

Graecia principium moris fuit: illa nocentes
 impia lustratos ponere facta putat.

a, nimium faciles, qui tristia crimina caedis
 fluminea tolli posse putatis aqua!

23

sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres) 25
 primus, ut est, Iani mensis et ante fuit.
 qui sequitur Ianum, veteris fuit ultimus anni:
 tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.
 primus enim Iani mensis, quia ianua prima est:
 qui sacer est imis Manibus, imus erat. 30

6. A. d. III. Non. Febr. Arion a delphino servatur.

Quod mare non novit, quae nescit Ariona tellus?
 carmine currentes ille tenebat aquas.
 saepe sequens agnam lupus est a voce retentus,
 saepe avidum fugiens restitit agna lupum.
 saepe canes leporesque umbra iacuere sub una 5
 et stetit in saxo proxima cervae leae;
 et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
 sedit et accipitri iuncta columba fuit.
 Cynthia saepe tuis fertur, vocalis Arion,
 tamquam fraternis obstipuisse modis. 10
 nomen Arionium Siculas impleverat urbes
 captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.
 inde domum repetens puppem conscendit Arion
 atque ita quaesitas arte ferebat opes.
 forsitan, infelix, ventos undasque timebas: 15
 at tibi nave tua tutius aequor erat.
 namque gubernator dstricto constitit ense
 ceteraque armata conscia turba manu.
 quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, puppem!
 non haec sunt digitis arma tenenda tuis. 20
 ille metu vacuus „mortem non deprecor“ inquit,

„sed liceat sumpta pauca referre lyra.“
 dant veniam ridentque moram. capit ille coronam,
 quae possit crines, Phoebe, decere tuos.
 induerat Tyrio bis tinctam murice pallam;
 reddidit icta suos pollice chorda sonos,
 flebilibus numeris veluti canentia dura
 traiectus penna pectora cantat olor.
 protinus in medias ornatus desilit undas.
 spargitur impulsa caerulea puppis aqua.
 inde (fide maius) tergo delphina recurvo
 se memorant oneri supposuisse novo.
 ille sedens citharamque tenet pretiumque vehendi
 cantat et aequoreas carmine mulcet aquas.
 di pia facta vident: astris delphina recepit
 Iuppiter et stellas iussit habere novem.

7. Id. Febr. De Fabiorum ad Cremeram interitu.

Idbus agrestis fumant altaria Fauni,
 hic ubi discretas Insula rumpit aquas.
 haec fuit illa dies, in qua Veientibus armis
 ter centum Fabii ter cecidere duo.
 una domus vires et onus susceperat urbis:
 sumunt gentiles arma professa manus.
 egreditur castris miles generosus ab isdem,
 e quis dux fieri quilibet aptus erat.
 Carmentis portae dextro est via proxima iano,
 ire per hanc noli, quisquis es: omen habet.
 ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem,
 (turbidus hibernis ille fluebat aquis)

castra loco ponunt. destrictis ensibus ipsi
 Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt,
 non aliter, quam cum Libyca de rupe leones 15
 invadunt sparsos lata per arva greges.
 diffugiunt hostes inhonestaque vulnera tergo
 accipiunt: Tusco sanguine terra rubet.
 sic iterum, sic saepe cadunt. ubi vincere aperte
 non datur, insidias armaque tecta parant. 20
 campus erat. campi claudebant ultima colles
 silvaque montanas occulere apta feras.
 in medio paucos armentaue rara relinquunt,
 cetera virgultis abdita turba latet.
 ecce velut torrens undis pluvialibus auctus 25
 aut nive, quae zephyro victa tepente fluit,
 per sata perque vias fertur nec, ut ante solebat,
 riparum clausas margine finit aquas:
 sic Fabii vallem latis discursibus implent,
 quodque vident, sternunt, nec metus alter inest. 30
 quo ruitis, generosa domus? male creditis hosti.
 simplex nobilitas, perfida tela cave!
 fraude perit virtus. in apertos undique campos
 prosiliunt hostes et latus omne tenent.
 quid faciant pauci contra tot milia fortes? 35
 quidve, quod in misero tempore restet, adest?
 sicut aper longe silvis Laurentibus actus
 fulmineo celeres dissipat ore canes,
 mox tamen ipse perit: sic non moriuntur inulti
 vulneraque alterna dantque feruntque manu. 40
 una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
 ad bellum missos perdidit una dies.
 ut tamen Herculeae superessent semina gentis,

credibile est ipsos consuluisse deos.
 nam puer impubes et adhuc non utilis armis 45
 unus de Fabia gente relictus erat:
 scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci,
 cui res cunctando restituenda foret.

8. A. d. XIII. Kal. Mart. De Romulo Quirino.

Proxima lux vacua est, at tertia dicta Quirino.
 qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit:
 sive, quod hasta 'curis' priscis est dicta Sabinis,
 bellicus a telo venit in astra deus,
 sive suo regi nomen posuere Quirites, 5
 seu quia Romanis iunxerat ille Cures.
 nam pater armipotens postquam nova moenia vidit
 multaque Romulea bella peracta manu,
 „Iuppiter“, inquit „habet Romana potentia vires:
 sanguinis officio non eget illa mei. 10
 redde patri natum. quamvis intercidit alter,
 pro se proque Remo, qui mihi restat, erit.
 'unus erit, quem tu tolles in caerula caeli',
 tu mihi dixisti; sint rata dicta Iovis.“
 Iuppiter adnuerat; nutu tremefactus uterque 15
 est polus et caeli pondera movit Atlas.
 est locus, antiqui Capreae dixere paludem:
 forte tuis illic, Romule, iura dabas.
 sol fugit et removent subeuntia nubila caelum
 et gravis effusis decidit imber aquis. 20
 hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus aether;
 fit fuga: rex patriis astra petebat equis.

luctus erat falsaeque patres in crimine caedis;
 haesissetque animis forsitan illa fides:
 sed Proculus Longa veniebat Iulius Alba, 25
 lunaque fulgebat nec facis usus erat,
 cum subito motu saepes tremuere sinistrae:
 (rettulit ille gradus horrueruntque comae)
 pulcher et humano maior trabeaque decorus
 Romulus in media visus adesse via 30
 et dixisse simul: „prohibe lugere Quirites,
 nec violent lacrimis numina nostra suis.
 tura ferant placentque novum pia turba Quirinum
 et patrias artes militiamque colant.“
 iussit et in tenues oculis evanuit auras. 35
 convocat hic populos iussaue verba refert.
 templa deo fiunt; collis quoque dictus ab illo est,
 et referunt certi sacra paterna dies.

29
 9. A. d. VII. Kal. Mart. Terminalia.

Nox ubi transierit, solito celebretur honore,
 separat indicio qui deus arva suo.
 Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
 stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
 te duo diversa domini de parte coronant 5
 binaque sarta tibi binaque liba ferunt.
 ara fit: huc ignem curto fert rustica testu
 sumptum de tepidis ipsa colona focis.
 digna senex minuit concisaque construit arte
 et solida ramos figere pugnat humo. 10
 tum siccو primas irritat cortice flammis:

stat puer et manibus lata canistra tenet.
 inde ubi ter fruges medios immisit in ignes,
 porrigit incisos filia parva favos.
 vina tenent alii, libantur singula flammis. 15
 spectant et linguis candida turba favet.
 spargitur et caeso communis Terminus agno,
 nec queritur, lactans cum sibi porca datur.
 conveniunt celebrantque dapes vicinia simplex
 et cantant laudes, Termine sancte, tuas: 20
 „tu populos urbesque et regna ingentia finis:
 omnis erit sine te litigiosus ager.
 nulla tibi ambitio est, nullo corrumperis auro;
 legitimā servas creditā rura fide.
 si tu signasses olim Thyreatida terram, 25
 corpora non leto missa trecenta forent,
 nec foret Othryades congestis lectus in armis.
 o quantum patriae sanguinis ille dedit!
 quid, nova cum fierent Capitolia? nempe deorum
 cuncta Iovi cessit turba locumque dedit: 30
 Terminus, ut veteres memorant, inventus in aede
 restitit et magno cum Iove templa tenet.
 nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,
 exiguum templi tecta foramen habent.
 Termine, post illud levitas tibi libera non est: 35
 qua positus fueris in statione, mane,
 nec tu vicino quicquam concede roganti,
 ne videre hominem praeposuisse Iovi,
 et seu vomeribus seu tu pulsabere rastris,
 clamato: ‘tuus est hic ager, ille suus!’“ 40
 est via, quae populum Laurentes ducit in agros,
 quondam Dardanio regna petita duci.

illa lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris
 sacra videt fieri sextus ab urbe lapis.
 gentibus est aliis tellus data limite certo:
 Romanae spatium est urbis et orbis idem.

10. A. d. VI. Kal. Mart. Quo dolo Gabii sint capti.

Ultima Tarquinius Romanae gentis habebat
 regna, vir iniustus, fortis ad arma tamen.
 ceperat hic alias, alias everterat urbes
 et Gabios turpi fecerat arte suos.
 namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
 in medios hostes nocte silente venit.
 nudarant gladios: „occidite“ dixit „inermem!
 hoc cupiant fratres Tarquiniusque pater.
 qui mea crudeli laceravit verbere terga.“
 dicere ut hoc posset, verbera passus
 luna fuit; spectant iuvenem gladiosque recondunt
 tergaque deducta veste notata vident.
 flent quoque, et ut secum tueatur bella, precantur.
 callidus ignaris adruit ille viris.
 iamque potens misso genitorem appellat amico,
 perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
 hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
 sectus humum rivo lene sonantis aquae.
 illic Tarquinius mandata latentia nati
 accipit et virga lilia summa metit.
 nuntius ut rediit decussaque lilia dixit,
 filius „agnosco iussa parentis“ ait.

nec mora: principibus caesis ex urbe Gabina
traduntur ducibus moenia nuda suis.

¶ De vocis Martii origine. Romulus anni ordinem
constituit.

Bellice, depositis clipeo paulisper et hasta,
Mars, ades et nitidas casside solve comas.
forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poetae?
a te, qui canitur, nomina mensis habet.
ipse vides manibus peragi fera bella Minervae: 5
num minus ingenuis artibus illa vacat?
Palladis exemplo ponendae tempora sume
cuspidis: invenies et, quod inermis agas.
Marta ter senos proles adoleverat annos
et suberat flavae iam nova barba comae. 10
omnibus agricolis armentorumque magistris
Iliadae fratres iura petita dabant.
saepe domum veniunt praedonum sanguine laeti
et redigunt actos in sua rura boves.
ut genus audierunt, animos pater editus auget, 15
et pudet in paucis nomen habere casis:
Romuleoque cadit traiectus Amulius ense,
regnaque longaevo restituuntur avo.
moenia conduntur: quae quamvis parva fuerunt,
non tamen expedit transiluisse Remo. 20
iam, modo qua fuerant silvae pecorumque recessus,
urbs erat, aeternae cum pater urbis ait:
„arbiter armorum, de cuius sanguine natus
credor, (et ut credar, pignora multa dabo)

a te principium Romano dicimus anno: 25
 primus de patrio nomine mensis erit.“
 vox rata fit patrioque vocat de nomine mensem.
 dicitur haec pietas grata fuisse deo.
 et tamen ante omnes Martem coluere priores:
 hoc dederat studiis bellica turba suis. 30
 Pallada Cecropidae, Minoia Creta Dianam,
 Vulcanum tellus Hypsipylea colit,
 Iunonem Sparte Pelopeïadesque Mycenae,
 pinigerum Fauni Maenalis ora caput:
 Mars Latio venerandus erat, quia praesidet armis: 35
 arma ferae genti remque decusque dabant.
 quodsi forte vacas, peregrinos inspicere fastos:
 mensis in his etiam nomine Martis erit.
 tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis:
 sextus apud populos, Hernica terra, tuos. 40
 inter Aricinos Albanaque tempora constat
 factaque Telegoni moenia celsa manu.
 quintum Laurentes, bis quintum Aequiculus asper,
 a tribus hunc primum turba Curensis habet.
 et tibi cum proavis, miles Paeligne, Sabinis 45
 convenit: huic genti quartus utrique deus.
 Romulus hos omnes ut vinceret ordine saltem,
 sanguinis auctori tempora prima dedit.

---

12. Kal. Mart. Matronalia.

„Si licet occultos monitus audire deorum
 vatibus, ut certe fama licere putat,
 cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus,

dic mihi, matronae cur tua festa colant.
 sic ego. sic posita dixit mihi casside Mavors, 5
 sed tamen in dextra missilis hasta fuit:
 „nunc primum studiis pacis, deus utilis armis,
 advocor et gressus in nova castra fero.
 nec piget incepti: iuvat hac quoque parte morari,
 hoc solam ne se posse Minerva putet. 10
 disce, Latinorum vates operose dierum,
 quod petis, et memori pectore dicta nota.
 parva fuit, si prima velis elementa referre,
 Roma, sed in parva spes tamen huius erat.
 moenia iam stabant, populis angusta futuris, 15
 credita sed turbae tunc nimis ampla suae.
 quae fuerit nostri, si quaeris, regia nati:
 adspice de canna straminibusque domum.
 in stipula placidi carpebat munera somni,
 et tamen ex illo venit in astra toro. 20
 iamque loco maius nomen Romanus habebat:
 nec coniunx illi nec socer ullus erat.
 spernebant generos inopes vicinia dives
 et male credebar sanguinis auctor ego.
 in stabulis habitasse et oves pavisse nocebat 25
 iugeraque inculti pauca tenere soli.
 extremis dantur conubia gentibus: at quae
 Romano vellet nubere, nulla fuit.
 indolui patriamque dedi tibi, Romule, mentem.
 ‘tolle preces,’ dixi: ‘quod petis, arma dabunt. 30
 festa para Conso’ — Consus tibi cetera dicet,
 illo facta die cum sua sacra canes.
 intumuere Cures, et quos dolor attigit idem.
 tum primum generis intulit arma socer.

iamque fere raptae matrum quoque nomen habebant, 30
 tractaque erant longa bella propinqua mora.
 conveniunt nuptae dictam Iunonis in aedem,
 quas inter mea sic est nurus orsa loqui:
 'o pariter raptae, quoniam hoc commune tenemus,
 non ultra lente possumus esse piae. 40
 stant acies. sed utra di sint pro parte rogandi,
 eligite. hinc coniunx, hinc pater arma tenet.
 quaerendum est, viduae fieri malimus an orbae.
 consilium vobis forte piumque dabo.' 45
 consilium dederat. parent crinesque resolvunt
 maestaque funerea corpora veste tegunt.
 iam stabant acies ferro mortique paratae,
 iam lituus pugnae signa daturus erat:
 cum raptae veniunt inter patresque virosque 50
 inque sinu natos, pignora cara, tenent.
 ut medium campi scissis tetigere capillis,
 in terram posito procubuere genu:
 et quasi sentirent, blando clamore nepotes
 tendebant ad avos bracchia parva suos.
 tela viris animique cadunt, gladiisque remotis 55
 dant soceri generis accipiuntque manus
 laudatasque tenent natas, scutoque nepotem
 fert avus. hic scuti dulcior usus erat.
 inde diem, quae prima, meas celebrare Kalendas
 Oebaliae matres non leve munus habent." 60

13. Kal. Mart. De Saliorum pompa.

Quis mihi nunc dicet, quare caelestia Martis
 arma ferant Salii Mamuriumque canant?
 nymp̄ha, mone, nemori stagnoque adoperta Dianae,
 nymp̄ha, Numae coniunx, ad tua facta veni.
 vallis Aricinae silva praecinctus opaca 5
 est lacus, antiqua religione sacer.
 hic latet Hippolytus furiis direptus equorum,
 unde nemus nullis illud aditur equis.
 licia dependent longas velantia saepes
 et posita est meritae multa tabella deae. 10
 saepe potens voti, frontem redimita coronis
 femina lucentes portat ab urbe faces.
 regna tenent fortes manibus pedibusque fugaces,
 et perit exemplo postmodo quisque suo.
 defluit incerto lapidosus murmure rivus: 15
 saepe, sed exiguis haustibus, inde bibi.
 Egeria est, quae praebet aquas, dea grata Camenis.
 illa Numae coniunx consiliumque fuit.
 principio nimium promptos ad bella Quirites
 molliri placuit iure deumque metu. 20
 inde datae leges, ne firmior omnia posset,
 coeptaque sunt pure tradita sacra coli.
 exuitur feritas armisque potentius aequum est,
 et cum cive pudet conseruisse manus.
 atque aliquis, modo trux, visa iam vertitur ara, 25
 vinaque dat tepidis farraque salsa focis.
 ecce deum genitor rutilas per nubila flammās
 spargit et effusis aethera siccāt aquis.
 non alias missi cecidere frequentius ignes.

- rex pavet et vulgi pectora terror habet. 30
 cui dea „ne nimium terrere! piabile fulmen
 est“ ait „et saevi flectitur ira Iovis.
 sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
 tradere, Romani numen utrumque soli.
 nec sine vi tradent: adhibeto vincula captis.“ 35
 atque ita, qua possint, erudit, arte capi.
 lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,
 quo posses viso dicere: „numen inest!“
 in medio gramen muscoque adoperta virenti
 manabat saxo vena perennis aquae. 40
 inde fere soli Faunus Picusque bibebant.
 huc venit et fonti rex Numa mactat ovem
 plenaque odorati disponit pocula Bacchi
 cumque suis antro conditus ipse latet.
 ad solitos veniunt silvestria numina fontes 45
 et relevant multo pectora sicca mero.
 vina quies sequitur: gelido Numa prodit ab antro
 vinelaque sopitas addit in arta manus.
 somnus ut abscessit, pugnando vincula temptant
 rumpere: pugnant fortius illa tenent. 50
 tunc Numa: „di nemorum, factis ignoscite nostris,
 si scelus ingenio scitis abesse meo,
 quoque modo possit fulmen, monstrate, piari.“
 sic Numa. sic quatiens cornua Faunus ait:
 „magna petis nec quae monitu tibi discere nostro 55
 fas sit. habent fines numina nostra suos.
 di sumus agrestes et qui dominemur in altis
 montibus: arbitrium est in sua tela Iovi.
 hunc tu non poteris per te deducere caelo:
 at poteris nostra forsitan usus ope.“ 60

dixerat haec Faunus; par est sententia Pici.

„deme tamen nobis vincula,“ Picus ait.

„Iuppiter huc veniet, valida perductus ab arte.

nubila promissi Styx mihi testis erit.“

emissi laqueis quid agant, quae carmina dicant 65

quaque trahant superis sedibus arte Iovem,

scire nefas homini. nobis concessa canentur,

quaeque pio dici vatis ab ore licet.

eliciunt caelo te, Iuppiter, unde minores

nunc quoque te celebrant Eliciumque vocant. 70

constat Aventinae tremuisse cacumina silvae,

terraque subsedit pondere pressa Iovis.

corda micant regis totoque e pectore sanguis

fugit et hirsutae deriguere comae.

ut rediit animus, „da certa piamina“ dixit 75

„fulminis, aliorum rexque paterque deum,

si tua contigimus manibus donaria puris:

hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.“

adnuat oranti: sed verum ambage remota

abdidit et dubio terruit ore virum. 80

„caede caput“ dixit. cui rex „parebimus“ inquit:

„caedenda est hortis eruta cepa meis.“

addidit hic: „hominis.“ „summos“ ait ille „capillos.“

postulat hic animam: cui Numa „piscis“ ait.

risit et „his“ inquit „facito mea tela procures, 85

o vir colloquio non abigende deum.

sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem

Cynthus, imperii pignora certa dabo.“

dixit et ingenti tonitru super aethera motum

fertur adorantem destituitque Numam. 90

ille redit laetus memoratque Quiritibus acta:

tarda venit dictis difficilisque fides.
 „at certe credemur“, ait „si verba sequetur
 exitus. en audi crastina, quisquis ades.
 protulerit terris cum totum Cynthius orbem, 95
 Iuppiter imperii pignora certa dabit.“
 discedunt dubii promissaque tarda videntur
 dependetque fides a veniente die.
 mollis erat tellus rorata mane pruina;
 ante sui populus limina regis adest. 100
 prodit et in solio medius consedit acerno.
 innumeri circa stantque silentque viri.
 ortus erat summo tantummodo margine Phoebus:
 sollicitae mentes spēque metuque pavent.
 constitit atque caput niveo velatus amictu 105
 iam bene dis notas sustulit ille manus
 atque ita „tempus adest promissi muneris“ inquit:
 „pollicitam dictis, Iuppiter, adde fidem.“
 dum loquitur, totum iam sol emoverat orbem
 et gravis aethereo venit ab axe fragor. 110
 ter tonuit sine nube deus, tria fulgura misit.
 credite dicenti: mira, sed acta loquor.
 a media caelum regione dehiscere coepit;
 summisere oculos cum duce turba suo.
 ecce levi scutum versatum leniter aura 115
 decidit: a populo clamor ad astra venit.
 tollit humo munus caesa prius ille iuvenca,
 quae dederat nulli colla premenda iugo,
 atque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est,
 quaque notes oculis, angulus omnis abest. 120
 tum, memor imperii sortem consistere in illo,
 consilium multae calliditatis init.

plura iubet fieri simili caelata figura,
error ut ante oculos insidiantis eat.

Mamurius (morum fabraene exactior artis, 125
difficile est illud dicere) clausit opus.

cui Numa munificus „facti pete praemia“, dixit;
„si mea nota fides, irrita nulla petes.“

iam dederat Saliis a saltu nomina dicta
armaque et ad certos verba canenda modos. 130

tum sic Mamurius: „merces mihi gloria detur,
nominaque extremo carmine nostra sonent.“

inde sacerdotes operi promissa vetusto
praemia persolvunt Mamuriumque vocant.

14. Id. Mart. Annae Perennae festum geniale.

Idibus est Annae festum geniale Perennae,
haud procul a ripis, advena Thybri, tuis. *1. hagnis*
plebs venit ac virides passim disiecta per herbas *strutur*
potat et accumbit cum pare quisque sua.

sub Iove pars durat, pauci tentoria ponunt; 5

sunt, quibus e ramis frondea facta casa est;
pars ubi pro rigidis calamos statuere columnis,
desuper extentas imposuere togas.

sole tamen vinoque calent annosque precantur,
quot sumant cyathos, ad numerumque bibunt. 10

invenies illic, qui Nestoris ebibat annos,
quae sit per calices facta Sibylla suos.

illic et cantant, quicquid didicere theatris,
et iactant faciles ad sua verba manus

et ducunt posito duras cratera choreas, 14

cultaque diffusis saltat amica comis.
 cum redeunt, titubant et sunt spectacula vulgi,
 et fortunatos obvia turba vocat.
 occurri nuper. visa est mihi digna relatu
 pompa: senem potum pota trahebat anus. 20
 quae tamen haec dea sit, quoniam rumoribus errat,
 fabula proposito nulla tegenda meo.
 arserat Aeneae Dido miserabilis igne,
 arserat exstructis in sua fata rogis:
 compositusque cinis, tumulique in marmore carmen 25
 hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat:
 'praebuit Aeneas et causam mortis et ense.
 ipsa sua Dido concidit usa manu.'
 protinus invadunt Numidae sine vindice regnum,
 et potitur capta Maurus Iarba domo 30
 seque memor spretum, „thalamis tamen“ inquit „Elissae
 en ego, quem totiens reppulit illa, fruor.“
 diffugiunt Tyrii, quo quemque agit error, ut olim
 amisso dubiae rege vagantur apes.
 tertia nudandas acceperat area messes, 35
 inque cavos ierant tertia musta lacus:
 pellitur Anna domo lacrimansque sororia, linqvit
 moenia. germanae iusta dat ante suae
 mixta bibunt molles lacrimis unguenta favillae,
 vertice libatas accipiuntque comas. 40
 terque „vale!“ dixit, cineres ter ad ora relatos
 pressit: et est illis visa subesse soror.
 nacta ratem comitesque fugae pede labitur aequo,
 moenia respiciens, dulce sororis opus.
 fertilis est Melite sterili vicina Cosyrae 45
 insula, quam Libyci verberat unda freti.

hanc petit hospitio regis confisa vetusto:
 hospes opum dives rex ibi Battus erat.
 qui postquam didicit casus utriusque sororis,
 „haec“ inquit „tellus quantulacumque tua est.“ 50
 et tamen hospitii servasset ad ultima munus!
 sed timuit magnas Pygmalionis opes.
 signa recensuerat bis sol sua; tertius ibat
 annus et exsilio terra paranda nova est.
 frater adest belloque petit; rex arma perosus 55
 „nos sumus imbelles, tu fuge sospes!“ ait.
 iussa fugit ventoque ratem committit et undis:
 asperior quovis aequore frater erat.
 est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
 parvus ager: Cameren incola turba vocat. 60
 illuc cursus erat, nec longius afuit inde,
 quam quantum novies mittere funda potest.
 vela cadunt primo et dubia librantur ab aura:
 „findite remigio“ navita dixit „aquas!“
 dumque parant torto subducere carbasa lino, 65
 percutitur rapido puppis adunca noto
 inque patens aequor, frustra pugnante magistro,
 fertur et ex oculis visa refugit humus.
 adsiliunt fluctus imoque a gurgite pontus
 vertitur et canas alveus haurit aquas. 70
 vincitur ars vento. nec iam moderator habenis
 utitur: a votis disque reposecit opem.
 iactatur tumidas exsul Phoëiissa per undas
 umidaque opposita luminæ veste tegit.
 tunc primum Dido felix est dicta sorori, 75
 et quaecumque aliquam corpore pressit humum.
 figitur ad Laurens ingenti flamine litus

puppis et expositis omnibus hausta perit.
 iam pius Aeneas regno nataque Latini
 auctus erat populos miscueratque duos. 80
 litore dotali solo comitatus Achate
 secretum nudo dum pede carpit iter,
 adspicit errantem nec credere sustinet Annam
 esse. „quid in Latios illa veniret agros?“
 dum secum Aeneas, „Anna est!“ exclamat Achates: 85
 ad nomen vultus sustulit illa suos.
 quo fugiat? quid agat? quos terrae quaerat hiatus?
 ante oculos miserae fata sororis erant.
 sensit et adloquitur trepidam Cythereius heros:
 flet tamen admonitu motus, Elissa, tui. 90
 „Anna, per hanc iuro, quam quondam audire solebas
 tellurem fato prosperiore dari,
 perque deos comites, hac nuper sede locatos,
 saepe meas illos increpuisse moras.
 nec timui de morte tamen, metus afuit iste. 95
 ei mihi! credibili fortior illa fuit.
 ne refer. adspexi non illo pectore digna
 vulnera, Tartareas ausus adire domos.
 at tu, seu ratio te nostris appulit oris,
 sive deus, regni commoda carpe mei. 100
 multa tibi memores, nil non debemus Elissae.
 nomine grata tuo, grata sororis, eris.“
 talia dicenti (neque enim spes altera restat)
 credidit errores exposuitque suos.
 utque domum intravit Tyrios induta paratus, 105
 incipit Aeneas (cetera turba silet):
 „hanc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia coniunx,
 est mihi: consumpsi naufragus huius opes.

orta Tyro est, regnum Libyca possedit in ora:
 quam precor ut carae more sororis ames.“ 110
 omnia promittit falsumque Lavinia vulnus
 mente premit tacita dissimulatque metum,
 donaque cum videat praeter sua lumina ferri
 multa palam, mitti clam quoque multa putat.
 non habet exactum, quid agat: furialiter odit 115
 et parat insidias et cupit ulta mori.
 nox erat. ante torum visa est adstare sororis
 squalenti Dido sanguinolenta coma
 et „fuge, ne dubita, maestum fuge“ dicere „tectum!“
 sub verbum querulas impulit aura fores. 120
 exsilit et velox humili super arva fenestra
 se iacit. audacem fecerat ipse timor.
 quaque metu rapitur, tunica velata recincta
 currit, ut auditis territa damma lupis.
 corniger hanc tumidis rapuisse Numicius undis 125
 creditur et stagnis oculuisse suis.
 Sidonis interea magno clamore per agros
 quaeritur: apparent signa notaeque pedum.
 ventum erat ad ripas. inerant vestigia ripis:
 sustinuit tacitas conscius amnis aquas. 130
 ipsa loqui visa est: „placidi sum nympha Numici:
 amne perenne latens Anna Perenna vocor.“
 protinus erratis laeti vescuntur in agris
 et celebrant largo seque diemque mero.

15. A. d. XVI. Kal. April. Liberalia.

Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.
 Bacche, fave vati, dum tua festa cano.
 Sithonas et Scythicos longum est narrare triumphos
 et domitas gentes, turifer Inde, tuas.
 tu quoque, Thebanae mala praeda, tacebere, matris, 5
 inque tuum furiis acte, Lycurge, genu.
 ecce libet subitos pisces Tyrrhenaque monstra
 dicere — sed non est carminis huius opus.
 carminis huius opus causas exponere, quare
 vilis anus populos ad sua liba vocet. 10
 ante tuos ortus arae sine honore fuerunt,
 Liber, et in gelidis herba reperta focis.
 te memorant Gange totoque oriente subacto
 primitias magno seposuisse Iovi.
 cinnama tu primus captivaque tura dedisti 15
 deque triumphato viscera tosta bove.
 nomine ab auctoris ducunt libamina nomen
 libaque, quod sacris pars datur inde focis.
 liba deo fiunt, sucis quia dulcibus idem
 gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt. 20
 ibat harenoso Satyris comitatus ab Hebro,
 (non habet ingratos fabula nostra iocos)
 iamque erat ad Rhodopen Pangaeaque florida ventum:
 aeriferae comitum concrepuere manus.
 ecce novae coeunt volucres tinnitibus actae, 25
 quosque movent sonitus aera, sequuntur apes.
 colligit errantes et in arbore claudit inani
 Liber et inventi praemia mellis habet.
 ut Satyri levisque senex tetigere saporem,

quaerebant flavos per nemus omne favos. 30
 audit in exesa stridorem examinis ulmo,
 adspicit et ceras dissimulatque senex;
 utque piger pandi tergo residebat aselli,
 applicat hunc ulmo corticibusque cavis.
 constitit ipse super ramoso stipite nixus 35
 atque avidè trunco condita mella petit:
 milia crabronum coeunt et vertice nudo
 spicula defigunt oraque sima notant.
 ille cadit praeceps et calce feritur aselli
 inclamatque suos auxiliumque rogat. 40
 concurrunt Satyri turgentiaque ora parentis
 rident: percusso claudicat ille genu.
 ridet et ipse deus limumque inducere monstrat.
 hic paret monitis et linit ora luto.
 melle pater fruitur, liboque infusa calenti 45
 iure repertori candida mella damus.
 femina cur presset, non est rationis opertae:
 femineos thyrsò concitat ille choros.
 cur anus hoc faciat, quaeris? vinosior aetas
 haec est et gravidæ munera vitis amat. 50
 cur hederà cincta est? hederà est gratissima Bacchò.
 hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.
 Nysiadas nymphas puerum quaerente noverca
 hanc frondem cunis opposuisse ferunt.
 restat, ut inveniam, quare toga libera detur 55
 Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.
 sive quod ipse puer semper iuvenisque videris,
 et media est aetas inter utrumque tibi;
 seu quia tu pater es, patres sua pignora, natos,
 commendant curae numinibusque tuis; 60

sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te
sumitur et vitae liberioris iter.

an quia, cum colerent prisci studiosius agros,
et faceret patrio rure senator opus,

et caperet fascēs a curvo consul aratro,
nec crimen duras esset habere manus,

65

rusticus ad ludos populus veniebat in urbem?
sed dis, non studiis ille dabatur honor.

luce sua ludos uvae commentor habebat,
quos cum taedifera nunc habet ille dea.

70

ergo ut tironem celebrare frequentia posset,
visa dies dandae non aliena togae.

mite caput, pater, huc placataque cornua vertas
et des ingenio vela secunda meo!

16. A. d. XIV.—X. Kal. April. Quinquatrus maiores.
Tubilustrium. De Ariete in caelum elato.

Una dies media est et fiunt sacra Minervae
nominaque a iunctis quinque diebus habent.

sanguine prima vacat nec fas concurrere ferro:
causa, quod est illa nata Minerva die.

altera tresque super rasa celebrantur harena.
ensibus exsertis bellica laeta dea est.

5

Pallada nunc pueri teneraeque orate puellae:
qui bene placarit Pallada, doctus erit.

Pallade placata lanam mollire puellae
discant et plenas exonerare colos.

10

illa etiam stantes radio percurrere telas
erudit et rarum pectine denset opus.

hanc cole, qui maculas laesis de vestibus aufers,
 hanc cole, velleribus quisquis aëna paras.
 nec quisquam invita faciet bene vincula plantae 15
 Pallade, sit Tychio doctior ille licet.
 et licet antiquo manibus collatus Epeo
 sit prior, irata Pallade mancus erit.
 vos quoque, Phoebea morbos qui pellitis arte,
 munera de vestris pauca referte deae. 20
 nec vos, turba fere censu fraudata, magistri,
 spernite: discipulos attrahit illa novos.
 quique moves caelum tabulamque coloribus uris,
 quique facis docta mollia saxa manu:
 mille dea est operum. certe dea carminis illa est. 25
 si mereor, studiis adsit amica meis!
 Caelius ex alto qua mons descendit in aequum,
 hic ubi non plana est, sed prope plana via,
 parva licet videas Captae delubra Minervae,
 quae dea natali coepit habere suo. 30
 nominis in dubio causa est. capitale vocamus
 ingenium sollers: ingeniosa dea est.
 an quia de capitis fertur sine matre paterni
 vertice cum clipeo prosiluisse suo?
 an quia perdomitis ad nos captiva Faliscis 35
 venit? et hoc ipsum littera prisca docet.
 an quod habet legem, capitis quae pendere poenas
 ex illo iubeat furta reperta loco?
 a quacumque trahis ratione vocabula, Pallas,
 pro ducibus nostris aegida semper habe! 40
 summa dies e quinque tubas lustrare canoras
 admonet et forti sacrificare deae.
 nunc potes ad solem sublato dicere vultu:

„hic here Phrixiae vellera pressit ovis.“
 seminibus tostis sceleratae fraude novercae 45
 sustulerat nullas, ut solet, herba comas.
 mittitur ad tripodas, certa qui sorte reportet,
 quam sterili terrae Delphicus edat opem.
 hic quoque corruptus cum semine nuntiat Helles
 et iuvenis Phrivi funera sorte peti. 50
 utque recusantem cives et tempus et Ino
 compulerunt regem iussa nefanda pati,
 et soror et Phrixus, velati tempora vittis,
 stant simul ante aras iunctaque fata gemunt.
 adspicit hos, ut forte pependerit aethere, mater 55
 et ferit attonita pectora nuda manu:
 inque draconigenam nimbis comitantibus urbem
 desilit et natos eripit inde suos.
 utque fugam capiant, aries nitidissimus auro
 traditur: ille vehit per freta longa duos. 60
 dicitur infirma cornu tenuisse sinistra
 femina, cum de se nomina fecit aquae.
 paene simul periit, dum vult succurrere lapsae
 frater et extentas porrigit usque manus.
 flebat, ut amissa gemini consorte pericli, 65
 caeruleo iunctam nescius esse deo.
 litoribus tactis aries fit sidus: at huius
 pervenit in Colchas aurea lana domos.

c. In Leo

17. De vocabuli Aprilis vi atque origine.

Venimus ad quartum, quo tu celeberrima, mensem,
 et vatem et mensem scis, Venus, esse tuos.
 siqua tamen pars te de fastis tangere debet,
 Caesar, in Aprili, quo tenearis, habes. 2
 hic ad te magna descendit imagine mensis 5
 et fit adoptiva nobilitate tuus. 6
 hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,
 vidit et auctores rettulit ipse suos.
 utque fero Marti primam dedit ordine sortem,
 quod sibi nascenti proxima causa fuit: 10
 sic Venerem gradibus multis in gente repertam
 alterius voluit mensis habere locum;
 principiumque sui generis revolutaque quaerens
 saecula cognatos venit adusque deos.
 sed Veneris mensem Graio sermone notatum 15
 auguror: a spumis est dea dicta maris.
 nec tibi sit mirum Graeco rem nomine dici:
 Itala nam tellus Graecia maior erat.
 venerat Euander plena cum classe suorum,
 venerat Alcides, Graius uterque genus. 20
 hospes Aventinis armentum pavit in herbis
 claviger et tanto est Albula pota deo.
 dux quoque Neritius: testes Laestrygones exstant
 et quod adhuc Circes nomina litus habet.
 et iam Telegoni, iam moenia Tiburis udi 25
 stabant, Argolicae quod posuere manus.
 venerat Atridae fatis agitated Halaesus,
 a quo se dictam terra Falisca putat.
 adice Troianae suasorem Antenora pacis

et generum Oeniden, Apule Daune, tuum. 30
 serus ab Iliacis et post Antenora flammis
 attulit Aeneas in loca nostra deos.
 huius erat Solymus Phrygia comes unus ab Ida,
 a quo Sulmonis moenia nomen habent,
 Sulmonis gelidi, patriae, Germanice, nostrae! 35
 me miserum, Scythico quam procul illa solo est!
 ergo age tam longe—sed supprime, Musa, querelas:
 non tibi sunt maesta sacra canenda lyra!—
 quo non livor abit? sunt, qui tibi mensis honorem
 eripuisse velint invideantque, Venus. 40
 nam, quia ver aperit tunc omnia densaque cedit
 frigoris asperitas fetaque terra patet,
 Aprilem memorant ab aperto tempore dictum:
 quem Venus iniecta vindicat alma manu.
 nec Veneri tempus quam ver erat aptius ullum: 45
 vere nitent terrae, vere remissus ager.
 nunc herbae rupta tellure cacumina tollunt,
 nunc tumido gemmas cortice palmes agit.
 et formosa Venus formoso tempore digna est,
 utque solet, Marti continuata suo. 50
 vere monet curvas materna per aequora puppes
 ire nec hibernas iam timuisse minas.

18, Prid. Non. — a. d. IV. Id. April. Megalesia. De Matris
 magnae Romam adventu.

Dindymon et Cybelen et amoenam fontibus Iden
 semper et Iliacas Mater amavit opes.
 cum Troiam Aeneas Italos portaret in agros,

est dea sacriferas paene secuta rates.
 sed nondum fatis Latio sua numina posci
 senserat adsuetis substiteratque locis.
 post, ut Roma potens opibus iam saecula quinque
 vidit et edomito sustulit orbe caput,
 carminis Euboici fatalia verba sacerdos
 inspicit; inspectum tale fuisse ferunt:
 „mater abest: matrem iubeo, Romane, requiras.
 cum veniet, casta est accipienda manu.“
 obscurae sortis patres ambagibus errant,
 quaeve parens absit quove petenda loco.
 consultitur Paeon „divum“ que „arcessite Matrem“
 inquit: „in Idaeo est invenienda iugo.“
 mittuntur proceres. Phrygiae tunc sceptrata tenebat
 Attalus: Ausoniis rem negat ille viris.
 mira canam; longo tremuit cum murmure tellus,
 et sic est adytis diva locuta suis:
 „ipsa peti volui. ne sit mora. mitte volentem!
 dignus Roma locus, quo deus omnis eat.“
 ille soni terrore pavens „proficiscere“, dixit;
 „nostra eris: in Phrygios Roma refertur avos.“
 protinus innumerae caedunt pineta secures
 illa, quibus fugiens Phryx pius usus erat.
 mille manus coeunt et picta coloribus ustis
 caelestum Matrem concava puppis habet.
 illa sui per aquas fertur tutissima nati
 longaque Phrixiae stagna sororis adit
 Rhoeteumque rapax Sigeaque litora transit
 et Tenedum et veteres Eëtionis opes.
 Cyclades excipiunt Lesbo post terga relicta,
 quaque Carysteis frangitur unda vadis.

- transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas 35
 Icarus et vastae nomina fecit aquae.
 tum laeva Creten, dextra Pelopeïdas undas
 deserit et Veneris sacra Cythera petit.
 hinc mare Trinacrium, candens ubi tingere ferrum
 Brontes et Steropes Acmonidesque solent, 40
 aequoraque Afra legit Sardoaque regna sinistris
 respicit a remis Ausoniamque tenet.
 ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
 dividit et campo liberiore natat.
 omnis eques mixtaque gravis cum plebe senatus 45
 obvius ad Tusci fluminis ora venit.
 procedunt pariter matres nataeque nurusque,
 quaeque colunt sanctos virginitate focos.
 sedula fune viri contento bracchia lassant:
 vix subit adversas hospita navis aquas. 50
 sicca diu fuerat tellus, sitis usserat herbas:
 sedit limoso pressa carina vado.
 quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat,
 adiuvat et fortis voce sonante manus.
 illa velut medio stabilis sedet insula ponto: 55
 attoniti monstro stantque paventque viri.
 Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto,
 nec facies impar nobilitate fuit.
 casta quidem, sed non et credita; rumor iniquus
 laeserat et falsi criminis acta rea est. 60
 conscia mens recti famae mendacia risit:
 sed nos in vitium credula turba sumus.
 haec ubi castarum processit ab agmine matrum
 et manibus puram fluminis hausit aquam,
 ter caput irrorat, ter tollit in aethera palmas, 65

(quicumque adspiciunt, mente carere putant)
 summissoque genu vultus in imagine divae
 figit et hos edit crine iacente sonos:

„supplicis, alma, tuae, genetrix fecunda deorum,
 accipe sub certa condicione preces.

casta negor. si tu damnas, meruisse fatebor:
 morte luam poenas iudice victa dea.

sed si crimen abest, tu nostrae pignora vitae
 re dabis et castas casta sequere manus.“

dixit et exiguu funem conamine traxit.

mira, sed et scaena testificata loquar:

mota dea est sequiturque ducem laudatque sequendo.

index laetitiae fertur in astra sonus.

fluminis ad flexum veniunt (Tiberina priores
 atria dixerunt), unde sinister abit.

nox aderat: querno religant in stipite funem
 dantque levi somno corpora functa cibo.

lux aderat: querno solvunt a stipite funem,
 ante tamen posito tura dedere foco.

est locus, in Tiberim qua lubricus influit Almo
 et nomen magno perdit in amne minor.

illic purpurea canus cum veste sacerdos

Almonis dominam sacraque lavit aquis.

exululant comites furiosaque tibia flatur

et feriunt molles taurea terga manus.

Claudia praecedit laeto celeberrima vultu,

credita vix tandem teste pudica dea.

ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena:

sparguntur iunctae flore recente boves.

Nasica accepit; templi non exstitit auctor:

Augustus nunc est, ante Metellus erat.

19. Prid. Id. April. Ludi Ceriales. De raptu
Proserpinae.

Hinc Cereris ludi. non est opus indice causa:
sponte deae munus promeritumque patet.
panis erat primis virides mortalibus herbae,
quas tellus nullo sollicitante dabat.
et modo carpebant vivax e caespite gramen, 5
nunc epulae tenera fronde cacumen erant.
postmodo glans nata est. bene erat iam glande reperta,
duraque magnificas quercus habebat opes.
prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato
mutavit glandes utiliore cibo. 10
illa iugo tauros collum praeberere coegit:
tunc primum soles eruta vidit humus.
aes erat in pretio: chalybeia massa latebat.
eheu! perpetuo debuit illa tegi.
pace Ceres laeta est: et vos orate, coloni, 15
perpetuam pacem pacificumque ducem.
farra deae micaeque licet salientis honorem
detis et in veteres turea grana focos,
et, si tura aberunt, unctas accendite taedas:
parva bonae Cereri, sint modo casta, placent. 20
a bove succincti cultros removete ministri!
bos aret: ignavam sacrificate suem.
apta iugo cervix non est ferienda securi:
vivat et in dura saepe laboret humo.
exigit ipse locus, raptus ut virginis edam. 25
plura recognosces, pauca docendus eris.
terra tribus scopulis vastum procurrit in aequor
Trinacris, a positu nomen adepta loci,

grata domus Cereri. multas ea possidet urbes,
 in quibus est culto fertilis Henna solo. 30
 frigida caelestum matres Arethusa vocarat:
 venerat ad sacras et dea flava dapes.
 filia, consuetis ut erat comitata puellis,
 errabat nudo per sua prata pede. 35
 valle sub umbrosa locus est adspergine multa
 uvidus ex alto desilientis aquae.
 tot fuerant illic, quot habet natura, colores
 pictaque dissimili flore nitebat humus.
 quam simul adspexit, „comites, accedite!“ dixit
 „et mecum plenos flore referte sinus!“ 40
 praeda puellares animos prolectat inanis
 et non sentitur sedulitate labor.
 haec implet lento calathos e vimine nexos,
 haec gremium, laxos degravat illa sinus.
 illa legit calthas, huic sunt violaria curae, 45
 illa papavereas subsecat ungue comas,
 has, hyacinthe, tenes, illas, amarante, moraris,
 pars thyma, pars casiam, pars meliloton amat.
 plurima lecta rosa est; sunt et sine nomine flores.
 ipsa crocos tenues liliaque alba legit. 50
 carpendi studio paulatim longius itur
 et dominam casu nulla secuta comes.
 hanc videt et visam patruus velociter aufert
 regnaque caeruleis in sua portat equis.
 illa quidem clamabat: „io, carissima mater, 55
 auferor!“ ipsa suos abscideratque sinus.
 panditur interea Diti via; namque diurnum
 lumen inadsueti vix patiuntur equi.
 at chorus aequalis, cumulatae flore ministrae,

„Persephone“, clamant „ad tua dona veni!“ 60
ut clamata silet, montes ululatibus implent
et feriunt maestae pectora nuda manus.
attonita est plangore Ceres (modo venerat Hennam)
nec mora, „me miseram! filia“, dixit „ubi es?“
mentis inops rapitur, quales audire solemus 65
Threïcias fuis Maenadas ire comis.
ut vitulo mugit sua mater ab ubere raptò
et quaerit fetus per nemus omne suos:
sic dea; nec retinet gemitus et concita cursu
fertur et e campis incipit, Henna, tuis. 70
inde puellaris nacta est vestigia plantae
et pressam noto pondere vidit humum.
forsitan illa dies erroris summa fuisset,
si non turbassent signa reperta sues.
quacumque ingreditur, miseris loca cuncta querelis 75
implet, ut amissum cum gemit ales Ityn.
perque vices modo „Persephone“, modo „filia!“ clamat:
clamat et alternis nomen utrumque ciet.
sed neque Persephone Cererem nec filia matrem
audit et alternis nomen utrumque perit. 80
unaque, pastorem vidisset an arva colentem,
vox erat: „hac gressus ecqua puella tulit?“
iam color unus inest rebus tenebrisque teguntur
omnia; iam vigiles conticuere canes.
alta iacet vasti super ora Typhoëos Aetne, 85
cuius anhelatis ignibus ardet humus.
illic accendit geminas pro lampade pinus;
hinc Cereris sacris nunc quoque taeda datur.
est specus exesi structura pumicis asper,
non homini regio, non adeunda ferae; 90

quo simul ac venit, frenatos curribus angues
iungit et aequoreas sicca pererrat aquas.
effugit et Syrtes et te, Zanclaea Charybdis,
et vos, Nisaei, naufraga monstra, canes,
Hadriacumque patens late bimaremque Corinthum.
sic venit ad portus, Attica terra, tuos.

hic primum sedit gelido maestissima saxo:
illud Cecropidae nunc quoque triste vocant.
sub Iove duravit multis immota diebus
et lunae patiens et pluvialis aquae.

fors sua cuique loco est. quo nunc Cerialis Eleusin,
dicitur hoc Celei rura fuisse senis.

ille domum glandes excussaque mora rubetis
portat et arsuris arida ligna focis.

filia parva duas redigebat monte capellas,
et tener in cunis filius aeger erat.

„mater!“ ait virgo (mota est dea nomine matris)

„quid facis in solis incommitata locis?“

restitit et senior, quamvis onus urget, et orat
tecta suae subeat quantulacumque casae.

illa negat: simularat anum mitraque capillos
presserat; instanti talia dicta refert:

„sospes eas semperque parens! mihi filia rapta est.

heu, melior quanto sors tua sorte mea est!“

dixit, et ut lacrimae (neque enim lacrimare deorum est) 1
decidit in tepidos lucida gutta sinus.

fleat pariter molles animis virgoque senexque,
e quibus haec iusti verba fuere senis:

„sic tibi, quam raptam quereris, sit filia sospes.

surge nec exiguae despice tecta casae.“

cui dea „duc!“ inquit; „scisti, qua cogere posses“,

- seque levat saxo subsequiturque senem.
 dux comiti narrat, quam sit sibi filius aeger
 nec capiat somnos invigiletque malis.
 illa soporiferum, parvos initura penates, 125
 colligit agresti lene papaver humo.
 dum legit, oblito fertur gustasse palato
 longamque imprudens exsoluisse famem.
 quae quia principio posuit ieiunia noctis,
 tempus habent mystae sidera visa cibi. 130
 limen ut intravit, luctus videt omnia plena:
 iam spes in puero nulla salutis erat.
 matre salutata (mater Metanira vocatur)
 iungere dignata est os puerile suo.
 pallor abit subitasque vident in corpore vires: 135
 tantus caelesti venit ab ore vigor.
 tota domus laeta est, hoc est materque paterque
 nataque: tres illi tota fuere domus.
 mox epulas ponunt liquefacta coagula lacte
 pomaque et in ceris aurea mella suis. 140
 abstinet alma Ceres somnique papavera causas
 dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.
 noctis erat medium placidique silentia somni:
 Triptoleum gremio sustulit illa suo
 terque manu permulsit eum, tria carmina dixit, 145
 carmina mortali non referenda sono,
 inque foco corpus pueri vivente favilla
 obruit, humanum purget ut ignis onus.
 excutitur somno stulte pia mater et amens
 „quid facis?“ exclamat membraque ab igne rapit. 150
 cui dea „dum non es,“ dixit „scelerata fuisti:
 irrita materno sunt mea dona metu.

- iste quidem mortalis erit, sed primus arabit
 et seret et culta praemia tollet humo.“
- dixit et egrediens nubem trahit inque dracones 155
 transit et alifero tollitur axe Ceres.
- Sunion expositum Piraeaeque tuta recessu
 linquit et in dextrum quae iacet ora latus.
- perque urbes Asiae longum petit Hellespontum
 diversumque locis alta pererrat iter. 160
- errat et in caelo liquidique immunia ponti
 adloquitur gelido proxima signa polo.
- „Parrhasides stellae (namque omnia nosse potestis,
 aequoreas nunquam cum subeatis aquas)
- Persephonen natam miserae monstrate parenti!“ 165
 dixerat. huic Helice talia verba refert:
- „crimine nox vacua est. Solem de virgine rapta
 consule, qui late facta diurna videt.“
- Sol aditus „quam quaeris,“ ait „ne vana labores,
 nupta Iovis fratri tertia regna tenet.“ 170
- questa diu secum sic est adfata Tonantem,
 maximaque in vultu signa dolentis erant:
- „orbe pererrato sola est iniuria facti
 cognita; commissi praemia raptor habet.
- at neque Persephone digna est praedone marito, 175
 nec gener hoc nobis more parandus erat.
- quid gravius victore Gyge captiva tulissem,
 quam nunc te caeli sceptrata tenente tuli?
- verum impune ferat, nos haec patiemur inultae:
 reddat et emendet facta priora novis.“ 180
- Iuppiter hanc lenit factumque excusat amore,
 „nec gener est nobis ille pudendus“ ait.
- „non ego nobilior; posita est mihi regia caelo:

possidet alter aquas, alter inane Chaos.
 sed si forte tibi non est mutabile pectus 185
 statque semel iuncti rumpere vincla tori:
 hoc quoque temptemus, siquidem ieiuna remansit;
 si minus, inferni coniugis uxor erit.“
 Tartara iussus adit sumptis caducifer alis
 speque redit citius visaque certa refert. 190
 „rapta tribus“ dixit „solvit ieiunia granis,
 Punica quae lento cortice poma tegunt.“
 haud secus indoluit, quam si modo rapta fuisset,
 maesta parens; longa vixque refecta mora est
 atque ita „nec nobis caelum est habitabile“ dixit: 195
 „Taenaria recipi me quoque valle iube.“
 et factura fuit, pactus nisi Iuppiter esset,
 bis tribus ut caelo mensibus illa foret.
 tum demum vultumque Ceres animumque recepit
 imposuitque suae spiceaserta comae: 200
 largaque provenit cessatis messis in arvis
 et vix congestas area cepit opes.
 alba decent Cererem: vestes Cerialibus albas
 sumite. nunc pulli velleris usus abest.

20. A. d. XI. Kal. Mai. Fabula de Roma condita
 et de Remi interitu.

Iam luerat poenas frater Numitoris et omne
 pastorum gemino sub duce vulgus erat.
 contrahere agrestes et moenia ponere utrique
 convenit: ambigitur, moenia ponat uter.
 „nil opus est“ dixit „certamine“ Romulus „ullo: 5

magna fides avium est; experiamur aves!“
 res placet. alter adit nemorosi saxa Palati,
 alter Aventinum mane cacumen init.
 10 sex Remus, hic volucres bis sex videt ordine; pacto
 statur et arbitrium Romulus urbis habet.
 apta dies legitur, qua moenia signet aratro.
 sacra Palis suberant: inde movetur opus.
 fossa fit ad solidum, fruges iaciuntur in ima
 et de vicino terra petita solo.
 15 fossa repletur humo plenaque imponitur ara
 et novus accenso fungitur igne focus.
 inde premens stivam designat moenia sulco:
 alba iugum niveo cum bove vacca tulit.
 20 vox fuit haec regis: „condenti, Iuppiter, urbem,
 et genitor Mavors Vestaque mater, ades!
 quosque pium est adhibere deos, advertite cuncti!
 auspibus vobis hoc mihi surgat opus.
 longa sit huic aetas dominaeque potentia terrae,
 sitque sub hac oriens occiduusque dies.“
 25 ille precabatur: tonitru dedit omina laevo
 Iuppiter et laevo fulmina missa polo.
 augurio laeti iaciunt fundamina cives
 et novus exiguo tempore murus erat.
 hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat,
 „sint“ que, „Celer, curae“ dixerat „ista tuae. 30
 neve quis aut muros aut factam vomere fossam
 transeat, audentem talia dede neci.“
 quod Remus ignorans humiles contemnere muros
 coepit et „his populus“ dicere „tutus erit?“
 nec mora, transiluit. rutro Celer occupat ausum: 35
 ille premit duram sanguinolentus humum.

haec ubi rex didicit, lacrimas introrsus obortas
 devorat et clausum pectore vulnus habet.
 flere palam non vult exemplaue fortia servat
 „sic“ que „meos muros transeat hostis“ ait. 40
 dat tamen exsequias nec iam suspendere fletum
 sustinet et pietas dissimulata patet.
 osculaque applicuit posito suprema feretro
 atque ait: invito frater adempte, vale!“
 arsuosque artus unxit; fecere, quod ille, 45
 Faustulus et maestas Acca soluta comas.
 tum iuvenem nondum facti flevere Quirites:
 ultima plorato subdita flamma rogo est.
 urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset?)
 victorem terris impositura pedem. 50
 cuncta regas et sis magno sub Caesare semper:
 saepe etiam plures nominis huius habe;
 et quotiens steteris domito sublimis in orbe,
 omnia sint umeris inferiora tuis.

21. Mensis Maius unde ceperit nomen.

Quaeritis, unde putem Maio data nomina mensi?
 non satis est liquido cognita causa mihi.
 ut stat et incertus, qua sit sibi, nescit, eundum,
 cum videt ex omni parte viator iter:
 sic, quia posse datur diversas reddere causas, 5
 qua ferar, ignoro, copiaque ipsa nocet.
 dicite, quae fontes Aganippidos Hippocrenes,
 grata Medusaei signa tenetis equi!
 dissensere deae. quarum Polyhymnia coepit

prima (silent aliae dictaque mente notant): 10
 „post chaos, ut primum data sunt tria corpora mundo,
 inque novas species omne recessit opus,
 pondere terra suo subsedit et aequora traxit:
 at caelum levitas in loca summa tulit.
 Sol quoque cum stellis nulla gravitate retentus 15
 et vos, Lunares, exsiluistis, equi.
 sed neque Terra diu Caelo, nec cetera Phoebos
 sidera cedebant: par erat omnis honos.
 saepe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenebas,
 ausus de media plebe sedere deus, 20
 et latus Oceano quis iam deus advena iunxit,
 Tethys extremo saepe recepta loco est:
 donec Honor placidoque decens Reverentia vultu
 corpora legitimis imposuere toris.
 hinc sata Maiestas, quae mundum temperat omnem; 25
 quaque die partu est edita, magna fuit.
 nec mora: consedit medio sublimis Olympo
 aurea, purpureo conspicienda sinu.
 consedere simul Pudor et Metus. omne videres
 numen ad hanc cultus composuisse suos. 30
 protinus intravit mentes suspectus honorum:
 fit pretium dignis, nec sibi quisque placet.
 hic status in caelo multos permansit in annos,
 dum senior fati excidit arce deus.
 terra feros partus, immania monstra, Gigantas 35
 edidit ausuros in Iovis ire domum.
 mille manus illis dedit et pro cruribus angues
 atque ait: 'in magnos arma movete deos!'
 exstruere hi montes ad sidera summa parabant
 et magnum bello sollicitare Iovem 40

fulmina de caeli iaculatus Iuppiter arce
 vertit in auctores pondera vasta suos.
 his bene Maiestas armis defensa deorum
 restat et ex illo tempore culta manet.
 adsidet inde Iovi, Iovis est fidissima custos 45
 et praestat sine vi scepra timenda Iovi.
 venit et in terras: coluerunt Romulus illam
 et Numa; mox alii, tempore quisque suo.
 illa patres in honore pio matresque tuetur,
 illa comes pueris virginibusque venit; 50
 illa datos fasces commendat eburque curule,
 illa coronatis alta triumphat equis.
 finierat voces Polyhymnia. dicta probarunt
 Clioque et curvae scita Thalia lyrae.
 excipit Uranie (fecere silentia cunctae, 55
 et vox audiri nulla nisi illa potest):
 „magna fuit quondam capitis reverentia cani
 inque suo pretio ruga senilis erat.
 Martis opus iuvenes animosaque bella gerebant
 et pro dis aderant in statione suis: 60
 viribus illa minor nec habendis utilis armis
 consilio patriae saepe ferebat opem.
 nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
 nomen et aetatis mite senatus erat.
 iura dabat populo senior finitaque certis 65
 legibus est aetas, unde petatur honor.
 et medius iuvenum, non indignantibus ipsis,
 ibat et interior, si comes unus erat.
 verba quis auderet coram sene digna rubore
 dicere? censuram longa senecta dabat. 70
 Romulus hoc vidit selectaque pectora patres

dixit: ad hos urbis summa relata novae.
 hinc sua maiores tribuisse vocabula Maio
 tangor et aetati consuluisse suae.
 nec leve propositi pignus successor honoris 75
 Iunius, a iuvenum nomine dictus, habet.
 tunc sic, neglectos hedera redimita capillos,
 prima sui coepit Calliopea chori:
 „duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,
 qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis. 80
 hinc sata Pleione cum caelifero Atlante
 iungitur, ut fama est, Pleiadasque parit.
 quarum Maia suas forma superasse sorores
 traditur et summo iuncta fuisse Iovi.
 haec enixa iugo cupressiferae Cyllenes, 85
 aetherium volucris qui pede carpit iter.
 Arcades hunc Ladonque rapax et Maenalus ingens
 rite colunt, luna credita terra prior.
 exsul ab Arcadia Latios Euander in agros
 venerat impositos attuleratque deos. 90
 hic ubi nunc Roma est, orbis caput, arbor et herbae
 et paucae pecudes et casa rara fuit.
 quo postquam ventum est, ‘consistite!’ praescia mater
 ‘nam locus imperii rus erit istud’ ait.
 et matri et vati paret Nonacrius heros 95
 inque peregrina constitit hospes humo.
 sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
 has docuit gentes alipedisque dei.
 semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis,
 cum lustrant celebres vellera secta vias. 100
 at tu materno donasti nomine mensem,
 inventor curvae. furibus apte. fidis.

nec pietas haec prima tua est: septena putaris,

Pleïadum numerum, fila dedisse Iyrae.“

haec quoque desierat: laudata est voce sororum. 105

quid faciam? turbae pars habet omnis idem.

gratia Pieridum nobis aequaliter adsit,

nullaque laudetur plusve minusve mihi.

---

22. Kal. Mai. De Capella inter astra relata.

√ Ab Iove surgat opus. prima mihi nocte videnda

√ stella est in cunas officiosa Iovis.

√ nascitur Oleniae signum pluviale Capellae:

illa dati caelum praemia lactis habet.

√ Naïs Amalthea, Cretaea nobilis Ida, 5

dicitur in silvis occuluisse Iovem.

huic fuit haedorum mater formosa duorum,

inter Dictaeos conspicienda greges,

cornibus aëriis atque in sua terga recurvis,

ubere, quod nutrix posset habere Iovis. 10

lac dabat illa deo; sed fregit in arbore cornu

truncaque dimidia parte decoris erat.

sustulit hoc nymphe cinxitque recentibus herbis

et plenum pomis ad Iovis ora tulit.

ille ubi res caeli tenuit solioque paterno 15

sedit et invicto nil Iove maius erat,

sidera nutricem, nutricis fertile cornu

fecit: quod dominae nunc quoque nomen habet.

23. A. d. V. Non. Mai. De Chirone in caelum
transposito.

Nocte minus quarta promet sua sidera Chiron
semivir et flavi corpore mixtus equi.

Pelion Haemoniae mons est obversus in austros:
summa virent pinu, cetera quercus habet.

Phillyrides tenuit; saxo stant antra vetusto, 5
quae iustum memorant incoluisse senem.

ille manus olim missuras Hectora leto
creditur in lyricis detinuisse modis.

venerat Alcides exhausta parte laborum,
iussaque restabant ultima paene viro. 10

stare simul casu Troiae duo fata videres:

hinc puer Aeacides, hinc Iove natus erat.

excipit hospitio iuvenem Philyreius heros
et causam adventus hic rogat, ille docet.

perspicit interea clavam spoliumque leonis 15

„vir“ que ait „his armis, armaque digna viro!“

nec se, quin horrens auderent tangere saetis
vellus, Achilleae continuere manus.

dumque senex tractat squalentia tela venenis,
excidit et laevo fixa sagitta pede est. 20

ingemuit Chiron traxitque e corpore ferrum,
et gemit Alcides Haemoniusque puer.

ipse tamen lectas Pagasaeis collibus herbas
temperat et vana vulnere mulcet ope:

virus edax superabat opem penitusque recepta 25
ossibus et toto corpore pestis erat.

sanguine centauri Lernaee sanguis echidnae
mixtus ad auxilium tempora nulla dabat.

stabat, ut ante patrem, lacrimis perfusus Achilles:
 sic flendus Peleus, si moreretur, erat. 30
 saepe manus aegras manibus fingebat amicis:
 morum, quos fecit, praemia doctor habet.
 oscula saepe dedit, dixit quoque saepe iacenti:
 „vive, precor, nec me, care, relinque, pater!“
 nona dies aderat, cum tu, iustissime Chiron, 35
 bis septem stellis corpora cinctus eras.

24. A. d. VII. Id. Mai. Lemuria.

Hinc ubi protulerit formosa ter Hesperus ora,
 ter dederint Phoebos sidera victa locum,
 ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri.
 inferias tacitis manibus illa dabunt.
 annus erat brevior, nec adhuc pia februa norant, 5
 nec tu dux mensum, Iane biformis, eras:
 iam tamen extincto cineri sua dona ferebant
 compositique nepos busta piabat avi.
 mensis erat Maius, maiorum nomine dictus,
 qui partem prisca nunc quoque moris habet. 10
 nox ubi iam media est somnosque silentia praebent,
 et canis et variae conticuistis aves,
 ille memor veteris ritus timidusque deorum
 surgit (habent gemini vincula nulla pedes)
 signaque dat digitis medio cum pollice iunctis, 15
 occurrat tacito ne levis umbra sibi.
 cumque manus puras fontana perluit unda,
 vertitur et nigras accipit ante fabas
 aversusque iacit; sed dum iacit, „haec ego mitto,

his“ inquit „redimo meque meosque fabis!“ 20
 hoc novies dicit nec respicit; umbra putatur
 colligere et nullo terga vidente sequi.
 rursus aquam tangit Temesaeaque concrepat aera
 et rogat, ut tectis exeat umbra suis.
 cum dixit novies „manes exite paterni,“ 25
 respicit et pure sacra peracta putat.
 dicta sit unde dies, quae nominis exstet origo,
 me fugit: ex aliquo est invenienda deo.
 Pliade nate, mone, virga venerande potenti!
 saepe tibi est Stygii regia visa Iovis. 30
 venit adoratus caducifer. accipe causam
 nominis: ex ipso est cognita causa deo.
 Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras,
 et male veloci iusta soluta Remo,
 Faustulus infelix et passis Acca capillis 35
 spargebant lacrimis ossa perusta suis.
 inde domum redeunt sub prima crepuscula maesti,
 utque erat, in duro procubuere toro.
 umbra cruenta Remi visa est adsistere lecto
 atque haec exiguo murmure verba loqui: 40
 „en ego dimidium vestri parsque altera voti,
 cernite, sim qualis, qui modo qualis eram!
 qui modo, si volucres habuissem regna iubentes,
 in populo potui maximus esse meo,
 nunc sum elapsa rogi flammis et inanis imago; 45
 haec est ex illo forma relicta Remo!
 heu ubi Mars pater est? si vos modo vera locuti,
 uberaque expositis ille ferina dedit.
 quem lupa servavit, manus hunc temeraria civis
 perdidit. o quanto mitior illa fuit! 50

saeve Celer, crudelem animam per vulnera reddas,
 utque ego sub terras sanguinolentus eas!
 noluit hoc frater: pietas aequalis in illo est.
 quod potuit, lacrimas manibus ille dedit.
 hunc vos per lacrimas, per vestra alimenta rogate, 55
 ut celebrem nostro signet honore diem.
 mandantem amplecti cupiunt et bracchia tendunt:
 lubrica prensantes effugit umbra manus.
 ut secum fugiens somnos abduxit imago,
 ad regem voces fratris uterque ferunt. 60
 Romulus obsequitur lucemque Remuria dicit
 illam, qua positis iusta feruntur avis.
 aspera mutata est in lenem tempore longo
 littera, quae toto nomine prima fuit.
 mox etiam Lemures animas dixere silentum. 65
 hic sensus verbi, vis ea vocis erat.
 fana tamen veteres illis clausere diebus,
 ut nunc ferali tempore operta vides.
 nec viduae taedis eadem nec virginis apta
 tempora: quae nupsit, non diuturna fuit. 70
 hac quoque de causa, si te proverbia tangunt,
 mense malas Maio nubere vulgus ait.
 sed tamen haec tria sunt sub eodem tempore festa
 inter se nulla continuata die.

---

25. De mensis Iunii vocis origine.

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas:
 quae placeant, positis omnibus ipse leges.
 facta canam. sed erunt, qui me finxisse loquantur

nullaque mortali numina visa putent.

est deus in nobis; agitante calescimus illo: 5

impetus hic sacrae semina mentis habet.

fas mihi praecipue vultus vidisse deorum,

vel quia sum vates, vel quia sacra cano.

est nemus arboribus densum, secretus ab omni
voce locus, si non obstreperetur aquis. 10

hic ego quaerebam, coepti quae mensis origo

esset, et in cura nominis huius eram.

ecce deas vidi, — non quas praeceptor arandi

viderat, Ascraeas cum sequeretur oves,

nec quas Priamides in aquosae vallibus Idae 15

contulit: ex illis sed tamen una fuit.

ex illis fuit una, sui germana mariti:

haec erat, agnovi, quae stat in arce Iovis.

horrueram tacitoque animum pallore fatebar.

tum dea, quos fecit, sustulit ipsa metus. 20

namque ait: „o vates, Romani conditor anni,

ause per exiguos magna referre modos,

ius tibi fecisti numen caeleste videndi,

cum placuit numeris condere festa tuis.

ne tamen ignores vulgique errore traharis: 25

Iunius a nostro nomine nomen habet.

est aliquid nupsisse Iovi, Iovis esse sororem:

fratre magis, dubito, glorier anne viro.

si genus adspicitur, Saturnum prima parentem

feci, Saturni sors ego prima fui. 30

a patre dicta meo quondam Saturnia Roma est:

haec illi a caelo proxima terra fuit.

si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis,

iunctaque Tarpeio sunt mea templa Iovi.

cur igitur regina vocor princepsque dearum? 33
 aurea cur dextrae sceptrae dedere meae?
 an facient mensem luces, Lucinaque ab illis
 dicar et a nullo nomina mense traham?
 tum me paeniteat posuisse fideliter iras
 in genus Electrae Dardaniumque domum. 40
 paeniteat, quod non foveo Carthaginis arces,
 cum mea sint illo currus et arma loco:
 paeniteat Sparten Argosque measque Mycenae
 et veterem Latio supposuisse Samon.
 adde senem Tatium Iunonicolasque Faliscos, 45
 quos ego Romanis succubuisse tuli.
 sed neque paeniteat, nec gens mihi carior ulla est:
 hic colar, hic teneam cum Iove templa meo.
 ipse mihi Mavors 'commendo moenia' dixit
 'haec tibi. tu pollens urbe nepotis eris.' 50
 dicta fides sequitur. centum celebramur in aris,
 nec levior quovis est mihi mensis honor.
 nec tamen hunc nobis tantummodo praestat honorem
 Roma: suburbani dant mihi munus idem.
 inspicere, quos habeat nemoralis Aricia fastos 55
 et populus Laurens Lanuviumque meum:
 est illic mensis Iunonius. inspicere Tibur
 et Praenestinae moenia sacra deae:
 Iunonale leges tempus. nec Romulus illas
 condidit. at nostri Roma nepotis erat." 60
 finierat Iuno. respeximus. Herculis uxor
 stabat et in vultu signa doloris erant.
 „non ego, si toto mater me cedere caelo
 iusserit, invita matre morabor“ ait.
 „nunc quoque non luctor de nomine temporis huius: 65

blandior et partes paene rogantis ago
 remque mei iuris malim tenuisse precando,
 et faveas causae forsitan ipse meae.
 aurea possedit socio Capitolia templo
 mater et, ut debet, cum Iove summa tenet. 70
 at decus omne mihi contingit origine mensis;
 unicus est, de quo sollicitamur, honor.
 quid grave, si titulum mensis, Romane, dedisti
 Herculis uxori, posteritasque memor?
 haec quoque terra aliquid debet mihi nomine magni 75
 coniugis: huc captas appulit ille boves.
 hic male defensus flammis et dote paterna
 Cacus Aventinam sanguine tinxit humum.
 ad propiora vocor. populum digessit ab annis
 Romulus in partes distribuitque duas. 80
 haec dare consilium, pugnare paratior illa est:
 haec aetas bellum suadet, at illa gerit.
 sic statuit mensesque nota secevit eadem.
 Iunius est iuvenum: qui fuit ante, senum.“
 dixit. et in litem studio certaminis issent, 85
 atque ira pietas dissimulata foret:
 venit Apollinea longas Concordia lauro
 nexa comas, placidi numen opusque ducis.
 haec ubi narravit Tatium fortemque Quirinum
 binaque cum populis regna coisse suis, 90
 et lare communi soceros generosque receptos,
 „his nomen iunctis Iunius“ inquit „habet.“
 dicta triplex causa est. at vos ignoscite, divae:
 res est arbitrio non dirimenda meo.

26. De Iovis Pistoris ara in Capitolio.

Nomine quam pretio celebratior arce Tonantis,
 dicam, Pistoris quid velit ara Iovis.
 cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis,
 fecerat obsidio iam diuturna famem.

Iuppiter ad solium superis regale vocatis 5
 „incipel“ ait Marti; protinus ille refert:
 „scilicet ignotum est, quae sit fortuna meorum,
 et dolor hic animi voce querentis eget.
 si tamen, ut referam breviter mala iuncta pudori,
 exigis: Alpino Roma sub hoste iacet. 10
 haec est, cui fuerat promissa potentia rerum,
 Iuppiter? hanc terris impositurus eras?
 iamque suburbanos Etruscaque contudit arma,
 spes erat in cursu: nunc lare pulsa suo est!
 vidimus ornatos cerata per atria picta 15
 veste triumphales occubuisse senes.
 vidimus Iliacae transferri pignora Vestae
 sede. putant aliquos scilicet esse deos.
 at si respicerent, qua vos habitatis in arce,
 totque domos vestras obsidione premi, 20
 nil opis in cura scirent superesse deorum
 et data sollicita tura perire manu.
 atque utinam pugnae pateat locus! arma capessant
 et, si non poterunt exsuperare, cadant.
 nunc inopes victus ignavaque fata timentes 25
 monte suo clausos barbara turba premit.“
 tunc Venus et lituo pulcher trabeaque Quirinus
 Vestaque pro Latio multa locuta suo est.
 „publica“ respondit „cura est pro moenibus istis,“

- Iuppiter „et poenas Gallia victa dabit. 30
 tu modo, quae desunt fruges, superesse putentur,
 effice, nec sedes desere, Vesta, tuas,
 quodcumque est solidae Cereris; cava machina frangat
 mollitamque manu duret in igne focus.“
 iusserat; et fratris virgo Saturnia iussis 35
 adnuit, et mediae tempora noctis erant.
 iam ducibus somnum dederat labor. increpat illos
 Iuppiter et sacro, quid velit, ore docet:
 „surgite et in medios de summis arcibus hostes
 mittite, quam minime tradere vultis, opem!“ 40
 somnus abit, quaeruntque novis ambagibus acti,
 tradere quam nolint et iubeantur opem.
 esse Ceres visa est; iaciunt Cerialia dona:
 iacta super galeas scutaque longa sonant.
 posse fame vinci spes excidit. hoste repulso 45
 candida Pistori ponitur ara Iovi.

27. L. Caec. Metellus pont. max. Palladium ex
 incendio eripit. (241 a. Chr.)

Moenia Dardanides nuper nova fecerat Ilus
 (Ilus adhuc Asiae dives habebat opes):
 creditur armiferae signum caeleste Minervae
 urbis in Iliacae desiluisse iuga.
 cura videre fuit: vidi templumque locumque.
 hoc superest illic: Pallada Roma tenet.
 consulitur Smintheus lucoque obscurus opaco
 hos non mentito reddidit ore sonos:
 „aetheriam servate deam, servabitis urbem:

imperium secum transferet illa loci.“ 10
 servat et inclusam summa tenet Ilus in arce,
 curaque ad heredem Laomedonta redit.
 sub Priamo servata parum; sic ipsa volebat,
 ex quo iudicio forma revicta sua est.
 seu genus Adrasti, seu furtis aptus Ulixes, 15
 seu pius Aeneas (eripuisse ferunt),
 auctor in incerto: res est Romana, tuetur
 Vesta, quod adsiduo lumine cuncta videt.
 heu quantum timere patres, quo tempore Vesta
 arsit et est tectis obruta paene suis! 20
 flagrabant sancti sceleratis ignibus ignes,
 mixtaque erat flammae flamma profana piae.
 attonitae flebant demisso crine ministrae:
 abstulerat vires corporis ipse timor.
 provolat in medium et magna „succurrite!“ voce, 25
 „non est auxilium flere“ Metellus ait.
 „pignora virgineis fatalia tollite palmis!
 non ea sunt voto, sed rapienda manu!
 me miserum! dubitatis?“ ait; dubitare videbat
 et pavidas posito procubuisse genu. 30
haurit aquas tollensque manus „ignoscite,“ dixit
 „sacra! vir intrabo non adeunda viro.
 si scelus est, in me commissi poena redundet:
 sit capitis damno Roma soluta mei.“
 dixit et irrupit; factum dea rapta probavit 35
 pontificisque sui munere tuta fuit.

myras
myras 219
III.

EX LIBRIS TRISTIUM.

1. Ad primum Tristium librum Romam mittendum.

Parve (nec invideo) sine me, liber, ibis in urbem:

ei mihi, quod domino non licet ire tuo!

vade, sed incultus, qualem decet exulis esse:

infelix habitum temporis huius habe.

nec te purpureo velent vaccinia fuco: 5

non est conveniens luctibus ille color;

nec titulus minio, nec cedro charta notetur,

candida nec nigra cornua fronte geras.

felices ornent haec instrumenta libellos:

fortunae memorem te decet esse meae. 10

nec fragili geminae poliantur pumice frontes,

hirsutus passis ut videare comis.

neve liturarum pudeat: qui viderit illas,

de lacrimis factas sentiat esse meis. *hust.*

vade, liber, verbisque meis loca grata saluta: 15

contingam certe, quo licet, illa pede.

siquis, ut in populo, nostri non immemor illic,

siquis, qui, quid agam, forte requiret, erit.

vivere me dices, salvum tamen esse negabis;
 id quoque, quod vivam, munus habere dei.
 atque ita tu tacitus quaerenti plura legendus,
 ne, quod non opus est, forte loquare, cave.
 protinus admonitus repetet mea crimina lector,
 et peragar populi publicus ore reus.

tu cave defendas, quamvis mordebere dictis:
 causa patrocínio non bona peior erit.

invenies aliquem, qui me suspiret ademptum
 carmina nec siccis perlegat ista genis
 et tacitus secum, ne quis malus audiat, optet,
 sit mea lenito Caesare poena levis:

nos quoque, quisquis erit, ne sit miser ille, precamur,
 placatos misero qui volet esse deos.

quaeque volet, rata sint, ablataque principis ira
 sedibus in patriis det mihi posse mori.

ut peragas mandata, liber, culpabere forsán
 ingeniique minor laude ferere mei.

iudicis officium est, ut res, ita tempora rerum
 quaerere: quaesito tempore tutus eris.

carmina proveniunt animo deducta sereno:
 nubila sunt subitis tempora nostra malis.

carmina secessum scribentis et otia quaerunt:
 me mare, me venti, me fera iactat hiems.

carminibus metus omnis obest: ego perditus ensem
 haesurum iugulo iam puto iamque meo.

haec quoque quod facio, iudex mirabitur aequus
 scriptaque cum venia qualiacumque leget.

da mihi Maeoniden et tot circumice casus:
 ingenium tantis excidet omne malis.

denique securus famae, liber, ire memento,

nec tibi sit lecto displicuisse melior. 50
 non ita se praebet nobis fortuna secundam,
 ut tibi sit ratio laudis habenda tuae.
 donec eram sospes, tituli tangebar amore
 quaerendique mihi nominis ardor erat.
 carmina nunc si non studiumque, quod obfuit, odi, 55
 sit satis: ingenio sic fuga parta meo.
 tu tamen i pro me, tu, cui licet, adspice Romam:
 di facerent, possem nunc meus esse liber!
 nec te, quod venias magnam peregrinus in urbem,
 ignotum populo posse venire puta. 60
 ut titulo careas, ipso noscere colore;
 dissimulare velis, te liquet esse meum.
 clam tamen intrato, ne te mea carmina laedant:
 non sunt, ut quondam plena favoris erant.
 si quis erit, qui te, quia sis meus, esse legendum 65
 non putet, e gremio reiciatque suo:
 „inspice“ dic „titulum: non sum praeceptor amoris;
 quas meruit, poenas iam dedit illud opus.“
 forsitan expectes, an in alta palatia missum
 scandere te iubeam Caesareamque domum? 70
 ignoscant augusta mihi loca dique locorum:
 venit in hoc illa fulmen ab arce caput.
 esse quidem memini mitissima sedibus illis
 numina; sed timeo, qui nocuere, deos.
 terretur minimo pennae stridore columba, 75
 unguibus, accipiter, saucia facta tuis.
 nec procul a stabulis audet discedere, si qua
 excussa est avidi dentibus agna lupi.
 vitaret caelum Phaëthon, si viveret, et quos
 optarat stulte, tangere nollet equos. 80

me quoque, quae sensi, fateor Iovis arma timere;
 me reor infesto, cum tonat, igne peti
 quicumque Argolica de classe Capherea fugit,
 semper ab Euboicis vela retorquet aquis. 85
 et mea cumba semel vasta percussa procella
 illum, quo laesa est, horret adire locum.
 ergo cave, liber, et timida circumspice mente,
 et satis a media sit tibi plebe legi.
 dum petit infirmis nimium sublimia pennis
 Icarus, aequoreis nomina fecit aquis. 90
 difficile est tamen hinc, remis utaris an aura,
 dicere. consilium resque locusque dabunt.
 si poteris vacuo tradi, si cuncta videbis
 mitia, si vires fregerit ira suas:
 siquis erit, qui te dubitantem et adire timentem 95
 tradat et ante tamen pauca loquatur: adi.
 lucē bona dominoque tuo felicior ipso
 pervenias illuc et mala nostra leves.
 namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
 solus Achilleo tollere more potest. 100
 tantum ne noceas, dum vis prodesse, videto:
 nam spes est animi nostra timore minor.
 quaeque quiescebat, ne mota resaeviat ira,
 et poenae tu sis altera causa, cave.
 cum tamen in nostrum fueris penetrabile receptus 105
 contigerisque tuam, scrinia curva, domum:
 adspicies illic positos ex ordine fratres,
 quos studium cunctos evigilavit idem.
 cetera turba palam titulos ostendet apertos
 et sua detecta nomina fronte geret. 110
 tres procul obscura latitantes parte videbis,

ei, quia, quod nemo nescit, amare docent.
 hos tu vel fugias vel, si satis oris habebis,
 Oedipodas facito Telegonosque voces.
 sunt quoque mutatae ter quinque volumina formae, 115
 nuper ab exsequiis carmina rapta meis.
 his mando dicas inter mutata referri
 fortunae vultum corpora posse meae.
 namque ea dissimilis subito est effecta priori
 flendaque nunc, aliquo tempore laeta fuit. 120
 plura quidem mandare tibi, si quaeris, habebam:
 sed vereor tardae causa fuisse viae.
 et si, quae subeunt, tecum, liber, omnia ferres,
 sarcina lato magna futurus eras.
 longa via est, propera! nobis habitabitur orbis 125
 ultimus, a terra terra remota mea.

2. De Ovidii navigatione horrida.

Di maris et caeli, (quid enim nisi vota supersunt?)
 solvere quassatae parcite membra ratis,
 neve, precor, magni subscribite Caesaris irae!
 saepe premente deo fert deus alter opem.
 Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo; 5
 aequa Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.
 oderat Aenean propior Saturnia Turno;
 ille tamen Veneris numine tutus erat.
 saepe ferox cautum petiit Neptunus Ulixen,
 eripuit patruo saepe Minerva suo. 10
 et nobis aliquod, quamvis distamus ab illis,
 quis vetat irato numen adesse deo?

verba miser frustra non proficientia perdo.
ipsa graves spargunt ora loquentis aquae,
terribilisque notus iactat mea dicta precesque, 15
ad quos mittuntur, non sinit ire, deos.
ergo idem venti, ne causa laedar in una,
velaque nescio quo votaue nostra ferunt.
me miserum, quanti montes volvuntur aquarum!
iam iam tacturos sidera summa putes. 20
quantae diducto subsidunt aequore valles!
iam iam tacturas Tartara nigra putes.
quocumque adspicio, nihil est nisi pontus et aër,
fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax.
inter utrumque fremunt immani murmure venti: 25
nescit, cui domino pareat, unda maris.
nam modo purpureo vires capit eurus ab ortu,
nunc zephyrus sero vespere missus adest,
nunc sicca gelidus boreas bacchatur ab arcto,
nunc notus adversa proelia fronte gerit. 30
rector in incerto est nec quid fugiatve petatve
invenit: ambiguis ars stupet ipsa malis.
scilicet occidimus nec spes est ulla salutis,
dumque loquor, vultus obruit unda meos.
opprimet hanc animam fluctus frustraue precanti 35
ore necaturas accipiemus aquas.
at pia nil aliud quam me dolet exsule coniunx:
hoc unum nostri scitque gemitque mali.
nescit in immenso iactari corpora ponto,
nescit agi ventis, nescit adesse necem. 40
di bene, quod non sum mecum conscendere passus,
ne mihi mors misero bis patienda foret!
at nunc ut peream, quoniam caret illa periclo,

dimidia certe parte superstes ero.
 ei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma! 45
 quantus ab aethereo personat axe fragor!
 nec levius tabulae laterum feriuntur ab undis,
 quam grave ballistae moenia pulsat onus.
 qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes:
 posterior nono est undecimoque prior. 50
 nec letum timeo: genus est miserabile leti.
 demite naufragium: mors mihi munus erit.
 est aliquid, fatove suo ferrove cadentem
 in solida moriens ponere corpus humo
 et mandare suis aliqua aut sperare sepulcrum 55
 et non aequoreis piscibus esse cibum.
 fingite me dignum tali nece: non ego solus
 hic vehor. immeritos cur mea poena trahit?
 pro superi viridesque dei, quibus aequora curae,
 utraque iam vestras sistite turba minas: 60
 quamque dedit vitam mitissima Caesaris ira,
 hanc sinite infelix in loca iussa feram.
 si, quam commerui, poenam me pendere vultis:
 culpa mea est ipso iudice morte minor.
 mittere me Stygias si iam voluisset ad undas 65
 Caesar, in hoc vestra non eguisset ope.
 est illi nostri non invidiosa cruoris
 copia: quodque dedit, cum volet, ipse feret.
 vos modo, quos certe nullo, puto, crimine laesi,
 contenti nostris iam, precor, este malis! 70
 nec tamen, ut cuncti miserum servare velitis,
 quod periit, salvum nunc caput esse potest.
 ut mare considat ventisque ferentibus utar,
 ut mihi parcatis: non minus exsul ero.

non ego divitias avidus sine fine parandi 75
 latum mutandis mercibus aequor aro;
 non peto, quas quondam petii studiosus, Athenas,
 oppida non Asiae, non loca visa prius,
 non, ut Alexandri claram delatus ad urbem
 delicias videam, Nile iocose, tuas: 80
 quod faciles opto ventos, (quis credere possit?)
 Sarmatis est tellus, quam mea vela petunt.
 obligor, ut tangam laevi fera litora Ponti:
 quodque sit a patria tam fuga tarda, queror.
 nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas, 85
 exilem facio per mea vota viam.
 seu me diligitis, tantos compescite fluctus
 pronaque sint nostrae numina vestra rati;
 seu magis odistis, iussae me advertite terrae
 (supplicii pars est in regione mei): 90
 ferte, — quid hic facio? — rapidi mea carbasa venti!
 Ausonios fines cur mea vela volunt?
 noluit hoc Caesar: quid, quem fugat ille, tenetis?
 adspiciat vultus Pontica terra meos.
 et iubet, et merui: nec, quae damnaverit ipse, 95
 crimina defendi fasque piumque puto.
 si tamen acta deos nunquam mortalia fallunt,
 a culpa facinus scitis abesse mea.
 immo ita, si scitis, si me meus abstulit error:
 stultaque mens nobis, non scelerata fuit, 100
 quod licet et minimis, domui si favimus illi,
 si satis Augusti publica iussa mihi,
 hoc duce si dixi felicia saecula proque
 Caesare tura pius Caesaribusque dedi,
 si fuit hic animus nobis: ita parcite, divi! 105

gutta caret lapidei
 GADRI CARINA SELECTA

si minus, alta cadens obruat unda caput!
 fallor, an incipiunt gravidæ vanescere nubes,
 victaque mutati frangitur ira maris?
 non casus, sed vos sub condicione vocati,
 fallere quos non est, hanc mihi fertis opem. 110

3. De ultima, quam Ovidius Romæ transegit, nocte.

Cum subit illius tristissima noctis imago,
 qua mihi supremum tempus in urbe fuit,
 cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui,
 labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
 iam prope lux aderat, qua me discedere Caesar 5
 finibus extremae iusserat Ausoniae.
 nec spatium fuerat nec mens satis apta parandi:
 torpuerant longa pectora nostra mora.
 non mihi servorum, comites non cura legendi,
 non aptae profugo vestis opisve fuit. 10
 non aliter stupui, quam qui Iovis ignibus ictus
 vivit et est vitae nescius ipse suae.
 ut tamen hanc animi nubem dolor ipse removit
 et tandem sensus convaluere mei,
 adloquor extremum maestos abiturus amicos, 15
 qui modo de multis unus et alter erant.
 uxor amans flentem flens acrius ipsa tenebat,
 imbre per indignas usque cadente genas.
 nata procul Libycis aberat diversa sub oris
 nec poterat fati certior esse mei. 20
 quocumque adspiceres, luctus gemitusque sonabant
 formaque non taciti funeris intus erat.

femina virque meo, pueri quoque funere maerent,
 inque domo lacrimas angulus omnis habet.
 si licet exemplis in parvo grandibus uti: 25
 haec facies Troiae, cum caperetur, erat.
 iamque quiescebant voces hominumque canumque
 Lunaque nocturnos alta regebat equos.
 hanc ego suspiciens et ab hac Capitolia cernens,
 quae nostro frustra iuncta fuere lari, 30
 „numina vicinis habitantia sedibus“, inquam
 „iamque oculis nunquam templa videnda meis,
 dique relinquendi, quos urbs habet alta Quirini,
 este salutati tempus in omne mihi!
 et quamquam sero clipeum post vulnera sumo, 35
 attamen hanc odiis exonerate fugam
 caelestique viro, quis me deceperit error,
 dicite, pro culpa ne scelus esse putet.
 ut, quod vos scitis, poenae quoque sentiat auctor:
 placato possum non miser esse deo.“ 40
 hac prece adoravi superos ego, pluribus uxor,
 singultu medios impediante sonos.
 illa etiam ante Lares passis adstrata capillis
 contigit extinctos ore tremente focos
 multaque in adversos effudit verba Penates 45
 pro deplorato non valitura viro.
 iamque morae spatium nox praecipitata negabat
 versaque ab axe suo Parrhasis arctos erat.
 quid facerem? blando patriae retinebar amore;
 ultima sed iussae nox erat illa fugae. 50
 a! quotiens aliquo dixi properante: „quid urges?
 vel quo festines ire, vel unde, vide!“
 a! quotiens certam me sum mentitus habere

horam, propositae quae foret apta viae.
 ter limen tetigi, ter sum revocatus, et ipse 55
 indulgens animo pes mihi tardus erat.
 saepe 'vale' dicto rursus sum multa locutus
 et quasi discedens oscula summa dedi.
 saepe eadem mandata dedi meque ipse fefelli,
 respiciens oculis pignora cara meis. 60
 denique „quid propero? Scythia est, quo mittimur“, inquam
 „Roma relinquenda est: utraque iusta mora est.
 uxor in aeternum vivo mihi viva negatur,
 et domus et fidae dulcia membra domus, 65
 quosque ego dilexi fraterno more sodales,
 o mihi Thesea pectora iuncta fide!
 dum licet, amplectar: nunquam fortasse licebit
 amplius; in lucro est, quae datur hora mihi.“
 nec mora, sermonis verba imperfecta relinquo,
 complectens animo proxima quaeque meo. 70
 dum loquor et flemus, caelo nitidissimus alto,
 stella gravis nobis, Lucifer ortus erat.
 dividor haud aliter, quam si mea membra relinquam,
 et pars abrumpi corpore visa suo est.
 sic doluit Mettus tunc, cum in contraria versos 75
 ultores habuit proditionis equos.
 tum vero exoritur clamor gemitusque meorum
 et feriunt maestae pectora nuda manus.
 tum vero coniunx umeris abeuntis inhaerens
 miscuit haec lacrimis tristia verba meis: 80
 „non potes avelli; simul, a! simul ibimus“ inquit:
 „te sequar et coniunx exsulis exsul ero.
 et mihi facta via est et me capit ultima tellus:
 accedam profugae sarcina parva rati.

te iubet a patria discedere Caesaris ira, 85
 me pietas: pietas haec mihi Caesar erit.
 talia temptabat, sicut temptaverat ante,
 vixque dedit victas utilitate manus.
 egredior (sive illud erat sine funere ferri),
 squalidus immissis hirta per ora comis. 90
 illa dolore amens tenebris narratur obortis
 semianimis media procubuisse domo.
 utque resurrexit foedatis pulvere turpi
 crinibus et gelida membra levavit humo,
 se modo, desertos modo complorasse Penates, 95
 nomen et erepti saepe vocasse viri;
 nec gemuisse minus, quam si nataeve meumve
 vidisset structos corpus habere rogos;
 et voluisse mori, moriendo ponere sensus,
 respectuque tamen non periisse mei. 100
 vivat! et absentem (quoniam sic fata tulerunt)
 vivat et auxilio sublevet usque suo.

4. Vive tibi et fuge magna.

O mihi care quidem semper, sed tempore duro
 cognite, res postquam procubuere meae:
 usibus edocto si quicquam credis amico,
 vive tibi et longe nomina magna fuge.
 vive tibi, quantumque potes, praelustria vita: 5
 saevum praelustri fulmen ab igne venit.
 nam quamquam soli possunt prodesse potentes.
 non prosit potius, siquis obesse potest.
 effugit hibernas demissa antenna procellas,

lataque plus parvis vela timoris habent. 10
 adspicis, ut summa cortex levis innatet unda,
 cum grave nexa simul retia mergat onus?
 haec ego si monitor monitus prius ipse fuisset,
 in qua debebam, forsitan urbe forem.
 dum tecum vixi, dum me levis aura ferebat, 15
 haec mea per placidas cumba cucurrit aquas.
 qui cadit in plano (vix hoc tamen evenit ipsum),
 sic cadit, ut tacta surgere possit humo.
 at miser Elpenor tecto delapsus ab alto
 occurrit regi debilis umbra suo. 20
 quid fuit, ut tutas agitaret Daedalus alas,
 Icarus immensas nomine signet aquas?
 nempe quod hic alte, demissius ille volabat;
 nam pennas ambo non habuere suas.
 crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra 25
 fortunam debet quisque manere suam.
 non foret Eumedes orbus, si filius eius
 stultus Achilleos non adamasset equos;
 nec natum in flamma vidisset, in arbore natas.
 cepisset genitor si Phaëthonta Merops. 30
 tu quoque formida nimium sublimia semper
 propositique, precor, contrahe vela tui.
 nam pede inoffenso spatium decurrere vitae
 dignus es et fato candidiore frui.
 quae pro te ut voveam, miti pietate mereris 35
 haesuraque fide tempus in omne mihi.
 vidi ego te tali vultu mea fata gementem,
 qualem credibile est ore fuisse meo.
 nostra tuas vidi lacrimas super ora cadentes,
 tempore quas uno fidaque verba bibi. 40

nunc quoque summotum studio defendis amicum
 et mala vix ulla parte levanda levas.
 vive sine invidia mollesque inglorius annos
 exige, amicitias et tibi iunge pares

Nasonisque tui, quod adhuc non exsulat unum, 45
 nomen ama: Scythicus cetera Pontus habet. —
 proxima sideribus tellus Erymanthidos ursae
 me tenet, adstricto terra perusta gelu.

Bosphoros et Tanais superant Scythiaeque paludes 50
 vix satis et noti nomina pauca loci.
 ulterius nihil est nisi non habitabile frigus.
 heu quam vicina est ultima terra mihi!

at longe patria est, longe carissima coniunx,
 quicquid et haec nobis post duo dulce fuit.

sic tamen haec adsunt, ut, quae contingere non est 55
 corpore, sint animo cuncta videnda meo.
 ante oculos errant domus, urbs et forma locorum,
 acceduntque suis singula facta locis.

coniugis ante oculos, sicut praesentis, imago est;
 illa meos casus ingravat, illa levat: 60
 ingravat hoc, quod abest; levat hoc, quod praestat amorem
 impositumque sibi firma tuetur onus.

vos quoque pectoribus nostris haeretis, amici,
 dicere quos cupio nomine quemque suo.

sed timor officium cautus compescit, et ipsos 65
 in nostro poni carmine nolle puto.
 ante volebatis, gratique erat instar honoris
 versibus in nostris nomina vestra legi.

quod quoniam est anceps, intra mea pectora quinque
 adloquar et nulli causa timoris ero. 70
 nec meus indicio latitantes versus amicos

protrahit: occulte, siquis amabat, amet.
 scite tamen, quamvis longa regione remotus
 absim, vos animo semper adesse meo.
 et qua quisque potest, aliqua mala nostra levate, 75
 fidam proiecto neve negate manum.
 prospera sic maneat vobis fortuna, nec unquam
 contacti simili sorte rogetis idem.

5. De Tomorum nominis origine.

Hic quoque sunt igitur Graiae (quis crederet?) urbes
 inter inhumanae nomina barbariae?
 huc quoque Mileto missi venere coloni
 inque Getis Graias constituere domos?
 sed vetus huic nomen positaque antiquius urbe 5
 constat ab Absyrti caede fuisse loco.
 nam rate, quae cura pugnacis facta Minervae
 per non temptatas prima cucurrit aquas,
 impia desertum fugiens Medea parentem
 dicitur his remos applicuisse vadis. 10
 quem procul ut vidit tumulo speculator ab alto,
 „hospes,“ ait „nosco Colchide vela dari.“
 dum trepidant Minyae, dum solvitur aggere funis,
 dum sequitur celeres ancora tracta manus,
 conscia percussit meritorum pectora Colchis 15
 ausa atque ausura multa nefanda manu
 et, quamquam superest ingens audacia menti,
 pallor in attonitae virginis ore fuit.
 ergo ubi prospexit venientia vela, „tenemur,
 et pater est aliqua fraude morandus“ ait. 20

dum quid agat, quaerit, dum versat in omnia vultus,
ad fratrem casu lumina flexa tulit.

cuius ut oblata est praesentia, „vicimus“ inquit:

„hic mihi morte sua causa salutis erit.“

protinus ignari nec quicquam tale timentis

25

innocuum rigido perforat ense latus

atque ita divellit divulsaque membra per agros

dissipat in multis invenienda locis.

neu pater ignoret, scopulo proponit in alto

pallentesque manus sanguineumque caput,

30

ut genitor luctuque novo tardetur et, artus

dum legit extinctos, triste retardet iter.

inde Tomis dictus locus hic, quia fertur in illo

membra soror fratris consecuisse sui.

6. Describitur hiems Tomitana.

Siquis adhuc istic meminit Nasonis adepti

et superest sine me nomen in urbe meum,

suppositum stellis nunquam tangentibus aequor

me sciat in media vivere barbaria.

Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique Getaeque,

5

quae non ingenio nomina digna meo!

dum tamen aura tepet, medio defendimur Histro:

ille suis liquidus bella repellit aquis.

at cum tristis hiems squalentia protulit ora

terraque marmoreo est candida facta gelu,

10

dum vetat et boreas et nix habitare sub arcto,

tum liquet has gentes axe tremente premi.

nix iacet et iactam nec sol pluviaeve resolvunt,

indurat boreas perpetuamque facit.
 ergo ubi delieuit nondum prior, altera venit 15
 et solet in multis bima manere locis.
 tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
 aequet humo tures tectaque rapta ferat.
 pellibus et sutis arcent mala frigora braxis
 oraque de toto corpore sola patent. 20
 saepe sonant moti glacie pendente capilli
 et nitet inducto candida barba gelu.
 nudaque consistunt, formam servantia testae,
 vina, nec hausta meri, sed data frustra bibunt.
 quid loquar, ut vincti concresecant frigore rivi 25
 deque lacu fragiles effodiantur aquae?
 ipse, papyrifero qui non angustior amne
 miscetur vasto multa per ora freto,
 caeruleos ventis latices durantibus, Hister
 congelat et tectis in mare serpit aquis. 30
 quaque rates ierant, pedibus nunc itur et undas
 frigore concretas ungula pulsat equi:
 perque novos pontes, subter labentibus undis,
 ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
 vix equidem credar, sed cum sint praemia falsi 35
 nulla, ratam debet testis habere fidem:
 vidimus ingentem glacie consistere pontum,
 lubricaque immotas testa premebat aquas.
 nec vidisse sat est: durum calcavimus aequor,
 undaque non udo sub pede summa fuit. 40
 si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
 non foret angustae mors tua crimen aquae.
 tum neque se pandi possunt delphines in auras
 tollere: conantes dura coërcet hiems.

diaphanon

de aqua

68 d

et quamvis boreas iactatis insonet alis, 45
fluctus in obsesso gurgite nullus erit,
inclusaeque gelu stabunt ut marmora puppes,
nec poterit rigidas findere remus aquas.
vidimus in glacie pisces haerere ligatos, 50
sed pars ex illis tunc quoque viva fuit.
sive igitur nimii boreae vis saeva marinas
sive redundatas flumine cogit aquas:
protinus aequato siccis aquilonibus Histro
invehitur celeri barbarus hostis equo. 55
hostis equo pollens longeque volante sagitta
vicinam late depopulatur humum.
diffugiunt alii nullisque tuentibus agros
incustoditae diripiuntur opes,
ruris opes parvae, pecus et stridentia plaustra, 60
et quas divitias incola pauper habet.
pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
respiciens frustra rura laremque suum:
pars cadit hamatis misere confixa sagittis;
nam volucris ferro tinctile virus inest. 65
quae nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt,
et cremat insontes hostica flamma casas.
tunc quoque, cum pax est, trepidant formidine belli,
nec quisquam presso vomere sulcat humum.
aut videt aut metuit locus hic, quem non videt hostem: 70
cessat iners rigido terra relicta situ.
non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra,
nec cumulant altos fervida musta lacus.
adspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos:
heu loca felici non adeunda viro!

ergo tam late pateat cum maximus orbis, 75
haec est in poenam terra reperta meam!

7. In adversarium quendam improbum.

Quisquis es, insultes qui casibus, improbe, nostris
meque reum dempto fine cruentus agas,
natus es e scopulis, eductus lacte ferino,
et dicam silices pectus habere tuum.
quis gradus ulterior, quo se tua porrigat ira, 5
restat? quidve meis cernis abesse malis?
barbara me tellus et inhospita litora Ponti
cumque suo borea Maenalis ursa videt.
nulla mihi cum gente fera commercia linguae:
omnia solliciti sunt loca plena metus. 10
utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
cinctaque montanis ut pavet agna lupis,
sic ego belligeris a gentibus undique saeptus
terreor, hoste meum paene premente latus.
utque sit exiguum poenae, quod coniuge cara, 15
quod patria careo pignoribusque meis,
ut mala nulla feram nisi nudam Caesaris iram:
nuda parum nobis Caesaris ira mali est?
et tamen est aliquis, qui vulnera cruda retractet
solvat et in mores ora diserta meos? 20
in causa facili cuivis licet esse disertum,
et minimae vires frangere quassa valent:
subruere est arces et stantia moenia virtus:
quilibet ignavi praecipitata premunt.

- non sum ego, quod fueram: quid inanem proteris umbram? 25
 quid cinerem saxi bustaque nostra petis?
- Hector erat tunc, cum bello certabat: at idem
 vinctus ad Haemonios non erat Hector equos.
 me quoque, quem noras olim, non esse memento:
 ex illo superant haec simulacra viro. 30
- quid simulacra, ferox, dictis incessis amaris?
 parce, precor, manes sollicitare meos!
 omnia vera puta mea crimina, nil sit in illis,
 quod magis errorem quam scelus esse putes:
 pendimus en profugi — satia tua pectora! — poenas 35
 exsilioque graves exsiliique loco.
- carnifici fortuna potest mea flenda videri:
 et tamen est uno iudice mersa parum!
 saevior es tristi Busiride, saevior illo,
 qui falsum lento torruit igne bovem, 40
 quique bovem Siculo fertur donasse tyranno
 et dictis artes conciliasse suas:
- „munere in hoc, rex, est usus, sed imagine maior,
 nec sola est operis forma probanda mei.
 adspicis a dextra latus hoc adapertile tauri? 45
 huc tibi, quem perdes, coniciendus erit.
 protinus inclusum lentis carbonibus ure:
 mugiet et veri vox erit illa bovis.
 pro quibus inventis, ut munus munere penses,
 da, precor, ingenio praemia digna meo!“ 50
- dixerat. at Phalaris ‘poenae mirande repertor,
 ipse tuum princeps imbue’ dixit ‘opus!’
 nec mora, monstratis crudeliter ignibus ustus
 exhibuit geminos ore fremente sonos.
 quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque? 55

ad te, quisquis is es, nostra querela redit.
 utque sitim nostro possis explere cruore,
 quantaque vis, avido gaudia corde feras:
 tot mala sum fugiens tellure, tot aequore passus,
 te quoque ut auditis posse dolere putem. 60
 crede mihi, si sit nobis collatus Ulixes,
 Neptuni minor est, quam Iovis ira fuit.
 ergo quicumque es, rescindere crimina noli
 deque gravi duras vulnere tolle manus:
 utque meae famam tenuent obliviam culpae, 65
 facta cicatricem ducere nostra sine:
 humanaeque memor sortis, quae tollit eosdem
 et premit, incertas ipse verere vices!
 et quoniam, fieri quod nunquam posse putavi,
 est tibi de rebus maxima cura meis, 70
 non est, quod timeas: fortuna miserrima nostra est,
 omne trahit secum Caesaris ira malum.
 quod magis ut liqueat neve hoc ego fingere credar,
 ipse velim poenas experiare meas!

8. De veris Tomitani adventu.

Frigora iam zephyri minuunt annoque peracto
 longior intepuit ipsa Tomitis hiems;
 impositamque sibi qui non bene pertulit Hellen,
 tempora nocturnis aequa diurna facit.
 iam violas puerique legunt hilaesque puellae, 5
 rustica quas nullo terra serente vehit.
 prataque pubescunt variorum flore colorum,
indocilique loquax gutture vernata avis.

utque malae matris crimen deponat, hirundo
 sub trabibus cunas tectaque parva facit. 10
 herbaque, quae latuit Cerialibus obruta sulcis,
 excitat e tepida molle cacumen humo.
 quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur:
 nam procul a Getico litore vitis abest.
 quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus: 15
 nam procul a Geticis finibus arbor abest.
 otia nunc istic, iunctisque ex ordine ludis
 cedunt verbosi garrula bella fori.
lusus equis nunc est, levibus nunc luditur armis,
 nunc pila, nunc celeri vertitur orbe trochus; 20
 nunc ubi perfusa est oleo labente iuventus,
 defessos artus Virgine tingit aqua.
 scaena viget studiisque favor distantibus ardet,
 proque tribus resonant terna theatra foris.
 o quater, o quotiens non est numerare, beatum, 25
 non interdicta cui licet urbe frui!
 at mihi sentitur nix verno sole soluta,
 quaeque lacu duro non fodiuntur aquae:
 nec mare concrescit glacie, nec ut ante, per Histrum
 stridula Sauromates plaustra bubulcus agit. 30
 si tandem incipient aliquae huc adnare carinae
 hospitaque in Ponti litore puppis erit:
sedulus occurram nautae dictaque salute,
 quid veniat, quaeram, quisve quibusve locis.
 ille quidem mirum ni de regione propinqua 35
 non nisi vicinas tutus ararit aquas.
 rarus ab Italia tantum mare navita transit,
 litora rarus in haec portubus orba venit.
 sive tamen Graeca scierit sive ille Latina

voce loqui, certe gratior usus erit. 40
 fas quoque ab ore freti longaeque Propontidos undis
 huc aliquem certo vela dedisse noto.
 quisquis is est, memori rumorem voce referre
 et fieri famae parsque gradusque potest.
 is, precor, auditos possit narrare triumphos 45
 Caesaris et Latio reddita vota Iovi:
 te quoque bellatrix, tandem, Germania, magni
 triste caput pedibus supposuisse ducis.
 haec mihi qui referet, quae non vidisse dolebo,
 ille meae domui protinus hospes erit. 50
 ei mihi! iamne domus Scythico Nasonis in orbe est?
 iamque suum mihi dat pro lare terra locum?
 di facite, ut Caesar non hic penetrare domumque,
 hospitium poenae sed velit esse meae!

9. De Iphigenia narratiuncula.

Frigida me cohibent Euxini litora Ponti;
 dictus ab antiquis Axenus ille fuit:
 nam neque iactantur moderatis aequora ventis,
 nec placidos portus hospita navis adit.
 sunt circa gentes, quae praedam sanguine quaerunt: 5
 nec minus infida terra timetur aqua.
 illi, quos audis hominum gaudere cruore,
 paene sub eiusdem sideris axe iacent.
 nec procul a nobis locus est, ubi Taurica dira
 caede pharetratae spargitur ara deae. 10
 haec prius, ut memorant, non invidiosa nefandis
 nec cupienda bonis regna Thoantis erant.

hic pro supposita virgo Pelopeïa cerva
 sacra deae coluit qualiacumque suae.
 quo postquam, dubium pius an sceleratus, Orestes 15
 exactus furiis venerat ipse suis
 et comes exemplum veri Phoeceus amoris,
 qui duo corporibus, mentibus unus erant,
 protinus evincti tristem ducuntur ad aram,
 quae stabat geminas ante cruenta fores. 20
 nec tamen hunc sua mors nec mors sua terruit illum:
 alter ob alterius funera maestus erat.
 et iam constiterat stricto mucrone sacerdos,
 cinxerat et Graias barbara vitta comas,
 cum vice sermonis fratrem cognovit et illi 25
 pro nece complexus Iphigenia dedit.
 laeta deae signum crudelia sacra perosae
 transtulit ex illis in meliora locis.
 haec igitur regio, magni paene ultima mundi,
 quam fugere homines dique, propinqua mihi est: 30
 atque meam terram prope sunt funebria sacra,
 si modo Nasoni barbara terra sua est.
 o utinam venti, quibus est ablatas Orestes,
 placato referant et mea vela deo!

10. Ovidius de vita sua.

Ille ego, qui fuerim, tenerorum lusor amorum,
 quem legis, ut noris, accipe postéritéas!
 Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis,
 milia qui novies distat ab urbe decem.
 editus hinc ego sum, nec non ut tempora noris, 5

cum cecidit fato consul uterque pari. *agrestium*
 siquid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,
 non modo fortunae munere factus eques.
 nec stirps prima fui: genito sum fratre creatus,
 qui tribus ante quater mensibus ortus erat. 10
Lucifer amborum natalibus adfuit idem:
 una celebrata est per duo liba dies.
 haec est armiferae festis de quinque Minervae,
 quae fieri pugna prima cruenta solet.
 protinus excolimur teneri curaque parentis 15
 imus ad insignes urbis ab arte viros.
 frater ad eloquium viridi tendebat ab aevo,
 fortia verbosi natus ad arma fori. *ex*
 at mihi iam puero caelestia sacra placebant,
 inque suum furtim Musa trahebat opus. 20
 saepe pater dixit: „studium quid inutile temptas?
 Maeonides nullas ipse reliquit opes.“
 motus eram dictis totoque Helicone relicto
 scribere temptabam verba soluta, modis. *arco*
 sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos: 25
 quicquid temptabam scribere, versus erat.
 interea tacito passu labentibus annis
 liberior fratri sumpta mihi que toga est
 induiturque umeris cum lato purpura clavo:
 et studium nobis, quod fuit ante, manet. 30
 iamque decem vitae fratrem geminaverat annos,
cum perit, et coepi parte carere mei.
cepimus et tenerae primos aetatis honores,
 deque viris quondam pars tribus una fui.
curia restabat; clavi mensura coacta est: 35
 maius erat nostris viribus illud onus.

nec patiens corpus nec mens fuit apta labori,
sollicitaeque fugax ambitionis eram.

et petere Aoniae suadebant tuta sorores
 otia, iudicio semper amata meo.

temporis illius colui fovique poetas,
 quotque aderant vates, rebar adesse deos.

saepe suas volucres legit mihi grandior aevo,
 quaeque nocet serpens, quae iuvat herba, Macer.

saepe suos solitus recitare Propertius ignes,
 iure sodalicii qui mihi iunctus erat.

Ponticus heroo, Bassus quoque clarus iambis
 dulcia convictus membra fuere mei.

et tenuit nostras numerosus Horatius aures,
 dum ferit Ausonia carmina culta lyra.

Vergilium vidi tantum, nec amara Tibullo
 tempus amicitiae fata dedere meae.

successor fuit hic tibi, Galle, Propertius illi;
 quartus ab his serie temporis ipse fui.

utque ego maiores, sic me coluere minores,
 notaque non tarde facta Thalia mea est.

carmina cum primum populo iuvenalia legi,
 barba resecta mihi bisve semelve fuit.

moverat ingenium totam cantata per urbem
 nomine non vero dicta Corinna mihi.

multa quidem scripsi; sed quae vitiosa putavi,
emendaturis ignibus ipse dedi.

tunc quoque, cum fugerem, quaedam placitura cremavi,
 iratus studio carminibusque meis.

paene mihi puero nec digna nec utilis uxor
 est data, quae tempus per breve nupta fuit.

illi successit, quamvis sine crimine coniunx,

40

45

50

55

60

65

non tamen in nostro firma futura toro.
 ultima, quae mecum seros permansit in annos,
 sustinuit coniunx exsulis esse viri. 70
 filia me mea bis prima fecunda iuventa,
 sed non ex uno coniuge, fecit avum.
 et iam complerat genitor sua fata novemque
 addiderat lustris altera lustra novem.
 non aliter flevi, quam me fleturus ademptum 75
 ille fuit. matri proxima iusta tuli.
 felices ambo tempestiveque sepulti,
 ante diem poenae quod periere meae!
 me quoque felicem, quod non viventibus illis
 sum miser, et de me quod doluere nihil. 80
 si tamen extinctis aliquid nisi nomina restat
 et gracilis structos effugit umbra rogos,
 fama, parentales, si vos mea contigit, umbrae,
 et sunt in Stygio crimina nostra foro:
 scite, precor, causam (nec vos mihi fallere fas est) 85
 errorem iussae, non scelus esse fugae.
 manibus hoc satis est. ad vos, studiosa, revertor,
 pectora, qui vitae quaeritis acta meae.
 iam mihi canities pulsus melioribus annis
 venerat antiquas miscueratque comas, 90
 postque meos ortus Pisaea vinctus oliva
 abstulerat decies praemia victor equus:
 cum maris Euxini positos ad laeva Tomitas
 quaerere me laesi principis ira iubet.
 causa meae cunctis nimium quoque nota ruinae 95
 indicio non est testificanda meo
 quid referam comitumque nefas famulosque nocentes?
 ipsa multa tuli non leviora fuga.

indignata malis mens est succumbere seque
 praestitit invictam viribus usa suis. 100
 oblitusque mei ductaeque per otia vitae
 insolita cepi temporis arma manu. }
 totque tuli terra casus pelagoque, quod inter
 occultum stellae conspicuumque polum.
 tacta mihi tandem longis erroribus acto 105
 iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.
 hic ego finitimis quamvis circumsoner armis,
 tristia, quo possum, carmine fata levo.
 quod quamvis nemo est, cuius referatur ad aures,
 sic tamen absumo decipioque diem. 110
 ergo quod vivo durisque laboribus obsto,
 nec me sollicitae taedia lucis habent,
 gratia, Musa, tibi: nam tu solacia praebes,
 tu curae requies, tu medicina venis.
 tu dux et comes es, tu nos abducis ab Histro 115
 in medioque mihi das Helicone locum.
 tu mihi, quod rarum est, vivo sublime dedisti
 nomen, ab exsequiis quod dare fama solet.
 nec, qui detrectat praesentia, livor, iniquo
 ullum de nostris dente momordit opus. 120
 nam tulerint magnos cum saecula nostra poetas,
 non fuit ingenio fama maligna meo,
 cumque ego praeponam multos mihi, non minor illis
 dicor et in toto plurimus orbe legor.
 siquid habent igitur vatum praesagia veri, 125
 protinus ut moriar, non ero, terra, tuus.
 sive favore tuli, sive hanc ego carmine famam
 iure: tibi grates, candide lector, ago.

11. Die festo Bacchi, poetarum patroni.

Illa dies haec est, qua te celebrare poetae
 (si modo non fallunt tempora), Bacche, solent
 festaque odoratis innectunt tempora sertis
 et dicunt laudes ad tua vina tuas.
 inter quos, memini, dum me mea fata sinebant, 5
 non invisa tibi pars ego saepe fui,
 quem nunc suppositum stellis Cynosuridos ursae
 iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.
 quique prius mollem vacuumque laboribus egi
 in studiis vitam Pieridumque choro; 10
 nunc procul a patria Geticis circumsonor armis,
 multa prius pelago multaque passus humo.
 sive mihi casus sive hoc dedit ira deorum, 15
 nubila nascenti seu mihi Parca fuit:
 tu tamen e sacris hederæ cultoribus unum
 numine debueras sustinuisse tuo.
 an dominae fati quicquid cecinere sorores,
 omne sub arbitrio desinit esse dei?
 ipse quoque aetherias meritis invectus es arces,
 quo non exiguo facta labore via est. 20
 nec patria est habitata tibi, sed adusque nivosum
 Strymona venisti Marticolamque Geten
 Persidaque et lato spatiantem flumine Gangen,
 et quascumque bibit decolor Indus aquas.
 me quoque, si fas est exemplis ire deorum, 25
 ferrea sors vitae difficilisque premit.
 illo nec levius cecidi, quem magna locutum
 reppulit a Thebis Iuppiter igne suo.
 ut tamen audisti percussum fulmine vatem,

admonitu matris condoluisse potes: 30
 et potes adspiciens circum tua sacra poetas
 „nescio quis nostri“ dicere „cultor abest.“
 fer, bone Liber, opem. sic altera degravet ulmum
 vitis et incluso plena sit uva mero,
 sic tibi cum Bacchis Satyrorum gnava iuventus 35
 adsit et attonito non taceare sono,
 ossa bipenniferi sic sint male pressa Lycurgi,
 impia nec poena Pentheos umbra vacet,
 sic micet aeternum vicinaque sidera vincat
 coniugis in caelo clara corona tuae: 40
 huc ades et casus releves, pulcherrime, nostros,
 unum de numero me memor esse tuo!
 sunt dis inter se commercia: flectere tempta
 Caesareum numen numine, Bacche, tuo!
 vos quoque, consortes studii, pia turba, poetae, 45
 haec eadem sumpto quisque rogare mero!
 atque aliquis vestrum Nasonis nomine dicto
 deponat lacrimis pocula mixta suis
 admonitusque mei, cum circumspexerit omnes,
 dicat: „ubi est nostri pars modo Naso chori?“ 50
 idque ita, si vestrum merui candore favorem,
 nullaque iudicio littera laesa meo est;
 si, veterum digne veneror cum scripta virorum,
 proxima non illis esse minora reor.
 sic igitur dextro faciatis Apolline carmen: 55
 quod licet, inter vos nomen habete meum!

12. Ovidius uxori suae nominis immortalitatem
vaticinatur.

Quanta tibi dederim nostris monumenta libellis,
 o mihi me coniunx carior, ipsa vides.
 detrahat auctori multum fortuna, licebit:
 tu tamen ingenio clara ferere meo,
 dumque legar, pariter mecum tua fama legetur, 5
 nec potes in maestos omnis abire rogos.
 cumque viri casu possis miseranda videri,
 inuenies aliquas, quae, quod es, esse velint:
 quae te, nostrorum cum sis in parte malorum,
 felicem dicant inuideantque tibi. 10
 non ego divitias dando tibi plura dedissem:
 nil feret ad manes divitis umbra suos.
 perpetui fructum donavi nominis, idque,
 quo dare nil potui munere maius, habes.
 adde quod, ut rerum sola es tutela mearum, 15
 ad te non parvi venit honoris onus;
 quod nunquam vox est de te mea muta, tuique
 iudiciis debes esse superba viri.
 quae ne quis possit temeraria dicere, persta
 et pariter serva meque piamque fidem. 20
 nam tua, dum stetimus, turpi sine crimine mansit
 et tantum probitas irreprehensa fuit.
 area de nostra nunc est tibi facta ruina:
 conspicuum virtus hic tua ponat opus!
 esse bonam facile est, ubi, quod vetet esse, remotum est, 25
 et nihil officio nupta quod obstet habet.
 cum deus intonuit, non se subducere nimbo,
 id demum est pietas, id socialis amor.

rara quidem est virtus, quam non Fortuna gubernet,
 quae maneat stabili, cum fugit illa, pede. 30
 siqua tamen pretii sibi merces ipsa petiti
 inque parum laetis ardua rebus adest,
 ut tempus numeres, per saecula nulla tacetur,
 et loca mirantur, qua patet orbis iter.
 adspicis, ut longo teneat laudabilis aevo 35
 nomen inextinctum Penelopea fides?
 cernis, ut Admeti cantetur et Hectoris uxor
 ausaque in accensos Iphias ire rogos?
 ut vivat fama coniunx Phylaceïa, cuius
 Iliacam celeri vir pede pressit humum? 40
 morte nihil opus est pro me, sed amore fideque:
 non ex difficili fama petenda tibi est.
 nec te credideris, quia non facis, ista moneri:
 vela damus, quamvis remige puppis eat.
 qui monet, ut facias, quod iam facis, ille monendo 45
 laudat et hortatu comprobat acta suo.

IV.

EX PONTO EPISTULAE.

1. Rufino.

Hanc tibi Naso tuus mittit, Rufine, salutem:

qui miser est, ulli si suus esse potest.

reddita confusae nuper solacia menti

auxilium nostris spemque tulere malis.

utque Machaoniis Poeantius artibus heros

lenito medicam vulnere sensit opem,

sic ego mente iacens et acerbo saucius ictu

admonitu coepi fortior esse tuo:

et iam deficiens sic ad tua verba revixi,

ut solet infuso vena redire mero.

non tamen exhibuit tantas facundia vires,

ut mea sint dictis pectora sana tuis.

ut multum demas nostrae de gurgite curae,

non minus exhausto, quod superabit, erit.

tempore ducetur longo fortasse cicatrix;

horrent admotas vulnera cruda manus.

non est in medico semper, relevetur ut aeger:

interdum docta plus valet arte malum.
 cernis, ut e molli sanguis pulmone remissus
 ad Stygias certo limite ducat aquas. 20
 adferat ipse licet sacras Epidaurius herbas,
 sanabit nulla vulnera cordis ope.
 tollere nodosam nescit medicina podagram,
 nec formidatis auxiliatur aquis.
 cura quoque interdum nulla medicabilis arte est: 25
 aut, ut sit, longa est extenuanda mora.
 cum bene firmarunt animum praecepta iacentem
 sumptaque sunt nobis pectoris arma tui,
 rursus amor patriae ratione valentior omni,
 quod tua fecerunt scripta, retexit opus. 30
 sive pium vis hoc sive hoc muliebri vocari,
 confiteor misero molle cor esse mihi.
 non dubia est Ithaci prudentia: sed tamen optat
 fumum de patriis posse videre focus.
 nescio qua natale solum dulcedine cunctos 35
 ducit et immemores non sinit esse sui.
 quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
 huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.
 cum bene sit clausae cavea Pandione natae,
 nititur in silvas illa redire suas. 40
 adsuetos tauri saltus, adsueta leones
 (nec feritas illos impedit) antra petunt.
 tu tamen exsiliu morsus e pectore nostro
 fomentis speras cedere posse tuis.
 effice, vos ipsi ne tam mihi sitis amandi, 45
 talibus ut levius sit caruisse malum.
 at, puto, qua genitus fuero, tellure carenti
 in tamen humano contigit esse loco?

orbis in extremi iaceo desertus harenis,
 fert ubi perpetuas obruta terra nives. 50
 non ager hic pomum, non dulces educat uvas,
 non salices ripa, robora monte virent.
 neve fretum laudes terra magis: aequora semper
 ventorum rabie solibus orba tument.
 quocumque adspicias, campi cultore carentes 55
 vastaque, quae nemo vindicat, arva iacent.
 hostis adest dextra laevaue a parte timendus,
 vicinoque metu terret utrumque latus.
 altera Bistonias pars est sensura sarissas,
 altera Sarmatica spicula missa manu. 60
 i nunc et veterum nobis exempla virorum,
 qui forti casum mente tulere, refer:
 et grave magnanimi robur mirare Rutili
 non usi reditus condicione dati:
 Smyrna virum tenuit, non Pontus et hostica tellus, 65
 paene minus nullo Smyrna petenda loco.
 non doluit patria Cynicus procul esse Sinopeus:
 legit enim sedes, Attica terra, tuas.
 arma Neoclides qui Persica contudit armis,
 Argolica primam sensit in urbe fugam. 70
 pulsus Aristides patria Lacedaemona fugit,
 inter quas dubium, quae prior esset, erat.
 caede puer facta Patroclus Opunta reliquit
 Thessalicamque adiit, hospes Achilles, humum.
 exsul ab Haemonia Pirenida cessit ad undam, 75
 quo duce trabs Colcha sacra cucurrit aqua.
 liquit Agenorides Sidonia moenia Cadmus,
 poneret ut muros in meliore loco.
 venit ad Adrastum Tydeus Calydone fugatus,

et Teucrum Veneri grata recepit humus. 80
 quid referam veteres Romanae gentis, apud quos
 exsulibus tellus ultima Tibur erat?
 persequar ut cunctos, nulli datus omnibus aevis
 tam procul a patria est horridiorve locus.
 nec tamen infitior, si possint nostra coire 85
 vulnera, praeceptis posse coire tuis.
 sed vereor, ne me frustra servare labores,
 neu iuver admota perditus aeger ope.
 nec loquor haec, quia sit maior prudentia nobis,
 sed sum quam medico notior ipse mihi. 90
 ut tamen hoc ita sit, munus tua grande voluntas
 ad me pervenit consuliturque boni.

---

2. Severo.

A tibi dilecto missam Nasone salutem
 accipe, pars animae magna, Severe, meae.
 neve roga, quid agam; si persequar omnia, flebis,
 summa satis nostri si tibi nota mali.
 vivimus adsiduis expertes pacis in armis, 5
 dura pharetrato bella movente Geta.
 deque tot expulsis sum miles in exsule solus:
 tuta (neque invideo) cetera turba latet.
 quoque magis nostros venia dignere libellos,
 haec in procinctu carmina facta leges. 10
 stat vetus urbs, ripae vicina binominis Histri,
 moenibus et positu vix adeunda loci.
 Caspios Aegisos, de se si credimus ipsis,
 condidit et proprio nomine dixit opus.

hanc ferus, Odrysiis inopino Marte peremptis, 15
 cepit et in regem sustulit arma Getes.
 ille memor magni generis, virtute quod auget,
 protinus innumero milite cinctus adest.
 nec prius abscessit, merita quam caede nocentum
 audaces animos contuderat populi. 20
 at tibi, rex aevo, detur, fortissime nostro,
 semper honorata scepra tenere manu.
 teque, quod et praestat, (quid enim tibi plenius optem?)
 Martia cum magno Caesare Roma probet.
 sed memor unde abii, queror, o iucunde sodalis, 25
 accedant nostris saeva quod arma malis.
 ut careo vobis, Stygias detrusus in oras,
 quattuor autumnos Pleiās orta facit.
 nec tu credideris urbanae commoda vitae
 quaerere Nasonem: quaerit et illa tamen. 30
 nam modo vos animo dulces reminiscor, amici,
 nunc mihi cum cara coniuge nata subit:
 aque domo rursus pulchrae loca vertor ad urbis,
 cunctaque mens oculis pervidet ista suis.
 nunc fora, nunc aedes, nunc marmore tecta theatra, 35
 nunc subit aequata porticus omnis humo.
 gramina nunc Campi pulchros spectantis in hortos,
 stagnaque et euriipi Virgineusque liquor.
 at, puto, sic urbis misero est erepta voluptas,
 quolibet ut saltem rure frui liceat? 40
 non meus amissos animus desiderat agros
 ruraque Paeligno conspicienda solo,
 nec quos piniferis positos in collibus hortos
 spectat Flaminiae Clodia iuncta viae.
 quos ego nescio cui colui, quibus ipse solebam 45

ad sata fontanas, nec pudet, addere aquas:
 sunt ibi, si vivunt, nostra quoque consita quaedam,
 sed non et nostra poma legenda manu.
 pro quibus amissis utinam contingere possit
 hic saltem profugo glaeba colenda mihi! 50
 ipse ego pendentes, liceat modo, rupe capellas,
 ipse velim baculo pascere nixus oves.
 ipse ego, ne solitis insistant pectora curis,
 ducam ruricolae sub iuga curva boves
 et discam, Getici quae norunt verba iuvenci, 55
 adsuetas illis adiciamque minas.
 ipse manu capulum pressi moderatus aratri
 experiar mota spargere semen humo.
 nec dubitem longis purgare ligonibus herbas
 et dare, iam sitiens quas bibat hortus, aquas. 60
 unde sed hoc nobis, minimum quos inter et hostem
 discrimen murus clausaque porta facit?
 at tibi nascenti, quod toto pectore laetor,
 nerunt fatales fortia fila deae.
 te modo campus habet, densa modo porticus umbra; 65
 nunc, in quo ponis tempora rara, forum.
 Umbria nunc revocat, nec non Albana petentem
 Appia ferventi ducit in arva rota.
 forsitan hic optes, ut iustam supprimat iram
 Caesar, et hospitium sit tua villa meum. 70
 a! nimium est, quod, amice, petis: moderatius opta
 et voti, quaeso, contrahe vela tui.
 terra velim propior nullique obnoxia bello
 detur: erit nostris pars bona dempta malis.

3. Maximo Cottae (de morte Celsi).

Quae mihi de rapto tua venit epistula Celso,
 protinus est lacrimis umida facta meis.
 quodque nefas dictu fieri nec posse putavi,
 invitis oculis littera lecta tua est.
 nec quicquam ad nostras pervenit acerbius aures, 5
 ut sumus in Ponto, perveniatque precor.
 ante meos oculos tamquam praesentis imago
 haeret et exstinctum vivere fingit amor.
 saepe refert animus lusus gravitate carentes,
 seria cum liquida saepe peracta fide. 10
 nulla tamen subeunt mihi tempora densius illis,
 quae vellem vitae summa fuisse meae,
 cum domus ingenti subito mea lapsa ruina
 concidit in domini procubuitque caput.
 adfuit ille mihi, cum me pars magna reliquit, 15
 Maxime, fortunae nec fuit ipse comes.
 illum ego non aliter flentem mea funera vidi,
 ponendus quam si frater in igne foret.
 haesit in amplexu consolatusque iacentem est
 cumque meis lacrimis miscuit usque suas. 20
 o quotiens vitae custos invisus amarae
 continuit promptas in mea fata manus!
 o quotiens dixit: „placabilis ira deorum est;
 vive nec ignosci tu tibi posse nega!“
 vox tamen illa fuit celeberrima: „respice, quantum 25
 debeat auxilium Maximus esse tibi.
 Maximus incumbet, quaque est pietate, rogabit,
 ne sit ad extremum Caesaris ira tenax.
 cumque suis fratris vires adhibebit et omnem,

quo levius doleas, experietur opem." 30
 haec mihi verba malae minuerunt taedia vitae:
 quae tu, ne fuerint, Maxime, vana cave.
 huc quoque venturum mihi se iurare solebat,
 non nisi te longae ius sibi dante viae.
 nam tua non alio coluit penetralia ritu, 35
 terrarum dominos quam colis ipse deos.
 crede mihi, multos habeas cum dignus amicos,
 non fuit e multis quolibet ille minor,
 si modo non census nec clarum nomen avorum
 sed probitas magnos ingeniumque facit. 40
 iure igitur lacrimas Celso libamus adempto,
 cum fugerem, vivo quas dedit ille mihi:
 carmina iure damus raros testantia mores,
 ut tua venturi nomina, Celse, legant.
 hoc est, quod possim Geticis tibi mittere ab arvis, 45
 hoc solum est, istic quod licet esse meum.
 funera non potui comitare nec unguere corpus:
 aque tuis toto dividor orbe rogis.
 qui potuit, quem tu pro numine vivus habebas,
 praestitit officium Maximus omne tibi. 50
 ille tibi exsequias et magni funus honoris
 fecit et in gelidos versit amoma sinus,
 diluit et lacrimis maerens unguenta profusis
 ossaque vicina condita textit humo.
 qui quoniam extinctis, quae debet, praestat amicis, 55
 et nos extinctis adnumerare potest.

4. Germanico Caesari de Pannoniis Delmatisque triumphanti.

Hue quoque Caesarei pervenit fama triumphi,
 languida quo fessi vix venit aura noti.
 nil fore dulce mihi Scythica regione putavi:
 iam minus hic odio est, quam fuit ante, locus.
 tandem aliquid pulsa curarum nube serenum 5
 vidi fortunae verba dedique meae.
 nolit ut ulla mihi contingere gaudia Caesar,
 velle potest cuivis haec tamen una dari.
 di quoque, ut a cunctis hilari pietate colantur,
 tristitiam poni per sua festa iubent. 10
 denique, quod certus furor est audere fateri,
 hac ego laetitia, si vetet ipse, fruar.
 Iuppiter utilibus quotiens iuvat imbribus agros,
 mixta tenax segeti crescere lappa solet.
 nos quoque frugiferum sentimus inutilis herba 15
 numen et invita saepe iuvamur ope.
 gaudia Caesareae mentis pro parte virili
 sunt mea: privati nil habet illa domus.
 gratia, Fama, tibi! per quam spectata triumphi
 incluso mediis est mihi pompa Getis. 20
 indice te didici nuper visenda coisse
 innumeras gentes ad ducis ora sui:
 quaeque capit vastis immensum moenibus orbem.
 hospitium Romam vix habuisse locum.
 tu mihi narrasti, cum multis lucibus ante 25
 fuderit adsiduas nubilus auster aquas,
 numine caelesti solem fulsisse serenum,
 cum populi vultu conveniente die,

atque ita victorem cum magnae vocis honore
bellica laudatis dona dedisse viris, 30
claraque sumpturum pictas insignia vestes
tura prius sanctis imposuisse focis,
iustitiamque sui caste placasse parentis,
illo quae templum pectore semper habet.
quaque ierit, felix adiectum plausibus omen, 35
saxaque roratis erubuisse rosis.
protinus argento veros imitantia muros
barbara cum pictis oppida lata viris,
fluminaque et montes et in altis proelia silvis
armaque cum telis in strue mixta sua. 40
deque tropaeorum, quod sol incenderit, auro
aurea Romani tecta fuisse fori.
totque tulisse duces captivis addita collis
vincula, paene hostes quot satis esse fuit.
maxima pars horum vitam veniamque tulerunt, 45
in quibus et belli summa caputque Bato.
cur ego posse negem minui mihi numinis iram,
cum videam mites hostibus esse deos?
pertulit hic idem nobis, Germanice, rumor
oppida sub titulo nominis isse tui, 50
atque ea te contra nec muri mole nec armis
nec satis ingenio tuta fuisse loci.
di tibi dent annos! a te nam cetera sumes,
sint modo virtuti tempora longa tuae.
quod precor, eveniet, (sunt quiddam oracula vatum) 55
nam deus optanti prospera signa dedit.
te quoque victorem Tarpeias scandere in arces
laeta coronatis Roma videbit equis.
maturusque pater nati spectabit honores,

gaudia percipiens, quae dedit ipse suis. 60
 iam nunc haec a me, iuvenum belloque togaque
 maxime, dicta tibi vaticinante nota.
 hunc quoque carminibus referam fortasse triumphum,
 sufficiet nostris si modo vita malis,
 imbuero Scythicas si non prius ipse sagittas 65
 abstuleritque ferox hoc caput ense Getes.
 quae si me salvo dabitur tua laurea templis,
 omina bis dices vera fuisse mea.

5. Maximo Cottae.

Quam legis a nobis missam tibi, Cotta, salutem,
 missa sit ut vere perveniatque, precor.
 namque meis sospes multum cruciatibus aufers,
 utque sit e nobis pars bona salva, facis.
 cumque labent aliqui iactataque vela relinquunt, 5
 tu lacerae remanes ancora sola rati.
 grata tua est igitur pietas. ignoscimus illis,
 qui cum fortuna terga dedere fugae.
 cum feriant unum, non unum fulmina terrent,
 iunctaque percusso turba pavere solet. 10
 cumque dedit paries venturae signa ruinae,
 sollicito vacuus fit locus ille metu.
 quis non e timidis aegri contagia vitat,
 vicinum metuens ne trahat inde malum?
 me quoque amicorum nimio terrore metuque, 1
 non odio, quidam destituere mei.
 non illis pietas, non officiosa voluntas
 defuit: adversos extimere deos.

utque magis cauti possint timidique videri,
 sic appellari non meruere mali. 20
 aut meus excusat caros ita candor amicos,
 utque habeant de me crimina nulla, favet?
 sint hi contenti venia scierintque licebit
 purgari factum me quoque teste suum.
 pars estis pauci melior, qui rebus in artis 25
 ferre mihi nullam turpe putastis opem.
 tunc igitur meriti morietur gratia vestri,
 cum cinis absumpto corpore factus ero.
 fallor, et illa meae superabit tempora vitae,
 si tamen a memori posteritate legar. 30
 corpora debentur maestis exsanguia bustis:
 effugiunt structos nomen honorque rogos.
 occidit et Theseus et qui comitavit Oresten:
 sed tamen in laudes vivit uterque suas.
 vos etiam seri laudabunt saepe nepotes 35
 claraque erit scriptis gloria vestra meis.
 hic quoque Sauromatae iam vos novere Getaeque
 et tales animos barbara turba probat.
 cumque ego de vestra nuper probitate referrem
 (nam didici Getice Sarmaticeque loqui), 40
 forte senex quidam, coetu cum staret in illo,
 reddidit ad nostros talia verba sonos:
 „nos quoque amicitiae nomen, bone, novimus, hospes,
 quos procul a vobis Pontus et Hister habet.
 est locus in Scythia, (Tauros dixere priores) 45
 qui Getica longe non ita distat humo.
 hac ego sum terra (patriae nec paenitet) ortus:
 consortem Phoebi gens colit illa deam.
 templa manent hodie vastis innixa columnis,

perque quater denos itur in illa gradus. 50
 fama refert illic signum caeleste fuisse:
 quoque minus dubites, stat basis orba dea:
 araque, quae fuerat natura candida saxi,
 decolor adfuso tincta cruore rubet.
 femina sacra facit taedae non nota iugali, 55
 quae superat Scythicas nobilitate nurus.
 sacrifici genus est, (sic instituere parentes)
 advena virgineo caesus ut ense cadat.
 regna Thoans habuit Maeotide clarus in ora
 nec fuit Euxinis notior alter aquis. 60
 sceptrata tenente illo liquidas fecisse per auras
 nescio quam dicunt Iphigenian iter.
 quam levibus ventis sub nube per aethera vectam
 creditur his Phoebe deposuisse locis.
 praefuerat templo multos ea rite per annos, 65
 invita peragens tristia sacra manu:
 cum duo velifera iuvenes venere carina
 presseruntque suo litora nostra pede.
 par fuit his aetas et amor. quorum alter Orestes,
 ast Pylades alter (nomina fama tenet) 70
 protinus immitem Triviae ducuntur ad aram,
 evincti geminas ad sua terga manus.
 spargit aqua captos lustrali Graia sacerdos,
 ambiat ut fulvas infula longa comas.
 dumque parat sacrum, dum velat tempora vittis. 75
 dum tardae causas invenit ipsa morae,
 'non ego crudelis, iuvenes. ignoscite!' dixit,
 'sacra suo facio barbariora loco.
 ritus is est gentis. qua vos tamen urbe venitis?
 quodve parum fausta puppe petistis iter?' 80

dixit. et audito patriae pia nomine virgo
 consortes urbis comperit esse suae.
 alteruter votis' inquit 'cadat hostia sacris:
 ad patrias sedes nuntius alter eat.'
 ire iubet Pylades carum periturus Oresten: 85
 hic negat inque vices pugnat uterque mori.
 exstitit hoc unum, quo non convenerit illis:
 cetera par concurs et sine lite fuit.
 dum peragunt iuvenes pulchri certamen amoris,
 ad fratrem scriptas exarat illa notas. 90
 ad fratrem mandata dabat: cuique illa dabantur,
 (humanos casus adspice!) frater erat.
 nec mora: de templo rapiunt simulacra Dianae
 clamque per immensas puppe feruntur aquas.
 mirus amor iuvenum, quamvis abiire tot anni, 95
 in Scythia magnum nunc quoque nomen habet."
 fabula narrata est postquam vulgaris ab illo,
 laudarunt omnes facta piamque fidem.
 scilicet hac etiam, qua nulla ferocior ora est,
 nomen amicitiae barbara corda movet. 100
 quid facere Ausonia geniti debetis in urbe,
 cum tangant duros talia facta Getas?
 adde, quod est animus semper tibi mitis, et altae
 indicium mores nobilitatis habent,
 quos Volesus patrii cognoscat nominis auctor, 105
 quos Numa maternus non neget esse suos,
 adiectique probent genetiva ad nomina Cottae,
 si tu non esses, interitura domus.
 digne vir hac serie, lapso succurrere amico
 conveniens istis moribus esse puta! 110

6. Ad ingratum.

Conquerar, an taceam? ponam sine nomine crimen,
an notum, qui sis, omnibus esse velim?

nomine non utar, ne commendere querela
quaeraturque tibi carmine fama meo.

dum mea puppis erat valida fundata carina, 5

qui mecum velles currere, primus eras.

nunc, quia contraxit vultum Fortuna, recedis,

auxilio postquam scis opus esse tuo.

dissimulas etiam nec me vis nosse videri,

quisque sit, audito nomine, Naso, rogas. 10

ille ego sum, quamquam non vis audire, vetusta

paene puer puero iunctus amicitia!

ille ego, qui primus tua seria nosse solebam

et tibi iucundis primus adesse iocis;

ille ego victor densoque domesticus usu, 15

ille ego iudiciis unica Musa tuis!

ille ego sum, qui nunc an vivam, perfide, nescis,

cura tibi de quo quaerere nulla fuit.

sive fui nunquam carus, simulasse fateris:

seu non fingebas, inveniere levis. 20

aut age, dic aliquam, quae te mutaverit, iram:

nam nisi iusta tua est, iusta querela mea est.

quod te nunc crimen similem vetat esse priori?

an crimen, coepi quod miser esse, vocas?

si mihi rebus opem nullam factisque ferebas, 25

venisset verbis charta notata tribus.

vix equidem credo: subito insultare iacenti

te mihi nec verbis parcere fama refert.

quid facis, a! demens? cur, si fortuna recedit,

naufragio lacrimas eripis ipse tuo? 30
 haec dea non stabili, quam sit levis, orbe fatetur.
 quem summum dubio sub pede semper habet.
 quolibet est folio, quavis incertior aura:
 par illi levitas, improbe, sola tua est.
 omnia sunt hominum tenui pendentia filo, 35
 et subito casu, quae valere, ruunt.
 divitis audita est cui non opulentia Croesi?
 nempe tamen vitam captus ab hoste tulit.
 ille Syracosia modo formidatus in urbe
 vix humili duram reppulit arte famem. 40
 quid fuerat Magno maius? tamen ille rogavit
 summissa fugiens voce clientis opem.
 ille Iugurthino clarus Cimbroque triumpho,
 quo victrix totiens consule Roma fuit,
 in caeno Marius iacuit cannaque palustri, 45
 pertulit et tanto multa pudenda viro.
 ludit in humanis divina potentia rebus,
 et certam praesens vix habet hora fidem.
 „litus ad Euxinum“ siquis mihi diceret „ibis
 et metues, arcu ne feriare Getae“: 50
 ‘i, bibe’ dixissem ‘purgantes pectora sucos,
 quicquid et in tota nascitur Anticyra.’
 sum tamen haec passus: nec, si mortalia possem,
 et summi poteram tela cavere dei.
 tu quoque fac timeas, et quae tibi laeta videntur, 55
 dum loqueris, fieri tristia posse puta.

7. Sexto Pompeio.

Nulla dies adeo est australibus umida nimbis,
 non intermissis ut fluat imber aquis.
 nec sterilis locus ullus ita est, ut non sit in illo
 mixta fere duris utilis herba rubis.
 nil adeo fortuna gravis miserabile fecit, 5
 ut minuant nulla gaudia parte malum.
 ecce domo patriaque carens oculisque meorum,
 naufragus in Getici litoris actus aquas,
 qua tamen inveni vultum diffundere causa
 possem, fortunae nec meminisse meae. 10
 nam mihi cum fulva solus spatiarer harena,
 visa est a tergo penna dedisse sonum.
 respicio: nec erat corpus, quod cernere possem,
 verba tamen sunt haec aure recepta mea:
 „en ego laetarum venio tibi nuntia rerum 15
 Fama, per immensas aëre lapsa vias.
 consule Pompeio, quo non tibi carior alter,
 candidus et felix proximus annus erit.“
 dixit, et ut laeto Pontum rumore replevit,
 ad gentes alias hinc dea vertit iter. 20
 at mihi dilapsis inter nova gaudia curis
 excidit asperitas huius iniqua loci.
 ergo ubi, Iane biceps, longum reseraveris annum,
 pulsus et a sacro mense December erit,
 purpura Pompeium summi velabit honoris, 25
 ne titulis quicquam debeat ille suis.
 cernere iam videor rumpi paene atria turba
 et populum laedi deficiente loco,
 templaque Tarpeiae primum tibi sedis adiri,

et fieri faciles in tua vota deos, 30
 colla boves niveos certae praebere securi,
 quos aluit campis herba Falisca suis:
 cumque deos omnes, tum quos impensius aequos
 esse tibi cupias, cum Iove Caesar erunt.
 curia te excipiet patresque e more vocati 35
 intendent aures ad tua verba suas.
 hos ubi facundo tua vox hilaraverit ore,
 utque solet, tulerit prospera verba dies,
 egeris et meritas superis cum Caesare grates,
 (qui causam, facias cur ita saepe, dabit) 40
 inde domum repetes toto comitante senatu,
 officium populi vix capiente domo.
 me miserum, turba quod non ego cernar in illa,
 nec poterunt istis lumina nostra frui!
 quod licet, absentem, qua possum, mente videbo: 45
 adspiciet vultus consulis illa sui.
 di faciant, aliquo subeat tibi tempore nostrum
 nomen, et „heu!“ dicas „quid miser ille facit?“
 haec tua pertulerit siquis mihi verba, fatebor
 protinus exsilium mollius esse meum. 50

8. Suillio.

Littera sera quidem, studiis exculte Suilli,
 huc tua pervenit, sed mihi grata tamen,
 qua, pia si possit superos lenire rogando
 gratia, laturum te mihi dicis opem.
 ut iam nil praestes, animi sum factus amici 5
 debitor et meritum velle iuvare voco

impetus iste tuus longum modo duret in aevum,
neve malis pietas sit tua lassa meis.
ius aliquod faciunt adfinia vincula nobis,
quae semper maneant illabefacta, precor. 10
nam tibi quae coniunx, eadem mihi filia paene est,
et quae te generum, me vocat illa virum.
ei mihi, si lectis vultum tu versibus istis
ducis et adfinem te pudet esse meum!
at nihil hic dignum poteris reperire pudore 15
praeter fortunam, quae mihi caeca fuit.
seu genus excutias, equites ab origine prima
usque per innumeros inveniatur avos:
sive velis, qui sint mores inquirere nostri,
errorem misero detrahe, labe carent. 20
tu modo siquid agi sperabis posse precando,
quos colis, exora supplice voce deos.
di tibi sunt Caesar iuvenis: tua numina placa.
hac certe nulla est notior ara tibi.
non sinit illa sui vanas antistitis unquam 25
esse preces: nostris hinc pete rebus opem.
quamlibet exigua si nos ea iuverit aura,
obruta de mediis cumba resurget aquis.
tunc ego tura feram rapidis sollemnia flammis,
et valeant quantum numina, testis ero. 30
nec tibi de Pario statuum, Germanice, templum
marmore: carpsit opes illa ruina meas.
templa domus facient vobis urbesque beatae:
Naso suis opibus, carmine, gratus erit.
parva quidem fateor pro magnis munera reddi, 35
cum pro concessa verba salute damus.
sed qui quam potuit dat maxima, gratus abunde est,

et finem pietas contigit illa suum.
 nec, quae de parva pauper dis libat acerra,
 tura minus, grandi quam data lance, valent. 40
 agnaque tam lactens, quam gramine pasta Falisco
 victima Tarpeios inficit icta focos.
 nec tamen officio vatum per carmina facto
 principibus res est aptior ulla viris.
 carmina vestrarum peragunt praeconia laudum, 45
 neve sit actorum fama caduca, cavent.
 carmine fit vivax virtus expersque sepulcri
 notitiam serae posteritatis habet.
 tabida consumit ferrum lapidemque vetustas,
 nullaque res maius tempore robur habet. 50
 scripta ferunt annos; scriptis Agamemnona nosti,
 et quisquis contra vel simul arma tulit.
 quis Thebas septemque duces sine carmine nosset,
 et quicquid post haec, quicquid et ante fuit?
 di quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt, 55
 tantaque maiestas ore canentis eget.
 sic chaos ex illa naturae mole prioris
 digestum partes scimus habere suas;
 sic adfectantes caelestia regna Gigantes
 ad Styga nimbifero vindicis igne datos; 60
 sic victor laudem superatis Liber ab Indis,
 Alcides capta traxit ab Oechalia.
 et modo, Caesar, avum, quem virtus addidit astris,
 sacrarunt aliqua carmina parte tuum.
 siquid adhuc igitur vivi, Germanice, nostro 65
 restat in ingenio, serviet omne tibi.
 non potes officium vatis contemnere vates;
 iudicio pretium res habet ista tuo.

quod nisi te nomen tantum ad maiora vocasset,
 gloria Pieridum summa futurus eras. 70
 sed dare materiam nobis, quam carmina, mavis:
 nec tamen ex toto deserere illa potes.
 nam modo bella geris, numeris modo verba coerces,
 quodque aliis opus est, hoc tibi lusus erit.
 utque nec ad citharam, nec ad arcum segnis Apollo est, 75
 sed venit ad sacras nervus uterque manus,
 sic tibi nec docti desunt nec principis artes,
 mixta sed est animo cum Iove Musa tuo.
 quae quoniam nec nos unda summovit ab illa,
 ungula Gorgonei quam cava fecit equi, 80
 prosit opemque ferat, communia sacra tueri
 atque isdem studiis imposuisse manum,
 litora pellitis nimium subiecta Corallis
 ut tandem saevos effugiamque Getas:
 clausaque si misero patria est, ut ponar in ullo, 85
 qui minus Ausonia distet ab urbe, loco,
 unde tuas possim laudes celebrare recentes
 magnaue quam minima facta referre mora.
 tangat ut hoc votum caelestia, care Suilli,
 numina, pro socero paene precare tuo. 90

V.

EX RELIQUIS ELEGIIS SELECTA.

1. De poetarum immortalitate.

Quid mihi, Livor edax, ignavos obicis annos
 ingenique vocas carmen inertis opus?
 non me more patrum, dum strenua sustinet aetas,
 praemia militiae pulverulenta sequi,
 nec me verbosas leges ediscere, nec me
 ingrato vocem prostituisse foro?
 mortale est, quod quaeris, opus. mihi fama perennis
 quaeritur, in toto semper ut orbe canar.
 vivet Maeonides, Tenedos dum stabit et Ide,
 dum rapidas Simois in mare volvet aquas. 10
 vivet et Ascraeus, dum mustis uva tumebit,
 dum cadet incurva falce resecta Ceres.
 Battiades semper toto cantabitur orbe:
 quamvis ingenio non valet, arte valet.
 nulla Sophocleo veniet iactura cothurno. 15
 cum sole et luna semper Aratus erit.
 Ennius arte carens animosique Attius oris

casurum nullo tempore nomen habent.
 Varronem primamque ratem quae nesciet aetas
 aureaque Aesonio terga petita duci?
 carmina sublimis tunc sunt peritura Lucreti,
 exitio terras cum dabit una dies.
 Tityrus et fruges Aeneïaque arma legentur,
 Roma triumphati dum caput orbis erit.
 ergo cum silices, cum dens patientis aratri
 depereant aevo, carmina morte carent.
 cedant carminibus reges regumque triumphi,
 cedat et auriferi ripa benigna Tagi.
 vilia miretur vulgus: mihi flavus Apollo
 pocula Castalia plena ministret aqua.
 pascitur in vivis Livor: post fata quiescit,
 cum suus ex merito quemque tuetur honos.
 ergo etiam, cum me supremus adederit ignis,
 vivam, parsque mei multa superstes erit.

2. Saturno regnante lucrum opesque fuisse ignota.

At cum regna senex caeli Saturnus haberet,
 omne lucrum tenebris alta premebat humus:
 aeraque et argentum cumque auro pondera ferri
 manibus admorat nullaue massa fuit.
 at meliora dabat, curvo sine vomere fruges
 pomaque et in quercu mella reperta cava.
 nec valido quisquam terras scindebat aratro,
 signabat nullo limite mensor humum.
 non freta demisso verrebant eruta remo:
 ultima mortali tum via litus erat

contra te sollers, hominum natura, fuisti
 et nimium damnis ingeniosa tuis.
 quo tibi, turritis incingere moenibus urbes?
 quo tibi, discordes addere in arma manus?
 quid tibi cum pelago? terra contenta fuisses! 15
 cur non et caelum tertia regna petis?
 qua licet, adfectas caelum quoque: templa Quirinus,
 Liber et Alcides et modo Caesar habent.
 eruimus terra solidum pro frugibus aurum:
 possidet inventas sanguine miles opes. 20
 curia pauperibus clausa est. dat census honores:
 inde gravis iudex, inde severus eques.

3. In mortem Tibulli poetae.

Memnona si mater, mater ploravit Achillem,
 et tangunt magnas tristia fata deas,
 flebilis indignos, Elegeia, solve capillos:
 a, nimis ex vero nunc tibi nomen erit!
 ille tui vates operis, tua fama, Tibullus 5
 ardet in exstructo, corpus inane, rogo.
 ecce, puer Veneris fert eversamque pharetram
 et fractos arcus et sine luce facem.
 adspice, demissis ut eat miserabilis alis
 pectoraque infesta tundat aperta manu. 10
 excipiunt lacrimas sparsi per colla capilli
 oraque singultu concutiente sonant.
 fratris in Aeneae sic illum funere dicunt
 egressum tectis, pulcher Iule, tuis.
 nec minus est confusa Venus moriente Tibullo, 15

quam iuveni rupit cum ferus inguen aper.]
 at sacri vates et divum cura vocamur!
 sunt etiam, qui nos numen habere putent.
 scilicet omne sacrum mors importuna profanat:
 omnibus obscuras inicit illa manus. 20
 quid pater Ismario, quid mater profuit Orpheo?
 carmine quid victas obstipuisse feras?
 aelinon in silvis idem pater, aelinon, altis
 dicitur invita concinuisse lyra.
 adice Maeoniden, a quo, ceu fonte perenni, 25
 vatum Pieriis ora rigantur aquis.
 hunc quoque summa dies nigro submersit Averno:
 diffugiunt avidos carmina sola rogos.
 durat opus vatum: Troiani fama laboris
 tardaque nocturno tela retexta dolo. 30
 cum rapiant mala fata bonos (ignoscite fasso),
 sollicitor nullos esse putare deos.
 vive pius, moriere; pius cole sacra, colentem
 mors gravis a templis in cava busta trahet.
 carminibus confide bonis; iacet, ecce Tibullus: 35
 vix manet e toto, parva quod urna capit.
 tene, sacer vates, flammae rapuere rogaes,
 pectoribus pasci nec timere tuis?
 aurea sanctorum potuissent templa deorum
 urere, quae tantum sustinere nefas. 40
 avertit vultus, Erycis quae possidet arces. = *Erycis*
 sunt quoque, qui lacrimas continuisse negant.
 sed tamen hoc melius, quam si Phaeacia tellus *Phaeacia*
 ignotum vili supposuisset humo.
 hinc certe madidos fugientis pressit ocellos 45
 nater et in cineres ultima dona tulit.

hinc soror in partem misera cum matre doloris
 venit inornatas dilaniata comas.
 si tamen e nobis aliquid nisi nomen et umbra
 restat, in Elysia valle Tibullus erit. 50
 obuius huic venias, hedera iuvenalia cinctus
 tempora, cum Calvo, docte Catulle, tuo.
 tu quoque, si falsum est temerati crimen amici,
 sanguinis atque animae prodige Galle tuae:
 his comes umbra tua est; siqua est modo corporis umbra, 55
 auxisti numeros, culte Tibulle, pios.
 ossa quieta, precor, tuta requiescite in urna,
 et sit humus cineri non onerosa tuo!

4. De Daedalo et Icaro.

Hospitis effugio praestruxerat omnia Minos:
 audacem pennis repperit ille viam.
 „sit modus exsilio,“ dixit „iustissime Minos:
 accipiat cineres terra paterna meos.
 et quoniam in patria, fatis agitatus iniquis, 5
 vivere non potui, da mihi posse mori.
 da redditum puero, senis est si gratia vilis:
 si non vis puero parcere, parce seni.“
 dixerat haec. sed et haec et multo plura licebat
 dicere: regressus non dabat ille viro. 10
 quod simul ut sensit, „nunc, nunc, o Daedale,“ dixit
 „materiam, qua sis ingeniosus, habes.
 possidet et terras et possidet aequora Minos:
 nec tellus nostrae nec patet unda fugae.
 restat iter caeli: caelo temptabimus ire. 15

da veniam coepto, Iuppiter alte, meo.
 non ego sidereas adfecto tangere sedes:
 qua fugiam dominum, nulla nisi ista via est.
 per Styga detur iter, Stygias transnabimus undas.
 sint mihi naturae iura novanda meae.“ 20
ingenium mala saepe movent. quis crederet unquam
aërias hominem carpere posse vias?
remigium volucrum disponit in ordine pennas
 et leve per lini vincula nectit opus, 25
 imaque pars ceris adstringitur igne solutis,
 finitusque novae iam labor artis erat.
tractabat ceramque puer pennasque renidens,
 nescius haec umeris arma parata suis.
 cui pater „his“ inquit „patria est adeunda carinis,
 hac nobis Minos effugiendus ope. 30
 aëra non potuit Minos, alia omnia clausit.
 quem licet, inventis aëra rumpe meis.
 sed tibi non virgo Tegeaea comesque Bootae
ensiger Orion adspiciendus erit:
 me pennis sectare datis, ego praevius ibo: 35
 sit tua cura sequi, me duce tutus eris.
 nam sive aetherias vicino sole per auras
 ibimus, impatiens cera caloris erit;
 sive humiles propiore freto iactabimus alas,
 mobilis aequoreis penna madescet aquis. 40
 inter utrumque vola. ventos quoque, nate, timeto,
 quaque ferent aerae, vela secunda dato.“
 dum monet, aptat opus puero monstratque moveri,
 erudit, infirmas ut sua mater aves.
 inde sibi factas umeris acomodat alas 45
 perque novum timide corpora librat iter.

iamque volaturus parvo dedit oscula nato,
 nec patriae lacrimas continuere genae.
 monte minor collis, campis erat altior aequis:
 hinc data sunt miseræ corpora bina fugae. 50
 et movet ipse suas et nati respicit alas
 Daedalus et cursus sustinet usque suos.
 iamque novum delectat iter, positoque timore
 Icarus audaci fortius arte volat.
 iam Samos a laeva, (fuerant Naxosque relictæ 55
 et Paros et Clario Delos amata deo).
 dextra Lebynthos erat silvisque umbrosa Calymne
 cinctaque piscosis Astypalaea vadis,
 cum puer, incautis nimium temerarius annis,
 altius egit iter deseruitque patrem. 60
 vincla labant et cera deo propiore liquescit,
 nec tenues ventos bracchia mota tenent.
 territus a summo despexit in aequora caelo:
 nox oculis pavido venit oborta metu.
 tabuerant cerae: nudos quatit ille lacertos 65
 et trepidat, nec quo sustineatur, habet.
 decidit atque cadens „pater, o pater, auferor!“ inquit,
 clauserunt virides ora loquentis aquae.
 at pater infelix, nec iam pater, „Icare!“ clamat,
 „Icare,“ clamat „ubi es quove sub axe volas?“ 70
 „Icare“ clamabat: pennas adspexit in undis.
 ossa tegit tellus, aequora nomen habent.

5. Desidiaē remedia.

Ergo ubi visus eris nostrae medicabilis arti,
 fac monitis fugias otia prima meis.
 sunt fora, sunt leges, sunt, quos tuearis, amici:
 vade per urbanae splendida castra togae.
 vel tu sanguinei iuvenalia munera Martis 5
 suscipe: deliciae iam tibi terga dabunt.
 rura quoque oblectant animos studiumque colendi.
 quaelibet huic curae cedere cura potest.
 colla iube domitos oneri supponere tauros,
 sauciet ut duram vomer aduncus humum; 10
 obrue versata Cerialia semina terra,
 quae tibi cum multo faenore reddat ager.
 adspice curvatos pomorum pondere ramos,
 ut sua, quod peperit, vix ferat arbor onus.
 adspice labentes iucundo murmure rivos, 15
 adspice tondentes fertile gramen oves.
 ecce petunt rupes praeruptaque saxa capellae:
 iam referent haedis ubera plena suis.
 pastor inaequali modulatur harundine carmen,
 nec desunt comites, sedula turba, canes. 20
 parte sonant alia silvae mugitibus altae,
 et queritur vitulum mater abesse suum.
 quid, cum compositos fugiunt examina fumos,
 ut relevent dempti vimina curva favi?
 poma dat autumnus, formosa est messibus aestas, 25
 ver praebet flores, igne levatur hiems.
 temporibus certis maturam rusticus uvam
 deligit et nudo sub pede musta fluunt.
 temporibus certis desectas adligat herbas

et tonsam raro pectine verrit humum. 30
 ipse potes riguis plantam deponere in hortis,
 ipse potes rivos ducere lenis aquae.
 venerit insitio, fac ramum ramus adoptet
 stetque peregrinis arbor operta comis.
 vel tu venandi studium cole: saepe recessit 35
 turpiter a Phoebi victa sorore Venus.
 nunc leporem pronum catulo sectare sagaci,
 nunc tua frondosis retia tende iugis,
 aut pavidos terre varia formidine cervos,
 aut cadat adversa cuspide fossus aper. 40
 lenius est studium, studium tamen, alite capta
 aut lino aut calamis praemia parva sequi,
 vel, quae piscis edax avido male devoret ore,
 abdere supremis aera recurva cibus.
 dura aliquis praecepta vocet mea? dura fatemur 45
 esse: sed ut valeas, multa dolenda ferēs.
 saepe bibi sucos, quamvis invitus, amarus
 aeger et oranti mensa negata mihi.
 ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes,
 arida nec sitiens ora levabis aqua: 50
 ut valeas animo, quicquam tolerare negabis?
 at pretium pars haec corpore maius habet.

6. Penelope Ulixi.

Hanc tua Penelope lento tibi mittit, Ulixē:
 nil mihi rescribas, at tamen ipse veni.
 Troia iacet certe, Danais invisa puellis.
 vix Priamus tanti totaque Troia fuit.

o utinam tum, cum Lacedaemona classe petebat, 5
 obrutus insanis esset adulter aquis!
 non ego deserto iacuissem frigida lecto,
 nec quererer tardos ire relicta dies,
 nec mihi quaerenti spatiosam fallere noctem
lassasset viduas pendula tela manus. 10
 quando ego non timui graviora pericula veris?
res est solliciti plena timoris amor.
 in te fingebam violentos Troas ituros;
 nomine in Hectoreo pallida semper eram:
 sive quis Antilochum narrabat ab Hectore victum, 15
 Antilochus nostri causa timoris erat;
 sive Menoetiaden falsis cecidisse sub armis,
 flebam successu posse carere dolos.
 sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam:
 Tlepolemi leto cura novata mea est. 20
 denique quisquis erat castris iugulatus Achivis,
frigidius glacie pectus amantis erat.
 sed bene consuluit casto deus aequus amori:
 versa est in cineres sospite Troia viro.
 Argolici rediere duces, altaria fumant, 25
 ponitur ad patrios barbara praeda deos.
 grata ferunt nymphae pro salvis dona maritis:
 illi victa suis Troica fata canunt.
 mirantur laetique senes trepidaeque puellae:
 narrantis coniunx pendet ab ore viri. 30
 atque aliquis posita monstrat fera proelia mensa
 pingit et exiguo Pergama tota mero;
 „hac ibat Simois, hac est Sigeia tellus,
 hic steterat Priami regia celsa senis.
 illic Aeacides, illic tendebat Ulixes, 35

hic lacer admissos terruit Hector equos. "
 rettulit et ferro Rhesumque Dolonaque caesos,
 utque sit hic somno proditus, ille dolo.
 ausus es, o nimium nimiumque oblite tuorum,
 Thracia nocturno tangere castra dolo 40
 totque simul mactare viros, adiutus ab uno!
 at bene cautus eras et memor ante mei?
usque metu micuere sinus, dum victor amicum
dictus es Ismariis isse per agmen equis.)
 sed mihi quid prodest vestris disiecta lacertis 45
 Ilios et, murus quod fuit, esse solum:
 si maneo, qualis Troia durante manebam,
 virque mihi dempto fine carendus abest?
 diruta sunt aliis, uni mihi Pergama restant,
 incola captivo quae bove victor arat. 50
 iam seges est, ubi Troia fuit, resecandaque falce
luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus;
semisepulta virum curvis feruntur aratris
 ossa, ruinosas occulit herba domos:
 victor abes, nec scire mihi, quae causa morandi, 55
 aut in quo lateas ferreus orbe, licet.
 quisquis ad haec vertit peregrinam litora puppem,
 ille mihi de te multa rogatus abit:
 quamque tibi reddat, si te modo viderit usquam,
 traditur huic digitis charta novata meis. 60
 nos Pylon, antiqui Neleia Nestoris arva,
 misimus: incerta est fama remissa Pylo.
 misimus et Sparten: Sparte quoque nescia veri.
 quas habitas terras aut ubi lentus abes?
 utilius starent etiam nunc moenia Phoebi: 65
 (irascor votis heu levis ipsa meis!)

scirem, ubi pugnares, et tantum bella timerem,
 et mea cum multis iuncta querela foret.
 quid timeam, ignoro; timeo tamen omnia demens,
 et patet in curas area lata meas. 70
 quaecumque aequor habet, quaecumque pericula tellus,
 tum longae causas suspicor esse morae.
Dulichii Samiique et, quos tulit alta Zacynthos,
 turba ruunt in me luxuriosa proci
 inque tua regnant, nullis prohibentibus, aula: 75
 viscera nostra, tuae dilacerantur opes.
 quid tibi Pisandrum Polybumque Medontaque dirum
 Eurymachique avidas Antinoique manus
 atque alios referam, quos omnes turpiter absens 80
 ipse tuo partis sanguine rebus alis?
 Irus egens pecorisque Melanthius actor edendi
 ultimus accedunt in tua damna pudor.
 tres sumus imbelles numero: sine viribus uxor
 Laërtesque senex Telemachusque puer.
 ille per insidias paene est mihi nuper ademptus, 85
 dum parat invitis omnibus ire Pylon.
 di. precor, hoc iubeant, ut euntibus ordine fatis
 ille meos oculos comprimat, ille tuos.
 hac faciunt custosque boum longaevaque nutrix,
 tertius immundae cura fidelis harae. 90
 sed neque Laërtes, ut qui sit inutilis armis,
 hostibus in mediis regna tenere potest.
 nec mihi sunt vires inimicos pellere tectis:
 tu citius venias, portus et ara tuis!
 est tibi sitque, precor, gnatus, qui mollibus annis 95
 in patrias artes erudiendus erat.
 respice Laërten: ut iam sua lumina condas,

extremum fati sustinet ille diem.
 certe ego, quae fueram te discedente puella,
 protinus ut venias, facta videbor anus. 100
 me pater Icarius viduo discedere lecto
 cogit et immensas increpat usque moras.
 increpet usque licet: tua sum, tua dicar oportet,
 Penelope coniunx semper Ulixis ero.

VI.

COROLLARIUM LOCOS OVIDIANOS CONTINENS.

---

1. Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
ducit et immemores non sinit esse sui.
(P. I. 3, 35)
2. pro magna teste vetustas
creditor: acceptam parce movere fidem!
(F. IV, 203)
3. Magna fuit quondam capitis reverentia cani
inque suo pretio ruga senilis erat.
(F. V, 57)
4. In pretio pretium nunc est: dat census honores,
census amicitias: pauper ubique iacet.
(F. I, 217)
5. Munera, crede mihi, capiunt hominesque deosque:
placatur donis Iuppiter ipse datis.
(A. a. III, 653)
6. Quo quisque est maior, magis est placabilis irae
et faciles motus mens generosa capit.
(Tr. III, 5, 31)

7. *Dextera praecipue capit indulgentia mentes:
asperitas odium saevaque bella movet.*

(A. a. II, 145)

8. *fas est et ab hoste doceri.* (M. IV, 428)

9. *Flectitur obsequio curvatus ab arbore ramus;
frangis, si vires experiere tuas.*

*obsequio tranantur aquae: nec vincere possis
flumina, si contra, quam rapit unda, nates.*

*obsequium tigresque domat Numidasque leones,
rustica paulatim taurus aratra subit.*

(A. a. II, 179)

10. *Verbera plura ferunt, quam quos iuvat usus aratri,
detractant pressi dum iuga prima boves.*

asper equus duris contunditur ora lupatis:

frena minus sentit, quisquis ad arma facit.

(A. I, 2, 13)

11. *Tempora labuntur tacitisque senescimus annis,
et fugiunt freno non remorante dies.*

(F. VI, 771)

12. *Labitur occulte fallitque volatilis aetas*

et nihil est annis velocius.

(M. X, 519)

13. *Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
et subito casu, quae valuere, ruunt.*

(P. IV, 3, 35)

14. *nihil est toto, quod perstet, in orbe.*

(M. XV, 177)

15. *Humanaeque memor sortis, quae tollit eosdem
et premit, incertas ipse verere vices!*

(Tr. III, 11, 67)

16. *Ludit in humanis divina potentia rebus,
et certam praesens vix habet hora fidem.*

(P. IV, 3, 49)

17. Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat
 et manet in nullo certa tenaxque loco,
 sed modo laeta venit, vultus modo sumit acerbos
 et tantum constans in levitate sua est.
 (Tr. V, 8, 15)
18. Luxuriant animi rebus plerumque secundis,
 nec facile est aequa commoda mente pati.
 (A. a. II, 437)
19. usque adeo nulla est sincera voluptas,
 sollicitumque aliquid laetis intervenit.
 (M. VII, 453)
20. Gaudia principium nostri sunt, Phoece, doloris.
 (M. VII, 795)
21. Exitus acta probat? careat successibus opto,
 quisquis ab eventu facta notanda putat.
 (Her. II, 85)
22. Quae latet inque bonis cessat non cognita rebus,
 apparet virtus arguiturque malis.
 (Tr. IV. 3, 79)
23. Rara quidem est virtus, quam non Fortuna gubernet,
 quae maneat stabili, cum fugit illa, pede.
 (Tr. V, 14, 29)
24. Scilicet adversis probitas exercita rebus
 tristi materiam tempore laudis habet.
 (Tr. V, 5, 49)
25. Diligitur nemo, nisi cui fortuna secunda est:
 quae simul intonuit, proxima quaeque fugat.
 (P. II, 3, 23)
26. Donec eris sospes, multos numerabis amicos:
 tempora si fuerint nubila, solus eris.
 (Tr. I, 9, 5)

27. Dum iuvat et vultu ridet Fortuna sereno,
 indelibratas cuncta sequuntur opes.
 at simul intonuit, fugiunt nec noscitur ulli,
 agminibus comitum qui modo cinctus erat.
 (Tr. I, 5, 27)

28. ultima semper
 exspectanda dies homini est dicique beatus
 ante obitum nemo supremaque funera debet.
 (M. III, 135)

29. Cum mare compositum est, securus navita cessat:
 cum tumet, auxiliis adsidet ille suis!
 (A. a. III, 259)

30. Nil adeo fortuna gravis miserabile fecit,
 ut minuant nulla gaudia parte malum.
 (P. IV, 4, 5)

31. Si numeres anno soles et nubila toto,
 invenies nitidum saepius isse diem.
 (Tr. V, 8, 31)

32. Crede mihi, miseris caelestia numina parcunt
 nec semper laesos et sine fine premunt.
 (P. III, 6, 21)

33. Regia, crede mihi, res est succurrere lapsis.
 (P. II, 9, 11)

34. [Spes] dea, cum fugerent sceleratas numina terras,
 in dis invisā sola remansit humo:
 haec facit, ut vivat fossor quoque compede vinctus
 liberaque a ferro crura futura putet;
 haec facit, ut, videat cum terras undique nullas,
 naufragus in mediis bracchia iactet aquis.
 saepe aliquem sollers medicorum cura reliquit,
 nec spes huic vena deficiente cadit.

carcere dicuntur clausi sperare salutem,
 atque aliquis pendens in cruce vota facit.
 haec dea quam multos laqueo sua colla ligantes
 non est proposita passa perire nece!

(P. I, 6, 29)

35. Fallitur augurio spes bona saepe suo.

(Her. XVII, 236)

36. Qui semel est laesus fallaci piscis ab hamo,
 omnibus unca cibis aera subesse putat.

(P. II, 7, 9)

37. Si quotiens peccant homines, sua fulmina mittat
 Iuppiter, exiguo tempore inermis erit.

(Tr. II, 33)

38. Nitimur in vetitum semper cupimusque negata.

(A. III, 4, 17)

39. video meliora proboque,
 deteriora sequor.

(M. VII, 20)

40. Principiis obsta. sero medicina paratur,
 cum mala per longas convaluere moras.
 sed propera nec te venturas differ in horas:
 qui non est hodie, cras minus aptus erit.

(R. a. 91)

41. Vidi ego, quod fuerat primo sanabile vulnus,
 dilatatum longae damna tulisse morae.

(R. a. 101)

42. immedicabile vulnus
 ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

(M. I, 190)

43. nulla reparabilis arte
 laesa pudicitia est; deperit illa semel.

(Her. V, 103)

44. Summa petit livor: perflant altissima venti,
summa petunt dextra fulmina missa Iovis.
(R. a. 369)
45. Livor, iners vitium, mores non exit in altos
utque latens ima vipera serpit humo.
(P. III, 3, 101)
46. Fertior seges est alienis semper in agris
vicinumque pecus grandius uber habet.
(A. a. I, 349)
47. Fraude perit virtus. (F. II, 227)
48. Cernis, ut ignavum corrumpant otia corpus,
ut capiant vitium, ni moveantur, aquae.
(P. I, 5, 5)
49. Otia si tollas, periere cupidinis arcus.
(R. a. 139)
50. Quae nunquam vacuo solita est cessare novali,
fructibus adsiduis lassa senescit humus.
otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis:
immodicus contra carpit utrumque labor.
(P. I, 4, 13/14, 21/22)
51. Grandia per multos tenuantur flumina rivos
saevaeque diducto stipite flamma perit.
(R. a. 445)
52. Gutta cavat lapidem, consumitur anulus usu
et teritur pressa vomer aduncus humo.
(P. IV, 10, 5)
53. Cedamus: leve fit, quod bene fertur onus.
(A. I, 2, 10)
54. nil adsuetudine maius. (A. a. II, 345)
55. Fertilis, adsiduo si non renovetur aratro,
nil nisi cum spinis gramen habebit ager.

tempore qui longo steterit, male curret et inter
carceribus missos ultimus ibit equus.

(Tr. V, 12, 23)

56. Acer et ad palmae per se cursurus honores,
si tamen horteris, fortius ibit equus.

(P. II, 11 21)

57. Tum bene fortis equus reserato carcere currit,
cum, quos praetereat quosque sequatur, habet.

(A. a. III, 595)

58. Denique non parvas animo dat gloria vires
et fecunda facit pectora laudis amor.

(Tr. V, 12, 37)

59. Invia virtuti nulla est via.

(M. XIV, 113)

60. Crede mihi: bene qui latuit, bene vixit et intra
fortunam debet quisque manere suam.

(Tr. III, 4, 25)

61. medio tutissimus ibis.

(M. II, 137)

62. audentes forsque deusque iuvat.

(F. II, 782)

63. Scilicet est cupidus studiorum quisque suorum,
tempus et adsueta ponere in arte iuvat.

(P. I, 5, 35)

64. Auctor opus laudat: sic forsitan Agrius olim
Thersiten facie dixerit esse bona.

(P. III, 9, 9)

65. Adde, quod ingenuas didicisse fideliter artes
emollit mores nec sinit esse feros.

(P. II, 9, 47)

66. Scilicet ingenium placida mollimur ab arte,
et studio mores convenienter eunt.

A. a. III, 545)

67. Res est blanda canor . . .
 saxa ferasque lyra movit Rhodopeius Orpheus
 Tartareosque lacus tergeminumque canem.
 saxa tuo cantu, vindex iustissime matris,
 fecerunt muros officiosa novos.
 quamvis mutus erat, voci favisse putatur
 piscis, Arioniae fabula nota lyrae.
 (A. a. III, 315, 321)
68. Diffugiunt avidos carmina sola rogos.
 (A. III, 9, 28)
69. Quid petitur sacris nisi tantum fama poetis?
 hoc votum nostri summa laboris habet.
 cura deum fuerant olim regumque poetae,
 praemiaque antiqui magna tulere chori.
 sanctaque maiestas et erat venerabile nomen
 vatibus et largae saepe dabantur opes.
 Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
 contiguus poni, Scipio magne, tibi.
 nunc hederæ sine honore iacent, operataque doctis
 cura vigil Musis nomen inertis habet.
 sed famæ vigilare iuvat. quis nosset Homerum,
 Ilias aeternum si latuisset opus?
 (A. a. III, 403)
70. Conscia mens recti famæ mendacia risit.
 (F. IV, 311)
71. Omnia deficiunt: animus tamen omnia vincit,
 ille etiam vires corpus habere facit.
 (P. II, 7, 75)
72. ut ameris, amabilis esto. (A. a. II, 107)
73. Culta placent. (Med. f. 7)

74. Poma dat autumnus, formosa est messibus aestas,
ver praebet flores, igne levatur hiems.
(R. a. 187)
75. Terra salutare herbas eademque nocentes
nutrit et urticae proxima saepe rosa est.
vulnus in Herculeo quae quondam fecerat hoste,
vulneris auxilium Pelias hasta tulit.
(R. a. 45)
76. Non est in medico semper, relevetur ut aeger:
interdum docta plus valet arte malum.
(P. I, 3, 17)
77. Eripit interdum, modo dat medicina salutem,
quaeque iuuet, monstrat, quaeque sit herbanocens.
(Tr. II, 269)
78. Non eadem ratio est sentire et demere morbos:
sensus inest cunctis, tollitur arte malum.
(P. III, 9, 15)
79. Ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes,
arida nec sitiens ora levabis aqua:
ut valeas animo, quicquam tolerare negabis?
at pretium pars haec corpore maius habet.
(R. a. 229)
80. Facta fugis, facienda petis. (Her. VII, 15)
81. Leniter, ex merito quicquid patiare, ferendum est:
quae venit indigno poena, dolenda venit.
(Her. V, 7)
82. Perferre obdura! dolor hic tibi proderit olim;
saepe tulit lassus sucus amarus opem.
(A. III, 11, 7)
83. Stultus, ab obliquo qui cum descendere possit,
pugnat in adversas ire natator aquas.

impatiens animus nec adhuc tractabilis arte
respuit atque odio verba monentis habet.

(R. a. 121)

84. Nutritur vento, vento restinguitur ignis:

lenis alit flammas, grandior aura necat.

(R. a. 807)

85. Flumine perpetuo torrens solet acrius ire,

sed tamen haec brevis est, illa perennis aqua.

(R. a. 651)

86. Tempore difficiles veniunt ad aratra iuveni,

tempore lenta pati frena docentur equi.

ferreus adsiduo consumitur anulus usu,

interit adsidua vomer aduncus humo.

quid magis est saxo durum, quid mollius unda?

dura tamen molli saxa cavantur aqua.

(A. a. I, 471)

87. Flumina pauca vides de magnis fontibus orta:

plurima collectis multiplicantur aquis.

(R. a. 97)

88. Quem taurum metuis, vitulum mulcere solebas,

sub qua nunc recubas arbore, virga fuit.

nascitur exiguus, sed opes acquirit eundo,

quaque venit, multas accipit annis aquas.

(A. a. II, 341)

89. Dum novus in viridi coalescit cortice ramus,

concutiat tenerum quaelibet aura, cadet.

mox eadem ventis spatium durata resistet,

firmaque adoptivas arbor habebit opes.

(A. a. II, 649)

90. Quae praebet latas arbor spatiantibus umbras,

quo posita est primum tempore, virga fuit.

tum poterat manibus summa tellure revelli:
nunc stat in immensum viribus aucta suis.

(R. a. 85)

91. Temporis ars medicina fere est. data tempore prosunt
et data non apto tempore vina nocent.

(R. a. 131)

92. Dum vires annique sinunt, tolerate labores.
iam veniet tacito curva senecta pede.

(A. a. II, 669)

93. Labitur occulte fallitque volubilis aetas,
ut celer admissis labitur amnis aquis.

(A. I, 8, 49)

94. seris venit usus ab annis.

(M. VI, 29)

95. Venturae memores iam nunc estote senectae:
sic nullum vobis tempus abibit iners.

dum licet et vernos etiam nunc vivitis annos,
ludite: eunt anni more fluentis aquae.

nec quae praeteriit, iterum revocabitur unda,
nec quae praeteriit, hora redire potest.

utendum est aetate: cito pede labitur aetas
nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.

(A. a. III, 59)

96. Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos,
fit minor et spatio carpitur ipsa suo.

nec violae semper nec hiantia lilia florent
et riget amissa spina relicta rosa.

et tibi iam cani venient, formose, capilli,
iam venient rugae, quae tibi corpus arent.

iam molire animum, qui duret, et adstrue formae:
solus ad extremos permanet ille rogos.

(A. a. II, 113)

97. paulumque morati
 serius aut citius sedem properamus ad unam.
 tendimus huc omnes, haec est domus ultima.
 (M. X, 32)
98. Corpora debentur maestis exsanguia bustis:
 effugiunt structos nomen honorque rogos.
 (P. III, 2, 31)
99. Factum abiit, monimenta manent.
 (F. IV, 709)
100. Exiit feritas armisque potentius aequum est.
 (F. III, 281)

20
85
164
118
54

SŁOWNICZEK IMION WŁASNYCH*).

- Absyrtus, i, m.** brat Medei, która uciekając z Jazonem z Kolchidy, wzięła go z sobą i ścigającego ją ojca tem wstrzymywała, że zabiwszy Absyrta, kawałki jego ciała rozrzuciła po morzu.
- Acmonīdes, is, m.** jeden z Cyklopów, pomocników kowalskich Wulkana.
- Acoetes, ae, m.** tyrrzeński żeglarz, pod którego postacią ukrywał się Bakchus.
- Acrōta, ae, m.** król albański, zwany także Agryppą.
- Admētus, i, m.** książę Fer w Tessalii, małżonek Alkestydy, (córci Peliasa), która życie za niego dobrowolnie dała.
- Adrastus, i, m.** król argejski, jeden z siedmiu bohaterów, którzy przedsiębrali pierwszą wyprawę przeciw Tebom, teść Polinika i Tydeusa. *Adr. genus* = Diomedes, jako syn Tydeusa.
- Aegīsos, i, m.** założyciel miasta tego samego nazwiska w Niższej Mezji nad dolnym Dunajem.
- Aegyptius, a, um, adi.** egipski, *Romani ducis (Antonii) coniunx Aeg.* Kleopatra, która odebrała sobie życie po bitwie pod Actium.
- Aeolus, i, m.** 1) Eol, syn Hellena, wnuk Deukaliona, ojciec Atamasa i Szyzyfa; stąd *Aeolius, a, um,* o Atamasie, *Met. IX. 55* i *Aeolīdes, is, m.* syn Eola t. j. Athamas lub Sisyphos; 2) Eol, król wia-

*) W tym słowniczku podano tylko te imiona własne, których niema w Z. Węclewskiego Słowniku łacińsko-polskim do autorów klasycznych, wydanym w Krakowie 1868.

- trów, syn lub wnuk Hipotesa; **Aeōlis, idis**, córka Eola t. j. Alcyone.
- Aequicūli, orum, m. sing.** zbiorowo **Aequiculus**, lud staroitalski rozbójniczy i wojowniczy, mieszkający w górach latyńskich.
- Aesācus, i, m.** syn Pryama, brat Hektora, zamieniony w nurka.
- Aethālion, onis, m.** tyrreński żeglarz.
- Agannīpis, idos, adi.** natchnienie dający od *Agannipe, es*, źródła Muzom poświęconego na Helikonie w Beocyi.
- Alāstor, oris, m.** zob. *Coeranus*.
- Alba, ae, f.** 1) miasto Alba z przyd. *Longa* w *Latium*; 2) *m.* król albański, następca *Latinusa*.
- Alcander, i, m.** zob. *Coeranus*.
- Alcīmēdōn, ontis, m.** tyrreński żeglarz.
- Alcŷōnē, es, f.** córka Eola, króla wiatrów, małżonka *Ceyxa*.
- Alexandri urbs, Alexandria,** miasto w Egipcie nad ujściem Nilu.
- Alphēias, ādis, f.** nimfa źródła *Arethusa* w *Sycylii*, oblubienica boga rzeczynego *Alfejosa*, który łączył się z jej wodami.
- Alphēnor, oris, m.** syn *Nioby*.
- Althaea, ae, f.** córka etolskiego króla *Testiusa* (stad: *Thestias, adis*), małżonka *Eneusa*, króla kalidońskiego, matka *Meleagra*.
- Amenānus, i, m.** rzeka w *Sycylii* koło *Katanii*.
- Ampŷicides, is, m.** syn *Ampyka* t. j. *Mopsus*, wróżbita w kraju *Lapitów* (brał udział w polowaniu na dzika kalidońskiego).
- Amulius, i, m.** młodszy syn albańskiego króla *Prokasa*, pozbawił panowania swego brata *Numitora*, zabił jego syna, a córkę *Reę Sylwię* zmusił do złożenia ślubów westalskich; gdy ta powiła bliźnięta, kazał je utopić. Te szczęśliwie ocalone zabiły później *Amuliusa*.
- Amymōne, es, f.** źródło koło *Argos*.
- Anāphē, ēs, f.** wyspa powstała wskutek wulkanicznego wybuchu, jedna ze *Sporad*.
- Anāpis, is, m.** strumyk koło *Syrakuz*, łączący się ze strumykiem *Cyane*.
- Ancaeus, i, m.** *Arkadyjczyk*, który zginął na polowaniu na dzika kalidońskiego.

Andraemon, onis, m król etolski, **A. natus** jego syn Thoas, który się odznaczył pod Troją.

Andrōgēus, i, syn Minosa, który na uroczystościach panatenajskich zwyciężył wszystkich swoich przeciwników, lecz potem został zamordowany. Za to wytoczył Minos Ateńczykom wojnę.

Anguis, is, m. znak węża pomiędzy gwiazdami na półn. stropie nieba w pobliżu wielk. i mał. Niedźwiedzia.

Anīgrus, i, m. rzeczka w Elis w Peloponezie.

Anna Pērenna, ae, f. rzymskie bóstwo, którego święto obchodzono wesoło d. 15. marca.

Antaeus, i, m. olbrzym w Libyi, syn ziemi, którego pokonał i zabił Herkules, podniósłszy go nieco nad ziemię. Inaczej pokonać go nie mógł, gdyż przez zetknięcie się z ziemią na nowo zawsze cdzyskiwał siły.

Antēnor, oris, m. jeden ze znakomitych Trojańczyków, który doradzał swymziomkom wydać Helenę i zawrzeć pokój z Grekami.

Po zburzeniu Troi wywędrował do Italii i założył Patavium.

Antilōchus, i, m. syn Nestora, przyjaciel Achillesa, dzielny wojownik pod Troją, gdzie zginął z ręki Hektora.

Antinous, i, m. jeden z zalotników Penelopy.

Antissa, ae, f. miasto na wybrzeżu wyspy Lesbos, pierwotnie na małej wysepce pod Lesbos.

Aoniae sorores, Muzy, bo w Aonii czyli Beocyi była ich siedziba.

Apulus, a, um, adi. z Apulii pochodzący, apulijski.

Ara, ae, f. znak gwieździsty Ołtarza; **A pressa,** ponieważ znajduje się nisko na horyzoncie.

Aratus, i, m. poeta grecki (około 270. przed Chr.). autor poematu astronomicznego: Φαινόμενα καὶ Διασχηματ.

Arcas, adis, 1) *subst.* syn Jowisza i Kallistony, córki Likaona; **2)** *adi.* mieszkaniec Arkadyi, Arkadyjczyk. **A. tyrannus** = Lyacon.

Arcesius, ii, m. syn Jowisza, ojciec Laertesa, dziad Ulixesa.

- Arícia, ae, f.** jedno z najdawniejszych miast latyńskich u stóp góry albańskiej; w pobliżu jego znajdowała się sławna świątynia i gaj Dyany, stąd *A. nemoralis*.
- Arion, onis, m.** znany cytrysta z Metymny, przez delfiną ocalony; **Arionius, a, um, adi.** do *A.* należący, *nomen*.
- Ascäläphus, i, m.** syn Achirona i nimfy Orphne.
- Ascanius, i, m.** syn Eneasza, także Julusem zwany, stąd *binomen*, założyciel m. Alba Longa.
- Asöpiädēs, is, m.** Aeacus, wnuk Asopa, boga rzecznego.
- Assyrius, i, m.** Assyryjczyk.
- Astypalaea, ae, f.** wyspa jedna ze Sporad, w pobliżu Krety, z miastem tego samego nazwiska (t. *Stampalia*), którego mieszkańcy czcili Achillea jako boga.
- Astypaleius, a, um, adi.** do *A.* należący, *regna*.
- Attalus, i, m.** (I.) król pergameński (241—197 przed Chr.).
- Axēnus, a, um, niegościnnie.** *Pontus A.* dawniejsza nazwa późniejszego *Pontus Euxinus*.
- Bassus, i, m.** poeta, który pisał jamby i żył w przyjaźni z Owidyuszem.
- Batō, ōnis, m.** powstaniec dalmatyński.
- Battiädēs, ae,** potomek Battusa, założyciela Cyreny, stąd = Cyrenejczyk, n. p. poeta grecki Callimachus, który żył w pierwszej połowie III. wieku przed Chr.
- Battus, i, m.** król na wyspie Melite (Malta).
- Butes, ae, m.** syn Ateńczyka Pallasa.
- Caelius mons,** jeden z siedmiu pagórków w Rzymie położony na południe od Palatynu, na wschód od Awentynu (t. *Lateran*).
- Calvus, i, m.** C. Lic. Macer Calvus, poeta rzymski (82—48 przed Chr.) przyjaciół Katulla.
- Calymne, es, f.** wysepka na południowym zachodzie od Azji Mniejszej.
- Camerē, ēs,** nadbrzeżny pas ziemi nad rzeką Crathis w Lukanii.
- Canōpus, i, m.** bożek egipski wyobrażany w postaci pękatego dzbanka z ludzką głową.
- Capreae palus,** miejsce na polu Marsowem w Rzy-

- mie, na którym zniknął Romulus.
- Capta, ae**, przydomek Minerwy, czczonej na pagórku Caelius.
- Cărystos, i, f.** miasto na południowym wybrzeżu Euabei z sławnymi łomami zielonego marmuru. **Cărystēus, a, um, adj.** do miasta C. należący, karystejski.
- Caspius**, pochodzący z nad morza kaspijskiego n. p. bohater Aegisos, założyciel miasta tegoż nazwiska.
- Catullus, i, m.** Q. Valerius Catullus, sławny poeta rzymski (ur. wr. 87. przed Chr.).
- Celer**, dowódzca 300 starożymskich rycerzy, którzy stanowili straż przyboczną Romulusa (*tribunus celerum*). Według Owid. nazwa ich ma pochodzić od ich pierwszego dowódcy.
- Cēlēus, i, m.** król i kapłan Cerery w Eleusis, miał syna Tryptolema, którego Cerera nauczyła uprawy roli.
- Celsus, i, m.** autor kilku lirycznych poematów, przyjaciel Owidyusza i Horacyusza.
- Charops, is, m.** zob. *Coeranus*.
- Chersidamas, antis, m.** zob. *Coeranus*.
- Chromius, ii, m.** zob. *Coeranus*.
- Cilix, icis, f.** **Cilissa, ae, adi.** cylicyjski, od Cilicia, krainy w Azji Mn. **C. spica** szafran.
- Cilla, ae, f.** miasto w Troadzie z świątynią Apollina.
- Clarius deus**, Apollo, od miasta Claros w Jonii, gdzie znajdowała się jego świątynia i wyrocznia.
- Claudia Quinta**, Rzymianka z rodu Claudyuszów zob. *Clausus*.
- Clausus**, Sabińczyk, który w pierwszych latach rzezypospolitej miał przybyć do Rzymu i był praszczurem znakomitego rodu *gens Claudia*.
- Clodia sc. via** poboczna droga od *via Cassia*, która prowadziła do średniej Etrurji, a była odnogą głównego gościńca prowadzącego z Rzymu na północ, zwanego *via Flaminia*.
- Clymēne, es, f.** córka Tetydy, matka Faetona i Heliad, później wyszła za etyopskiego króla Meropsa *Clymeneia proles* = Phaethon.
- Clytus, i, m.** syn Ateńczyka Pallasa.

- Coeranus, i, m.** Coeranus, Alastor, Chromius, Alcander, Halius, Noëmon, Prytanis, Chersidamas, Thoon, Charops i Ennomus przybyli z Licyi jako towarzysze Sarpedona w celu brania udziału w walce pod Troją, polegli wszyscy z ręki Ulixesa.
- Consus, i, m** starorzymskie bóstwo, prawdopodobnie jedno z bóstw podziemnych, jego święto obchodzono d. 21. kwietnia.
- Coralli, orum, m.** lud w Meczy niższej nad morzem Czarnem.
- Corinna, ae, f.** zmyślane imię oblubienicy Owidyusza.
- Cosyra, ae, f.** wysepka pomiędzy Sycylią a Afryką.
- Crēmēra, ae, f** rzeczka w Etrurji, wpadająca do Tybru, o milę wyżej od Rzymu.
- Cynicus, zob. Sinopeus.**
- Damasichthon, ōnis, m.** syn Nioby.
- Daydanus, i, m.** miał przybyć z Samotracyi do Azyi Mn., otrzymał tam od panującego na równinie Skamandru Teukra jego córkę Bateję za żonę, założył
- pontem i stał się w ten sposób praszczurem królów trojańskich. **Dardānidēs, is, m.** prawnuk Dardana Ilus, założył Ilion czyli Troję.
- Dictys, yos, m.** tyrrzeński żeglarnik.
- Didymae, arum, f.** grupa wysp koło Azyi Mn.
- Eētiōn, nis, m.** ojciec Andromachy, król Teb w Mizyi.
- Eētiōnēus, a, um, adi.** eetyoński.
- Egeria, ae, f.** italska nimfa źródłana, podług podania małżonka Numy i jego doradczyni w rzeczach dotyczących urzędzeń religijnych. Źródło i gaj jej poświęcony znajdowały się w Rzymie przed bramą Kapeńską i w dolinie koło Aricyi.
- Electra, ae, f.** jedna z Plejad, córka Atlasa i Hezyony, a matka Dardanusa.
- Elegeia, ae, f.** bogini elegicznego poematu, pisanego w dystychach.
- Ellssa, ae, f.** druga nazwa Dydony, królowej kartańskiej.
- Enaesimius, i, m.** syn Hippokona, zabity przez kalidońskiego dzika.
- Ennomus, i, m.** zobacz Coc-

- Eous**, i, m. Ἠώς 1) *adi.* wschodni; 2) *subst.* jeden z koni boga słońca.
- Epēus**, ei, m. syn Panopeusa, wybudował trojańskiego konia.
- Ephyrē**, es, f. dawna nazwa Koryntu.
- Epōpeus**, ěi, m. żeglarz tyreński.
- Epýtus**, i, m. król albański, następca Alby.
- Erāsīnus**, i, m. rzeka w Argolis.
- Erythēis**, ĩdis, f. erytejski, z Erytei, wysepki leżące w zatoce gadytańskiej, skąd Herkules uprowadził woły króla Geryona.
- Euander**, dri, m. syn Hermesa i Karmenty, który na 60 lat przed zdobyciem Troi z Pallantium w Arkadyi przesiedlił się do Italii i na wzgórzu palatyńskim założył miasto Pallanteum.
- Eubōicus**, a, um, *adi.* 1) eubejski, z Eubei, wyspy położonej na wschód od Grecyi; 2) kumajski, ponieważ m. Cumae było kolonią eubejską; *carmen* wyrocznie kumajskiej Sybilli.
- Eumēdēs**, is, m. sławny z rozumu ojciec Dolona, który zakradł się jako szpieg do obozu greckiego pod Troją, ponieważ w nagrodę za to przyobiecał mu Hektor konie i wóz Achillesa, pochwycony jednak przez Ulyxesa i Diomedesa zginął z ręki ostatniego.
- Euphōrbus**, i, m. syn Pantoosa (stąd *Panthoides*) waleczny Trojańczyk, zabity przez Menelausa.
- Eurōtās**, ae, m. rzeka w Lakonii koło Sparty.
- Eurymachus**, i, m. jeden z załotników Penelopy.
- Eurytides**, ae, m. Hippiasos, syn Eurytosa, króla echa-lijskiego, brał udział w wyprawie na dzika kalidonskiego.
- Euxīnus**, a, um, gościnnie, *Pontus E.* morze Czarne, *litus E.* wybrzeże morza Czarnego.
- Faliscī**, orum, m. lud mieszkający w Etruryi z gł. miastem Falerii, czcił szczególnie Junonę.
- Fama**, ae, wieść uosobiona jako bóstwo, jej mieszkanie opisane Met. XXVI. 43 i n.
- Faustulus**, i, m. pasterz albańskiego króla Amuliusza, który Romulusa i Remusa ocalił i wraz z żoną swoją wychował.

Żoną jego była Acca Laurentia.

Flaminia via, gościniec wojskowy z Rzymu przez Etrurję do Ariminum, założony przez cenzora C. Flaminiusa (około r. 210 przed Chr.), który jako konsul pobity został przez Hannibala nad jeziorem truzumeńskim.

Gallus, i, m. C. Cornelius G. najstarszy z elegików rzymskich (69—26. przed Chr.).

Germanicus, i, m. Caesar, syn Drususa, brata Tyberjusza, otrzymał za odniesione nad Germanami zwycięstwo przydomek *Germanicus* oraz prawo święcenia tryumfu. Owidyusz chciał poświęcić mu swoje *Fasti*, spodziewając się od niego pomocy w sprawie powrotu do ojczyzny.

Gęta i Gętēs, ae, acc. Geten, plur. *Getae, arum, m.* lud tracki, mieszkający pomiędzy górami Haemus a Istrem.

Geticus, a, um, getycki.

Gnōsiācus, a, um, adi. gnozyjski, kreteński, od starodawnego miasta **Gnōsus**

było stolicą króla Minosa (t. *Cnossu*).

Graius, jako *adi.* i *subst. gen. plur. Graium,* rzadka, najczęściej poetycka forma zam. Graecus, grecki, Grek.

Gyāros, i, f. wyspa, jedna z Cyklad.

Gygēs, is, m. jeden z sturamiennych olbrzymów przez Owidyusza zaliczony do Gigantów, którzy niebo zdobyć chcieli.

Halaesus, i, m. potomek Agamemnona, po zamordowaniu tegoż przez Klitemnestrę (*Atridae fatis*) przesiedlił się do Italii do kraju Falisków, który według Owidyusza od jego imienia otrzymał nazwę (Halisci—Falisci).

Hālīus, i, m. zob. *Coeranus*.

Hęcātē, es, f. bogini czarów, córka Persesa i Asteryi, przedstawiana z trzema głowami (*triceps*). **Hecateis, idis,** do Hekaty należący, czarowny, *kerba*.

Hēlicōn, onis, m. góra w Beocyi poświęcona Muzom, dla tego *virgineus H.*

Hennaeus, a, um, adi. hennijski, od miasta Henna w Sycylii, sławnego z powodu urodzajnej okolicy

- Herculis uxor**, Hebe, córka Jowisza i Junony, małżonka Herkulesa; bogini młodości wywodzi u Owidyusza nazwę miesiąca Junius od *iuniores*,
- Hernīci, orum**, *m.* lud w Latium mieszkający, **Hernicus, a, um**, *adi.* hernicki, *ager*.
- Hersīlia, ae**, *f.* małżonka Romulusa.
- Hibērus, a, um**, *adi.* hibe-ryjski, od *Hiberia*, dawnej nazwy półwyspu pirenej-skiego **H. pastor triplex** = Geryon, trójcielisty król na wyspie Erytei w zatoce gadytańskiej.
- Hippalmos, i**, *m.* jeden z uczestników polowania na dzika kalidońskiego.
- Hippōcōn, ntis**, *m.* król amiklejski w Lakonii, wysłał część swoich licznych (12 do 50) synów na polowanie na dzika kalidońskiego.
- Hippōtādēs, is**, *m.* syn lub wnuk Hippotesa t. j. Eol.
- Hypaepa, orum**, *m.* miasteczko w Lidyi na południowych stokach Tmolu.
- Idmōn, ōnis**, *m.* ojciec Arachny; **Idmēnius, a, um**, od Idmona pochodzący.
- Iōlē, ēs**, *f.* córka króla echa-lijskiego Euryta, którą uprowadził Herkules i dał swemu synowi Hyllusowi za małżonkę.
- Iphīās, ādis**, *f.* Euadne, córka Ifisa, małżonka Kapaneusy, jednego z siedmiu bohaterów pierwszej wyprawy przeciwko Tebom, podczas spalenia jego zwłok rzuciła się na stos.
- Iphītīdēs, ae**, *m.* Coeranus, syn Ifita.
- Iarba, ae**, *m.* księżę numidyjski, syn Hammona, współzawodnik Eneasza, o rękę Dydony, która miłością jego pogardziła.
- Iugurthinus trlumphus**, tryumf obchodzony z powodu zwycięstwa nad Jugurtą odniesionego.
- Lādōn, ōnis**, *m.* poboczna rzeka Alfeusa w Arkadyi.
- Laestrygōnes, um**, *m.* lud sycylijski, który pierwotnie miał mieszkać w okolicy m. Formiae, na południowym wybrzeżu Latium—na zachód od nich były siedziby czarodziejki Circe.
- Lampētīē, es**, *f.* jedna z Heliad, córek Heliosa, boga słonecznego.

- Lātōus**, a, um, *adi.* do Latony należący, latoński.
- Lēander**, dri, *m.* miodzieniec z m. Abydos nad Hellespontem, który płynąc przez Helespont utonął.
- Lēbinthus** lub **Lēbynthus**, i, *m.* wysepka na połud. zachód od Azji Mniejszej.
- Lelex**, egis, *m.* jeden z uczestników polowania na dzika kalidońskiego z m. Naryx w Lokris.
- Līchas**, ae, *m.* służący Herkulesa.
- Lycābas**, antis, *m.* żeglarz tyreński.
- Mācēr**, cri, *m.* Aemilius Macer, poeta i przyjaciel Owidyusza, pisał kilka poematów dydaktycznych z zakresu nauk przyrodniczych, między innymi jeden o ptakach p.t. *Ornithogonia*, który Owidyusz *Trist.* X. 43. nazywa *volucres*. Um. w r. 15. prz. Chr.
- Maenālis**, idis, *adi.* menalijski, do góry Maenalus w Arkadyi należący. stąd **M. ora** Arkadya.
- Maeōnis**, idis, *f.* lidyjska niewiasta (*Maeonia* = *Lydia*) Arachne.
- Magnus** przyd. Pompejusa.
- Manto**, us, *f.* wieszczka tebańska, córka Tejrezyasa.
- Marticōla**, ae, *c.* czciciel Marsa.
- Martigena**, ae, od Marsa pochodzący.
- Māter**, tris, (*sc. deorum*) Cybele lub Rhea, bogini pierwotnie czczona wokolicy góry Ida w Azji Mn. Gdy podanie o pochodzeniu Rzymian od Eneusza w Rzymie się przyjęło, zwrócili Rzymianie uwagę na to bóstwo i sprowadziwszy je około r. 205. prz. Chr., wielką czcią je otaczali.
- Mavortius**, ii, *m.* pochodzący od Marsa, n. p. Meleager, ponieważ uchodził za syna Marsa.
- Maximus Cotta**, Rzymianin z rodu Waleryuszów, przyjaciel Owidyusza.
- Medon**, ntis, *m.* żeglarz tyreński.
- Mēdūsaeus**, a, um, *adi.* do Meduzy należący, *monstrum* potwór Meduza, *equi* Chryzaor i Pegaz skrzydlaty, które wyskoczyły z karku ściętej przez Perzeusa Gorgony Meduzy.
- Mēlās**, ānos, *m.* rzeka w Tracyi.
- Meleāgros**, i, *m.* syn króla kalidońskiego Eneusa, zabił kalidońskiego dzika.
- Mēlicerta** lub **Mēlicertes**, ae,

- m.* syn Atamasa, król Minyczyków. Matką jego była Ino.
- Mērops, is**, *m.* król etyopski, małżonek Klimeny.
- Metanira**, *ae, f.* małżonka króla i kapłana Cerery w Eleusis.
- Mettus, i**, lub **Mettius, i**, *m.* najwyższy urzędnik i wódz albański. Jako taki znany **M. Fuffetius**, którego Tullus za zdradę skazał na rozszarpanie końmi.
- Milon, ōnis**, *m.* sławny atleta w Krotonie o nadzwyczajnej sile, rówieśnik i zwolennik Pitagorasa.
- Mýcālē, ēs**, *f.* przylądek w Jonii, naprzeciw wyspy Samos.
- Myconus, i**, *m.* wysepka, jedna z Cyklad.
- Nāsica, ae**, przydomek Scypionów, *Fast.* XVIII. 95. *P. Corn. Scipio Nasica*, syn Cn. Scypiona, który zginął w Hiszpanii. Gdy wyrocznia delficka orzekła, że najlepszy z Rzymian ma przyjąć przybawający posąg Cybeli, senat uznał go za godnego tego zaszczytu.
- Nisaei canes** = Scylla, potwór szczekający o 12 nogach a 6 niezmiernie długich szyjach i psich głowach. Była ona córką Forkysa. *Ov. Fast.* XIX. 94. mylnie nazywa ją Nizejską, jak gdyby ta a nie inna Scylla była córką megarejskiego króla Nissasa, która z powodu zdrady na ojca popełnionej zamieniona została w ptaka.
- Nōēmōn, is**, *m.* zobacz *Coe-ranus*.
- Nōnacris**, miasto w półn. Arkadyi. **Nōnacrius, a, um**, nonakryjski czyli arkadyjski. **N. heros** = Euan-der.
- Numitor, oris**, *m.* syn albańskiego króla Prokasa, brat Amuliusza, przez tegoż pozbawiony panowania, później przez Romulusa i Remusa na tron przywrócony.
- Olenia Capella**, koza Amalthea, która Jowisza żywiła, gdy był dziecięciem, w Aigion w pobliżu miasta Olenos w Achai i za to pomiędzy gwiazdami umieszczoną została.
- Oliārōs, i**, *f.* wyspa jedna ze Sporad, na zachód od Paros (t. *Antiparos*).
- Opheltēs, ae**, *m.* żeglarz tyreński.
- Opus, untis**, *f.* miasto w Lokris w Grecyi (t. *Talanta*).

- Orphne, es, f.** nimfa w świecie podziemnym, oblubienica Acheronta, matka Askalafa.
- Othryādēs, ae, m.** dowódzca spartański, który w walce z Argiwami o Kynurią (z stolicą Thyrea) sam jeden z 300 wybranych pozostał przy życiu.
- Paelignus, a, um, adi.** pelignijski od *Paeligni, orum, m.* ludu italskiego, mieszkającego w Samnium.
- Pallēne, es, f.** przyładek trackiego półwyspu Chalkidika.
- Pandione nata, córka** Pandiona Philomela, siostra Prokny, zamieniona w słowika.
- Pangaea, orum, m.** góry w Macedonii na granicy trackiej, na południe od gór rodopejskich.
- Pelāgon, onis, m.** jeden z uczestników polowania na kalidońskiego dzika.
- Pēlōpēiās, ādis, adi.** pelopejski, peloponeski (od *Pelops, is*).
- Pēlōpēidēs undae, fale** otaczające Pelopones: *mare Myrtoum*.
- Pergus, i, m.** jezioro w Sycylii w pobliżu miasta Henna.
- Persephōne, es, f.** grecka nazwa Prozerpiny.
- Phaedīmus, i, m.** syn Nioby.
- Phālāris, īdis, m.** znany z powodu okrucieństwa tyran Agrygentu.
- Phegiacus, a, um, adi.** odnoszący się do Phegia, miasta w Arkadyi.
- Phīlēmon, ōnis, m.** wieśniak frygijski.
- Phlēgon, ontis, m.** (Φλέγων płonący), jeden z koni boga słońca.
- Phōcēus, ei, Focejczyk** = Pylades, syn Strofiosa, króla z Phocis.
- Phoenissa, ae, f.** Fenicyanka = Dido.
- Phryx pius, Encasz** z Troady, którą zaliczano do Frygii.
- Phryxēus** lub **Phrixēus, a, um, adi.** odnoszący się do Fryksusa, brata Helli.
- Phylācēius, a, um, adi.** z miasta Phylace w Tessalii.
- Ph. coniunx** = Laodamia, małżonka Protezylaosa, która nie chciała przeżyć śmierci męża zabitego przez Hektora.
- Pisandros, i, m.** jeden z załotników Penelopy.
- Pittheus, ēi, m.** syn Pelopsa, król w Trezenie.
- Plexippus, i, m.** Plexippus i Toxeus byli synami etol-

- skiego króla Testiusza, (stańd *Thestiadae*) braćmi Altei, matki Meleagra, który zabił obydwóch po polowaniu na dzika kalidońskiego.
- Pölybus**, i, m. jeden z założników Penelopy.
- Ponticus**, i, m. epicki poeta rzymski, przyjaciel Owidego i Propercyusza.
- Präimädēs**, ae, m. syn Pryama t. j. Hektor lub Parys.
- Proca**, ae, m. król albański, ojciec Numitora i Amuliusza.
- Proculus**, i, m. Julius Proculus, senator rzymski, któremu objawić miał Romulus, że się dostał między bogów i chce być czczonym jako Quirinus.
- Procetides**, um, f. Lysippe, Iphinoe i Iphianassa, córki Proitosa, króla tiryńskiego, dostały obłąkania za sprawą Bakchusa a zostały uzdrowione przez Melampusa nad źródłem klitoryjskiem.
- Propertius**, i, m. *Sextus Aurelius Prop.* sławny elegik rzymski z Asisium w Umbryi (urodz. około 48. r. przed Chr.). Owidy nazywa jego elegie *ignes. Trist. X. 45.*
- Pröreus**, ei, m. żeglarz tyreński.
- Prýtänis**, acc. im, zob. *Coe-ranus.*
- Pygmälion**, önis, m. król Tyru, brat Dydony, zabił jej małżonka Sycheusa, aby osiąść jego skarby, lecz Dydona uciekła z nimi pokryjomu do Afryki.
- Pyröis**, entis, (*Πυρόεις* ognisty) jeden z koni boga słońca.
- Remulus**, i, m. król albański.
- Rēmūria**, orum, = **Lemuria** (*lemures*) uroczystość na cześć zmarłych.
- Rūfinus**, i, m. przyjaciel Owidyusza.
- Rütillus**, ii, P. *Rut. Rufus* służył jako legat przeciw Jugurcie w r. 109. przed Chr., był konsulem w r. 105, potem surowym ale sprawiedliwym namiestnikiem w Azyi, za co na wygnanie do Smyrny skazany, otrzymawszy obywatelstwo tamtejsze, tamże umarł, nie chcąc korzystać z pozwolenia powrotu do Rzymu.
- Sēgēius**, a, um, = **Sīgēius.**
- Sērīphos**, i, f. wyspa jedna z Cyklad.
- Sēvērus**, i, m. **Cornelius Sev.** poeta epicki, przyjaciel Owidyusza.

Silvius, ii, m. król albański, następca Askaniusza.

Sinōpeus, pěi, m. z Synopy, Synopejczyk, *Cynicus S.* Diogenes, filozof z sekty Cyników.

Sipylus, i, m. 1) góra w Li-dyi; 2) *S.*, syn Nioby.

Sitbōn, onis, acc. plur. onas adi. sytoński = tracki, od Sytona króla w Cherzone-zie trackim.

Sōlýmus, i, m. towarzyszył Eneaszowi w jego wę-drówkach od góry Ida w Troadzie i miał zało-żyć miasto Sulmo.

Sperchēis, idis, adi. sper-chejski, od Spercheos rze-ki w Tessalii.

Stērōpes, is, m. jeden z Cy-klopów, pomocników ko-walskich Wulkana.

Suillius, ii, m. sławny mow-ca za czasów cesarza Klaudyusza, ożeniony z pasierbicą Owidego.

Sulmo, onis, m miasto ital-skie w ziemi Pelignów, miejsce urodzenia Owidyusza.

Tāgus, i, m. rzeka w Hiszpa-nii (t. *Tajo*).

Tatius, (Titus) ii, m. król sabiński, *T. Oebalius*, po-nieważ Sabinowie mieli pochodzić od Ebalusa sta-

rodawnego króla spartań-skiego. Tatius panował później wspólnie z Ro-mulusem.

Tāygētē, ēs, f. córka Atlasa, jedna z plejad.

Tegeaea, ae, adi. od Tegea, miasta w Arkadyi, ozn. Atalantę, córkę Jasosa, którą miała wykarmić niedźwiedzica. Ona pierw-sza miała zranić strzałą na polowaniu dzika kali-dońskiego *T. domus* dom Euandra, *T. virgo* Kallista córka arkadyjskiego króla Likaona, przez Jowisza umieszczona pomiędzy gwiazdami.

Tēlēgōnus, i, m. syn Ulixe-sa, zabił swojego ojca, przybywszy do Itaki, aby go poznać; powracając założył Tusculum. **Tēlēgō-ni, orum, m.** nazywa Owidyusz swoje wiersze miło-śne, ponieważ nieszczęście na niego sprowadziły.

Tēmēsaesus, a, um, adj. od Temesa, miasta w Brut-tium, w Italii południo-wej, sławnego z dawnych kopalń miedzi.

Tenos, i, f. wyspa, jedna z Cyklad, na poł. od Andros.

Tēthys, ŷos, f. siostra Ty-tanów, małżonka Oceana

- a matka Klimeny (zob. to), jedno z najdawniejszych i najwięcej poważanych bóstw. Jako bogini Oceanu przyjmowała każdego wieczora wóz słońca a wyprawiała go znowu każdego rana.
- Teuthranteus**, *a*, *um*, *adi.* od *Teuthrania*, część Mizyi w Azji Mn., stąd: mizyjski.
- Thēbae**, *ārum*, *f.* 1) miasto w Beocyi, założone przez Kadmusa, rozszerzone przez Amfiona, 2 razy obłęgane za panowania Eteoklesa; podczas pierwszej wyprawy helpił się Kapaneus, jeden z bohaterów, wdzierając się na mury, że nie boi się nawet gromu Jowisza, za co natychmiast piorunem rażony został; 2) miasto w Mizyi, siedziba Eetiona, teścia Hektora, zburzone przez Achileasa. **Thebāis**, *idis*, *adi.* *f.* Tebanka. **Thebaea mater** = Agaue, matka Pentusa, króla tebańskiego, który sprzeciwiał się zaprowadzeniu czci Bakcha i za to przez matkę w obłąkaniu rozdarty został.
- Thermōdōn**, *ntis*, *m.* rzeka w Poncie, nad którą mieszkaly Amazonki. **Thermodontiacus**, *a*, *um*, odnoszący się do Amazonek, amazoński.
- Thersitēs**, *ae*, *m.* Grek znany z brzydoty i złośliwego języka.
- Thēseus**, *ēi*, *i* *ēos*, *m.* król ateński, syn Egeusa, przyjaciel Piritousa, z którym po śmierci jego małżonki Hippodamii poszedł do świata podziemnego.
- Thetiadae** zob. *Plexippus*.
- Thestōrides**, *ae*, *m.* syn Teastora = Kalchas, wieszcz grecki w wojnie trojańskiej
- Thoans**, *tis*, = *Thoas*.
- Thoon**, *is*, *acc.* *na*, *m.* zob. *Coeranus*.
- Thybris**, *idis*, *m.* = *Tiberis*.
- Thyrēātis**, *idis*, *adi.* *terra*, pas ziemi około Tyrei (= Kynuria) leżący na granicy pomiędzy Lakonią a Argolidą, zob. *Othryades*.
- Tibullus**, *i*, *m.* *Albius T.* z Rzymu, najslawniejszy elegik rzymski, przyjaciel Owidyusza (ur. około 54. r. um. około 19. r. przed Ch.).
- Tiryntiūs**, *i*, od Tiryns, miasta w Argolis, skąd pochodził Herkules, stąd Tiryntyjczyk t. j. Herkules.
- Tiryntiūs**, *a*, *um*, *adi.* = *Herculeus*.

- Titan, ānis, m.** 1) Tytan, zwykle *Titanes*, dawna rodzina bogów, pochodząca od Uranosa i Gei; 6 synów: Saturnus (Kronos), Oceanus, Coeus, Creius, Hyperion, i Japetos; i 6 córek: Rhea, Phoebe, Themis, Tethys, Mnemosyne, Thia. Saturnus razem z nimi pierwotnie rządził światem, później Jowisz strącił ich z tronu do Tartaru; 2) bóg słońca, jako syn Tytana Hyperiona.
- Titania, ae, albo Titānis, idis.** 1) Latona, jako córka Tytana Ceusa, 2) Pyrrha, jako wnuczka Tytana Japeta.
- Tityōs, i, m.** olbrzym, syn Ziemi, którego Jowisz strącił do Tartaru. Tam zajmowało jego ciało 9 morgów, a 2 sępy żarły ustawicznie jego ciągle odrastającą wątrobę.
- Titýrus, i, m.** imię pasterza w jednej z sielanek (*Bucolica*) Wergilego. Tem imieniem oznacza Owidyusz przez metonimię także wszystkie sielanki, więc *Tityrus* = *Bucolica*.
- Tlepōlēmus, i, m.** syn Herkulesa, dowódzca Rodyjczyków w wojnie trojańskiej, poległ z ręki Sarpedona.
- Toxeus, ēi, m.** zob. *Plexippus*.
- Trāchin, īnis, f.** dawne miasto w tessalskim okręgu Phtiotis u stóp Ety, rezydencya Ceyxa. Tam umarł Herkules, stąd *Herculea T.*
- Triptōlēmus, i, m.** zob. *Celeus*.
- Tritōniāca palus,** jezioro w Tracji. Kto się w niem 9 razy zanurzył, ten zamieniał się w ptaka.
- Turnus, i, m.** wojowniczy książę rutulski w Latium, któremu przed przybyciem Eneasza przyobiecana była za żonę Lavinia, córka Latinusa.
- Tuscus, ā, um, adi.** 1) tuski, etruski. *T. aquae flumen, amnis*, Tyber (dawniej *Albulā*), ponieważ płynął z Etruryi, na nim przybył do Latium Saturnus (*falcifer Deus*); 2) = tyrręński, ponieważ według dawnego podania Etruskowie czyli Tuszkowie w Italii mieli pochodzić od Tyrrenów, którzy przybyli z Lidy (zob. *Tyrrhenus*).
- Tychius, i, m.** rymarz, który zrobił Ajaxowi sławną tarczę z 7 skór.
- Typhōeus, ēi, m.** potwór, spłodzony przez Tartara i Ziemię. Miał on 100 o-

gniem ziejących smoczych głów. Bogowie uciekli przed nim, gdy się do nieba dobywał, do Egiptu, i zamienili się w zwierzęta, dopiero Jowisz poskromił go gromem i rzucał na niego wyspę Sycylią (Etna).

Tyrrhēnus, *i, m.* Tyrren. Tyrrenowie czyli Tyrreńscy Pelazgowie mieszkali na wybrzeżach i kilku wyspach egejskiego morza, szczególnie w Lidyi i stamtąd mieli wywędrować do Etrurji.

Varro, *P. Ter. Varro Ataci-*

nus, poeta (żył od 82—37. przed Chr.), autor poematu „*Argonautica*“.

Virginea aqua, **Virgo aqua** lub **Virgineus liquor**, woda bardzo zimna, sprowadzona w r. 19. przed Chr. do Rzymu na pole Marsowe. Źródło jej odkryć miała jakaś dziewczica.

Vālēsus, *i, m.* ojciec P. Wale-ryusza Poplikoli, od którego wywodziła początek swój znakomita rodzina *gens Valeria*. Do tej rodziny należał także przyjaciel Owidego Maximus Cotta.

11432 / 1.